

דרשה של הגר"ח פאלאני וצוק"ל על קדושת בהכנ"ס ובהמ"ד קסג

בכל מכל, כי כמו דבית המקדש קיימ"ל כי בהמ"ק של מטה הוא מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, הכי נמי דומה בדומה ממש הוי קדושת בית הכנסת, וכדברי הזוה"ק כנזכר. והיה שכרו, אל תאסוף עם חמאים נפשי ועם אנשי דמים חיי, כמ"ש הרד"ק, שע"י שנוהג קדושה בבית הכנסת זוכה שה' שומע תפילתו ומצילו מיד האויב שלא יעשה בו כליה, וק"ל.

וכבר החמירו בזוהר הקדוש (סדר תרומה דף קל"א עמוד ב'), בחומר גדול איסורו של המדבר בבית הכנסת שיחה במלה, וזה לשונו: מאן דמשתעי בבי כנישתא במילין דחול, ווי ליה, דאחוי פירודא, ווי ליה דגרע מהימנותא, ווי ליה דלית ליה חולקא באלהא דישראל, דאחוי דהא לית ליה אלהא, ולא אשתכח תמן ולית ליה חולקא ביה ולא דחיל מיניה, ואנהיג קלנא בתקונא עילאה דלעילא. עכ"ל. והרב ראשית חכמה (שער היראה פ"ה ד"ך ע"א) בפירוש דברי הזוה"ק (פרשת אחרי דע"ה) תנא, על ג' מילין מתעכבי ישראל בגלותא, על דעבדין קלנא בשכינתא בגלותא דמהדרי אנפיהו מן שכינתא ועל דמסאבי גרמיהו קמיה שכינתא. ופי' הרב ראשית חכמה שם, שהמדבר בבהכנ"ס דנהיג קלנא בתקונא עילאה דלעילא יע"ש. ובשער הקדושה (פי"ד דר"ב ע"א), אחר שהביא מה שכתב רבי יעקב בעל המורים זכרונו לברכה, דבית הכנסת ובית המדרש, אין נוהגין בהם קלות ראש כגון שחוק והתול ושיחה במילה, והביא דברי הזוה"ק (פרשת תרומה) דקאמר מאן דמשתעי בבי כנישתא וכו', כתב וז"ל: ואע"פ דלכאורה מתוך הלשון נראה שאין כל חומרות אלו אמורים, אלא בשעת תפילה כמו שאמר בסמוך, דהא בשעתא דישראל מסדרי בבי כנישתא סדורא דשירין ותושבחן וסדורא דצלותא כדין מתכנשי תלת משריין דמלאכי עלאי, מכל מקום כיון שבית הכנסת מקום קדוש הוא, מושב לשכינה, שבכל עת אסרו רבותינו זכרונו לברכה לחשוב בהם חשבונות אם לא חשבונות מצוה, בודאי שאין לשוח שיחת חולין או שיחה במילה, ועובר בעשה כמ"ש ביומא (די"ט ע"ב).

הכלל העולה, כי בכל מקום שיש בו קדושה, צריך לנהוג בו מורא, כדכתיב מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים. ובפקודין של רשב"י

קסד דרשה של הגר"ח פאלאני צוק"ל על קדושת בהכנ"ם ובהמ"ד

ע"ה אמר, דהא בי כנישתא דלתתא קיימא לקבל בי כנישתא דלעילא. וכאשר ידמה האדם בדעתו ענין זה, יירא ויפחד ויתפלל בכוונה, שהרי הבית כנסת העליון, נקרא אש נוגה, ואין נשמות הצדיקים נכנסים לתוכו אלא להתפלל לא לשוח דברים בטלים, וכנגדו הבית כנסת נקרא אש נוגה, כדפירש ברעיא מהימנא ועל דא קראן לבי כנישתא אש נוגה. וכתב בס' הרוקח (סי' כ"ה) וז"ל: והמדבר בבית הכנסת וחבריו משבחים ומשוררים, קורא אני עליהם על כל שכיני הרעים, כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו במ ופושעים יכשלו במ, ולא נמנה עם חבריו, ומואם לשבח לקונו, הוא משיג גבול הנורא. ואהי להם למקדש מעט, אלו בתי כנסיות, אין נוהגין בהם קלות ראש כדאמרינן בפ"ג דמגילה, אלהים נצב בעדת אל, והמדבר עושה כאילו הופך אליו עורפו, יאמר מדוע באתי ואין איש, קראתי ואין עונה, נמיתי ידי ואין מקשיב, למה יקצוף האלקים על קוליך ויקרא עליך, מי ביקש זאת מידכם רמוס הצירי, אך השתחוו לו, ושב במורא, ככפיפת ראש ובעונה, בשבירת הלב, התחנן לפניו ותשורר לפניו בשמחה, ובואו לפניו ברננה, אז קרוב אליך ונמצא לך, ותיחד שם שמים בכוונה, והתפלל בכוון הלב, כשתאמר ברוך אתה ה'. שאם תשב בדברים בטלים, הוי כאילו התלוצצת בו, ולא נתת יראתי על פניך, אך חשוב כי הוא ניצב לקראתך, כמ"ש שויתי ה' לנגדי תמיד, ותתן יראתו על פניך, ואהבתו תכוון בכל לבך, ותהיה נכנע בכל לבבך, ותתוודה על חטואתך, ותדרשהו והלא נמצא לך ותברכהו. עכ"ל.

והרב מגן אברהם (או"ח סימן קנ"א ס"ק ב') כתב בשם ספר כוונות וז"ל: האר"י ז"ל היה נוהר מאד שלא לדבר בבית הכנסת, רק תפילה, אפילו דברי מוסר ותשובה לא דיבר, פן ימשך ממנו דברי חול. יע"ש. והכי משמע, כי דברים בטלים אפילו אינו בבית הכנסת אלא בחוץ אסורים בכל מקום ובכל זמן. וכמ"ש ביומא (ד"ט ע"ב) כל השח דברים בטלים עובר בעשה, דכתיב ודברת במ ולא בדברים בטלים. ובבית הכנסת דאית ביה קדושת השראת שכינה החמורה בו, דאפילו שיחת חולין לצורך פרנסתו דהוא מותר, בבית הכנסת אסור. ובשבת החמירו בו עוד יותר, דאסור לדבר בבית הכנסת אפילו צרכי צבור וחשבונות של מצוה, כמ"ש בזוה"ק (פרשת ויקהל דר"ה ע"ב), וז"ל:

דרשה של הגר"ח פאלאג'י וצוק"ל על קדושת בהכנסים ובהמ"ד קסה

צלוחתא דשבתא דעמא קדישא, תלת צלותין אשתכחו בהאי יומא, לקבל תלת שבתין ואוקמוהו וכולהו חד, וכיון דעאלו עמא קדישא לבי כנישתא, אסיר לאישתדלא אפילו בצורך בי כנישתא אלא במילי תושבחן וצלוחתא ואורייתא, וכדקא חזי לון, ומאן דאשתדל במילין אחרנין ובמילין דעלמא, דא איהו בר נש דקא מחלל שבתא, ולית ליה חולקא בעמא דישראל, תרין מלאכין ממנין על דא ביומא דשבתא אינון שווי ידיהון על רישיה, ואמרי: ווי לפלגיא דלית ליה חולקא בקב"ה, ועל דא בעי לאישתדלא בצלותא ובשירין ובתושבחן דמאריהון, ולאישתדלא באורייתא, האי יומא איהו יומא דנשמתין דאתעטרא ההוא צרורא דנשמתין בתושבחן דמאריהון, בגין כך משבחי בתושבחן תשבחתא דנשמתא, והיינו נשמת כל חי תברך את שמך וכו'. עכ"ל.

ולכולי עמא איסור גמור ועונשו גדול למדבר בבית הכנסת בשעת התפילה ובחזרת שלח ציבור העמידה. ובתיקוני הוזה"ק (תיקון ח"י דל"ג ע"ב) וז"ל: ואשר כח בהם, דא שכנינתא עילאה דאיהי כ"ח אתוון דעובדא דבראשית, לעמוד בכולהו בעמידה דצלוחתא, אילין יעלון להיכלא דמלכא דאינון צדיקין גמורים, בנוניים יסיב לון שאלתין דילהון מלבר, ולא עאלין לגאון, רשיעייא אתדחין מתמן, ולא יהיב לון שאלתין דילהון, אלא עלייהו אתמר מי בקש זאת מידכם רמוס חצרי, ואילין אינון רשיעייא דהוו מבזין למלכא בצלותיהון דמנחן למשמע צלותא ופסקין לה על שיחה במילה. עכ"ל. הרי לך בהדיא, דמי שהוא מניח מלשמע חזרת התפילה, ופסק על שיחה במילה, נקרא רשע, דמבזה למלכא ח"ו. וכמ"ש בזה"ק כיוצא בזה, דעביד קלנא בשכנינתא חלילה. גם במדרש אמרו, וז"ל: אמ"ר יוסי פעם אחד הייתי מהלך בדרך ומצאתי לאלהיו ז"ל ועמו ארבעה אלפים גמלים מעונים, אמרתי לו מה אלו מעונים, אמר לי אף וחימה לעשות נקמה באף וחימה, מי שמספר בין קדוש לברוך, ובין ברכה לברכה, בין פרק לפרק, בין אמן יהא שמיה רבא, ליתברך, בין גאולה לתפילה, ולא עוד אלא שאין תפילתו נשמעת, שנאמר ולא אותי קראת יעקב. עכ"ל.

וכל השומע דברי חז"ל אלו, תסמר שערות בשרו, וכל דבריהם כנחלי אש, העל אלה יהיה זהיר וזרז הרבה מאוד שלא לדבר בתוך תפילתו כלל,

קמו דרשה של הגר"ח פאלאנז' וצוק"ל על קדושת בהבנ"ס ובהמ"ד

כי אם ידבר אפילו אחר חזרת העמידה, כל שעדיין לא גמר תפילתו, עבודה היא בידו, וכל שכן כשיאמר השליח ציבור איזה ברכה או קדיש והוא בעוד שמדבר עם חבריו לא ישגיח ולא יענה אמן, כי אז יש עוד איסור מוסף, מחמת שלא ענה אמן, ועונשו מפורש בזה"ק (פרשת וילך דרפ"ה) על פסוק כי מכבדי אכבד ובזוי יקלו, שיורד לנהינם בשאל תחתית כמו שיעויין שם, רח"ל. ואפילו בשעת חזרת הש"ץ העמידה, שהיחיד סיים תפילתו והש"ץ עדיין לא סיים, אסור ליחיד לשוב שום שיחה באותה שעה, כמו שכתבו גורי האר"י ז"ל.

וכל שכן שאם יהיה להפך, שהשליח ציבור סיים תפילתו ועדיין הוא ממתין להתחיל חזרת העמידה, כי איסור גמור הוא לשוב שום שיחה, כיון שתפילת לחש עם החזרה, הם קשורים זה בזה, ומצוה בחזרת, וכל שכן כי בלאו הכי נקטינן לחומרא שלא לדבר שום שיחה בתוך סדר התפילה, וכל שכן למחמירים אפילו שלא בשעת התפילה. וכל אלו הם דברים פשוטים ומבוררים.

גם בספר לחמי תודה (בתשו' סי' י"ט) הרחיב הדיבור על המנהג שנהגו כי הבא לבית הכנסת באחרונה היו עושים כהלה גדולה בכפיהם וברגליהם, כי לא נכון לעשות כן בבית הכנסת, כי צריך להיות שם באימה ויראה כמו הבית מקדש. והביא דברי הרא"ם בספר יראים, ודברי חזו"ק יעויין שם באורך. ובספר יש נוחלין בהג"ה כתב, וז"ל: והאלהים, מכל העבירות לא ראיתי לרוע כהנה, כי בשאר עבירות כגון גזל עריות ומאכלים אסורים וכיוצא בהם, יצרו גובר עליו ומחטיאו, או שמתאנה להם להנאות גופניות המגיעות להם, אבל בזה אין שום דבר יוצא ממנו כי אם ברצונו מורד באדונו, ומושך עליו כח היצה"ר, כמו שכתוב ומה יתרון לבעל הלשון, ועוד כי בעבירה זו הוא חוטא ומחטיא כי לא תעשה כי אם לפחות על יד שנים, ואם כן חטא הרבים תלוי בו. והיותר הוא, דמזלול בכבוד הקב"ה בפרהסיא בתוך קהל ועדה, ובאותן השעות המיוחדות לקדושה ולהלל ולשבח, ובבית הקדוש המיוחד, לעמוד ולשרת לפני המלך ה' צבאות ולקבל עלינו עול מלכותו, ואין

דרשה של הגר"ח פאלאנז'י זצוק"ל על קדושת בהכנ"ס ובהמ"ד קסז

משים לפניו מה שאמר דוד המלך עליו השלום ואני ברוב חסדך אבוא ביתך כו' ביראתך, ולכן כאשר נבוא לבית אלהינו, ראוי לישוב שם בהכנעה גדולה, מפני מוראת מלכות ואימת השכינה, כמו שכתוב מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים.

וישים לפניו מה שכתבו המקובלים בסדר הברכות והשירות וזמירות התפילה, בין בישיבה בין בעמידה, זה אחר זה מתחילה ועד סוף, הכל מתוקן לתקן העולמות. ואף מי שאינו יודע אותם הכוונות, על כל פנים תפילתו פועלת ומועלת לתיקונים האלה. על כן, צריך לכוין בהם ולקשרם דא בדא, ומכל שכן שישמור עצמו שלא לקלקל ולא להרום בכוונות זרות ובשיחה בטילה, ומאן דלא אשגח בדא, ווי ליה ולנפשיה שהוא מפגל בקדשים, ומב ליה דלא אכרי. על כן, מהראוי והמחוייב לקבוע וליחד לבו לפחות שעה קטנה זו לכבוד אלהי ישראל, לטהר מחשבותיו ולעבוד אותו בשמחה וביראה, ובחרדה, בשירות ותשבחות בכל כוונותינו, שתהא תפילתנו עטרה לראש מלך מלכי המלכים הקב"ה, ואז יהיו לרצון אמרי פינו מה שאנו אומרים בסוף תפילתנו, תהלתי תהי לראשך עטרה וכו'. ולהתפלל במתן מתון, ברחמים ותחנונים, ולא שנעשה תפלותינו ובקשותינו כמי שרוצה לפטור מהחוב המוטל עליו, ומתפלל בחפזון ומהירות. ולהזהיר הקטנים עם הגדולים, כבודו ויחודו של המלך ה' צבאות, שלא להוציא מפינו שום דיבור, רק שיהיו עינינו פתוחות ואזנינו קשובות, לשמוע אל הרינה ואל התפילה אשר השליח צבור מתפלל, ולענות אמן כראוי על כל ברכה ותהלה דיוצאים מפי השליח צבור, וכן בקדיש. הן כל אלה חלק אחד מאלף, מקצת דרכי הקדושה שמחוייבים אנחנו להתנהג בהם בעומדינו לפניו יתברך שמו.

והנה בעתה, קצת אנשים מהפכין הקערה על פיה, עומדים בשחוק וקלות ראש ושיחה בטילה בבית התפילה, והתפילה טפילה, גם קצת מאנשי המעלה תחת ידם המכשלה הזאת, ועבירה גוררת עבירה, כי לא די שמדברים דברי הרשות, אלא אף שמדברים ליצנות ולשון הרע, ואינם משגיחין כלל על עניית אמן, ויש שעונה תוך כדי דבורו אמן יתומה, קטופה,

קסח דרשה של הגר"ח פאלאנז'י זצוק"ל על קדושת בהכנס"ם ובהמ"ד

הטופה, וממהר לענות אמן כדי שיחזור לסורו למקום שפסק בדיבורו, וכן עושים בברכו וקדושה. אוי לאותה בושה, עד מתי יהיה הפגם והחטא הגדול הזה תחת ידינו, עד מתי לא יסירו מסווה העיורון ויפקחו קצת עיניהם על העונש והפגם הגדול, אשר חטא זה לכבד די להאריך גלותנו הקשה והארוכה, כמו שכתוב במדרש הובא ברוקח. אבל כשישראל עונים אמן יהא שמייה רבא, אומר הקב"ה מתי אקבץ את שארית ישראל מבין האומות. ובשבולי הלקט בשם המדרש, בשעה שאומרים לפני קדוש קדוש וכו', אני מזכיר גלותם וממהר גאולתם. וכבר אמרו חכמינו זכרונם לברכה, כל המברך מתברך, ומכלל הן אתה שומע לאו. והנה, מאחר שהעניינים האלה הם גדולים ועצומים העומדים ברומו של עולם, הפלא ופלא, אם כן מי שיש בידו מקל ורצועה איך רשאי להתנצל ולפרוק עול מעל צוארו ולא לחוש על כבוד יוצרו, ולא ישא פני איש ולא יהדר פני גדול עד יחדל חדולי, ולהזהיר קטנים עם גדולים, והנזהר והמזהיר לכבוד יתברך שמו, יזכה לראות בנועם בית ה', ולבקר בהיכלו, וכבוד כולו אומר. עכ"ל.

והירא את דבר ה', מלבד כי יהיה נזהר מלדבר בבית הכנסת, אינו יוצא בזה ידי חובה אם רואה לאחרים המדברים בבית הכנסת והוא אינו מוחה, דקיימ"ל דכל ישראל ערבים זה לזה, וכל מי שיש בידו למחות ואינו מוחה, הרי הוא נענש ח"ו וכמוהו. וכן כתב בהדיא הרב פרי מגדים (באו"ח בחלק אשל אברהם בסי' קנ"א) וז"ל: ויש לגעור במי שמסיח שיחת חולין בבית הכנסת, אע"ג שאין שיחה בטילה, דבלאו הכי אסור, כל השח שיחה בטילה עובר בעשה מדרבנן, על כל פנים לצורך פרנסה דבחוף שרי, בבית הכנסת אסור. יעויין שם.

ועל ראשי עם קודש הרבנים והרשומים שבעיר למחות, כי אם יבוא למחות איזה חכם ירא ה' וסר מרע, יבעטו בו, ואדרבה יסיפו על חטאתם פשע באומרם כי הרב והבית דין שבעיר שהוא גדול ממך, אין דובר אלינו דבר, ומי שמך לאיש שר ושופט עלינו?

דרשה של הגר"ח פאלאני וצוק"ל על קדושת בהכנ"ס ובהמ"ד קס"ט

וכאשר דיבר בקדשו בספר דרך חכמה (נתיב י"ד ס"ד ד'), שאחר שהביא דברי רבותינו זכרונם לברכה והמפרשים זכרונם לברכה, ודברי ספר יש נוחלין הללו, להכיח בשבט פיו על המדבר שיחת חולין בבית הכנסת, סיים וכתב וז"ל: ודי בהערות האלה לכל איש משכיל שיתן אל לבו אזהרות והעונשים, והעיקר שהוא רחמנא ליצלן ככופר בעיקר, וגורם אריכות הגלות. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה, כל דור שלא נבנה ביהמ"ק בימיו כאילו הרב בימיו, ואי אפשר לפרוש ממה שהורגל אלא אם כן יקדש עצמו גם במותר לו, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, עבר אדם עבירה ושנה בה נעשה לו כהיתר, כי המשחיתים שברא על ידי אותם עוונות הם רבים כל כך וגוררים אותו בעל כורחו עוד לחטוא, כמ"ש עבירה גוררת עבירה, וכאילו נוטל הבחירה ממנו. ואמרו חכמינו זכרונם לברכה, שהעולם מתקיים על הכל תינוקות של בית רבן שאין בהם חטא, גם הם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם, וכן הגדולים מזהירים את הקטנים, כי יאמר לו גם הם כמוני כקטן כגדול.

ולכן הירא את דבר ה' וירצה לשוב מדרכו הרע, יתגבר כארי על יצרו, ויקבל על עצמו שלא לדבר אף בצורכי ציבור בבית הכנסת, כי המנהג הרע הזה נשתרבב ממה שהתירו לחשוב חשבונות של מצוה בבית הכנסת וכן שאר צורכי ציבור, וכל זה התירו שלא בשעת התפילה. ואף דברי חול ואף ביום השבת. והפוחזים, פרצו עוד לדבר גם לשון הרע וליצנות, ולא די להם שעת התפילה אשר הוא קשור ואסור ממש בעל כורחו, ואינו מספר שבחו של מקום, אלא גם אחר התפילה שיכול לצאת עם חבירו מבית הכנסת ואינו יוצא, ושח שיחת חולין ודברים בטלים, ולא לזאת אמרו, חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת אחר התפילה, כי אם להתבונן בשבחו של מקום. והארכתי בזה להאריך שיחה, מפני שהוא חטא גדול, ונעשה כהיתר גדול, ואין האחד מתבייש מחבירו כמו בשאר חטאים שמונעים לחטוא מפני הבושה. ועל כל פעם עובר בלא תעשה שבתורה, והוא מוכח מהגמרא מנחות, ועל כן כתב הרוקח שילקה מלקות ארבעים.

קע דרשה של הנר"ח פאלאנז' זצוק"ל על קדושת בהבנ"ם ובהמ"ד

וידעתי גם ידעתי, כי אם נאריך בדבר הזה בכפליים, וכמה ניירות יכלו ועוזבי ה' לא יכלו לעזור את דרכם מרוב הרגלם, והמורם מהם כיוצא בהם אוחזים מעשה אבותיהם בידיהם. ולפי דברי הזוהר, שעוון זה גורם אריכות הגלות, השם יודע מתי יהיה קץ הפלאות, ולא יוכל הדבר לתקן אלא אם כן יקבלו עליהם חכמי הדור ופרנסיו ומנהיגיו להיות להם איסור גמור לדבר בבית הכנסת אף בצורכי צבור, ויהיו מוחים בהמונים על ידי עצמם, ולהעמיד ממונים שיהיו מוחים בקנסות וגערות, ולהודיע להם גודל העונשים ואזהרות בדברים המתיישבים על הלב, וישראל קדושים הם, שומעי תוכחות מוסר, ובודאי ישמעו לקול מדריכיהם, ויעזבו את דרכם, וכולי האי ואולי יתוקן הדבר, וזכות הרבים יהיה תלוי בם. ואף על פי שבשעת מעשה העבירה, החיוב מוטל על כל הרואה למחות כמ"ש בדרוש הערכות, דבר זה לא יתוקן על ידם, כי הוא בעיניהם כמן המתמיהים.

ובדידי הוה עובדא, פעם אחת מחיתי בקופה של שרצים כת ליצים, שהיו מדברים הבל ורוחות, מספרים זה עם זה בשעת קריאת התורה, והתרים אחד מהם נגדי כמו שאמר הכתוב ועשיר יענה עזות, והלבין פני בדברים יותר מנזיפה והכאה וכו', אשר מאז והלאה, אף אם הייתי רואה אותם והנראים עמהם והסמוכים להם באותו הכרך, מספרים בתוך התפילה, הייתי מעלים עיני מהם, ואהי כאיש אשר לא שומע ואין בפיו תוכחות. ובודאי, אם היה חכם העיר או הממונה ממנו מוחה בם, לא היה אותו האיש פוקר ומעזי פניו נגדי כל כך. עכ"ל. ועיין מה שכתב בספר דעת חכמה (שער השבת), ובספר סולת בלולה (א"ח סי' קנ"א).

הנה מבואר מדברי הרב זכרונו לברכה, כי מלבד שיהיה הוא נוהר מדובר בבית הכנסת, עוד בה, כי צריך להזהיר גדולים על הקטנים, שלא ידברו הקטנים בבית הכנסת, ויזהירם לענות קדיש וקדושה. וכמו שאמרו בפרק חלק (סנהדרין דק"י ע"ב), קטן מאימתי בא לעולם הבא, תנא משום רבי מאיר, משעה שיאמר אמן, שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי שומר אמונים, אלא שאומר אמן. מאי אמן, אמר רבי חנינא, אל מלך

דרשה של הגר"ח פאלאג'י זצוק"ל על קדושת בהכנ"ם ובהמ"ד קעא

נאמן. הרי כי משעה שעונים התינוקות אמן זוכים לחיי עוה"ב. וכ"כ בספר הכלבו (סימן י"א) וז"ל: ואמרו רבותינו זכרונם לברכה, גדול העונה אמן יותר מן המברך, ופותחין לו שערי גן עדן, שנאמר פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים, אל תקרי אמונים, אלא אמנים. ומאותה שעה זוכים התינוקות לחיי עולם הבא. ואם כן, אוי להם למדברים דברים בטלים או שחוק בשעת התפילה, ומונעים בניהם מחיי העולם הבא, כי יש לנו לעשות ק"ו בעצמן וכו', כל שכן שאנו עומדים לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, כי ראינו בעינינו כמה בתי כנסיות שנחרבו על שנהגו בהם קלות ראש, ונהפכו להיות בתי עבודה זרה, ועליהם אמר הנביא, המערת פריצים היה הבית הזה. על כן, כל אחד ואחד, יתן אל לבו להיות ירא וחרד לפני בוראו, ולא ידבר בשעה שהחזן מתפלל י"ח יעויין שם. וכן כתב בספר אורחות חיים (בה' תפילה דח"י סימן פ"ב) משם רבינו יונה. יעויין שם.

ובתוב בספר החסידים (סי' תשפ"ו), מעשה, במקום אחד היו עשרה והיה אחד מתפלל להם, ויש מהם שהיו מדברים בבית הכנסת דברים בטלים. ולא רצה להתפלל, עד שקיבלו עליהם שלא ידברו וכו'. וכן לא רצה לברך ברכת המזון אלא אם כן שלא ידברו עד שיסיימו ברכת המזון. עכ"ל.

ואם שיחת חולין אסור לשוח בבית הכנסת, כל שכן וכל שכן שאין לו להתקומט עם חבירו בבית הכנסת, יהיה על מקומות שבבית הכנסת, כי הגם כי יהיה מקום בבית הכנסת צר מאוד, ולא יבקש לריב עם חבירו, לא מחמת דוחק המקום, וישב בדוחק, וגם לא יתקומט בעבור כבודו, כי לפעמים אינו לפי כבודו במקום שהוא יושב, כי רוצה לישב בראש שורה, או שאינו לפי כבודו שישב האדם פחות בצידו, כי אין להורות גאות לפני היכל ה', וקמזן וגדול שם. וזה לשון הספר חסידים (סימן תשנ"ט): באחד שאמר אני רוצה לשבת אצל הארון, שתהא תפילתי יותר נשמעת. אמר לו החכם, הרי הכתוב אמר אל תתהדר לפני מלך ובמקום גדולים אל תעמוד, כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב, וסמך ליה אל תצא לריב מהר. וכשתשב אצל הארון ויתקומטו עמך היושבים, ומוטב לך לישב מרחוק,

קעב דרשה של הגר"ח פאלאנז' צוק"ל על קדושת בהבנ"ם ובהמ"ד

כדי שלא תהיה מריבה. ויותר תפילתך נשמעת כשלא תגרום מחלוקת בבית הכנסת. "ולא שמע לעצה, ונגזר שנתגלגל הדבר שישב באבלות, ולא ישב מעולם שם". לכך טוב לאדם שישב ברחוק בלא מחלוקת, ולא במחלוקת. עכ"ל.

וזתו כוונת הכתוב בישעיה (פרק ז"ן) בורא ניב שפתיים שלום שלום לרחוק וכו'. כי חכמינו זכרונם לברכה דרשו, בורא ניב שפתיים, על ענין תפילה, וכמו שכתב הרב כלי פז שם. והיינו דקאמר בורא ניב שפתיים, שאדם מתפלל ששגורה תפילתו בפיו, ידוע שהוא מקובל. ואם תאמר יהיה מבקש להיות תפילתו מקובלת יותר, להיות קרוב לארון? לזה אמר, שלום שלום לרחוק, דאדרבה תפילתו מקובלת יותר בהיות שלום שלום לרחוק, שהוא רחוק מארון ה'. וזהו המעלה שהמבקש שלום שתהיה תפילתו שגורה בפיו, שאז יודע בעצמו תיכף שתפילתו מקובלת, ולקרוב האמת הוא שתפילתו נשמעת שהוא קרוב לארון, אבל צריך שיאמר ה' ורפאתיו, שיודע ה' אם נתקבלה תפילתו או לא. כי מה תועלת היותו קרוב לארון והוא אינו מתפלל בכוונה, או אין מעשיו הגונים כדי שישמע ה' תפילתו. ולכן צריך שה' יאמר שירפאהו, כדי שנדע שנתקבלה תפילתו.

ועוד כתב שם בספר החסידים (סימן תש"ס) וזה לשונו: מימינו אש דת למו, מלמד שצדיקים מקיימים את התורה לישיב מימין הנכבד ובימין התורה, שנאמר אורך ימים בימינה, בשמאלה עושר וכבוד, וכך בימין הארון. אבל בעבור שלום, לא יהא שום צדיק מקפיד אנה ישב, כי לא מקומו של אדם מכבודו, ואם משימים אותו למטה ואחרים שאינן טובים כמוהו למעלה ממנו, אל יקפיד. עכ"ל. הרי, דאין להקפיד ולהתקוטט על מקומות בבית הכנסת אפילו יהיו עליונים למטה ותחתונים למעלה. וגם לפעמים יקפיד האדם אפילו אם ישימו סמוך למטה ממנו איזה אדם פחות שבערכיו, או תינוק שאינו לפי כבודו, שיהיו בשורה אחת וסמוך יושב אצלו כי אינו לפי כבודו שישב זה אצלו, אל יקפיד בכל עניינים אלו כלל וכלל לא, כי העונה משובחת בכל מקום. וביותר במקום שיש קדושה והשראת שכינה, כדברי

דרשה של הגר"ח פאלאנז' צוק"ל על קדושת בהכנס"ם ובהמ"ד קענ

רבותינו זכרונם לברכה במקומות רבים. וזה נראה כוונת המדרש קהלת, על פסוק עיר קטנה ואנשים בה מעט: עיר קטנה זה בית הכנסת, ואנשים בה מעט זה הצבור, ובא עליה מלך גדול, זה מלך מלכי המלכים הקב"ה, שמשרה שכינתו בבתי כנסיות ובתי מדרשות, וסבב אותה ובנה עליה מצודים גדולים, וכו'. והרב תנא דאורייתא (בס' פרשת דרכים דרוש ט"ז דל"ו ע"ב) פירש המאמר הלזה כמין חומר, וז"ל: ויש לדקדק, דבשלמא מ"ש עיר קטנה זה בית הכנסת, ניחא דקראו קטנה לבית הכנסת, משום דלגבי בית המקדש, נקרא בית הכנסת קטנה, כמו שאמרו רבותינו זכרונם לברכה ואהי להם למקדש מעט, אלו בתי כנסיות. אך מה שכתב ואנשים בה מעט זה צבור, לאיזה תכלית ייחס הכתוב לצבור בתואר זה דמעט? ונראה ליישב עם מאי דאמרי' במסכת חולין (דף פ"ט), אמר רבי יוחנן משום רבי אלעזר ברבי שמעון כל מקום שאתה מוצא דבריו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי באגדה, עשה אוניך כאפרכסת. לא מרובכם מכל העמים חשק ה' בכם, כי אתם המעט מכל העמים. א"ל הקב"ה, חושקני בכם שאפילו שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטים עצמכם לפני. נתתי גדולה לאברהם, אמר אנכי עפר ואפר. נתתי גדולה למשה ולאהרן, אמרו ונחנו מה. נתתי גדולה לדוד, ואמר ואנכי תולעת ולא איש, היינו דכתיב כי אתם המעט. ע"כ. ופירש רש"י, שאתם ממעטים עצמכם בענוה, לפיכך חשק בכם, וזהו כוונת המאמר עיר קטנה זה בית הכנסת, אנשים בה מעט, זה צבור. דהיינו שהם ממעטים עצמם אז ובא עליה מלך גדול, זה מלך מלכי המלכים הקב"ה, משרה שכינתו. דאם הצבור אינן המעט, כלומר שאינן ממעטים את עצמם, לא בא עליה מלך גדול, משום דכביכול אין אני והוא יכולין לדור בעולם, כדכתיב גבה עינים ורחב לבב, אותו לא אוכל כמו שאמרו במסכת סוטה (דף ה' ע"א), יעויין שם.

ולדרכינו יאמר כפשוטו, דהיינו עיר קטנה זה בית הכנסת, שהבית הוא קטנה מהכיל את העם, ובהיות הבית כנסת קטנה, יהיה מסה ומריבה בעבור המקומות. לזה אמר ואנשים בה מעט, שיש להם מידת הענוה ואינם מתקוטטים, כי בלאו הכי כל תרעומת ומחלוקת הבאה לעולם, אינה אלא בעבור רמות רוחא, כדברי רבותינו זכרונם לברכה והמפרשים. וכל עוד

קעד דרשה של הגר"ח פאלאג'י זצוק"ל על קדושת בהכנ"ס ובהמ"ד

שהם ענוותנים, הרי ליכא למיחש למחלוקת בבית הכנסת, ובכן זכא עליה מלך גדול זה ממ"ה הקב"ה, המשרה שכינתו ביניהם בבית כנסת. הא לאו הכי כל מקום שיש מחלוקת השכינה מסתלקת. והיינו דקרי ליה מלך גדול, על דין שדרשו רבותינו זכרונם לברכה על פסוק ויהי בישורון מלך, אימתי הקב"ה נקרא מלך, בהתאסף ראשי עם, כשישראל כולם באחדות, שמושרה שכינתו כאמור.

וכבר ידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במסכת (סוטה דף ה' ע"א). דמי שהוא גאה אין אני והוא יכולים לדור במקום אחד. והרי אפילו בביתו ובכל מקום צריך להיות אדם עניו ועלוב, כי כל קמטות ומריבות, הם באים מחמת שאינו עניו ומעביר על מידותיו. וזה מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה במדרש שוחר טוב, והובא בילקוט (סי' ק"א) על פסוק לא ישב בקרב ביתי. א"ר יהושע בן לוי, צריך אדם להיות עלוב בביתו, ואם בביתו צריך להיות עלוב אין צריך לומר בביתו של הקב"ה. עכ"ל. הנה מבואר, כי אם בביתו צריך להיות עניו, ק"ו בביתו של הקב"ה בבית הכנסת בית ה' מקדש מעט, וזהו רמז בעצמו כי נקרא הבית כנסת מקדש מעט, כי זהו שנראה וניכר קדושת הבית כנסת הוא היות ונוהגים כדת וכשורה, ועם שיושב שם במעט שהוא מידת ענוה. ואין צריך לומר דאיסור גדול הוא לבזות ולחרף לחבירו בבית הכנסת.

וצא ולמד מה שכתב בתשובת מהר"י וי"ל זכרונם לברכה (סי' קכ"ב), דאין לזלזל לאדם בבית הכנסת, מפני שמזלזל בכבוד השכינה, ומבזה את חבירו בפני ת"ח שנקרא רב וחכם בבית כנסת דאיכא תרתי, שמזלזל בכבוד השכינה, ומבזה את חבירו בפני ת"ח שנקרא אפיקורוס, כמו שאמרו בפרק חלק יעויין שם. והזכיר דבריו הרב כנה"ג (באו"ח סימן קנ"א בהגה"ט) יעויין שם. והרי אמרו בפרק חלק (דצ"ט ע"ב) דאפיקורוס הוא המבזה את חבירו בפני ת"ח, וכל שכן המבזה את חבירו בבית כנסת, דהוי מקום השכינה, ומבזה את חבירו בפני השכינה, וכמו שכתב מהרשד"ם (חאה"ע סימן קכ"ב), ושכן כתב בשו"ת תרומת הדשן (בפסקים וכתבים סימן ר"י) יעויין שם, וכן כתב

דרשה של הגר"ח פאלאנז'י זצוק"ל על קדושת בהבנ"ם ובהמ"ד קעה

בתשובת עדות ביהוסף (ח"ב סי' ל"א) בתוכחות מוסר על האנשים החטאים האלה בנפשותם, אשר זלזלו וביזוהו בפרהסיא בבית כנסת בשעת התפילה, דמי התיר להם לדבר בבית הכנסת בשעה שהצבור מתפלל, והרי גרסינן בברכות (ד"ה), שהוא גברא דהוה מצלי אחורי בית הכנסת, חלף אליהו אמר ליה כדו בר קיימת קמי מארדך? שקל ספסירא וקמליה ע"כ. הרי שאותו העני מתפלל היה עם הצבור, אלא שהיה אחורי בית הכנסת ועם כל זה שקיל ספסירא והתזו ראשו, מכאן אתה למד ק"ו לאלו החטאים שעמדו בבית הכנסת בדברי בטלה ולא רצו לשמוע התפילה מן השליח ציבור, אין לך שכן רע גדול מזה ללכת לבית קונם להכעיסו בפיהם ובלשונם יכזבו לו. ועוד אמרו רבותינו זכרונם לברכה בברכות (דל"ב ע"ב) גדולה תפילה יותר מכל הקרבנות, שנאמר למה לי רוב זבחיכם וכו', ואם כן דין מינה, השתא, הבהן המקריב, אם יפסיק במזיד בדיבור עם חבירו באמצע העבודה, אינו חייב כרת שפסק הקרבן, כי בדבר אשר זדה לדבר הא ודאי חייב. דהקרבן אפילו במחשבה פוסלת בו, וכל שכן דיבור בפועל. ואם כן קל וחומר להפסיק באמצע דברי התפילה בדברים בטלים. ועוד כתוב בזהר המופלא עוון המדבר שיחה בטילה וכו'. הרי כמה גדול עונש המדבר שיחה בטילה בבית הכנסת, וכל שכן שחטאתם כבדה מאוד, דלמה לא ישאו ק"ו בעצמם מן הגוים אשר סביבותינו, שבעומדם בבית תועבותם אין קול ענות חלושה, ואין קול ענות גבורה, כי אם דממה דקה, וזה עושים לפסילים. אוי לנו מיום הדין, כי לפסילים הם עושים כל כך כבוד, ואף כי המה לא אלהים כי אומרים לעץ אבי אתה, ואנחנו שעבודתנו לאלהי אמת הוא אלהים חיים ומלך עולם, למה לא תהא כהנת כפונדקית. והכי גרסינן שבת (דף י"ג) רבא רמי פוזמקי ומצלי, אמר הכון לקראת אלהיך ישראל, וחד אמר כעבדא קמיה מאריה, באופן כי חטאתם לרב תרבה וכו', ואין ספק שהחכם שהוכיחם על פניהם שדין עמו, ואדרבה היה לו לנדותם ולא להוכיחם בדברים בעלמא, שהרי העובר מצוה אחת מדברי תורה חייב נידוי, כמו שכתב הרמב"ם גבי כ"ד דברים שב"ד מנדין עליהם, וכל שכן בשעת המוסף, [היינו תפילת המוסף], דאפילו המשנה דיבור אחד ממטבע שטבעו חכמים פורץ גדר הוא וישכנו נח"ש, וכל שכן בנידון דידן שלא אמרו המוסף אלא בדברי בטלה שלהם,

קעו דרשה של הגר"ח פאלאני זצוק"ל על קדושת בהכנ"ם ובהמ"ד

בטלו כל המוסף, וכל שכן שחטאו והחטיאו את הרבים, כי בהרמת קולם בדברים בטלים שלהם, לא היו שומעים הצבור קול השליח ציבור, באופן דבעבור זה הטעם לבד חייבים נידוי, והם כעדת ירבעם בן נבט שחטא והחטיא את ישראל. ות"ם [היינו ותמה אני, והוא פסוק באיוב ט' כ"א] אני לא אדע למה לא היתה קנאת ה' צבאות להצבור להכות באגרוף לרשעים הללו פצע וחבורה ומכה טריה, כדי שלא יוסיפו בני עולה לדבר שיחה במילה, שגוררת עוון לשאר הצבור. וגדל הכאב על אלו החטאים, שלא די זה שעשו, אלא שהיו מלעיבים במלאך האלהים בחירופים וגידופים, כי על זה פלגי מים ירדו עיני, כי מה פשעו ומה חטאתו, כי על לא חמס בכפיו, וידיו רב לו, ת"ם אני אי לך ארץ למה לא יראה ושקטה, ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם כבלע את הקדש ומתו וכו'. ובר מן דין, עוון האנשים האלו גדול הוא לאלהיהם וחטאתם כי כבדה מאוד, יען היה הזלזול בבית הכנסת בסדר היכל ה'. וגרסינן בברכות (ד"ו) מנין שהקב"ה יושב בבית הכנסת, שנאמר אלהים נצב בעדת אל, והתם מיירי בבית הכנסת שאין הספר תורה שם, שכן היו בתי כנסיות שלהם, וכמו שכתבתי במקום אחר, אבל בבתי כנסיות שלנו שהתורה מונחת בארון, לא צריכא דפשיטא הוא, ובתי כנסיות במקום בית המקדש הם עומדים, ואהי להם למקדש מעט ואפילו כשהם שוממים בקדושתם הם עומדים, שנאמר והשימותי את מקדשכם כמו ששנו חכמים. כל שכן כשהם בנויים וקובעים בהם עתים לתורה, דהוה להו כבתי מדרשות דעדיף מינייהו, כמו שכתוב אוהב ה' שערי ציון, שערים המצויינים בהלכה, מכל משכנות יעקב. אם כן, לא יהא המזולול חבירו כמוהו. הגה לא שמו אלהים לנגד עינם ולא חלק כבוד לשכינה, וכבר אייתנין לעיל, דהמבזה חבירו בפני ת"ח, אפיקורוס הוא, ובכלל כי דבר ה' בזה, ומה בפני ת"ח אמרו, מכאן אתה תחזה קל וחומר למבזה בפני התורה, וכל שכן בפני השכינה, כי בודאי נכתם עונו וגדול מנשוא. ומכאן לדידי חזי לי, שהוא הטעם דגורה גורו, חוקה חקקו, בני ישראל עם קדושו בקצת קהילות הקודש, כגון ההיא דהובא במהרש"ך (סי' כ"ד), ובעירינו, שכל המזולול ואין צריך לומר מכה את חבירו בבית הכנסת, שיהיו בחרם, וכופר יושת עליו, ונתן בפלילים קנס, כפי הערך שישערו. שוב מצאתי במהרשד"ם (חאד"ע סי' קכ"ב) שכתב

דרשה של הגר"ח פאלאג'י זצוק"ל על קדושת בהבנ"ם ובהמ"ד קעז

זוה לשוננו: ואם כן בנידון דידן להלקות לא תבעי לך, דפשיטא הוא, אלא שמותי נמי משמתינן, יעויין שם.

והנה זה שכתב הרב עדות ביהוסף זכרונו לברכה, בנועם מוסרו, שלא לדבר בבית הכנסת שהרואה בגוים בבית תועבותם שהם יושבים בקול דממה דקה, כי לא אלהים המה, כל שכן אנחנו עם בני ישראל שיש לנהוג כן בבית הכנסת מקום בית אלהים, (דברים אלו נראה שהיה כתוב בספר הכלבו במקום הנ"ל, והשמיטה מהדפוס, ונשאר המקום חלק כמובן שם), ונראה דזהו כיוון הנביא ירמיה (סי' ב') במאמר הכתוב ההימיר גוי אלהים והמה לא אלהים ועמי המיר כבודו בלא יועיל, כי הכוונה היא כי הגוים אלהיהם הכל המה מעשה תעתועים אינן נוהגים בהם בזיון, ההמיר גוי אלהים והמה לא אלהים, ועם כל זה נוהגים בהם כבוד, ועמי המיר כבודו, דייק לומר המיר כבודו, לרמז על המדבר בבית הכנסת דעביד קלנא בשכינתא, וזהו בלא יועיל, כמו שכתב הרב יש נוחלין כי היא עבודה, כי אין בה שום הנאה אלא תגבורת היצה"ר, אי נמי יאמר ועמי המיר כבודו בלא יועיל, כי על ידי שיחה בבית הכנסת גורם להפוך הבית הכנסת לבית עבודה זרה, והיינו ועמי המיר כבודו שהוא הבית הכנסת עצמו ששם כבודו יתברך, בלא יועיל, כי ח"ו נחלתם נהפך לזרים, לא יבוא ולא יהיה.

וזוהו כוונת הכתוב (שם סי' י"ב) זרעו חטים וקוצים קצרו, נחלו לא יועילו ובושו מתבואותיכם מחרון אף ה', כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל, הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם, עד כאן.

והוא, שבברכות (דף ח') על פסוק זה על כל שכני הרעים, דרשו על כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל נקרא שכן רע, ומכל שכן לנכנס להתפלל שם והוא פוסק בשיחה במילה, שיותר יוצדק לקרות שכן רע מהקב"ה, יען שהוא נכנס בתוך הבית הכנסת ועושה רע ומר בדבר דברים במילים, וכמו שכתב כן בהדיא הרב הרוקח והרב עדות

קעך דרשה של הגר"ח פאלאני וצוק"ל על קדושת בהבנ"ם ובהמ"ד

ביהוסף, שהמדבר בבית הכנסת דברים במילים אין לך שכן רע יותר מזה וכמש"ל. וכבר ביאר הרב עדות ביהוסף, כי כמו שהכתן העובד עבודת הקרבנות אם פוסק אסור, כמו כן בתפילה. ומה שיש לעמוד בדברי הרב עדות ביהוסף, בזה כתבתי בחידושי על הרמב"ם (בה' פסולי המוקדשים ריש פי"ג) בס"ד, והרי התפילות כנגד תמידים תקנו, והרי בזכות הקרבנות מצינו שהקב"ה מברך את התבואה, כמו שאמרו באבות דר"ן (פ"ד), ואם כן התפילה שהיא במקום הקרבנות הוי כמו כן, ומקרא מלא דיבר הכתוב בפרשת משפטים ועבדתם את ה' אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך, ודרשו בבבא מציעא (דף ק"ז) ועבדתם, זו ק"ש ותפילה, ובשכר זו כתיב בתריה וברך את לחמך ואת מימך, אם כן כשפוסק בדברים במילים ועבד קלנא בשכינתא ולית ליה חולקא באלהא דישראל, הרי אין התפילה רצויה לפניו יתברך, ואדרבא הרי היא נפסלת. וזהו אומרו זרעו חטים וקוצים קצרו נחלו ולא יועילו ובושו מתבואתכם, שהתבואה מתמעטת, שכן הוא עונש הפוסק בדברי בטלה בבית התפילה, וגם מחרון אף ה', שכן אמרו כמדדש רבא שהפוסק בתוך התפילה ד' אלפים גמלים המעונים אף וחימה הם באים ב"מ לעשות נקמה לפוסק בתוך התפילה. וכמו שנתבאר לעיל. ואפילו שיקשה לך מה חרי האף הגדול הזה מה פשעו מה חטאו, לזה אמר כי אמר ה' על כל שכני הרעים הנוגעים בנחלתי אשר הנחלתי את עמי ישראל, שאני הנחלתי להיות להם בית הכנסת כקדושת בית המקדש שנקרא נחלה, כמו שאמר הכתוב תביאמו ותטעמו בהר נחלתך וכו', הנני נותשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם, כמו שאמרו בעוון זה שמדברים בבית הכנסת נחרבו בתי מדרשות ובתי כנסיות, וכמו שכתב בהגה דבעוון זה נהפכים הבתי כנסיות לבית עכו"ם. ועיין ביבמות (דצ"ו ע"ב) כך היה מעשה בבית הכנסת של טבריא, בנגר שיש בראשו גלוסטרא, שנחלקו בו רבי אלעזר ורבי יוסי עד שקרעו ס"ת בחמתן, והיה שם רבי יוסי בן קיסמא, אמר תמיה אני אם לא יהיה בבית הכנסת זו עבודה זרה. וכן היה. ע"כ. ובשיטתי לשם פירשתי, כי הגם כי היה מחלוקת לשם שמים בתורה, עם כל זה מה סליק בהו, כל שכן כשיהיה שלא לשם שמים ובהבלים ורוחות. וכתב בספר חסידים (סי' ר"ט) אם תראה בית של צדיק או בית הכנסת חרב או שמם או רשעים דרים

דרשה של הגר"ח פאלאני זצוק"ל על קדושת בהכנ"ס ובהמ"ד קעמ

כו, דע שישראל היו דרים בו דרך בזיון, וכן בית המדרש שנוהגים בו קלות ראש, סופו נופל ביד ערלים, דיו לעבד שיהא כרבו, כי לא נהגו נכרים קלות ראש ובזיון בבית ה' עד שנהגו בו ישראל, שנאמר המערת פריצים היה הבית הזה, ואח"כ וארוה כל עוברי דרך, לעולם לא יעשו רעה הגוים אלא אם כן יעשו ישראל תחילה רעה ביניהם זה לזה, או שמבזים זה לזה.

ולבן צריך זהירות וזהירות הרבה, שלא יעשו שום מחלוקת בבית הכנסת. אדרבה, מרובה מידה טובה ממידת פורענות, כי אם נהיה נוהרים להיות הקול קול יעקב בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בדברי תורה, אז אין הידים ידי עשו. כמו שאמרו בבראשית רבא (פרשת תולדות על פסוק זה) יעוין שם. וגם כן צריך זהירות שלא יהיה שום מחלוקת בבית הכנסת ושום בזיון אדם לחבירו, וכל שכן אם מכהו בבית הכנסת, דאז חייב נידוי בשביל כבוד הבית הכנסת, וגם מלקות בעבור מכה את חבירו שעובר על לאו פן יוסיף, וכמו שכתב הטור ומרן בשו"ע (ח"מ ר"ס ת"ך) ושאר הפוסקים, וכמש"ל.

וביותר יגדל עונו ויתרבה עונשו של המבזה, ואין צריך לומר המכה, לשליח בית דין כשמכרז בתוך בית הכנסת איזה כרוז יהיה לאפרושי מאיסורא, או אפילו לצורכי רבים, ואיזה תקנה בשם הרב הכולל או הב"ד והממונים והפרנסים, דאיכא איסור מוסיף, שעובר על תקנות הצבור, וגם מבזה ומצער שליח ב"ד, שחייב נידוי ומכת מרדות, וכמו שכתב מרן בשו"ע (ח"מ סוף סימן ח') יע"ש. [ועיי"ש מש"כ בשו"ת ושנתם שם תשובה י"ג]. וגם שעובר על דברי הב"ד ועל דברי חכמים ועל תקנות הצבור שהם רבים, והרי מצינו שלשה אלה במותב תלתא, אשר החמירו רז"ל כי כל מקום שפשמו ב"ד וחכמים ורבים אפילו שחזרו וקריכו אינו יוצא מן העולם בשלום, וכמו שכתבתי לעיל בפרשת וארא, ובפרשת משפטים בסיעתא דשמיא. ועיין מה שכתבתי בתשובה (בחי"ד לסי' של"ד בס"ד). והרי החמיר בתשובת מהרשד"ם שם ושהביא מהרב תרומת הדשן בפסקים וכתבים, על המכה את חבירו בבית הכנסת כמו שיעויין שם שהחמיר בתשובה, כל שכן כשיהיה שליח ב"ד ומכל הצבור, ואם כן צריך לקבל עליו את הדין. ועוד יש לו איסור

כולל, שעובר על הסכמה הנעשית בהרמות ונידויים מב' המאורות הגדולים, הרב הגדול כמוהרי"ם זכרונו לברכה והרב הגדול מ"ז אור היר"ח זכרונו לברכה, שלא יוכל שום יחיד למחות ולדבר בתוך בית הכנסת על שום כרוז והסכמה שהוכרזה בבית הכנסת. ואם יש ליחיד איזה מחאה, אחר שיצאו מבית הכנסת ילך אצל הרבנים שבעיר, ויעשה המחאתו, ואם יהיה המחאה כדיון, יקבלוה, ואם לאו ידחה אותו. ואם כן, זה שמיתה בכרוז השמש, והכה אותו בבית הכנסת, עבר גם כן על הסכמת הרבנים שהסכימו שלא למחות בבית הכנסת בשום כרוז, ועבר על החרמות ונידויים.

ואם ח"ו ממאן מלקבל עליו את הדין, ח"ו ידאג מן הפורענות. כי כבר ידוע מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה, אם אין דין למטה יש דין למעלה. ויקח האדם מוסר השכל ממה שאמרו בירושלמי ביבמות (פ' האשה בתרא ה"ג) על פסוק ולא עצר כח ירבעם עוד בימי אביו ויגפהו ה' וימות. אמר רבי שמואל את סבור שהוא ירבעם, אינו אלא אביו, ולמה ניגף, ר' יוחנן אמר על שחישד את ירבעם ברבים, הדא הוא דכתיב ואתם המון רב ועמכם עגלי הזהב אשר עשה לכם ירבעם לאלהים עב"ל. ופי' פני משה, על שחישד, לשון חסד הוא שנידפו וכיישו ברבים. ומאמר זה הובא בכראשית רבא (פרשת תולדות פרק ס"ה סימן י"ט) וסיים שם המאמר וז"ל: והרי הדברים ק"ו, ומה מלך ע"י שהונה מלך כמוהו ענשו הכתוב וניגף, הדיוט שהוא מונה [מלשון אונאה, עיין ישעיה מ"ט כ"ו], להדיוט על אחת כמה וכמה עב"ל. ואני אומר, דיש עוד ללמוד ק"ו וכן בנו של ק"ו, ומה אביו היותו צדיק ונביא, הוא בא להוכיח בתכחות על עוון עבודה זרה שהוא עוון היותר גדול שבכל העוונות שבתורה, ואפילו מגילוי עריות ושפיכות דמים כמבואר בכתובים ובגמ' ובפוסקים, ומ"ג [מה גם, כנ"ל] בחטאות ירבעם אשר חטא והחטיא את הרבים עם כל זה ראה מה עלתה לו היותו שביישו ברבים, בא ולמד כמה הדרגות יש למכזה לחבירו בבית הכנסת או מכהו, שהבזיון וההכאה אסורה מדינא, וגם לא כיוון למצוה, אלא אדרבה השליח כ"ד עושה מצוות רבות, ובפרט אם הכרוז הוא למגדר מילתא, ובכח התורה ותקנת צבור, שהכל הוא דבר מצוה. ושכנגדו הבא לבזות או להכותו ברבים, הוא בא לעשות עבירה

דרשה של הגר"ח פאלאני' זצוק"ל על קדושת בהכנ"ס ובהמ"ד קפא

לבטל הכרוז והתקנה ההיא, וגם מצד קדושת מקום המקודש שהוא בית הכנסת שיש שם השראת שכינה וכבוד המשתלח, דקיימ"ל שלוחו של אדם כמותו, כי בודאי יגדל עונשו עשר ידות ממה שאירע לאביה רח"ל מעונשו של זה, אם לא שישוב בתשובה שלימה ויקבל עליו לישב בקרקע ולנהוג נידויו ולחלוץ מנעליו, וגם לקבל עליו מלקות, ולשאול מחילה בבית הכנסת במקום שחטא, לשאול מחילה ברכים מהקב"ה ומתורתו הקדושה, מהספר תורה, וגם במי שחטא כנגדו שהכהו. ואם היה בעוד שהספר תורה על הבימה בשעת קריאת ספר תורה בין גברא לגברא, צריך שתהיה מחילתו תכף אחר קריאת ספר תורה בעוד הס"ת עדיין על הבימה, כאשר מוכח מדברי הרב תרומת הדשן (שם בפסקים וכתבים סימן ר"י), וכמ"ש בתשובה בס"ד, והרב מהר"ש הלוי (חא"ח סי' ח') יע"ש. וגם לשאול מחילה מהרב והב"ד וממוני הזמן וטובי העיר, וגם לפיים להשליח ב"ד כמזמן, ולפרוע לו שכר הרופא. ובכך תשובתו תקובל ברחמים וברצון, ולא תאונה אליו רעה, ונגע לא יקרב באהלו, ויאריך ימים ושנות חיים.

ומלבד כמה מעלות טובות ומועלויות שמצינו במי שנזהר שלא לדבר בבית הכנסת שיחה בטלה בחיים חייתו, שיראה זרע ויאריך ימים, וחפץ ה' בידו יצלח, ולא ימות לשחת, ולא יחסר לחמו, כדברי רז"ל והמפרשים וכמש"ל, עוד בה, כי לאחר מותו תנוח נפשו בקבר לשכון לבטח ואינם נרקבים גופו ועצמותיו.

ובמו שמצאתי בספר ראשית חכמה (בשער הענוה פ"ג דף ר"ם ע"ב) בשם חופת אליהו, וז"ל: ר' נחמן בר יצחק היה לו תל עפר בתוך כרמו שהביא שם פועלים לחפור את התל וחפרו אותו יום כולו. ליום ב' כשהן חופרין, קפץ אדם אחד מתוך ביתו, וישב על התל והתחיל להתגדר ולקרות. ומה היה קורא, שמא הגיע תחיית המתים? רצו הפועלים והודיעו לרב נחמן. בא ומצאו. אמר לו מי אתה? אמר לו מת אני, אמר לו המת אינו נרקב? אמר לו לא הכניסוך לבית הר' ולא אקרוך ספר משלי, ולא כך אמר שלמה ורקב עצמות קנאה? מימי לא עמדתי על מדותי, ולא תפשתי בלבי קנאת חבירי,

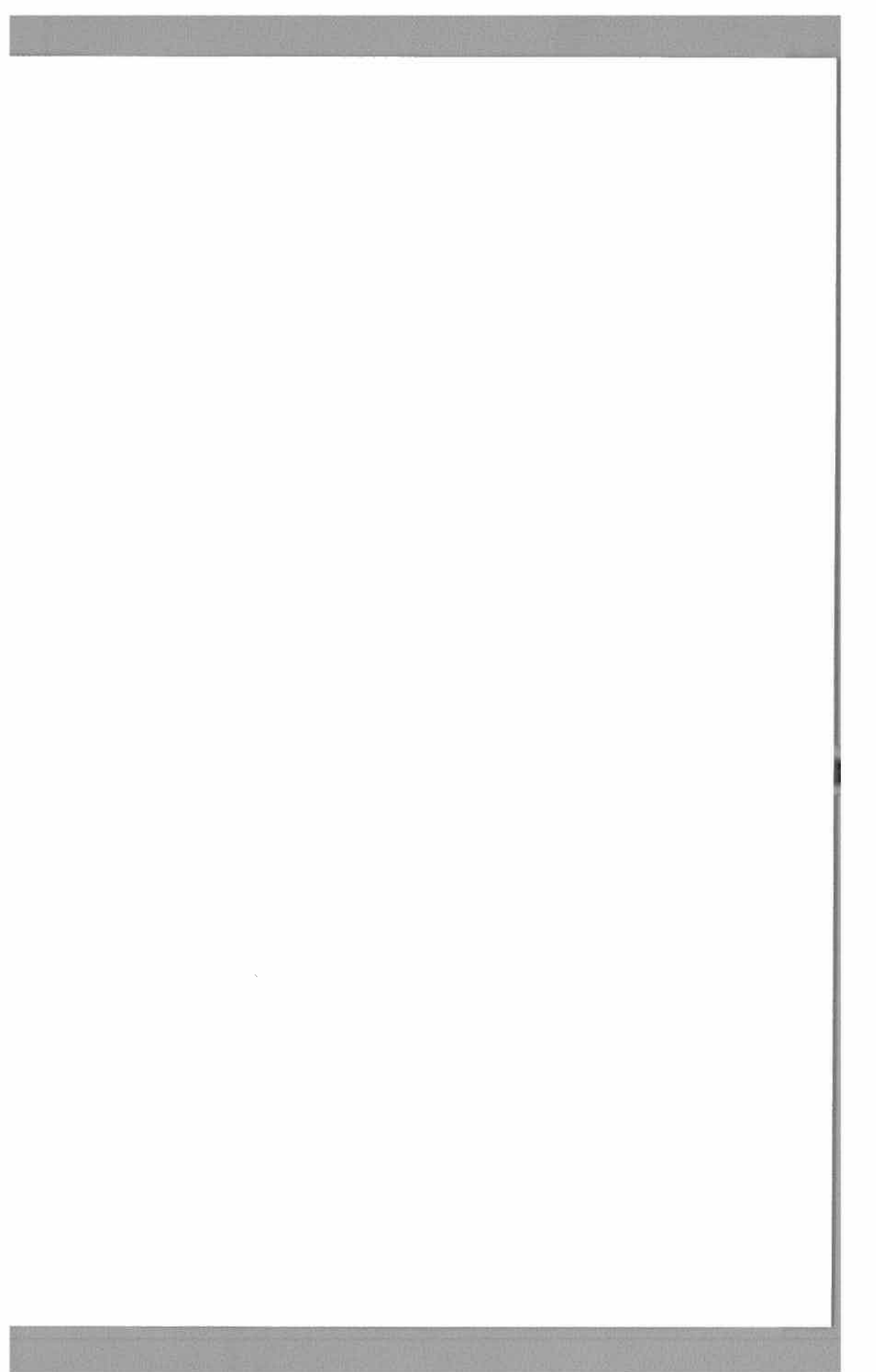
קפב דרשה של הגר"ח פאלאג'י וצוק"ל על קדושת בהכנ"ם ובהמ"ד

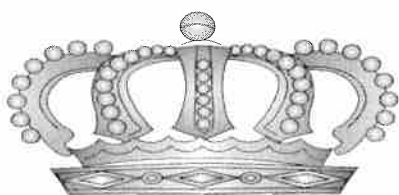
ולא ספרתי לא בבית המדרש ולא בבית הכנסת, ולא נתתי לבי אלא לדברי תורה, לקיים מה שנאמר ושומע לי ישכן בטח ושאנן מפחד רעה. אמר לו רב נחמן אבנה לך קובה אחת. אמר לו אל תעש לי מאומה ואל תעמידני ממקום זה, מפני שברשות קברוני, אלא השב העפר שנמלת מעלי למקומו. והיה רב נחמן מפחד ומתעצב כל היום כולו, ואומר אוי שמא הרגשתי לאותו המת. מיד ראה בחלום שהיה יושב בסוכה. מיד נתן שבח והודאה לפני הקב"ה, וקרא מקרא זה, אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, ישתבח שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה שאינו מקפח שכר כל בריה, ומה זה שלא היה בידו אלא שכר שתיקה בלבד, ולא העמיד על מדותיו, כן שילם לו הקב"ה שכרו, המרגיל עצמו לתלמוד תורה והמגדל בנו לתלמוד תורה, והולך בעבודה ושפלות רוח, על אחת כמה וכמה שישלם לו הקב"ה שכרו כפול ומכופל. עכ"ל.

הנה מתבאר גודל שכר מי שאינו מספר בבית הכנסת ובבית המדרש, שזוכה להיות כי אף בשרו ישכון לבטח שלא ירקב בקבר, ואפילו במיתתו קרוי חי, והרי הוא בחיים. ונראה לתת טעם למה זוכה לחיים הנכנס לבית הכנסת לבית המדרש ועוסק בתורה ולא לדבר דברים בטלים, שהרי כתיב אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום, שהוא הפסוק המביא במאמר חופת אליהו הנ"ל, ועל פי זה דרשו רבותינו זכרונם לברכה בתלמוד בבלי וירושלמי (בברכות פ"ה) על הנכנס לבית הכנסת, והרי קרא כתיב בטר הכי כי מוצאי מצא חיים ויפק רצון מה'. שבלאו הכי הנכנס לבית הכנסת ולבית המדרש, עליו נאמר דרשו ה' בהמצאו, שדרשו רבותינו זכרונם לברכה בירושלמי שם, היכן מצוי, בבית הכנסת ובית המדרש. אם כן כיון שנכנס במקום קדוש לבית הכנסת ולבית המדרש להתפלל ולעסוק בתורה, שמוצא שם להקב"ה, אם כן שפיר קרינן ביה כי מוצאי מצא חיים, ובתנאי גמור ויפק רצון מה', שלא יכנס לבית הכנסת ולבית המדרש לדבר דברים בטלים, שאינו רצונו יתברך בזה, אלא אדרבה יחרה אפו בו כדברי רבותינו זכרונם לברכה, אלא יהיה עוסק בתורה ובתפילה כי הוא עושה רצונו יתברך, ובכך הרי הוא זוכה להיות נאמר עליו כי מוצאי מצא חיים. והיינו מה שאמרו במדרש רבא

דרשה של הגר"ח פאלאני וצוק"ל על קדושת בהכנ"ס ובהמ"ד קפג

ריש פרשת כי תבוא, וז"ל: דבר אחר אמר רבי יהושע בן לוי כל מי שנכנס לבתי כנסיות ולבתי מדרשות בעוה"ז, זוכה ליכנס לבתי כנסת ולבתי מדרש לעולם הבא, מנין שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה וכו'. כך לא תהא זו מבית הכנסת ומבית המדרש, אמר הקב"ה אם תעשה כן, דע שאתה מקבל פני השכינה, מה כתיב אחריו כי מוצאי מוצא חיים, אמר הקב"ה מי הוא זה שבא לבית הכנסת ולא מוצא את כבודי. אמ"ר איבו, ולא עוד אלא שאתה עומד בבית הכנסת והקב"ה עומד עליך, מנין שנאמר אלהים נצב בעדת אל. אמר הקב"ה ולא דיך שאת מקביל פני שכינה בבית הכנסת, אלא שאתה יוצא משם טעון ברכות, מנין כי מוצאי מוצא חיים ויפק רצון מה' ע"כ. ודייק לומר טעון ברכות, על פי מה שאמרו רבותינו זכרונם לברכה שם בסנהדרין (פרק חלק דק"ה ע"ב) שאחר שהביאו מאמר ה' יוחנן שאמר מברכתו של אותו רשע אתה לומד מה היה בלבו, ביקש לומר שלא יהיה להם בית הכנסת ובית המדרש, מה טובו אהליך יעקב וכו', סיים שם ואמר, אמר רבי אבא בר כהנא, כולן חזרו לקללה חוץ מבית כנסת ובית מדרש, שנאמר ויהפוך ה' אלהיך את הקללה לברכה כי אהבך ה' אלהיך, קללה ולא קללות. עכ"ל. הרי כי לא נהפכה הקללה זאת לברכה, יען הוא היה כוונתו לקללם שלא יהיה בית כנסת ובית מדרש כדי שיחולו הקללות, כיון שהוא עצמו זוכה להיות טעון ברכות מסיבת בית כנסת ובית מדרש, ואינו מן הראוי שיחול עליהם קללה זאת, כי אדרבה זכות הישיבה בבית כנסת ובית מדרש בעבודת ה' יתברך הם זוכים לברכות רבות אחרות, חוץ מצד היא גופא. ומכ"ש כי דין הוא שלא ישלוש קללת בלעם שלא יהיה בית כנסת ובית מדרש, כי תמיד כל ימות עולם נזכה ונחיה להיות לנו בית כנסת ובית מדרש בנויים כתלפיות, ובבנין בית קדשינו כי הוא בית חיינו בהר הקדש ירושלים ארץ החיים.

שְׁמֵיךָ

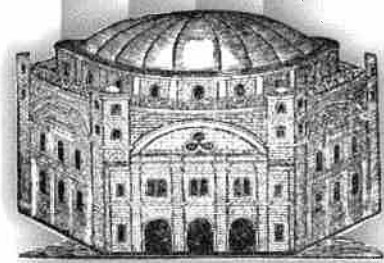
הַגָּלוּת וְהַסֹּדֶר

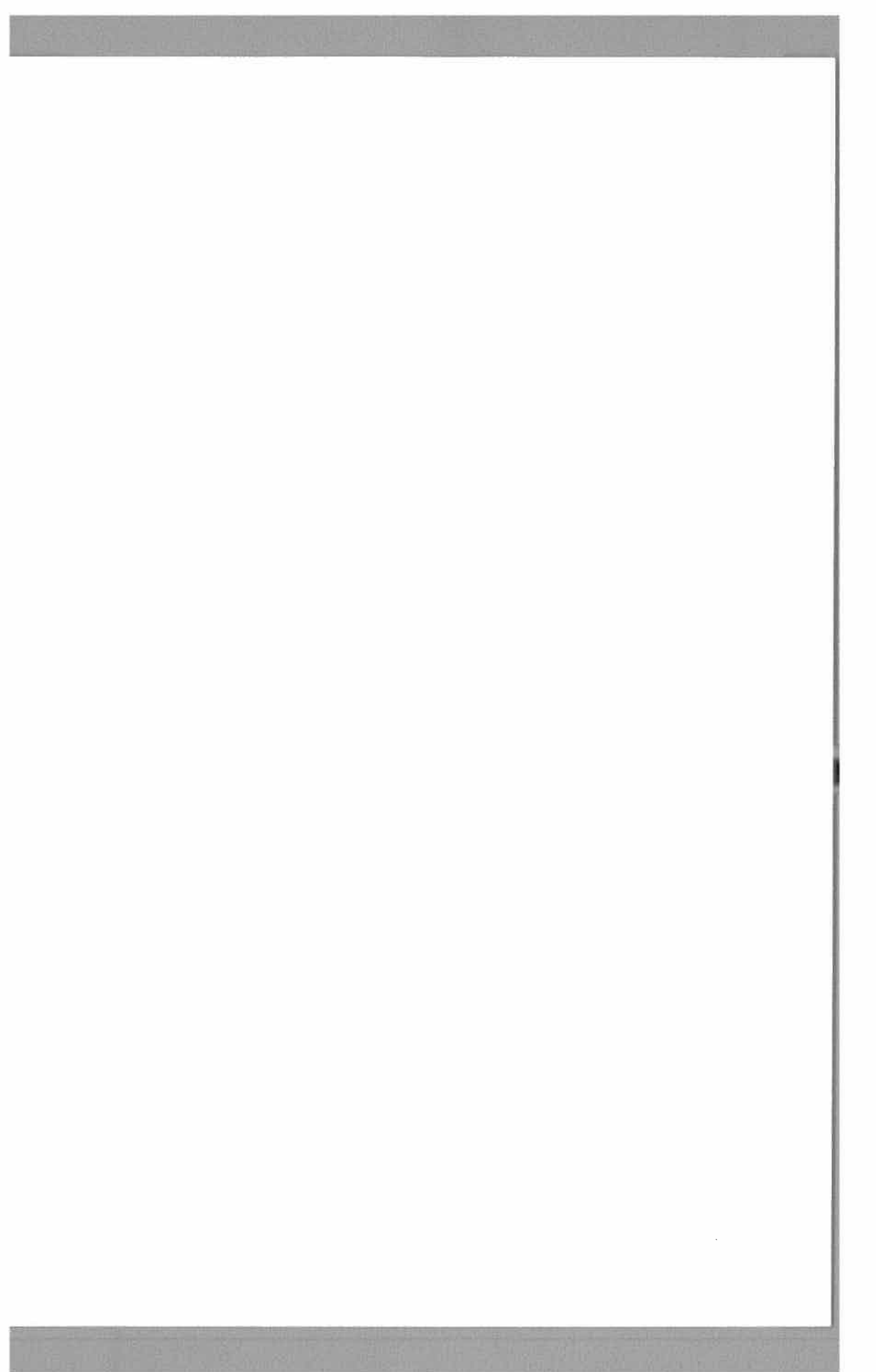
בְּבֵית פְּלִיטָה

וּבְבֵית מִדְרָשׁוֹת

וְצִוְהוּ

עֲרֵבְלֵי

פרק א'

שמירת הנקיון והסדר בבתי כנסיות ונבתי מדרשות

זכה דורנו שהתברך בהרכבה דברים טובים, אולם ישנם כמה נקודות חלשות שמבלי משים עוברים עליהם, וצריך לשים יותר דגש והתבוננות עליהם. ואחד מהדברים זה שמירת הנקיון והסדר והחזרת הספרים למקומם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. גדולי עולם שהיו מנצלים כל דקה, וכל רגע ורגע היה חשוב להם מאוד, והיו שוקדים ועמלים בתורה, היו מקפידים להחזיר את הספרים שלמדו בהם למקומם, ולא רק זה אלא שהיו מחזירים גם את הספרים של אחרים. ואם הם לא היו חוששים על ביטול תורה בזה שהם היו מחזירים את הספרים, האם אנו נחשוש. האם מעשה זה של גדולי עולם אינו נקרא "מעשה רב" כדי שנלמד ממנו באיזה דרך ישכון אור, ושרצון הקב"ה שננהג ונלך בדרך של גדולי עולם אלו. ישנם מקומות, שכשמסיימים את הלימוד מחזירים את הספרים למקומם, וכן מחזירים את הכוסות שתיה למקומם, או שישנו אדם שאחראי על הסדר והנקיון. אולם לדאבונינו, ישנם בתי כנסיות ובתי מדרשות שבסיום הלימוד לא מחזירים את הספרים, ואת כוסות השתיה ושאריות המאכל, ומי שנכנס לאותם המקומות רואה שברוב השולחנות ישנם ספרים מפוזרים, ובחלק מהמקומות מצטברים ערימות ספרים, מלבד שפה ושם מפוזרים כוסות תה וקפה, כמה שאריות של פירות, קצת פירורים של עוגה, וליד אותם פירורים ישנה השקית נייר של העוגה, ולפעמים נשפך קצת תה על השולחן ומשאירים אותו כך ומתייבש ונהפך למקום דביק. וכשנכנסים לבית הכנסת ולבית המדרש אנשים שאינם בני תורה, ורואים שהמקום לא נקי והספרים לא מסודרים, דבר זה גורם לחילול ה' גדול, מאחר ומצטיירים בעיניהם הלומדים כאנשים לא מתורבתים וללא דרך ארץ, ובפרט אם איזה ביהכנ"ס מאפשר לקבוצת לומדים לבוא וללמוד

אצלהם, ואח"כ כשבאים אותם בעלי הבתים אנשי הבהכנ"ס להתפלל, הם רואים שהשאירו את המקום מלוכלך ולא מסודר, הם מקפידים, וכשמצטבר בליבם הקפידא הם יכולים לדבר סרה על הת"ח. ודבר זה גורם שישנם מקומות שאינם רוצים שיבואו ללמוד בבהכנ"ס שלהם.

ומסופר, שהחפץ חיים היה בא לפנות בוקר לבהכנ"ס בראדן, ומנקה את הכיור מהשאירות של המקרונים ושאר דברי המאכל שהצטברו מתלמידיו שהיו נמצאים שם, כדי שלא יקפידו המתפללים שיבואו להתפלל בבוקר. וידוע, שהחפץ חיים כל דקה היתה חשובה לו לכתיבת ספריו ולהפצת תורה ויראת שמים, ובכל זאת היה מנקה בידיו את הכיור ועוד, כדי שלא יהיה חילול ה'. האם דבר זה לא בא ללמדנו איך להתנהג. צא וראה מה שהובא במס' יומא (דף פ"ו), ואהבת את ה' אלקך, שיהא שם שמים מתאהב על ירך וכו', אבל מי שקורא ושונה ומשמש ת"ח ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו, אוי לו לפלוני שלמד תורה, אוי לו לאביו שלמדו תורה, אוי לו לרבו שלמדו תורה, פלוני שלמד תורה ראו כמה מקולקלין מעשיו, וכמה מכוערין דרכיו וכו'. ולפעמים כשלא מחזירים ספרים ולא שומרים על הנקיון, גורמים שמדברים סרה על לומדי התורה, ומבלי משים עוברים על ואהבת את ה' אלקך, וגורמים לחילול ה'. וכמה פעמים הייתי נוכח במקומות כאלו, וראיתי איזה קפידא וחילול ה' נהיה מהתנהגות זו. ובאחת הפעמים עמדתי על יד אחד מגדולי הדור, והוא החזיר ערימה של ספרים של אנשים שלמדו ולא החזירו, ואמר לי, האם זמני פחות חשוב מזמנם של אותם הלומדים. ובאחת הפעמים היו כל כך הרבה ספרים על השולחנות, עד שהיו הולכים ליפול. התבטא אחד מחשוב המתפללים, האם כך מתנהגים עם ספרים. ופעם אמר לי הרה"ג רבי שמואל פנחסי שליט"א, שצריך לשים דגש מאוד חזק על החזרת הספרים ונקיון המקום, מפני שאחרי שגומרים ללמוד והולכים לבית, באים אנשים להתפלל ולשמוע שיעור תורה, והם מתלוננים על ההתנהגות של הלומדים, וזה גורם לחילול ה', ולהורדת קרן לומדי התורה, ומשום כך הנהיג שבסיום לימודי הכולל אצלו, היו כל האברכים אוספים את כל

הספרים, והיו מחזירים כל ספר וספר למקומו הראוי לו. ואף היו מומנים תורנים במשך כל שבוע ושבוע, שידאגו לאסוף את הכוסות ולהדיחם, כדי שלא יהיה חילול ה' ופיתחון פה לדבר על לומדי התורה. וראיתי באחד המקומות אדם שתרם סכום גדול מאוד למקום מסויים שלומדים בו תורה, וכשבאו מבני משפחת התורם לאותו מקום וראו שברוב השולחנות ישנם הרבה ספרים וכוסות שלא הוחזרו, והיה נראה המקום מוזנח ומלוכלך, החליטו שהם יותר לא יתרמו לשם כספים. וכשהגיע אליהם אחד מראשי הישיבה, העירו לו על התנהגות הלומדים, ואף אח"כ דיברו בצורה לא הכי יפה על לומדי המקום. והבנתי את מה שתמיד אומרים מורי התורה, שבן תורה צריך לשים לב בהתנהגותו שלא יגרום לחילול ה', מפני שעל לומדי התורה ישנה יותר ביקורת מאחר והם מייצגים את עולם התורה ומצפים מהם להתנהגות יותר מיוחדת ומכובדת.

פעם סיפר הרה"ג והצדיק רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, שהגיע אליהם תלמיד לישיבה בגלל שאמו ראתה איך שבני תורה הולכים מכובד ונקי ויפה יותר מתלמידים שאינם לומדים בישיבה, ומפני זה החליטה שכדאי שבנה ילמד בישיבה. ומי גרם להציל את אותו תלמיד, אותם שהלכו נקי ומסודר. דהיינו, שההתנהגות במידות ובדרך ארץ ושמירה על הנקיון והסדר, גורמים שתהיה הסתכלות חיובית על לומדי התורה, ורצון להתקרב ולהתחבר ללומדי התורה, ולהיות חלק מהם. ובפרט בדורנו שאלו שאינם שומרי תורה ומצוות סובלים הרבה הרבה מהחברה ומהמשפחה, ושואפים למצוא דרך אחרת, ואם הם רואים חברה מתוקנת במוסר ובדרך ארץ ובמידות, הם רוצים להמנות עליהם, וכך מוסיפים חיילים ללגיון של מלך, והאם זה דבר בכדי? ואיתה כמס' שבת (דף קי"ד ע"א), אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן, כל תלמיד חכם שנמצא רבב על בגדו, חייב מיתה, שנאמר: כל משנאי אהבו מות, אל תקרי משנאי, אל משנאי. ופירש רש"י, רבב, שומן וחלב. חייב מיתה, שצריך להיות חשוב והגון לכבוד תורתו. משנאי, שממאסין עצמן בעיני הבריות, והבריות אומרים אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים נמצא זה משנאי את התורה.

עוד איתא שם בגמ', רבי יוסי אומר של בנאין מצד אחד, ושל בור משני צדדין וכו'. מאי בנאין, אמר רבי יוחנן אלו תלמידי חכמים שעוסקין בבנינו של עולם כל ימיהן. ופירש שם רבינו חננאל, ת"ח וכו' קפדי על רבב שעל בגדיהן לכבסו ולהוציאו, כדי שלא יהיו מן המשניאין.

ועתה נתבונן כמה שהגמ' כתבה שמי שנמצא על בגדו רבב חייב מיתה; מפני שמשניא את התורה, מה יותר משניא את התורה, האם כתם קטן של ליכלוך שעל בגדו, או בית הכנסת או בית מדרש שמשאירים אותו הפוך ולא מסודר, בזה שספרים לא במקום, וכוסות על השולחן, סטנדרים וכיסאות פזורים בלי סדר. ונתבונן בדברי רש"י שכתב, והבריות אומרים אוי להם ללומדי התורה שהם מאוסים ומגונים, ולכאורה למה צריך להתייחס למה שהבריות אומרים, וכי אותם אלו שאומרים אין להם איזה רבב? אלא שהגמ' היה איכפת לה שלא יהיה פתחון פה על התורה, משום שברגע שישנו פתחון פה אנשים מתרחקים מהתורה, וכשאנשים מתרחקים זהו הנזק הגדול ביותר. לכן צריך לדאוג היכא שאפשר לא לגרום שעל ידי מעשינו יגרם דיבורים רעים על לומדי התורה. ועתה נתבונן, האם איננו נכשלים בדבר זה. ולדאבונינו ישנה הזנחה מאוד מאוד גדולה בנושא זה, וחוסר שימת לב. ובגמ' כתוב שעבור זה חייב מיתה ב"מ. ומספרים על גדול אחד שבא לבדוק איך מצב בנו שנמצא בישיבה, נכנס לחדרו וברק אם ארון הכגדים מסודר, וכשראה שארון כגדיו מסודר, הלך. שאלוהו, למה אינו מברר אצל המשגיח או אצל הראש ישיבה? השיב, שאם אדם דואג לסדר ולנקיון בדבריו הגשמיים, מסתמא שגם בענייני הרוחניים הוא נקי ומסודר. ודבר זה מלמד כמה חשוב הסדר והנקיון. ואם האדם מתבונן, הוא רואה שלהחזיר את הספרים שבהם השתמש לוקח כמה דקות ספורות, האם בשביל כמה דקות ספורות כדאי להכשיל ולצער אחרים, ולגרום לחילול ה' ולפעמים האדם טוען שהוא ממהר, וכשיוצא וכשהולך בדרך ופוגש אותו חבר, יש לו הרבה זמן לדבר, ואילו בשביל כבוד התורה ולמנעו חילול ה' אין לו זמן, ומה יענה האדם על הסתירה זו ביום הדין?

שמירת הנקיון והסדר בבתי כנסיות ובבתי מדרשות קצא

ובהווה שבעולם אדם מקפיד שביתו יהיה נקי ומסודר ובפרט חדר הסלון, ובפרט אם באים לביתו אנשים, וכאן יש לשאול למה בביתו אדם מקפיד, ואילו בבית של הקב"ה שזה הבתי כנסיות ובתי מדרשות אין האדם מקפיד, האם ח"ו הבית יותר חשוב מבית השם? וכנראה שחוסר ההתבוננות עושה את שלו, ואין האדם שם לב שמעשיו סותרים זה את זה. והובא בספר ראשית חכמה (שער הקדושה פרק ט"ו), שאם אדם רוצה שצד הטומאה לא ישרה עליו, ולא תדבק בו הסט"א יזהר הרבה בנקיון, שיהיו בגדיו וכליו וחפציו וביתו נקיים. ודבר זה גורם לסלק את הטומאה, ושתשרה עליו הקדושה. מזה אנו רואים, כמה חשוב לשמור על הנקיון, ואם התלכלך המקום שבו למד ידאג לנקותו, ומעיקרא יתנהג בצורה שהנקיון ישמר. צא ולמד מיהושע בן נון, שזכה להנהיג את עם ישראל בגלל שהיה דואג לסדר את המקום שבו היו לומדים. ולכאורה, מי שהיה רואה את יהושע בן נון היה אומר חבל על הזמן, אולם אנו רואים שהקב"ה התייחס לזה בצורה אחרת, וזיכהו עבור זה להנהיג את עם ישראל. (ופשוט שיהושע בן נון היה משקיע את רוב זמנו ללימוד ולא רק היה מסדר את בהמ"ד). ומה מאוד צריך להקפיד על הנקיון וסידור הספרים, כדי שה"ו לא יתעורר קיטרוג על עם ישראל, שיאמר המקטרג הרי הגויים מכבדים את בית התיפלה שלהם ודואגים לנקיונו וסידורו, ולמה עם ישראל שהם עם סגולה, והשכינה שורה בבהכנ"ס ובבהמ"ד לא דואגים על הנקיון והסדר? וראיתי בעלון הנפלא דור עיקבתא דמשיחא, שסיפר על הגאון רבי שמשון פינקוס זצוק"ל, שיום אחד הגיע לביתו ועישן סיגריות, וכשסיים לעשן זרק אותה על הרצפה בסלון, וכיבה אותה, והשאיר את בדיל הסגריה זרוק על הרצפה. כששאלו את הרב מהי הסיבה שראה הרב לעשות כן, סיפר ראיתי בבהכנ"ס אדם שעישן זרק את בדיל הסגריה על הריצפה, ופחדתי שיהיה ח"ו קטרוג על עם ישראל שיגיד המקטרג האם בסלון שבביתם היו עושים כן? לכן באתי לביתי ועשיתי כך, כדי שאם יהיה קיטרוג יענו בשמים ראינו אדם שעשה כן בסלון שבביתו. ומכאן נלמד כמה צריך להזהר בשמירת הנקיון והסדר כדי שלא יגרם כתוצאה מכך ח"ו קיטרוג.

פרק ב'

נקיון בהכנ"ם ובהמ"ד

כתב מרן (באו"ח סימן קנ"א סעיף ט'), נוהגים בהם כבוד לכבדן ולרביצן. (פירוש כיבוד, ניקוי הבית. פירוש ריבוץ, זריקת מים על פני הקרקע). ונוהגים להדליק בהם גרות לכבדם. ומקור ההלכה הוא ממס' מגילה (דף כ"ח ע"ב). וכתבו האחרונים, שבזמן הזה שהקרקע מרוצפת מצוה לשטוף את הבית הכנסת ובית המדרש במים. (ספר מעלת ביהכנ"ס דף מ"ז). הבט וראה, שמרן פסק בשו"ע שצריך לדאוג שבהכנ"ם ובהמ"ד יהיו נקיים, והטעם מפני שהם מקומות מכובדים וצריך לנהוג בהם כבוד, וכבודם שהמקום נקי, ובודאי שהחזרת הספרים למקומם לא גרע מנקיון בהכנ"ם ובהמ"ד. וממה שכתב בשו"ע שצריך לנקות את בהכנ"ם ובהמ"ד, בודאי שכל שכן שצריך להזהר שלא לגרום שהמקום יתלכלך, אם זה מכוסות שתיה, או מאוכל שאוכלים שם, וכן ע"ז הדרך.

הובא בספר יפה ללב (סימן קנ"א אות י"א), מצוה להרים את הדישן מעל המזבח שנאמר והרים את הדישן. ובזמן הזה מצוה לכבד ולרביץ את בהכנ"ם ובהמ"ד, והטעם לכך כדי להגדיל כבוד הבית ולהדרו. (ספר מעלת בהכנ"ס דף מ"ז).

בית הכנסת ובית המדרש אינם פחותים מבית המלך

וכתב בספר ראשית חכמה (שער היראה פרק ט"ז), כיון שבהכנ"ם הוא מקום שהשכינה הנקראת כבוד שורה שם וכו', לכן צריך לכבד ולרביץ ולהסיר ממנו כל לכלוך ועפר וכיוצא, כדרך שמכבדים בתי מלכים. (ספר

שמירת הנקיון והסדר בבתי כנסיות ובבתי מדרשות קצנ

מעלת בהכנ"ס דף מ"ז). דהיינו גם אם יש איזה אדם שכביתו אינו מקפיד על נקיון וסדר, בכל זאת צריך לחשוב שהרי בית המלך נוהגים בו כבוד בזה ששומרים שם על נקיון וסדר, ולמה יגרעו הבתי כנסיות ובתי מדרשות ולא נשמור על נקיונם.

בית הכנסת ובית המדרש הינם מקום להשראת השכינה

יש להקפיד מאוד על נקיון בהכנ"ס ובהמ"ד שהם מקום משכן השכינה, ולכן יש להזהר שלא להשליך על הריצפה פסולת ניירות, בדלי סגרויות, וכדומה, וכן יש לחנך את הקטנים על זה. ואם מוצא שם פסולת, מצוה להסירם, ותבוא עליו ברכת טוב. (ספר מעלת ביהכנ"ס דף מ"ח), ולדאבונינו, ישנו חלק ניכר מהציבור שאין לו את הרגישות לדבר זה, וחבל שלא נוהרים בזה. בודאי שלאחר אריכות ימים ושנים, יעירו לאדם ע"ז, אבל כבר אז אי אפשר לתקן, ואז האדם יתחרט ויאמר למה לא שמתי לב לזה. ולכן עכשיו, בעוד האדם חי, ישים את ליבו לדבר זה ומצא כדי גאולתו, והרבה מדבר זה תלוי בחינוך שבבית, וראוי שההורים ידברו עם בניהם ע"ז ויחנכו אותם לסדר ונקיון.

ומקדשי תיראו

הובא בספר משנת חכמים, אמר קרא (ויקרא י"ט ל'): ומקדשי תיראו, והוכפל מקרא זה (ויקרא כ"ו ב'), אפשר וקרוב לודאי, שאחד בא להזהיר על המקדש עצמו שצריך לנהוג בו כבוד ולא יקל ראשו, כי לא מהמקדש אתה ירא אלא ממי שציויה על מוראו, והיא אחת ממצוות עשה, תמצאנה בספר אלה המצוות (במספר הכללי רנ"ד), וחזר ונכתב בתורת כהנים סוף פרשת בהר, לומר לך, דאע"ג שבזמן הזה הבית מקדש חרב, עם כל זה צריכים אנו לכבד

ולרביץ את הבתי כנסיות ובתי מדרשות שהם לנו למקדש מעט, וכדרך שמכבדים בתי מלכים כך יש לנו לנהוג כבוד בבתי כנסיות ובתי מדרשות (ספר ש"י למורא דף נ"ה).

מי שמתבזה לכבוד הקב"ה זוכה להנהיג את ישראל

איתא בגמרא (בבא בתרא עה.), זקנים שבדור אמרו פני משה כפני חמה פני יהושע כפני הלבנה, אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה.

במדרש איתא, שמושה רבינו ע"ה רצה שהמשך ההנהגה יהיה ע"י בניו, והשיב לו הקב"ה קח את יהושע, הוא סידר את הספסלים, הוא פרש את המחצלאות, נוצר תאנה יאכל פריה.

הזקנים היו אומרים, הרי פני יהושע כפני לבנה, הם התאוננו אוי לאותה בושה, אם לנו לא היה את הבושה לסדר את הספסלים ולפרוש את המחצלאות, אז היו לנו את ההשגות של יהושע בן נון. וזה הפירוש אוי לאותה בושה, לבושה שהיתה להם מקודם. (אדמו"ר הגה"ק בעל הפני מנחם מגור זצ"ל). [א"ה - הראני מקור המדרש הנ"ל, הרה"ג ר' אליהו דוד ב"ר אברהם משה ז"ל רוט (שגלב"ע בשנה זו ד' אייר תשנ"ח), שמקור המדרש הוא בפרשת פנחס פרשה כ"א, ואציין שהוא עצמו עם גדולתו בתורה היה עוסק בהצנע בכבוד הספרים. פעמים רבות אחר הלימוד היה מסדר ספרים במקומם ומאסף שיירי ניירות ואפר סגרויות מהשלחנות בכהמ"ד לאשפה, תנצב"ה]. (הובא בקונטרס התחזקות בשמירת כבוד הספרים דפים צ"ו וצ"ז).

פרק ג'

הכרת הטוב

נאמר בחומש שמות (ז' י"ט): ויאמר ה' אל משה אמור אל אהרן קח ממך ונטה ירך על מימי מצרים וכו'. והובא שם במדרש (שמו"ר פ"ט י'), אמר ר' תנחום, למה לא לקו המים ע"י משה? א"ל הקב"ה, המים ששמרוך כשהושלכת ליאור אינו דין שילקו על ירך. חייך, לא ילקו אלא ע"י אהרן.

ונשאלות השאלות א). הרי המים אינם בעלי רגש כדי שיתכוונו לעשות טובה למשה רבינו. **ב).** מה מידת הכרת הטוב שייך כלפי המים שאינם נהנים ואינם מרגישים בכך. **ג).** הרי ע"י ההכאה היה קידוש ה', וא"כ אדרבה כדאי למים ללקות כדי להיות כלי לקידוש ה'? ומתוך הרב דסלר וצוק"ל בספרו מכתב מאליהו (ח"ג עמוד 101), שמכאן אנו לומדים יסוד גדול, שמידות הנפש מושפעות ע"י הרגש, ולכן אם אין אנו מטיבים לדומם שנהננו ממנו, אע"פ שהוא אינו מרגיש, נפגע הרגש, היות והרגש מרגיש לעשות חסד ובפרט למי שהטיב עמו. והכלל הוא: פגיעה ברגש משפיעה באופן ישיר על המידות, וממילא נפגמת מידת הכרת הטוב וכו'. רואים מכאן יסוד, שהכרת הטוב אינה מותנת כלל בכוונת המטיב, ואפילו אם הטובה באה ע"י דומם, או מאדם שהתכווין לטובת עצמו, והשני נהנה ממנו רק אגב, גם אז ישנה חובה להכיר לו טובה. [ולכן הובא בור ששתיית ממנו מים אל תזרוק בו אבן].

ובן כותב החינוך (במצוה ל"ג), משורשי מצות כיבוד אב ואם כדי שתכיר תודה לעוזרך, אע"פ שהם עצמם נהנים מעצם הפעולה, בכ"ז לא מסתכלים אם הם מתכוונים לטובתם, אלא צריך להסתכל על תיקון מידותיך.

עוד כותב החינוך, שאדם שמכיר תודה למטיבו, בסוף לומד להכיר טובה להקב"ה, כעין מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה: כל הכופר בטובתו של חברו לסוף כופר בטובתו של מקום.

וכן מצינו במס' ברכות (דף נ"ח ע"ב), שאורח רע אומר כל מה שטרח בעה"ב לא טרח אלא בשביל אשתו ובניו, ואע"פ שיכול להיות שכך היא האמת, בכ"ז נקרא אורח רע, משום שהוא מדכא כל שמין של התעוררות להכרת הטוב, ע"ז שממעיט בטובה שקיבל, משא"כ אורח טוב שהוא מסתכל על הצד החיובי ומפתח את מידת הכרת הטוב. (ספר ילקוט לקח טוב דפים מ"ז-מ"ח).

ובספר לב אליהו (ח"ג דף רע"ג) שאל, מדוע הקב"ה הרחיק את עמון ומואב מעם ישראל, והרי עברו כמה מאות שנים ממה שאברהם אע"ה היטיב ללוט, ואיך היה עליהם לזכור? ותירץ, שבכ"ז מאחר וכל אלו האומות סיבת היותם זה בזכות אברהם אע"ה שהציל את לוט מחמת המלכים, וכן ניצל לוט בזכותו של אברהם אע"ה בהפיכת הערים, היה להם לזכור זאת, ואם אינם זוכרים פירושו שאינם מכירים טובה, אנשים כאלו הקב"ה לא רוצה שיהיו בכלל עם ישראל.

וכתב בספר שיחות מוסר (להגר"ח שמואלביץ זצוק"ל, שנת תשל"ב, מאמר ל"ב דף קט"ז), שהובא במדרש רבה (בראשית פרשה פ"ד ט"ו), שהטעם שראובן הציל את יוסף הצדיק, מפני שאמר ראובן: הוא מונה אותי עם אחי ואיני מציל? אני הייתי סבור שנדחתי מכח אותו מעשה (בלהה), והוא מונה אותי עם אחי, שנאמר: ואחד עשר כוכבים משתחויים לי, ואיני מציל? כלומר, ראובן, אע"פ שידע שהפסק דין הוא להרוג את יוסף, בכ"ז ידע שהוא חייב לו מצד הכרת הטוב. ויש להתבונן, והרי איזו טובה עשה יוסף הצדיק לראובן, הלא לא היה אלא חלום, ועיקר החלום היה לטובת יוסף, וגם לא התכווין להיטיב בזה לראובן? אלא, שחיוב הכרת הטוב הוא אע"פ שלא השקיע המטיב כל עמל עם המוטב להטיבו, וכן לא התכווין להטיבו, אפ"ה חייב להכיר לו טובה. וע"ז שהכיר טובה, נכתב עליו בתורה: וישמע ראובן ויצילהו מידם.

שמירת הנקיון והסדר בבתי כנסיות ובבתי מדרשות קצו

ובן מצינו במס' יבמות (דף ס"א), שרבי חייא אשתו היתה מצערת אותו הרבה, ובכ"ז היה קונה לה דברים. ונימק את מעשיו, משום שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מהחטא, דהיינו הכרת הטוב וכו'.

ולא רק זה, אלא שמצינו במדרש (ב"ר פ"ד י"ג) על הפסוק: לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן, שהמעם ששאל על שלום הצאן משום שהוא נהנה מהם, ואע"פ שהצאן לא עשה לו טובה אלא הוא רק נהנה מהם, אעפ"כ יעקב אבינו בחר שבאבות מתייחס לצאן. זאת ועוד, שמנה את שלום השבטים הקדושים עם שלום הצאן, שהם בעלי חיים. וכל זה משום הכרת הטוב, ללמדינו עד היכן מידת הכרת הטוב. וע"ש עוד,

ולצורך מה כתבנו את הנושא הזה כאן, משום שמידת הכרת הטוב שייכת גם לגבי שמירת הנקיון והסדר. מאחר וישנם אנשי שטורחים ויגעים, וחלקם אף גוסעים לחו"ל לצורך החזקת הישיבות והכוללים ובתי כנסיות, והם היו חפצים שגשמור על הנקיון והסדר כדי שישאר המקום נקי ומסודר ויפה. וישנם אנשים שמבלי משים אינם שומרים על הנקיון והסדר, ואילו היו שמים מעט לב ונוזהרים, היו הבתי כנסיות ובתי מדרשות יותר מסודרים ונקיים, והיו מונעים הרבה עגמת נפש מהממונים על אותם המקומות. ועד שאדם לא יהיה אחראי וגבאי על מקום, לא יוכל להרגיש את מה שהם מתאמצים וטורחים. וישנם אנשים שטוענים, והרי אותם ממונים בכ"ז יש להם איזו שהיא הנאה וכאילו הם מקבלים בזה את שכרם? בכ"ז אינה מענה, שהרי הכרת הטוב אינה בדוקא כדי לשלם למטיב, אלא כדי שהאדם עצמו יהיה מחונך ובעל מידות טובות, ואינו תלוי מה המטיב קיבל או מרגיש. וטענה זו ח"ו יכולה לשקף איזה סוג עין שאינה טובה.

כמו כן לגבי החזרת ספרים ושמירה על שלימותם, יש בזה משום הכרת הטוב, שהרי האדם נהנה מהם, וצריך להכיר להם טובה בזה ששומר על שלימותם ונקיונם והחזרתם למקומם, ואם אדם לא יודע להכיר טובה,

איך רוצה שהתורה תשכון בו, מאחר ויש עליו קפידא על צורת התנהגותו. והשם ישמרנו מלכד, וזכנו לעשות הטוב והישר. ויה"ר שיכנסו דברים אלו ללבבות, אכי"ר.

פרק ד'

"המכבד" את הקב"ה, יזכה לשכר גדול מאוד מאוד

הובא בספר שופטים (פ"ג פסוק כ'), כשאהוד בן גרא בא לעגלון מלך מואב ואמר לו דבר אלקים לי אליך, "ויקם מעל הכסא". והובא שם ברש"י, שבזכות שקם לכבוד הקב"ה זכה ויצאה ממנו רות.

והובא במס' נזיר (דף כ"ג ע"ב), אמר רב יהודה אמר רב וכו', בשכר מ"ב קורבנות שהקריב בלק הרשע זכה ויצאה ממנו רות. וכתב רש"י ויצא ממנה דוד שריווהו להקב"ה בשירות ותישבתות.

עוד הובא במס' סנהדרין (דף צ"ו ע"א), על מה שאיתא בישיעה (פרק ל"ט), שאותו היום שהתרפא חזקיהו עשה הקב"ה גם עבורו והתארך היום. כששמע מרודך בלאדן בן בלאדן מלך בבל על הגם שעשה הקב"ה לחזקיהו, רצה לשלוח לו מכתב שבו הוא דורש בשלומו, וכתבו שם במכתב שלום למלך חזקיה, שלום לעיר ירושלים, שלום לה' הגדול. נבוכדנאצר הרשע, שהיה הסופר של המלך, לא היה בשעה שכתבו את המכתב, כשהגיע, אמרו לו את נוסח המכתב. אמר נבוכדנאצר, מצד אחד כתבתם ה' גדול ומצד שני אתם כותבים אותו לבסוף. אלא תכתבו קודם שלום לה' הגדול, שלום לירושלים, שלום למלך חזקיה. אמרו לו, קריינא דאיגרתא איהו ליהוי פרוונקא. ריץ נבוכדנאצר ד' פסיעות [י"ג ג' פסיעות] לעצור את השליח, מיד בא גבריאלי והעמידו שלא ירוץ עוד וכו'. והובא במדרש תנחומא (פרשת כי תשא), וכן בפסיקתא, אמר הקב"ה, אתה פסעת ג' פסיעות לכבודי, אני מעמיד ממך ג' מלכים שישלטו מסוף העולם ועד סופו, ואלו הן: נבוכדנאצר, ואויל מרודך, ובלשצר, וכו'.

וכתב בספר לב אליהו (ח"ג דף קט"ז, להרה"ג והצדיק רבי אליהו לאפיאן זצוק"ל), הרי לנו איזה שכר קיבל נבוכדנאצר הרשע בשביל ג' פסיעות שפסע "לכבוד" שמים, ג' דורות מלוכה בכיפה, כלומר לשלוט מסוף העולם ועד סופו, ונכנס לירושלים והחריב את ביהמ"ק, והיה שולט אף על החיות, כמו שאמרו חכמינו זכרונם לברכה (שבת דף ק"ג), שרכב על ארי זכר, וקשר תנין בראשו, וכל זה זכה בשביל ג' פסיעות שפסע "לכבוד" השי"ת. (ונראה ממדרש תנחומא, שאת הג' פסיעות פסע מרורך בלאדן בן בלאדן, ולא נבוכדנאצר).

עוד הובא בשופטים (פ"ד ד'), **ודכורה אשה נביאה אשת לפידות**, היא שפטה את ישראל בעת ההיא. ובספר מעם לועז הביא את דברי הילקוט שמעוני, שנקראה לפידות על שם שהיתה מתכוננת ועושה אותם עבים כלפידים כדי להרבות את האור, אמר לה הקב"ה את התכוננת להרבות אורי, אף אני ארבה אורך ביהודה ובירושלים, ובשכר זה שרתה עליה רוח הקודש, וגם שפטה את ישראל, הגם שהיה אז פינחס בן אלעזר הכהן וכו'.

במדרש (פינחס פרשה כ"א) הובא, שמושה רבינו עליו השלום רצה שהתנהגה תמשיך ע"י בניו, אמ"ל הקב"ה, הוא סידר את הספסלים, הוא פרש את המחצלאות, הוא ינהיג את ישראל.

עוד הובא במס' ברכות (דף ס"ג ע"ב), פתח רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי בכבוד אכסניא, ודרש: **ויברך ה' את עובד אדום** (הגת' בעבור ארון האלוקים (שמואל ב' ו'), והלא דברים ק"ו ומה ארון שלא אכל ושתה אלא כבוד ורבץ לפניו, כך, המארח תלמיד חכם בתוך ביתו ומאכילהו ומשקהו ומהנהו מנכסיו על אחת כמה וכמה, מאי ברכה שברכו? אמר רב יהודה בר זבידא זו חמות, וח' כלותיה שילדו ששה בכרם אחת. ועיי"ש בגליון הש"ס.

והמתבונן בכל הקטעים הנ"ל, רואה איזה שכר גדול מקבלים אותם אנשים, ואפילו גויים, שמכבדים את הקב"ה ומפארים ומגדילים אותו. ומזה נלמד, שמי שח"ו גורם שימעט כבודו של הקב"ה איזה עונש יכול לקבל.

וישנם אנשים שמבלי משים נכשלים בזה כשלא מחזירים את הספרים למקום ולא שומרים על הנקיון והסדר, ובעיני ההמון נתפש כדבר גרוע, ונהיה מזה חילול ה'. ולהיפך, אדם שנוהר ומחזיר את הספרים ואת הכוסות ושומר על הנקיון, ודואג שהכיסאות והסמנדרים והשולחנות יהיו במקומם, שכרו לאין ערוך, שהרי עגלון קם לכבוד הקב"ה וזכה ומצאצאיו יצא מלך המשיח, וכן נבוכדאצר פסע כמה פסיעות קיבל שליטה בכל העולם, ולהבדיל דבורה הנביאה זכתה לשפוט את עם ישראל בזכות שעשתה פתילות עבות כדי לכבד את הקב"ה. וכן יהושע זכה להנהיג את עם ישראל בזכות שכיבד את הקב"ה בזה שהיה מסדר את הספסלים, וכהנה רבות. וכן בדורנו ראינו כמה אנשים שהיו משמשים בכהנ"ס ובכהמ"ד, וזכו לדברים גדולים. והשי"ת יזכנו להיות מהמכבדים אותו יתברך אכ"ר.

הבחור ההוא לא יצמח לגדול בתורה

הובא בספר הנפלא והחשוב טובך יביעו (ח"ב דף רכ"ג).

בתיב: "ואהבת את ה' אלוךך בכל לבבך" (דברים ו' ה'), ובמסכת יומא (דף פ"ו), שיהיה שם שמים מתאהב על ירך, שיהא קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים, ויהא משאו ומתנו באמונה עם הבריות. מה הבריות אומרות עליו, אשרי אביו שלימדו תורה, אשרי רבו שלימדו תורה. ע"כ.

הכל יודעים שדרך ארץ קדמה לתורה, אך לא תמיד חדורה בלבנו ההכרה שאכן הדברים פועלים כך. יש הסבורים שאמנם דרך ארץ היא יסוד גדול והכנה גדולה ללימוד, אך בד בבד עולה בליבם מחשבה שגם אם אין האדם מצטיין בכך, יש לו אפשרות להגיע למדרגות בתורה.

רבי מאיר חדש זצ"ל, סיפר על אחד מענקי המוסר שבא לבקר באחת הישיבות, והצביע על כמה בחורים שישבו ולמדו בהתמדה, תוך שהוא קובע שהבחור הזה יצמח לגדול בתורה, זה יצמח לתלמיד חכם אמיתי, ובהצביעו על בחור שלישי קבע שהוא בוודאי לא יוכל להיות גדול בישראל.

והסביר: הבחנתי, שכאשר נישפך סוכר על השולחן, קם הבחור ההוא וליקק את הסוכר בידו, וממילא הבינותי שאין הוא מוכתר בנימוסין ובדרך ארץ, וכיון שכך אין כל אפשרות שהתורה תחדור אל תוך מעיו ותגדל את בינתו.

ואכן, לאחר תקופה פרש הבחור ההוא מהיכל הישיבה, נמש לגמרי את דרך התורה והפך את עורו. כל רבותיו ציינו את המוח החריף שלו והתפיסה החדה שזכה בה, אך כיוון שלא צמח וגדל כראוי בענייני דרך ארץ, יצא לתרבות רעה.

הרי לנו, שדרך ארץ אינה מידה טובה בעלמא, אלא התנאי המובהק להווייתנו בלימוד, ובלעדיו אי אפשר לכנוס בשערי בית המדרש. ומי שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ואין משאו ומתנו באמונה, ואין דיבורו בנחת עם הבריות, מה הבריות אומרות עליו, או לו לפלוני שלמד תורה, או לו לאביו שלימדו תורה, וכו'. ע"כ. ומדברים אלו נלמד כמה חשובה הדרך ארץ, ונראה שאם אדם לומד ואינו מקפיד על הנקיון והחזרת הספרים, מבלי משים נכשל בחוסר דרך ארץ, והפסדו לאין ערוך.

לשמור על הנקיון גם בעת שמחה

כתוב: זה אלי ואנוהו (שמות ט"ז ב.). בהזמנה שפירסם אחד מבתי הכנסת ברמת אלחנן לקראת הכנסת ספר תורה, מצאנו בין השיטין נקודה הראויה לציון. לאחר שפירטו הגבאים את המקום שבו יסיימו לכתוב את האותיות והמקומות שבהם תעבור תהלוכת ספר התורה, הוסיפו מספר שורות לא מבוטל על הצורך בשמירת הנקיון, גם בעת השמחה.

וצדקו מאוד בהערתם זו.

ייחודו של מקום תורה נמדד דווקא בנקודות הללו, כי מי אומר שבשעת שמחה מותר לכצע דברים שאולי לא היו "מותרים" ביום רגיל?

וייחודו של כל יהודי כבן תורה, הוא, שהקפדתו על צוויי הקב"ה נעשית בכל עת ובכל מצב, כמו שציווה הגר"י סלנטר זצ"ל לתלמידיו בעת אפיית מצות לפסח, שזיהרו לא לפגוע באלמנה המנקה את תנורי האפיה, ולא ציווה להקפיד על כשרות המצות, כי בזאת, חזקה עליהם שיעשו כל ההידורים.

במיוחד בתקופה שבה ניזהרים במצוה פלונית, כמו למשל אפיית המצות, אסור לשכוח שקיימות עוד תרי"ג מצוות, ואת כולן צריך לקיים תמיד. לכן, גם בעת שרוקדים לכבוד ספר התורה החדש, יש לשמור על נקיון בית אלוקיננו, ולתת לו כבוד ויקר, ויש בזה הרבה מאהבת השם יתברך.

והרי ידוע, שסבו של רש"י זכה לנכדו זה מפני שטיאמא את הרחבה שליד ארון הקודש בזקנו. וגם הצדיק רבי אריה לוי זצ"ל, זכה למה שזכה מפני שניקה בצניעה את חדרי השירותים בתלמוד תורה "עץ חיים". וכל זאת כדי לפאר ולכבד את בית אלוקיננו. (ספר טובך יביעו ח"ב, עמוד רכ"ז).

מצות מרור על השבון השני

גאון אחד סיפר ששמע על מורה-צדק פלוני, שבאו לשאול אותו על כשרותו של לולב מסויים, והלולב מצא חן בעיני הפוסק ההוא, בשל הידורו המיוחד, וביקש מהשואל למכור לו את הלולב, והפציר בו רבות, דבר שהוא לא כשורה, שהרי מי התיר לו לעבור על "לא תחמוד", בעת שפוסק שאלות לאחרים. גם לאהבת ה' יש גבולות, ולא ייתכן לאהוב את ה' בצורה שהיא מנוגדת לאהבת ישראל.

סיפור נוסף היה בפיו של הגאון ההוא. ליהודי אחד היה חסר מרור לפסח, ובא לבקש זאת מחבירו. היה זה בתקופה שבה היה המרור יקר המציאות, ולמרות שחבירו הגיב ואמר שכמות המרור בכיתו לא תספיק לשניהם, לא הניח הלה את תחנוניו והמשיך לבקש עד שפרץ בבכי. וכשראה בעל המרור כך, נתן לו שלא מרצונו, אבל היהודי שלנו לא הסתפק גם בכך.

הוא המשיך לבכות וביקש שיתן לו גם עבור אשתו וילדיו. ב"בכיות" אלו עבר כמובן על איסורים חמורים, ואף שכוונתו היתה לקיים מצות מרור כהלכתה, אך אם הוא עושה זאת על חשבון איסורים אחרים, אין זו דרך התורה!

מעלת היהודים בכל הדורות היתה, שמעולם לא איבדו את הפרופורציה בכל דבר ודבר, ואף ברגעים קשים ומרים, "החזיקו ראש" בכל מצוות התורה, ודאגו לקיים את כולן (ויעויין בשו"ת "בצל החכמה" שדן אם יש לא תחמוד במצוות). (ספר טובך יביעו ח"ב דפים רכ"ז רכ"ח). כך אדם שלומד בבהמ"ד או בבהכנ"ס עליו לדאוג לנקיון וסדר המקום והחזרת הספרים למקומם, ולא לעשות מצות מרור על חשבון השני. ה' יזכנו.

פרק ה'

חובה על כל בן תורה להיראות יפה ומצוחצח

כתוב: "לא תִגְדְּדוּ" (דברים י"ד א'), ופירש רש"י: "לפי שאתם בניו של מקום ואתם ראויים להיות נאים, ולא גדודים ומקורחים".

חובה גדולה מוטלת כיום על כל בן תורה להיראות יפה ומצוחצח כדי לקדש שם שמים בעיני הבריות. אם נתבונן במצב בו מצויים כיום אחינו בני ישראל שאינם שומרי תורה ומצוות, לא יהיה מנוס מהמסקנה החד משמעית שהדבר מחייב אותנו כפל כפליים להיות עבדים נאמנים לאדוננו אבינו יושב-מרומים, ולקדש את שמו ברכים, כדי שכל הטועים והתועים, הגוהים אחרי ההבל, יווכחו לדעת שאין כמו יהודי חרדי בכל מה שקשור להנהגות שבין אדם לחבירו, ואין כמו לומד תורה היודע להתנהג בדרך ארץ ובמידות טובות.

כבר הבאנו בכרך הראשון של הספר את דברי הרב מרא דאתרא בשם חמיו מרן הגרי"ש אלישיב, שאמר והדגיש בתקופה האחרונה כמה וכמה פעמים את האיסור החמור על בן תורה לצאת לרחוב עם רכב על בגדו.

"אנו מחוייבים להצטייר בעיני הבריות כאנשים נימוסיים והגונים, נקיים מכל שמץ של עוולה, כדי להקנות את עוצמת ההסתה הפרועה והנוראה המשתוללת בחוצות", אמר הרב.

הבאנו עתה את הדברים הללו שנית, בשל קטע ביעב"ץ שנתגלה לנו באלה הימים. הקטע משתייך לגמרא הידועה במסכת עבודה זרה (דף כ' עמוד ב'), "אמר רבי פנחס בן יאיר תורה מביאה לידי זהירות, זהירות מביאה לידי זריזות, וכו'".

ובהמשך הגמרא מובא, שזריזות מביאה לידי נקיות. וכתב על זה היעב"ץ: "נ"ל דכ"ל נמי נקיות הגוף ומלבושיו מלכלוך, וכו', ואמרינן כל תלמיד חכם שנמצא רכב על בגדיו חייב מיתה, שהחושש על נקיות נשמתו חושש גם על נקיות בגדיו שהם תכשיטיה. והוא דבר שכלי לנהוג בנקיות אדם חכם שלא ידמה לבהמה", עכ"ל.

למדנו מכאן כמה דברים חשובים בסוגיא זו של נקיות. והעיקר, שהוא דבר שכלי. דהיינו שכדי לשמור על נקיות הבגדים, אין צורך להעפיל לפסגות שיא. כל מי שמוח לו בקודקודו, מסוגל להגיע לבדו למסקנא זו של שמירת הנקיון, מאחר וכך ראוי לבניו של מקום. (ספר טובך יביעו ח"ב, דף ש"ג).

ומדברים אלו אנו לומדים, כמה חשוב לשמור על הנקיון גם בבהכנ"ם ובבהמ"ד, וכן כמה חשוב להחזיר את הספרים למקומם.

ניקה את בימת ארון הקודש בזקנו

כתוב: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שמות כ"ה ח'). על סבו של רש"י מסופר שהיה מטאטא כל ערב שבת את בימת ארון הקודש בזקנו הארוך שירד על פי מדותיו. (יש ספרים הגורסים שהיה זה רב-רבנו של רש"י, רבי יעקב בן יקר).

נתאר לנו את המראה הזה. זקן מופלג, מגדולי הדור, שאינו מתבייש לבזות את עצמו בעיני רואיו ומטאטא את הבימה בזקנו. ר' ירוחם, המשגיח דמיר, מבאר עוד יותר: אותו צדיק לא עשה את הפעולה הזאת במקום מטאטא, אלא הוא עצמו, בכל רמ"ח ושס"ה שלו, הפך למטאטא כדוגמת זה שרוכשים בחנות.

הרי לנו מה גדולה חשיבותה של בימה זו שלפני ארון הקודש שהיא המקום המקודש ביותר בכל בית הכנסת, לאחר הארון עצמו, כמובן. נושא זה של נתינת כבוד ויקר לבית הכנסת ובית המדרש היה חדור בתודעתם של יהודים בכל הדורות, ומי שזלזל אפילו במשהו בקדושת המקום, ולו רק בדיבורים ובשיחות בעלמא, כבר נחשב לאחד הריקים. (ספר טובך יביעו ח"א דף ש"א).

יחס של כבוד ואצילות

אחד הדברים החמורים שמזכיר רבינו יונה ב"שערי תשובה" בחומרת המצוות והעבירות, הוא זה שמזכיר שם שמים במקום מטונף או בידים מטונפות. הבה נתבונן: וכי כרת יש על מעשה זה? סקילה? חנק? אלא ללמדנו בא, שיהם של כבוד ואצילות גופנית ונפשית בעת לימוד התורה והתפילה, חשוב לפעמים יותר מהרבה מעשים אחרים.

שהרי תורתנו, תורת אל משמים היא. כל לימודה, עבודתה ומצוותיה, קדושות וטהורות הן, ולכן דורשים מאיתנו להתקדש ולהיטהר בעת עשיית המצוות ולימוד התורה.

ואיזה כבוד ויקר לאלוקי ישראל יש יותר משמירה מכובדת על בימת ארון הקודש? כל יהודי שכבוד שמים חשוב בעיניו, וחפץ הוא להגדילו ולהאדירו, חובה עליו לשמור מכל משמר את ארבעת כתליו של בית המדרש, וביותר – את אותה רחבה, שזקנו של רש"י טאמאה בזקנו. (ספר טובך יביעו ח"א דף ש"א).

חומרת השימוש בדינמיות וכדומה בבהכנ"ס [ובשאר

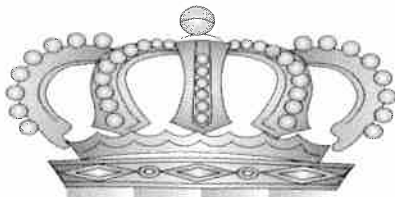
מקומות]

לדאבונינו ישנם שמכים את המן בבהכנ"ס בחג הפורים, כשקוראים את המגילה או לאחר מכן, בדינמיות ושאר כלי משחית, וגורמים שאנשים לא יכולים לשמוע את המגילה, כמו כן דבר זה הוא מנהג בזיון

בבהכנ"ס, ומלכלך, ויכול להשחית אף את הרהיטים. חוץ מזה שהפיצוצים החזקים גורמים לאנשים לפחד ולרעוד, ובמקום שהמן הרשע יצמער כשמכבים אותו, הוא שמח בזה שגורם לאותם ילדים לחטוא. ולדאבונינו ידוע לי על אשה אחת שמת עוברה מעוצמת הרעש, ואותו ילד נכשל בעוון חמור של רצח כתוצאה משימוש בחומרים אלו. כמו כן ידוע לי על זקן אחד שהתגלגל ונפצע כשפיצצו על ידו בדינמיות. חוץ מאשר שישנם ילדים שנחתכו אצבעותיהם כתוצאה משימוש בחומרים אלו. וידוע לי על ילד אחד שפיצץ באחד מהרחובות הראשיים פצצת דינמית, ואנשים חשבו שזה פיצוץ חבלני, והזעקו מיד למקום זה אמבולנסים ומשטרות ומכבאי אש, וגרם לבהלה גדולה כתוצאה משימוש זה. על כן על ההורים להשגיח על ילדיהם. וכן על הגבאים ישנה חובה קדושה להשגיח בדבר זה. וזכרני שאצל מו"ר הרה"ג המקובל רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל היו אוספים את כל הדינמיות והאקדחים לפני קריאת המגילה, ולאחר הקריאה והברכות היו מחזירים להם.

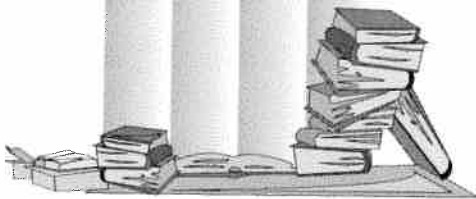
ובספר טובך יביעו (ח"ב דפים ש"ע ש"ב), הביא בשם הגאון הגדול רבי חיים פאלאג'י זצוק"ל בספרו מועד לכל חי, שמכיון שפעם אחד איזה גוי השתמש באחד מסוגי הדינמיות נשרפה כל העיר, לכן גזר שאין לאף אחד להשתמש בדינמיות וכדומה, בשום עת וזמן. וגם המנהג להכריז בשבת זכור ולהזהיר על דבר זה, ועיי"ש שהאר"ך בזה הרבה.

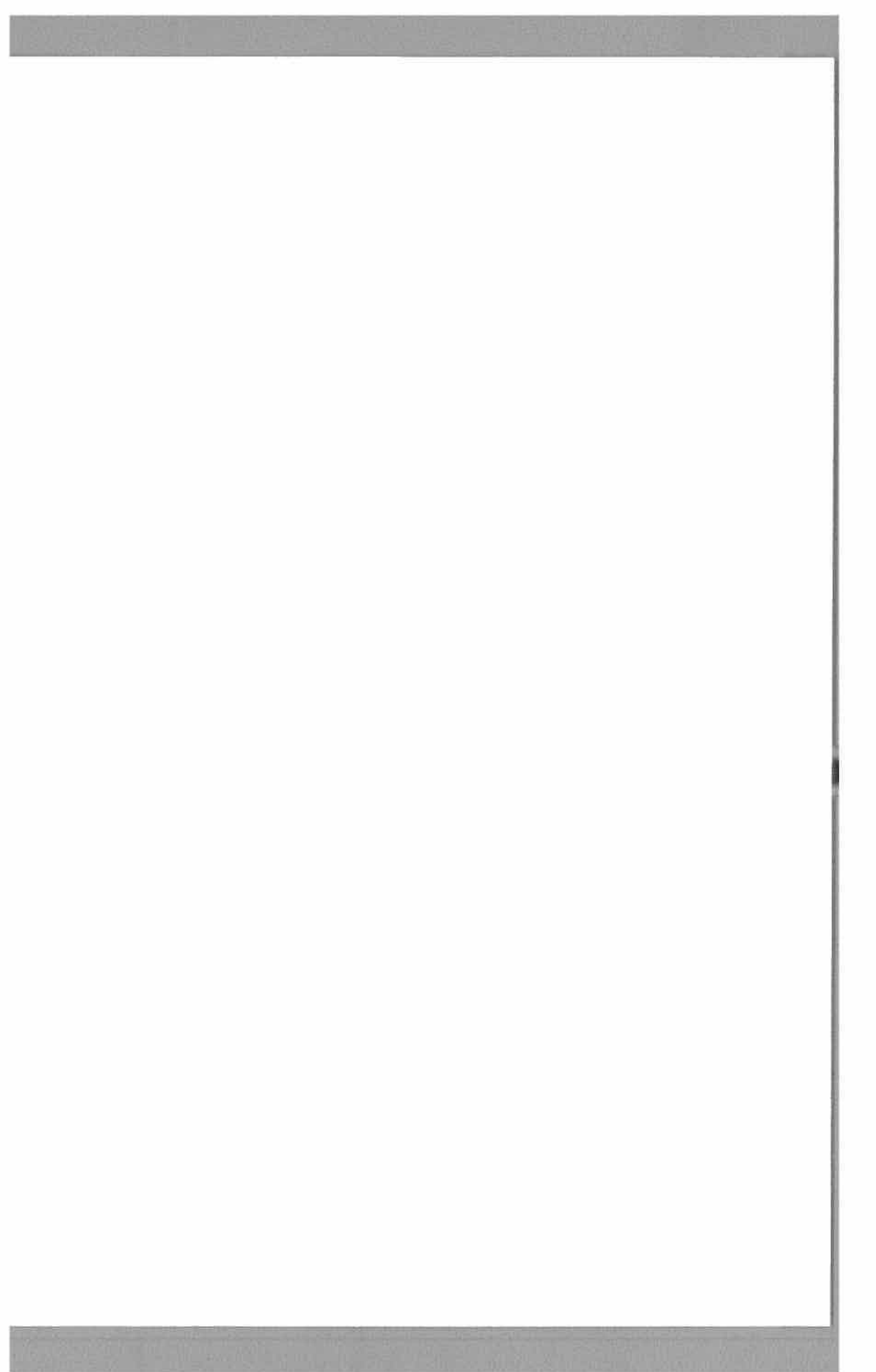
ועיין מה שהאר"ך בזה הרבה בספר ילקוט יוסף (מועדים דף ר"צ הלכה י"ד ס"ק כ"ו). ושכתב בס' שלמי ציבור (דף שכ"ח ע"ד), שהמביאים ילדים לבהכנ"ס ומרעישים בהכאת המן, ידאגו מהפורענות. ועל גדולי ישראל למחות בזה, שדבר זה הוא קלות ראש בבהכנ"ס, וידוע המעשה על אחד שלא מיחה בבנו שהיה מפריע בבהכנ"ס, ולא עברו ימים והושמדה כל המשפחה כליל וכו'. והסכימו עמו הגאון רבי אברהם פאלאג'י זצוק"ל, והראש"ל רבי רפאל מאיר פאנזיל, וכל חברי בה"ד שבירושלים ת"ו, ובראשם הגאון רבי רפאל יצחק ישראל. וכן הסכימו עמו רבני קושטא זצוק"ל, ונמנו וגמרו לבטל מנהג זה ושכל המבטל מנהג זה ישא ברכה מאת ה' וכו' עיי"ש.

שְׁמוֹרַת
כְּבוֹד
הַסְּפָרִים

וְצוֹר
הַסְּפָרִים

פרק א'

כיצד כבוד הספרים

כתב הראשית חכמה (שער היראה פרק ט"ו), כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, ויזהר אזהרה יתרה בכבוד עצמה, בכבוד חכמיה, ובכבוד ספריה וכו'. כבוד ספריה כיצד? צריך לכבד ספריו, ויניחם במקום הנבחר שבביתו, ויכסה אותם במפה חשובה, וכשהוא מטלטלם לא יטלטלם כשאר כלים כי אם דרך כבוד וצניעות, כמטלטל בגדי המלך בפני המלך, ודברים אלו מסורים ללב. (ספר מעלת בהכנס"ס ובהמ"ד דף נ"ג).

דברים אלו של בעל הראשית חכמה צריכים להביאנו לחשבון נפש, האם אנו נוהרים די בכבוד הספרים. האם אינינו מניחים ערימות של ספרים על השולחן מבלי להחזירם. האם אינינו משתמשים בספרים לאיזה סוג תשמיש שאינו מכבודם של הספרים. האם כשאנו מניחים ספר אינינו מניחים אותו בזקירה. האם אינינו אוכלים ושותים מעל גבי הספר ונשארים שם פירורים ועושים שם כתמים קטנים של שומן, וכן לא נשפך טיפות מהשתיה על הספר. האם נוהרים אנו שהדפים לא יקרעו או יתקמטו כששמים ספר פתוח ע"ג ספר פתוח. האם אינינו משאירים ספר פתוח, או סידור תפילה פתוח, והולכים. האם אינינו כותבים דבר שאינו של תורה על גבי הספר, וכהנה רבות. סיפר לי חברותתי שכשהיה לומד בכיתתו של הגאון הצדיק רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, מידי פעם היה מוכיחם לשמור על הספרים שלא יתקמטו הדפים, והיה מראה להם שכשהוא נשען, אינינו נשען על גבי הספר, ואמר שהוא יכול ללמוד עם ספר תקופה ארוכה ולשמור עליו שלא יתקמט ויקרע. ויצא לי פעם לראות את חלק מהספרים של הגאון המקובל רבי חיים סנואני זצוק"ל, וראיתי איך כל ספר וספר עטוף יפה, ונקי,

ומסודר. וכן זכיתי לראות במשך שנים את ספריו של הגאון המקובל רבי מרדכי שרעבי זצוק"ל, שהיו מונחים בישיבתו על גבי שולחנו, וכל ספר וספר היה עטוף ומונח בסדר מופתי. כמו כן בסיום כל שיעור ושיעור שהיה מוסר, היו אוספים את כל הספרים ומניחים אותם במקומם. וכן היו דואגים ושומרים הרבה על הנקיון והסדר, וכשהיו מחלקים איזה דבר מאכל שיכול ללכלך, היו מניחים אותו בצלחת, ואם היה צריך מזלגות היו אף מחלקים מזלגות, והכל כדי לכבד את הבית מקדש מעט, ה' יזכנו.

לא להיות גרמא בנויקין

לפעמים אדם שלא מחזיר את הספרים גורם לביטול תורה לאחרים, שצריכים לחפש את הספר, וכשהספר נמצא בתוך ערימת ספרים פעמים שהמחפש צריך עוד לטרוח ונגרם ביטול תורה יותר גדול. והובא בספר לב אליהו (בח"א בעובדות והנהגות), שהיה איזה אדם שלקח חתן ת"ח, ונתן להם לאכול על שולחנו ג' שנים, וכן נתן להם סכום כסף גדול, כדי שימשיך ללמוד. לאחר ג' שנים שאכלו על שולחן החתן, רצתה האשה לפתוח חנות בסכום הכסף שקיבלה. אמרה לבעלה שימשיך ללמוד, ויעזור לה בחנות רק שעתיים, כשעבר עוד פרק זמן, לאט לאט בעלה עזב את לימודו והיה עובד בחנות. לימים נכנסה רוח רעה לאשה, ולקחה לאיזה רב מקובל מוסמך. הרב דיבר עם הרוח, ואמרה לו הרוח שסיבת כניסתה מפני שגרמה לבעלה להתכבול מהתורה, ואם היא תחזור בתשובה היא תצא וכו'. ממעשה זה נלמד כמה חמור כשאדם גורם לחבירו להתכבול מהתורה. ולפעמים אפשר להכשל בזה כשאדם מנהגו לא להחזיר ספרים, או כשלוקח ספר לביתו, או שמעביר מבית מדרש אחד לשני וכן ע"ז הדרך. וישנו עוד מנהג לא טוב, כשאדם בא ללמוד על שולחנו ורואה שם ערימה של ספרים, הוא לוקח אותם ומניחם על שולחן חבירו, ופה נשאלת השאלה, האם האדם עצמו היה רוצה שיעשו לו כן? והתשובה בודאי שלא, א"כ מה דעלך סני לחברך לא תעביד. וכמה פעמים אנשים מקפידים מאוד שעושים להם כן.

כמו כן ישנם כאלו שרואים ששמו על שולחנם ספרים, לוקחים אותם ושמים אותם על התיבה או על מקום אחר שלא לומדים שם, ומצטברת שם ערימה של ספרים, ופעמים הספרים נופלים מחמת העומס, או שמתקלקלים. כמו כן אדם שמקבל כסף לסדר ספרים, צריך להקפיד למלא את תפקידו, ובימים שלא בא ישתדל למנות אחרים כדי שיעמוד במחויבות שקיבל, ולא יגרום לבזיון הספרים.

אדם שלא כיבד את הספרים הוציאווהו מקברו והכוהו

כתב בספר חסידים (סימן צ"ז), חייב אדם להזהר הרבה בכבוד הספרים, ואם חילל, המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות. מעשה בחכם אחד שצויה את בנו שלא יהנה יותר מדאי מהעולם, ושלא יעברו עליו שלושים יום בלי תענית. וכשמת, הוציאווהו מקברו והכוהו, ונצטערו הרבה על הדבר. ובא בלילה בחלום לאחד, ואמר לו: מפני כשהייתי רואה ספרים נמחקים קרועים עם דפי ספרים, לא הייתי קושרם יחד ומצניעם. (ספר מעלת ביהכנ"ס דף נ"ב). הבט וראה, אדם זה שלא כיבד את הספרים, ובודאי שעשה כן מחוסר ידיעה ולא בכוונה רעה, ובכל זאת איזו בזיון התבזה ואיזו הרגשה הרגישו משפחתו כשהוציאווהו מקברו והכוהו, וכל זה מבזיון של ספרים. וכמה דבר זה מעורר ומחייב לכבד את הספרים ולנהוג בהם כבוד וכבוד ראש. ומכאן ולהבא חושבנא טבא.

מודעה שהיתה בכולל חזו"א בכני ברק

זזה לשוננו: ערימות ספרים המונחים בהזנחה, וללא סדר על השולחנות והחלונות, הם מעידים בפרהסיא על זלזול בכבוד ספרי קודש, ויש בזה חילול ה' ותורתו הקדושה. (נתפרסם בכולל חזון איש ע"י הגאון ר' נחום מאיר קרליץ זצ"ל גיסו של החזו"א והובאה בספר לשכנו תדרשו בהוספות בדף כ"ז).

מה אמר מרן הסטייפלר זיע"א

מסופר על איזה אדם שכתב פתק בקשה והניחו על ספר קדוש לפני רבינו הקהילות יעקב הסטייפלר זיע"א, הוא מיהר לסלקו ואמר, "זה אתה מניח על ספר קדוש"? (תולדות יעקב על מרן הסטייפלר זיע"א).

יהא הספר בעיניך ככלי זכוכית

מרן הגר"י לוינשטיין זצוק"ל, היה אומר שספרים הרי הם ככלי זכוכית, וכשם שאין מניחים כלי זכוכית במקום שעלול אולי ליפול משם, כך אין להניח ספרים במקומות שאפשר שיפלו משם. (ספר לשכנו תדרשו, הובא בקונטרס שמירת כבוד הספרים דף ק').

פרק ב'

כיבוד את הספרים וזכה שיצא ממנו רש"י

ואמרו בספר חסידים על אבי אביו של רש"י זצוק"ל, שהיה מכבד בזקנו את מקום הארון שבו הס"ת, עיי"ש. והואיל ואותו חסיד בתום לבבו היה מכבד כך לרש"י, דהיינו שהיה מזלזל בכבודו לעיני ההמון בשביל כבוד תורת ה', כדי שעל ידי כך ילמדו ממנו שאר העם, עלה מעשה זה לרצון לפני הקב"ה ונתן לו שכרו שיצא ממנו מאור גדול, וזכה לנכד גדול הלא הוא רש"י [ר'בם ש'ל י"שראל], שהאיר עיני כל ישראל בפירושו ובאוריו שאין ערוך אליהם וכו'. (ספר ש"י למורא דף נ"ה בשינוי קצת לשון).

ובספר לשכנו תדרשו הובא, שגילו לו מהשמים שזיכותו לרש"י בזכות זה שנתן כבוד לתורה.

ובס' בית אבות בפירוש זכות אבות (מהגה"ק רבי אברהם גלאנטי זצוק"ל עמוד ע"א) הובא, שאמרו עליו על החסיד הרב יעקב בר יקר "רבו" של רש"י, שהיה מכבד ההיכל שבו הספרים, בזקנו, שהיה לו זקן גדול והיה אומר במה אקדם פני עליון כי אם לכבדו במה שכבדני. וזה ראוי לכל ת"ח שמרביץ תורה ברבים בבהכנ"ס שלו, לנקות את הספרים ואת ההיכל. וכן ראיתי בעלי מעשה שהיו נוהגים כן, וגם אני נהגתי אחריהם. ע"כ.

ובס' כה"ח (אוי"ח סי' ק"ג סק"מ), כתב בשם כנה"ג, שמנהג החת"ש חסיד ועניו כמהר"ר אליעזר בן שושין, בכל יום שישי אחר חצות לכבד בזקנו לפני ארון הקודש.

ובודאי שכל אחד היה רוצה שהקב"ה יזכהו לבן או לנכד שיאיר את עיניהם של ישראל, ואדם היה מוכן לתת ולמרות הרבה כדי לזכות לילד כזה, שאין קץ לשכרו של אבא או סבא שזכה שיצא ממנו בן או נכד שמאיר את העולם ומזכה את הרבים, ולפנינו בצורה יחסית קלה סגולה לזכות לדבר זה, אם אדם בסיום הלימוד מחזיר את ספריו, וכן נוהג כבוד בספרים כשלומד בהם, ושומר על נקיונם ושלימותם, וכן דואג לשמור על נקיון המקום, וכמו שהוא מכבד את התורה, התורה תכבד אותו ותגרום לו שיזכה להרבה כבוד, כמאמרם: כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, ה' יזכנו אכי"ר.

מי שמכבד את הספרים יכבדו גם אותו

הובא במסכת אבות (פ"ד מ"ח), רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות. וכתב רבינו יונה (פ"ד מ"ו), איזהו כבוד תורה? שלא יניח ספרים בקרקע, ולא ישב בספסל ובכסא נגדם בשוה, והחרד על דברי תורה ומכבד אותה ואת לומדיה, וכו'. ובמחזור ויטרי הובא, שמה שאמרו גופו מכובד, היינו שהכל מכבדים אותו, כדכתיב: וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. שכל מי שהוא ירא חטא, הקב"ה מושך עליו חוט של חסד ומכבדים אותו מתוך פרישותו, המחלל - שנוהג בה דרך בזיון, שאינו נוהר בכל אלו שאמרנו, העולם מכזים אותו. (קונטרס התחזקות בשמירת כבוד הספרים דף צ"ד-צ"ה, הובא בסוף קונטרס התחזקות בתפילה לה' ח"ב).

מדוע התהפך העובר?

השמירה על כבוד ספרי קודש, היא אחד היסודות החשובים, וצריכה להיות חדורה היטב בתודעת לומדי התורה. מי שאינו שם אל ליבו שצריך להשיב כל ספר למקומו בתום הלימוד, ולהתייחס אליו בכבוד הראוי, הרי שחסר לו בעצם הלימוד. על גודל הענין אפשר ללמוד מהסיפור הבא.

בני זוג הגיעו אל אחד מגדולי ישראל, (וכמדומני שהיה זה מרן הסטייפלער זצ"ל), וסיפרו בכאב שהאשה הצליחה אמנם ללדת כמה ילדים אך כולם היו מונחים הפוך בכטן האשה, שנוקקה לעבור כל פעם ניתוח קיסרי.

גם הפעם עמדה האשה לפני לידה, והרופאים הודיעו לה שהילד מונח הפוך. כששמע זאת הסטייפלער, אמר לבני הזוג שיתחזרו לביתם ויחפשו האם אין בארונות הספרים ספרי קודש המונחים הפוך, אלה נדהמו למשמע התשובה, וכל עוד רוחם בם חזרו למעונם, ואכן גילו בספריה כמה ספרים שהיו הפוכים.

והנה פלאי פלאים, לאחר שהניחו את הספרים כראוי, התהפך העובר חזרה, והלידה עברה בשלום.

לאחר מכן ילדה האשה עוד כמה ילדים, ולפליאת כל הרופאים היו אלה לידות רגילות. (טובך יביעו ח"ב דף שפ"ט).

כמו כן אני הכותב שמעתי מפי אחד מזה"ח שלומדים אתי בכולל, שאף בדידו הוה עובדא כזו, והלך לאחד מהרבנים והציעו לו לבדוק אם אין בביתו ספרים הפוכים, ובדק ומצא ספרים הפוכים וסידרם, והתהפך העובר. ודבר זה בא ללמדנו, כמה חמור הזלזול בספרים, שאדם שמזלזל בספרים ח"ו יכול להנזק בגופו, ולהיפך אדם שמכבד את הספרים ונוהג בהם כבוד גדול, טובה מידה טובה ממידת פורענות, וזוכה עבור זה לישועות גדולות.

השגחה משמים על שימת ספר הפוך בספריה

כתב בספר קב הישר, "זוהר שלא יהיו ספריו הפוכים". פעם אחת אירע לאדם שלמד בחדרו איזה נושא מסויים, והוצרך לעיין בגמ', ואחר שעיין בה החזירה למקומה בספריה. כשהסתובב, נפל הספר ונשמע רעש

גדול. חזר ושם אותו בחזרה במקומו, ושוב נפל, והחזירו. וכן קרה פעם שלישית, עד ששם לב שהספר כשהיה מונח בספריה היה הפוך. ושם את הספר בצורה נכונה בספריה ושוב לא נפל הספר. דבר זה בא ללמדנו, איך יש השגחה אפילו אם אדם מניח ספר הפוך או בצורה לא נכונה. ולכן צריך שימת לב על כבוד הספרים. (קונטרס התחזקות בשמירת כבוד הספרים דף ק"ה).

כתב בספר המידות (להרה"ג והצדיק ר"נ מברסלב זצוק"ל, בערך כבוד), כשאדם מציל ס"ת משום דבר המאבדו זוכה לכבוד. ע"כ. אך צריך לדעת איך לכבדו, ושמעתי מעשה מוזעזע שאירע בחו"ל בבהכנ"ס שנרטב שם הס"ת, ואדם אחד לקח את הס"ת ושטחו על הריצפה כדי לייבשו, ובתוך פרק זמן קצר ל"ע נפטרה אשתו.

פרק ג'

הקבלן שלא נוהר בכבוד הספרים

בספר טובך יביעו (ח"ב דף רצ"ד) על הפסוק לא תעשון כן לה' אלקיכם (ראה י"ב ד') כתב, אין כמו לומדי התורה המוקירים את ערכם ויקרם של ספרי הקודש, בהם הם משקיעים את כל מעייניהם. מאידך, קדוש ישראל רבן של בני הגולה מרן הגאון רבי יעקב ישראל קנייבסקי זצ"ל, אמר בכמה הזדמנויות, שדוקא אדם שעוסק בכריכת ספרים נכשל יותר לדרוך על ספרי קודש מכיון שהם מתגלגלים תחת ידו. אדם שמצוי במחיצתם של ספרי קודש, עלול איפוא להיכשל יותר בשמירת כבודם. בודאי שאין הדברים נעשים בכוונה, ואף אחד לא חושד בלומדי התורה שרצונם לזלזל בספרי קודש, אך מעשים של יום יום מוכיחים שיש לעורר בנושא זה.

אחד מחשובי תושבי רמת אלחנן מסר לנו סיפור מרתק ממקור ראשון. המעשה אירע באחד מבתי הכנסת הגדולים של תל אביב, כששיפצו את ביהכנ"ס היה שם מחסן שהיו בו ספרי קודש שנועדו לגניזה. הקבלן שערך את השיפוצים לא השגיח על כבוד הספרים, וכשהרס את המחסן נפלו הספרים והתערבבו עם ערימות החול והאבנים. האברכים שהגיעו אח"כ למקום, הזדעזעו למראה עיניהם, ואספו מיד את הספרים והדפים הקרועים.

כשחזר הקבלן באותו ערב מעבודתו, אירעה לו תאונת דרכים, רק בניסי ניסים ניצל מפגיעה חמורה. לאחר יומיים אירעה לאשתו תאונה. לאחר שבוע, פגע נהגו בשני אנשים ופצעם באורח בינוני. כאדם דתי ובעל אמונה, הרגיש הקבלן שאירועים אלו הם אות מהשמים לעוררו, אך לא ידע מחמת מה. בצערו פנה לאחד מגדולי התורה בירושלים, וסיפר לו על

התאונות שאירעו לו. הגאון שאלו, האם בזמן האחרון היה לך מקרה שכתוצאה מהתנהגותך גרמת בזיון לספרי קודש? הקבלן נדהם, והודה, וקיבל על עצמו מכאן ולהבא לנהוג כבוד גדול בספרי קודש.

עבורינו מעשה זה יכול לשמש לנו מוסר גדול על גודל הזהירות שיש לקבל בכל מה שקשור לשמירת כבודם של ספרי הקודש.

מדוע בספרי התשב"ץ לא פגעו תולעי הספרים?

עוד הובא בטובך יביעו (ח"ב דף רצ"ה), שהובא באחד הספרים, שבספרי התשב"ץ לא שלטו התולעים מעולם, ודבר זה מתנה מהקב"ה, היות והתשב"ץ הקפיד מאוד בכבוד הספרים. ומכאן בתי כנסיות ובתי מדרשות שנמצא בספריהם תולעים, יש לעיין אם לא מתכוונים משמים לעורר את הלומדים להזהר יותר בכבוד הספרים, שהרי אם בספרי התשב"ץ לא היו תולעים בגלל שזוהר בכבודם, הרי שאם באים תולעים זה מרמז על זלזול בספרים.

ואין מזרזים אלא למזרזים, כל מה שצריך לעשות הוא להקדיש מעט יותר תשומת לב לנושא זה. ומרכז הבעיה זה שלא מחזירים ספרים למקומם. אחד מהגבאים תיאר את העבודה המפרכת שיש לו מידי יום שישי להחזיר את הספרים למקומם, ועוד הוסיף שכארבע שעות הוא צריך להשקיע לצורך זה.

ובספר לשכנו תדרשו כתב, מסופר על התשב"ץ שהיה מקנח בכל יום את האבק מעל גבי הספרים, ובזכות שנתן כבוד לספרי קודש, הובטח לו שספריו לא יבלו לאורך ימים. ובעיני ראיתי ספר תשב"ץ שנדפס לפני כמה מאות שנים, והדפים שבו היו שלמים ונקיים ולא בלו כלל. וכן שמעתי

ממו"ח הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שראה אצל החזו"א ספר תשב"ץ ישן כנ"ל. וזכה שיתקיים בו כעין מה שאמרו חכמינו זכרונם לברכה, מי שאמר לשמן וידלק יאמר לחומץ וידלק.

רבי יוחנן לעומת שבתאי אוצר פירות

עוד הובא בספר טובך יביעו (ח"ב דפים ק"ע-קע"א), בגמרא (יומא, דף פ"ג עמוד א') מובא, שהיו שתי נשים שהרגישו צורך לאכול ביום הכיפורים. לשתייהן לחשו ש"יום הכיפורים היום", אחת מהן הסתפקה בכך ולא ביקשה יותר לאכול, והשנייה עמדה על דרישתה. מהראשונה יצא רבי יוחנן, ומהשנייה שלא התאפקה נולד שבתאי אוצר פירות.

הכל יודעים מי היה רבי יוחנן. זה שהגמרא (ברכות, דף ה' עמוד ב') מספרת עליו, שלאחר שנפטרו לו עשרה בנים בחייו לקח עצם אחת מעצמותיו של הבן האחרון, הניחה בכיסו, וכשהיה הולך לנחם אבלים היה מוציאה מכיסו ואומר "דין גרמא דעשיראה ביר", זו עצם של בני העשירי שנפטר, אם אני התעודדתי, התעודדו גם אתם ותדעו שיש אדון לכריאה.

לעומתו, שבתאי אוצר פירות עשה מעשה אכזרי מאוד. בהיותו גביר גדול, כשהגיעה סחורה לשוק, היה רוכש את כל הכמות ומוכרה לאחר מכן ביוקר רב לבני העיר, וציער בכך את העניים.

ותמיד התקשיתי, מה ההשוואה בין רבי יוחנן לשבתאי? מדוע שבתאי נחשב כהיפך מרבי יוחנן? היכן כאן הדבר והיפוכו?

ואולי יש להשיב, שרבי יוחנן ניכר במידת ההתחשבות שלו בזולת, לעומת שבתאי אוצר פירות שהיה אכזרי ואנוכי, וחשב רק על עצמו. כל מחשבותיו היו נתונות סביב השאלה כיצד להתפיה את כיסו, למרות שכל בני העיר יסבלו מכך.

דוגמא נוספת לטוב ליבו של רבי יוחנן ודאגתו לזולת, אפשר לקחת מהסיפור המובא בגמרא (יומא, דף פ"ג עמוד א'), שבו הצליח להוציא בעורמה ממטרוניתא את ה"רצפט" של תרופה חשובה, וגילה אותו לכל הציבור שהגיע לדרשתו, למרות שהמטרוניתא היתה מסוגלת לפגוע בו, כמבואר כל זה שם בגמרא. והוא משום שרבי יוחנן מסר כל מה שיש לו לזולת והקריב כל-כולו לציבור.

חלקו של שבתאי אוצר פירות

צריך לדעת, שלפעמים מסתתרות גם בנו מעט ממידותיו המגונות של שבתאי אוצר פירות. ב"קריינא דאגרתא", (חלק א' מכתב נ"ט), כתוב בן הלשון: "וודאי מדת אכזריות ורשע הוא להטיל על אחרים מה שהוא הוציא ממקומו. (והכוונה, שאחרים יחזירו את הספרים שהוא הוציא ממקומם בבית המדרש), וכל שכן להטיל על ת"ח השוקד על התורה, את המוטל על עצמו. ודורשי רשומות אמרו, ברוך אשר יקים את דברי התורה הזאת". יעו"ש.

הרי לנו שגם מי שאינו מחזיר ספרים למקומם נתפס במשהו כמידת האכזריות.

עוד כתוב בהליכות והנהגות ממרן הקהילות יעקב (עמוד י"ב): "לאחר תפילת מנחה בישיבה, יצא רבנו ה"קהילות יעקב" ללכת לביתו, והלך בהליכתו הקשה כמאת מטר. לפתע שב על עקבותיו, וחזר לישיבה. הסתכלתי לראות מה מעשהו, וראיתי שהולך למקומו ולוקח הגמרא שלמד בה לפני מנחה והחזירה לארון הספרים, ויצא והלך למקומו", עכ"ל הטובך יביעו.

ואם גאון ישראל שהרבה צבאו על פתחיו, וכל רגע היה חשוב לו, כידוע שכל שנה היה מסיים את כל הש"ס ועוד, בכל זאת לא חש לכל זה וחזר על עקבותיו להחזיר את הספר שלמד בו, האם אנו שכבר נמצאים בבהכנ"ס ובהמ"ד לא נחזיר את הספרים שלמדנו בהם.

פרנק ד'

הנהגתו של גאון וצדיק

ראיתי בעלון הנפלא דור עיקבתא דמשיחא, שהרה"ג והצדיק רבי אלעזר מנחם מן שך זצוק"ל, היה לו מנהג קבוע, במשך זמן מסויים, שהיה מוגיע לפני התפילה והיה אוסף את הספרים ומחזירם למקומם. דבר זה בא ללמדנו מוסר, ומה גדול עולם זה שלא היה פסיק פומיה מגורסא יום ולילה, והרבה אנשים היו צובאים על דלתותיו, והיה ראש ישיבה גדול ומנהיג גדול, מצא לעצמו זמן לאסוף את הספרים, ולא מדובר בספרים שלו אלא בספרים של אחרים, האם אנו יותר גדולים ממנו עד כדי כך שלא מכבודנו להחזיר גם את הספרים שרק אנו השתמשנו בהם, וכנראה שזה מחוסר ידיעה.

וראיתי בקונטרס החשוב התחזקות בשמירת כבוד הספרים, (דפים צ"ז-צ"ח, ק"ח-ק"ט) דברים נפלאים, וראיתי לנכון להעתיקם.

חובא בספר הנפלא לשכנו תדרשו, שמרן הגר"י סרנא זצוק"ל, אף לעת זקנתו ותשות כוחו, כשההליכה היתה מאוד קשה עליו, עם כל זה כשהיה רואה ספרים מונחים בדרך בזיון היה טורח לסדרם לפי כבודם.

וכן מסופר על עוד גדולים וצדיקים שעשו כן, וכפי ששמעתי מעדי ראיה.

ומה נאה להעתיק כאן לשון הבה"ל (סי' ר"ג בשם הפמ"ג לענין טירחא בעצמו לכבוד שבת), דזהו כבודם שעוסק בעצמו במצוה, וניכר שעושה כן לכבוד השי"ת, וכן הוא אומר בדוד המלך ע"ה ונקלותי עוד מזאת וגו'.

כמדת יראת שמים של האדם כן מדת נתינתו כבוד לספר

זקני הגדול הגה"צ רבי יצחק זאב יאדלר זצ"ל (בעמח"ס הגדול תפארת ציון על מדרש רבה ועוד), היה מקפיד לנהוג כבוד והערצה גדולה בכל דבר שמצא בו סרך קדושה וכפרט בספרים הקדושים. לפעמים היה מסתובב בבית הכנסת, כדי להחזיר את הספרים המפוזרים על השולחנות למקומם, והיה גוער באנשים שנהגו ולזול בספרים, וחוזר בפניהם מה שכתוב בספה"ק "ראשית חכמה", שמתוך מה שמכבד האיש לספר, ניכרת יראת שמים שיש בו. (זקני הגה"צ רבי בן ציון יאדלר זצ"ל, בספרו בטוב ירושלים דף רצ"ד).

ועתה תחזה איך, גדולי ישראל אשר זמנם היה יקר להם מאוד ולא פסק פיהם מגידסא, יומם ולילה יגעו בתורה הק' במסירות נפש, ומכל מקום לא חסו על כבודם ולא על זמנם היקר, ולא הביטו על חולשת כוחם, וסדרו את הספרים והחזירום למקומם. והכל בגלל גודל חרדתם לכבוד הספרים.

ספרים שמונחים בבזיון, סידורם קודם ללימוד התורה

בספר שלמת חיים (לדו"ז הגר"ש סובל זצ"ל חלק ד' סימן ב', ובספר הנדפס מחדש הוא סימן שע"ט), ששאל את הגה"צ מרן רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל, באחד שנודמן בבית מדרש ומצא שם ספרים שמונחים בבזיון גדול, ולסדרן היטב צריך זמן רב, כיצד יותר טוב. או שילמד ולא ישגיח על זה, או שיסדרם. ואם דבר זה הוא בכלל מה שאיתא באבות (פרק ג' משנה י"א) המחלל את הקדשים. והשיב לו על זה הגר"ח זצ"ל, וז"ל: נראה פשוט, אם רואה ספרים קדושים בבזיון חל עליו להצילם, וקודם ללימוד, כענין כל המצוות אם אין כאן אותו שישתדל, כמבואר (במור"ק ט' ע"ב). עכ"ל.

החרדה הגדולה לכבוד הספרים

נוסח השבת אבידה שנתלה בחדר הכניסה לבית רבינו הקהלות יעקב הסטייפלר: כאן בחדר המדרגות הונח ספר בשם "מאמרי יוסף", ולאשר היה מונח לא בדרך כבוד, הכניסוהו לבית הרב קנייבסקי. מי שהניחו מתבקש לבוא ולקחת אותו. (קריינטא דאגרתא ח"ב סי' רע"ז).

מסופר על מרן הקהלות יעקב זצוק"ל, כשהיה מוציא ספר מהארון והתברר שאין זה הספר שהוא מבקש, לא היה מחזיר מיד את הספר לארון, אלא היה מעיין בו מעט משום כבוד הספר, ואחר כך החזירו לארון. (לשכנו תדרשו).

ויותר מזה מסופר, על האדמו"ר הגה"ק מאוסטרובצא זי"ע, שבהיותו במעליץ הזמין אותו האדמו"ר רבי נפתלי לסעודת ר"ת, והתנצל שאינו יכול להיענות להזמנה בנימוק מעניין ביותר: "שחר ביקשתי" את בנכם הצעיר, ברוך, שיביא לי גמרא ללמוד בה, והביא מדעתו מס' יבמות. והלא כתוב ב"ספר חסידים", לצום ביום שמתחילין מס' יבמות, (כדאייתא בס' הזכרון מנהגי חת"ס בשם ספר חסידים, אם כי בס"ח שלפנינו לא מצאנו), התחלתי איפוא להתענות היום, ועדיף בעיני מלבייש גמרא זו ולקחת במקומה מסכת אחרת.

הספרים כנגדי המלך - נקה אותם מאבק וכבודם, וזִכָּה כבתרה של תורה

וחייב אדם להנעים ספריו, ולנערם מעפרותיהם כפעם בפעם, ולנהוג בהם כבוד גדול, לאוחזם בדרך כבוד, ולישרם היטב על מקומם, ושלא לנהוג בפניהם מנהג בזיון ח"ו, כי המבזה אותם דבר ה' בזה, כי הם חשובים כנגדי המלך, וכל המכבד את התורה גופו מכובד, והיא הנותנת שיזכה לבתרה של תורה. (פלא יועץ ערך ספר).

למה נרמבו הספרים

זהירות מיוחדת היתה לו לבעל הקהלות יעקב זצ"ל בכבוד הספרים. לעת זקנותו, נרמבו כמה ספרים בחדרו. רבינו ראה בזה עונש על כך, שמחמת תשות כוחו לא שטח את הספרים לאווורור קודם הפסת, כמנהג רבים.

הדבקות הספרים - עיסוקו של חכם והנאתו!

הגה"ק בעל הקהלות יעקב זי"ע, כל קרע קמן בספר היה מדכיקו. פעם ביקש מהחברותא שלו שישוג לו דבק טוב, וישבו שניהם וכרכו את הש"ס שלו אשר בלה מרוב ימים. וכשסיימו את המלאכה אמר: יש לי הנאה מכך שהספרים חזרו לכבודם (לשכנו תדרשו).

זכות קדימה לנושא ספר

בשהיה המהרי"ל עומד ליכנס בפתח או לצאת, והיה איתו אחד עם ספר בידו, היה אומר לשני להקדים ליכנס לפניו או לצאת. (מהרי"ל בליקוטים שבסוף הספר).

עד כמה מרומם ונשגב כבוד הספר, יש לראות ממה שסיפר הגה"ח רבי נתן לוברט זצ"ל זי"ע, שהגה"ק רבי מרדכי חיים מסלונים זצ"ל זי"ע, היה הולך תמיד עם ספר בידו, כדי שאם יקומו לפניו, יהא זה לכבוד הספר. (שארית נתן בסופו).

עד כאן מהקונטרס התחזקות בשמירת כבוד הספרים.

שמר על כבוד הספרים וזכה שסיפרו יתפשט בעולם

שמעתי מפי אחד מהת"ח שלומדים אתנו בכולל, שישנו ת"ח גדול שהוא מגיד שיעור באחד מהשיבות המפורסמות וחיבר ספר חשוב על הגמרא, וזכה שספרו יתפשט בעולם הישיבות מה שגדולי עולם אחרים לא זכו, ואומרים שזכה לכך בגלל שיש לו מנהג מיוחד. שבכיסו מחזיק דבק צלמייפ וכשנכנס לאיזה בהכנ"ס או בהמ"ד ורואה איזה דף שנקרע לוקחו ומדביקו. ומפני שהוא מכבד את הספרים הקב"ה עשה שיכבדו גם את ספרו.

פרק ה'

זהירות בדפי הגניזה

הובא בעלון עיקבתא דמשיחא (עלון 175), על הגאון הצדיק רבי בנימין רבינוביץ זיע"א, שפעם אחת שלח את בנו לאדמו"ר מסטרופקוב וצוק"ל ולר' שמעון שעסקו בענין הגניזה, שבבהכנ"ס מסויים מתגלגל הגניזה על הריצפה, וזה גורם רח"ל לקיטרוגים. כשחזר בנו מהשליחות, שאל את אביו מה הסיבה ששלחו. השיב לו אביו, פעם אחת נכנסתי לבהכנ"ס מסויים וראיתי שם גניזה על הריצפה, ואנשים היו דורכים עליה, ונחרדתי מאוד. שאלתי את האנשים, מי האחראי על הגניזה? השיבו לי, השמש. נגשתי אליו והסברתי לו את חומרת הדבר. כעבור זמן מסויים, נכנסתי עוד פעם לאותו בהכנ"ס, ומצאתי שלא תוקן הדבר. לא עבר זמן מרובה והשמש נפטר במיתה קשה. אח"כ היה אותו מעשה בבהכנ"ס אחר, וגם שם השמש נפטר במיתה קשה. מזה החלטתי שהדבר מאוד מסוכן, והחלטתי לא לגשת לגבאים אלא לאחראים על כך. ע"כ.

ולדאבונינו, הדבר נמצא במקומות מסויימים לגבי העלונים שמחולקים בשבת. ובאחד המקומות ראיתי שזרקו במוצאי שבת קודש את העלונים לתוך פח האשפה. ובאחד המקומות היו באים אנשים שאינם בני ברית, והיו משתמשים בעלונים לשימוש בשירותים. ה' ירחם! ולכן על הגבאים, וכן על האנשים שלוקחים את העלונים לביתם, להכין מקום לגניזה, וכשיתמלא בגניזה לדאוג לגנוז את העלונים ושאר הספרים שבלו, בגניזה המרכזית. כמו כן בבתי דפוס נשארים להם הדפסות לא מוצלחות וכדומה, יש להם, וכן לבעלי הספרים לדאוג שיוגזזו, ושלא יקחום לשימוש חוזר. ולפעמים מייצרים מהם נייר מואלט וכדומה. (ועיין בזה בס' ילקוט יוסף ח"ב דף

שי"ט). ופעם אחת ראיתי איך אדם לקח דפי חומש שיצאו לא מוצלחים בדפוס (או בצילום), והיה משתמש בצד האחורי שלהם לדפי חשבון לצורך חנותו, ולכן צריך הרבה זהירות בדפי הגניזה. ולמזהיר ולנוהר שלומם ירבה כמי נהר.

[וראיתי לנכון לכתוב כמה גרגירים על הצדיק הנ"ל (רבי בנימין רבינוביץ זיע"א) מאחר ואפשר ללמוד מהם הרבה מוסר על התמדת התורה. מסופר עליו, כשהיה לומד בישיבת עץ חיים, היה לומד משעה תשע בבוקר עד לאחר חצות לילה, בו בעת שאר הלומדים הספיקו להכנס ולצאת בשלוש או כארבע פעמים. פעם אחת התכמא לפני ת"ח אחד: היום גמרתי את הש"ס בפעם המאה ואחת. פעם הגיעה לאמו שמועה שבנה מסתובב בשעות הקטנות של הלילה בסמטאות האפילות של העיר העתיקה, ונכנס ללמוד באחד מבתי הכנסת. אמו לא האמינה למשמע אוזניה, והחליטה לשים לב לכך. כשהגיע השעות הקטנות של הלילה, ראתה אותו אמו מתלבש בזריזות ויוצא בשקט מהבית. היא יצאה אחריו, וראתה אותו מגיע לאותו בהכנ"ס שאמרו לה. אמו נכנסה לשם וגערה בו, איך אתה יוצא בשעה כזו בלילה והולך דרך הסימטאות החשוכות, שיכולות להיות אף מסוכנות? אחד הלומדים אמר לאמו, איך שמתם לב לכך רק עכשיו, והרי זה זמן רב שהוא בא ולומד עד אשמורת הבוקר ואז הוא חוזר. פעם הראתה אשתו ע"ה לבניה צרור מפתחות עתיקים, ואמרה להם, אלו המפתחות של אביכם, הם מפתחות של כל בתי הכנסת שבעיר העתיקה, הוא היה יודע באיזה שעות כל בהכנ"ס היה ריק מאנשים והיה מסתגר שם ללמוד. מסופר עליו, שבזמן מלחמת העולם השנייה הוא היה יושב ולומד בו בעת שהצורר הנאצי היה קרוב לאר"י. הלומדים שהיו בבהמ"ד דיברו ביניהם על הסכנה הנוראה שח"ץ צפויה, והרב לא התערב בשיחה. הם ניגשו אליו ושאלוהו, איך הוא יכול ללמוד בזמן כזה. השיב להם, מי יודע אם בעוד כמה ימים יהיה אפשר ללמוד, וכדאי עכשיו לחטוף כל דקה שנשארה. ה' יזכינו להיות מעבדיו הנאמנים אכ"ר].

אל תהי בו לכל אדם!

באחד העלונים ראיתי את המעשה הנזכר לקמן, וחשבתי שיש הרבה תועלת בהדפסתו כלשונו:

בוקר אחד נסעתי באוטובוס. לידי ישב אדם לבוש כפועל, ונראה כנוסע לעבודת יומו.

העפתי בו מבט פעם ופעמיים והבחנתי כי הוא מסתכל בי. לפתע פנה אלי: תגיד, אתה רב, נכון? ועוד בטרם ענית, פתח בשאלה: אולי אתה יודע איפה יש מקום לשים ספרים קדושים קרועים, שאי אפשר להשתמש בהם? אתה מתכוון ל"גניזה", אמרתי לו. אני יודע מקום של גניזה מרכזית גדולה, אבל בכל בית כנסת, כמעט, יש גניזה קטנה, כמה ספרים אתה רוצה לגנוז? שאלתי. בתשובה לשאלתי החל, לאט לאט, לספר את סיפורו:

אני עובד בבית חרושת לנייר. זה לא בדיוק בית חרושת כי אנחנו לא מייצרים את החומר שממנו עושים את הנייר. מביאים אלינו שקים מלאים נייר משומש שאוספים בכל מיני מקומות, ואצלנו עושים מזה קרטון ונייר טואלט. אנחנו טוחנים את הנייר, מבשלים אותו עם חומרים שונים, ועושים ממנו קרטון ונייר חדש. ומה העבודה שלך שם? אני שואל אותו. הוא לא נראה כמומחה לייצור נייר וגם רמת השפה שלו לא העידה על השכלה גבוהה.

זה כך, הוא עונה לי, אסור שייכנסו למכונה חתיכות ניילון, או ברזלים, או אפילו נייר אלומיניום. העבודה שלי היא על יד הסרט הנע. שופכים את השקים על הסרט, שם זה מתפור, ומתקדם לאט אל מכונת הייצור. אני עומד על יד הפס, מסתכל בעיניים ומחטט בידים, ומוציא הצידה כל חומר שלא טוב שייכנס למכונה. קורה לפעמים, הוא ממשיך לספר ונימת התרגשות צצה

בקולו, שאני רואה בתוך הניירות המשומשים האלה איזה דף של סידור, או של ספר מהתורה, זאת אומרת חמשת חומשי תורה. נו, מה באמת אתה עושה? אני שואל בהתעוררות.

זהו, אני מסתכל ימינה ושמאלה כדי להיות בטוח שבעל הבית לא רואה, ואני מוציא את הדף הזה ושם אותו אצלי בכיס, או בתיק שלי, הרי אסור להכניס למכונה דף קדוש כזה ולעשות ממנו נייר טואלט, חס וחלילה. נכון! אני מאשר את דבריו ושואל: ומה יהיה אם בעל הבית יתפוס אותך? הוא יתרגז מאד, זה בטוח, עונה הוא לי. יכול להיות שהוא אפילו יפטר אותי. הוא מתנהג כמו גוי, לא יודע כלום. אצלנו כשנופל סידור על הרצפה, כל אחד יודע שמהר מרימים אותו ומנשקים אותו. אבל בעל הבית רק רוצה שיהיה הרבה נייר למכונה. לא איכפת לו איזה נייר. ואתה לא פוחד שיפטר אותך? אגיד לך את האמת, אם היה מפטר אותי, אני חושב שהייתי מוצא עבודה יותר טובה, זאת אומרת עם יותר משכורת, כי המשכורת פה קטנה. זה נקרא עבודה לא מקצועית. אבל אני לא רוצה לעזוב את העבודה הזאת. אם אני אלך, יבוא מישהו אחר, וכל הדפים הקדושים ייכנסו למכונה. בן שיחי מצטמרר בסלידה למחשבה על אפשרות כזאת.

ומה אתה עושה עם כל הדפים האלה?

דבר ראשון אני לוקח אותם הביתה. שם אני שם אותם דף על דף, כדי שיתפסו הכי פחות מקום, ושם אותם בחלון של בית הכנסת. הגבאי של בית הכנסת בשכונה לא אוהב ששמים הרבה דפים כאלה, לכן אני מסדר אותם צפוף כך שיוצא רק מעט, אבל עכשיו אני באמת לא יודע מה לעשות. מה קרה עכשיו? אני שואל. לפני כמה ימים ראיתי בתוך שק אחד הרבה ספרים. אני לא יודע ללמוד גמרא, אבל אני מכיר את הספרים האלה. לא יודע מאיפה הביאו את זה, אבל בתוך השק הגיע אלינו סט שלום של הספרים האלו. אולי עשרים, בערך. אני חושב שאיזה זקן נפטר, והילדים שלו, שיתביישו להם, לקחו את כל הספרים הישנים שלו ושלחו אותם

לעשות מהם נייר. מאיפה אני יודע? פשוט, הספרים היו ישנים ומשומשים ומלאים חורים של תולעים. אף אחד לא היה קונה אותם. תגיד, נכון שהספרים הם קדושים אפילו שאי אפשר ללמוד בהם? כמובן! ענית מיד.

זהו! גם אני חשבתי כך. אבל לא יכולתי לשים עשרים ספרים גדולים בתוך התיק שלי. אז החבאתי אותם באיזה מקום במפעל, וכל יום אני לוקח ספר אחד הביתה. בשביל לא להיות גנב אני אוסף מכל השכנים ניירות ומביא לעבודה, כדי שבעל הבית לא יפסיד עלי.

אני לא יודע מה לעשות עם הספרים של הגמרא כי זה הרבה, והגבאי לא יסכים לקחת את זה לבית הכנסת, לכן שאלתי אותך איפה יש מקום להרכיב ספרים. תארתי לו את מקום הגניזה הקרוב ביותר למקום מגוריו ונפרדנו.

במשך כל היום לא יכולתי לנתק את מחשבתי מאותו אדם. הנה פועל פשוט, ולא יהא זה שקר להגדיר אותו כעם הארץ גמור, אבל כבוד ה' ושמירת קדושת ספרי קודש טבועה בו עמוק ובעזרת בעצמותיו. הוא עובד עבודה משעממת כל היום, ומה שמחזיק אותו במקום עבודתו דלת המשכורת, זו המחשבה כי הוא שומר משמרת הקודש, הוא עסוק בשמירה על כבוד ה'.

לא, אינני משתמש במליצה. הוא אכן עוסק בעבודת קודש. ידיו מחטמות בפסולת וראשו מניע השמימה. הוא מוכן לעבוד שמונה שעות ליום, כל יום, במשכורת נמוכה, הוא מוכן להסתכן בצעקות ובזיונות של בעל הבית, כל זה למען המטרה הקדושה בה הוא טרוד כל זמן עבודתו. בתמימותו ובענוותו הוא אפילו לא יודע כי הוא עושה מצוה, ורק מטרידה אותו המחשבה שאולי הוא גנב. איך מסתכלים עליו בשמים?

איך מעריכים אותו בקנה מידה של מעלה, קנה מידה של אמת? בהסתכלי עליו באוטובוס בהסתכלות ראשונה, הייתי אומר בכטחון כי כל אחד מהיושבים כאן באוטובוס, נמצא שבע דרגות מעליו. עכשיו אינני בטוח בכך

כלל וכלל. כמה דקות ביום אני עצמי עוסק בשמירת כבוד ה' ובמניעת חילול קדשו? גם כאשר אני מנסה לעשות משהו מהסוג הזה, ספק אם אני מצליח בכך. היהודי הזה עוסק ללא לאות כל זמן עבודתו במלאכת הקודש שלו, מבלי שמישהו ידרבן אותו וימריץ אותו לתפקידו זה. אש תמיד של כבוד ה' יוקדת בו עד למסירות נפש. האם אדם כמונו מן השורה יש לו סיכוי לחיות אפילו יום אחד מימי חייו ברמה כזו? מי יודע אם נזכה לראות מרחוק, מלמטה, את ההיכל שלו למעלה, בעולם האמת.

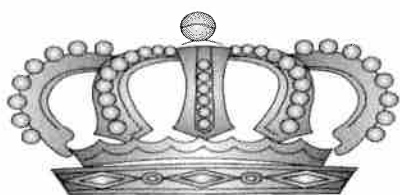
מחר ומחרתיים, כשנסתכל כמי שנראה כאדם פשוט באוטובוס, או במכולת, זכור נזכור כי יתכן שבמשקפי הנצח הוא נראה גבוה מעלינו בעבודת ה' עשרת מונים. ואל ילזו מנגד עינינו ובמחשבותינו דברי התנא: "אל תהי בו לכל אדם!" וכתב החזו"א רב ההרגל מכהה את רגש התפעלות הנפש, הראוי מכל חי כאשר הוא חי.

זהירות בכריכות הספרים

הרה"ג ר' יהודה יהושע צדקה זצוק"ל, העיר לאדם שמוציא ספרים לאור, על המספחת שפשטה בדור שעושים כריכות חלשות מאוד, עד שבתוך זמן קצר צריך לכורכם שנית, והרבה פעמים באים ספרים רבים לידי גניזה, ויש בזה חילול ה' גדול, וביזוי שמותיו. צא ולמד שהרי כתב באגרות משה (אוה"ח ח"ד סי' ל"ט) שראוי להדפיס סידור חול לחוד וסידור שבת לחוד, משום שמשתמשים הרבה בתפילות חול עד שהסידור בחלק של חול עשה את שלו, בעוד שהחלק של שבת עדיין במצב טוב, ובאים לידי גניזת שמותיו יתברך. ועל שבטלו את כתיבת ה' בשטרות עשו חכמים יו"ט. ומכאן נבין את חומרת הדבר. וידוע שכתב בספר חסידים (סימן צ"ז) שחכם אחד הוציאו מקיברו וציערוהו בגלל שלא נזהר בכבוד הספרים. וכתב בספר ואברהם זקן להגאון ר' אברהם פלאג'י זצוק"ל מערכת סמ"ך, שהיה חכם אחד שהוציא ספר ולא עשה לו כריכה, ולאחר מותו הוציאוהו מלאכים

מקברו והיו מלקים אותו. וכותב הרב אפילו אם הוא חכם שלא מקבל מתנות מבני אדם, בכל זאת אם אין לו כסף גם בשביל הכריכה, ייקח כסף מגדיכי עם לצורך כריכת הספר, ולא ינהג בדברי חסידות ועל ידי זה יתבוו הספרים. ע"כ, וכתב בספר שבט מוסר (פרק כ' אות ל'), שבזיון שבא על האדם זה בעבור שמבזה את הספרים, וזה מה שכתוב במס' אבות (פ"ד משנה ו'), אמר רבי יוסי וכו' וכל המחלל את התורה גופו מחולל על הבריות, ומזה תלמד שמי שיכבד את הספרים, שיכבדו אותו. ולדאבונינו ישנם מקומות שלאחר זמן קצר שתרמו את הספרים והכריכה מחמת חולשתה נקרעת, אע"פ שהספרים כמעט חדשים גונים אותם, או ששמים אותם במחסן ללא כל שימוש, מאחר וכל הזמן תורמים עוד ספרים, וחוזר חלילה. ובאחד המקומות היה אדם שהכריז שהוא שם דבק בד לספרים חדשים, נוגש אליו אחד מהמדפיסים ואמ"ל שהוא גזול אותו מאחר ואם לא ישים את הדבק, הספר יקרע יותר מהר ויקנו עוד ספרים, עפרא לפומיה, ובמקום שיחשוב על עצמו שהוא נכשל בבעיא של גזל וחילול שמותיו, הוא עוד מתלונן על אחרים. ולדאבונינו ישנם אנשים שמוציאים ספרים ולא מוכנים להשקיע עוד קצת כסף בכריכה יותר איכותית כדי שירויחו עוד קצת כסף, ופה יש להתבונן האם הכבוד של הקב"ה ח"ו פחות חשוב מהקצת כסף שירויח? והאם כסף שבא בצורה כזו יש בו ברכה? ומי יודע אם ריח זה ח"ו לא יהיה לו למוקש. ומי שיכול לתקן פירצה זו אשריו ואשרי חלקו, ומי יודע אם חלק מהצרות שברור אינם מזה. והגבאים ישתדלו להשים דבק בד ותבוא עליהם ברכה.

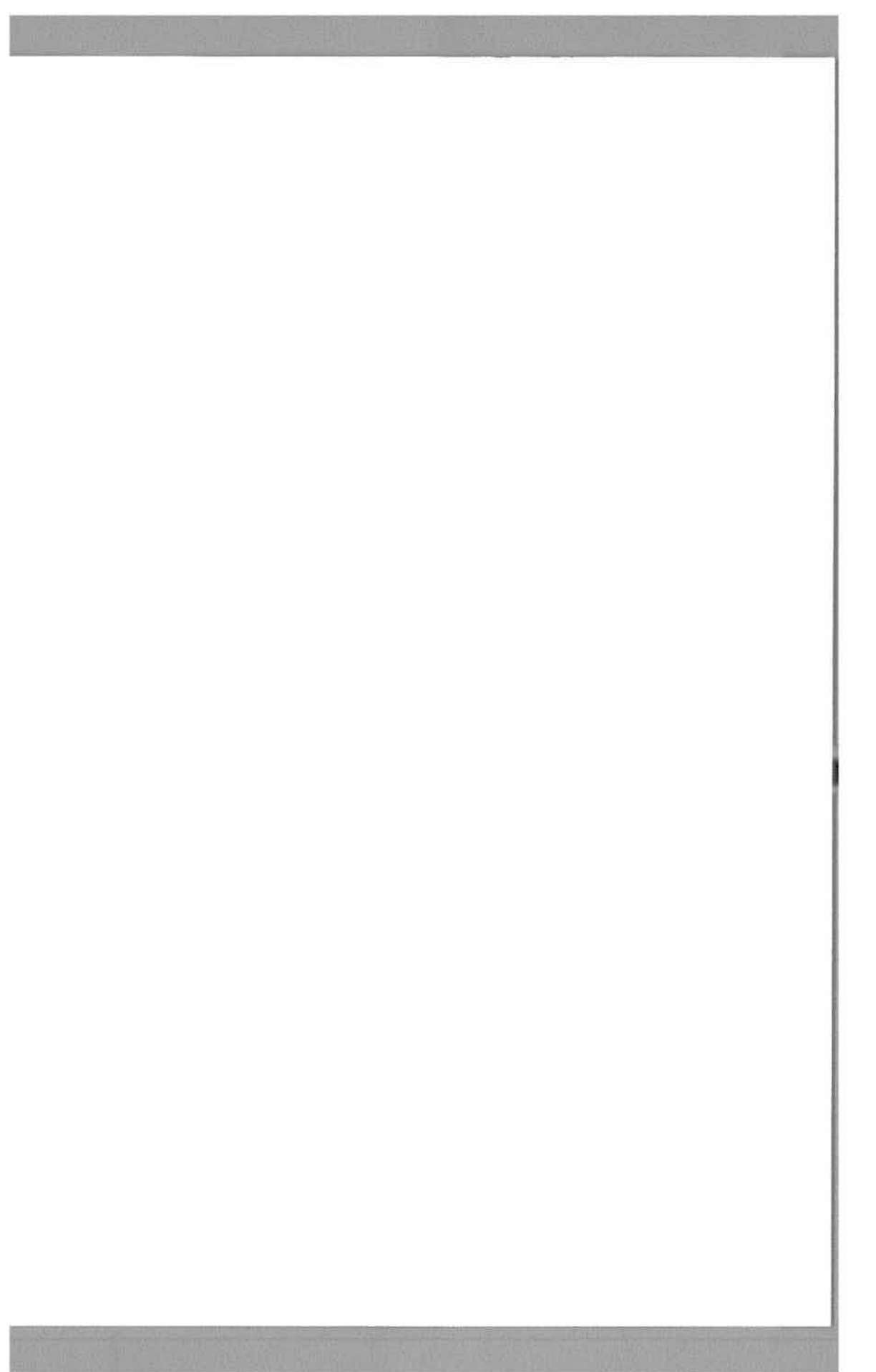
ובכמו כן מצוי שעושים צורת למנצח, או פסוקים עם שם ה' בכריכת הספר, והרבה פעמים העטיפה של הניילון נקרעת, והשמות נמחקים. והמזהיר והנוהר ירבה שלומם כמי נהר. (חלק מדברים אלו כתבנו בשו"ת ושננתם חלק א', ערות ודיינים דף צ"ז).

הלכות
והלכות
בענינים
הספורים

ובני
פראים

פרק א'

נקיות וצניעות בפני ספרים

נגיעה בספרים בידים לא נקיות

א. אין צריך ליטול ידים קודם נגיעה בספרים¹.

בית מאיר

בספר גמ פשוט (אבן העזר סימן קכ"ה אות ט"ו), הביא את דברי שו"ת הרמ"ע מפאנו (סימן צ"ג), ואת דברי הלחם חמודות (הלכות תפילין דף צ"א ע"ב, סי' כ"ג), ואת דברי שו"ת משאת בנימין (סי' צ"ט), שס"ת ותפילין וגיטין הנעשים ע"י הדפוס (על גבי קלף עם דיו בשביל ס"ת ותפילין), הם כשרים, שספרים הנדפסים יש להם קדושה כמו הנכתבים. גם המ"ז ביו"ד (סימן רע"א ס"ק י"ד), דעתו שיש קדושה בספרים הנדפסים כמו בספרים הנכתבים, אלא שמכל מקום אין לעשות "גמ" בדפוס. ועיי"ש שהאר"ך הרבה דבר זה. אלא שבפרט הזה שהפוסקים הנ"ל סוברים שאפשר להדפיס ס"ת ותפילין בדיו על גבי הקלף, כתב הקול יעקב (סימן רע"א ס"ק כ"ד), שחולקים עליהם הפוסקים וסוברים שאי אפשר להדפיס, אבל מכל מקום יש קדושה לספרים הנדפסים, וכ"כ הורע אמת (יו"ד סי' קי"ז), חוות יאיר (סימן קפ"ד), עיקרי הדינים מירני (ח"א סי' ל"ו אות ג''). מאיל המילואים (באניה דיונה פרק י' אות ו'), פת"ש (שם ס"ק כ'), קסת הסופר (סי' כ"ח אות ז' בלשכת הסופר), ועיין עוד בקול יעקב (סי' תרצ"א ס"ק ג'), שהביא עוד כמה פוסקים שסוברים כן. ועיין בשו"ת יחזה

גב. זאת למודעי שההלכות שכתבתי כאן אינני מתכוין להכריע כמו מי ההלכה, מאחר ועדיין לא זכיתי להגיע לדרגה כזאת. ובכל זאת הבאנו את גדולי הפסיקה שעליהם בית ישראל נשען, וכתבנו למעלה ממאתים הלכות והליכות בנושא כבוד הספרים. וה' יציל אותנו מכל שגיאה וטעות, אכ"ר.

1. כתב רמ"א (או"ח סימן קמ"ז ס"א), יש אומרים שאשר כתבי קודש אסור לאוחזם ללא מטפחת. וכתב שם המג"א (בסק"א), דוקא שכתובים אשורית על קלף. וכ"כ המשנ"ב (שם בס"ק ג'), והוסיף בשם האליה רבה ועוד: אבל בספרים שלנו שאין נכתבים באופן זה, לכו"ע מותר ואפילו קודם נטילה. ובשו"ת הרדב"ז (סימן תשע"א) כתב, שלכל הפירושים, תורה שבעל פה מותר לאוחזם ללא מטפחת. וכן פסק בספר מנחת גדעון (דף ש"י הלכה י"א להרה"ג ר' גדעון מאיר גילקרוב שליט"א), שאין צריך נטילת ידים קודם נגיעה בספרי קודש. ועיין בה"ח (שם ס"ק ה'). ועיין עוד בזה בשו"ת שב יעקב (ח"א סימן י"א). ובמשנת בנימין (סימן פ"ג).

שימט הפוסקים שאף בספרים הנדפסים ישנם קדושה

ובשו"ת בצל החכמה ח"ב סימן נ"ד, וח"ג סימן קי"ג). ועיין בארוכה בעיקרי הד"ט. גם בשו"ת תורה לשמה (סימן ש"ו) כתב שיש לספרים הנדפסים ישנה קדושה. וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ח סי' ד' אות ז'), וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' כ"ד), וכ"כ בתשובות והנהגות (ח"ב סי' קל"ז), וכבוד הספרים (דף ג"ו ס"ק א'). ועיין שם שמהרש"ג ח"ב סי' ע"ג קצת מיקל). וע"ע בשו"ת משפטי עויאל (ח"ג יו"ד כרך ב' ע"א). ובשלמת יוסף (כ"א). (חלק מהמקורות הנ"ל מס' ברכת נפתלי ח"ב).

לגבי דפוס של זמנינו

ובספר גנוי הקודש (דף כ"ג ס"ק ד') כתב, שאף שבחזון איש (יו"ד סימן קס"ד סק"ג), משמע שקדושת ספר הנדפס בזמנינו (וכ"ש ע"י צילום) הנעשה ע"י כח אחר (חשמל), היא פחותה מדפוס הנעשה ע"י כח אדם, מכל מקום לכו"ע יש בהם קדושה וטעונים גניזה, ואין לנהוג בהם בזיון, ורק לענין כלי בתוך כלי נחלקו פוסקי זמנינו אם אפשר להקל להכנס למקומות המטונפים בכיסוי אחד כדברים המצולמים. ושם (ברף ס"ג ס"ק כ"ז), הביא שדעת הגר"ג קרליץ, והגר"פ שיינברג שליט"א דעתם לגבי וכו' שמספיק כיסוי אחד בדפוס שבזמנינו, משא"כ דעת הגר"ש אלישיב, והגר"ש ואוגר שליט"א, שאף בדפוס שבזמנינו צריך ב' כיסויים. ואמר הגר"ש אלישיב שליט"א שאף אם היה הספר יורד משמים צריך להחמיר.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ד יו"ד סימן כ"א אות ד'), הביא כמה פוסקים שסוברים שאין בספרים הנדפסים קדושה כמו בספרים שנכתבו בכתב יד, וכמ"ש הרוקח (סימן ר"פ),

דעת (ח"ו סי' ז"ן). גם בשו"ת מהרשד"ם (יו"ד סימן קפ"ד), קרא תגר על המולזים בספרי הדפוס. גם המגן אברהם כתב שבספרים הנדפסים ישנה קדושה. וכן כתב הפרי מגדים (משב"ז או"ח סימן קנ"ג אות ט"ו ד"ה דע כי הלשונות וכו'), וכן כתב המשנה ברורה (סימן מ' ס"ק ד'), וכן כתב עוד בסמ"מ ר"מ (ס"ק כ"ט), וכ"כ בה"ח (סימן מ' ס"ק י"ד, וס"ק ט"ז).

ובשרי חמד (כללים מערכת ד' עמוד 266), כתב בשם שו"ת שבות יעקב (ח"א סימן ט"ו), שאף בספרים הנדפסים ע"י עכו"ם יש בהם קדושה, ועיין בפסקי תשובות ח"ב דף רפ"ו. [אלא שבפרט הזה שסובר שאף בנדפסים ע"י עכו"ם יש בהם קדושה, עיי"ש בשד"ח שיש חולקים ע"ו. וכל זה לא מדובר בספרים הנדפסים ע"י מסיונרים, או ע"י כופרים, שבהם יש סוברים שצריך לשורפם, וי"א שצריך לגנוזם]. עוד כתב שם בשם היפה ללב (סימן ע"ד אות ט'), בשם הרב אגדת אליהו (ח"ב דף כ"ב ע"א), שבספרים הנדפסים ישנה קדושה, וכ"כ בשו"ת אור הנעלם (סימן א'), וכ"כ המגדל עוז (להגאון היעב"ץ בקונטרס אבן בוחן פינה ב' אות ל') ועיי"ש שהאר"ך בזה הרבה מפי ספרים ומפי סופרים. וע"ע בשד"ח (שם כדף 197), ובמערכת סי' (דף 184), וכן כתב בשו"ת רב פעלים (ח"ב סימן כ"ד) שהדפוס הוא כמו כתיבה ממש, ויש לכל ספרי הקודש הנדפסים דין כתיבה ממש וכו', ומש"ה יש מצוה לקנות ספרי קודש ואע"פ שהם נדפסים. (ועוד עיין בכה"ח או"ח סי' קנ"ד ס"ק ל"ז, ובתפארת ישראל על המשניות מס' מגילה פ"ג אות ד', ובשו"ת מנחת יצחק ח"א סי' י"ז אות א'.

ולכן מותר לחתוך גליוני הספר ולהשליכם, אבל הדגיש שם שאע"פ ששולי הספר אינם קדושים, הספר עצמו הוא ככל תשמישי קדושה, שמרן (באו"ח סימן קנ"ד ס"ג) הצריך גניזה. ועיי"ש שהביא עוד פוסקים וסיים, ולפי כל הפוסקים הנ"ל אין להתיר בויון, שהרי מכל מקום יש לו קדושה כתשמיש של קדושה, שמעון גניזה. והוסף שביוון היו כגון אם מניחו על גבי קרקע, וא"כ מניח איזה דף להפסיק בין הקרקע לספר, אך אין צריך מפה, וצ"ח שכן שמע מהגר"ש אלישיב שליט"א, והגר"ח פ"פ שיינברג שליט"א. [וראה עוד בשו"ת ילקוט יוסף הנ"ל].

עוד כתב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, שאם קודח בספר חדש לכורכו, כל עוד שלא נגע הקידוח באותיות עצמם, לא צריך לגנוז את הפירוים שיצאו כתוצאה מהקידוח.

קדושת כריכת הספר

החיד"א בשו"ת ברכה (סימן קנ"ד אות א') כתב, שהשיב הר"י בן הרא"ש בספרו חוקת התורה, שכריכות הספר יש בהם דין תשמיש קדושה. וכן כתב המשנה ברורה (או"ח סימן קנ"ד ס"ק ז' וס"ק ט', ובשעה"צ שם ס"ק ה'). ופסקי תשובות (ח"ב דף ר"פ מס' 61). ועיין בכה"ח (או"ח סימן מ' ס"ק י"ד). ובספר גנוי הקודש (דף ק"ו ס"ק כ"ו) כתב, שכן דעת הגר"ש אלישיב שליט"א. ע"כ. וכן עיין בספר ילקוט יוסף הנ"ל. [ג.ב. נ"ל שראוי לעורר על אותם שמדפיסים את הספר בית אלקים למב"ט וכדומה צריכים להזהר לכתוב בית אלקים ולא בית אלהים כמו שראיתי שעשו, מאחר שבמשך הזמן השם נמחק. כמו כן ראוי לעורר לעשות כריכות חזקות ולא שנקרעות תוך כמה חודשים וגורמים לביון הספר, וכמו שכתבנו לעיל].

וכ"כ בשו"ת בארות המים (או"ח סי' ג'), ובשו"ת אהל יצחק חסיד (או"ח סי' ו'), ואהל יוסף מולכו (או"ח סימן ב'). והוסיף הרב וכתב שבספרים הנעשים ע"י צילום גרע יותר מהדפסה רגילה. וע"ע בשו"ת יביע אומר (ח"ט י"ד סימן כ"ב אות ב'), מה שכתב בזה לקראת סוף הסימן. ובספר ילקוט יוסף (ח"ב דף ש"ב), הביא מהחזו"א שסובר, שאין קדושה ברפי הגהה של הדפוס, ורק לאברם בידים אסור, ועיי"ש מה שהאריך ברין קדושה בדבר הנדפס.

וכן עיין בשו"ת אוצרות יוסף (שהובא בסוף ספר הלכה ברורה ח"ב סימן ט"ו) כתב, שבדפוס או בצילום שבזמננו, אף הט"ז וסיעתו שהחשיבו את הדפוס לכתובה ממש לא כתבו כן אלא לענין דפוס שבימיהם, שהיו מדפיסים בידים (בעין חותמת), מה שאין כן בדפוסים שבזמננו שהם אוטומאטיים על ידי חשמל, בודאי שאין זה נחשב לכתובה בידים, ובשו"ת מהרש"ם (ח"ג סימן שנ"ז) כתב שצילום גרוע יותר מדפוס לענין זה. ובשנים האחרונות כמעט הכל נעשה ע"י צילום, ועיין בשו"ת צפנת פענח (ח"ב סימן כ"ו), ובשו"ת אבני זכרון (ח"ב סימן ל'). ועיין עוד שם בסוף התשובה בשער הציון (אות ח') שהביא להקת פוסקים חבל נביאים שדיברו בנושא זה. וכן כתב עוד בזה בספרו הלכה ברורה (ח"ג דף ר"ס).

קדושת ספר חדש שעדיין לא למדו בו כתב ספר גנוי הקודש (דף ק"ד הלכה ו'), שספר חדש שעדיין לא למדו בו אף שקדושתו פחותה מספר שלמדו בו, טעון גניזה. וכל שכן שאסור לבזותו, וכתב שם שמקורו מספר משאת בנימין (סי' ק') שכתב, ספר חדש שעדיין לא למדו בו הוא תשמיש קדושה, ולא קדושה עצמה, מאחר והזמנה לאו מילתא,

- ב. אבל אם נגע במקום מטונף, "יש להחמיר" וליטול את ידיו קודם נגיעה בספרים, וכן קודם נגיעה בעלון תורני, או ברף שכתוב בו דברי תורה.²
- ג. וכן כשקם בבוקר משנתו, וכן כשעשה צרכיו, יש להחמיר ליטול את ידיו קודם נגיעה בספרים.³
- ד. יש מי שכתב, שכל זה דוקא כשנוגע בכתב עצמו, אבל אם נוגע בכריכה מותר.⁴

בית מאיר

רעה, האם גם יש להחמיר ליטול ידיו קודם נגיעה בספרים

בספר חסידים (סימן תתכ"ג) כתב, שאם אדם לקח נייר לקנה את עצמו בבית הכסא ובסוף לא הוצרך לכך, ולא לביהכ"ס וכו', אעפ"כ לא יגע בספרים עד שירחץ ידיו. ובתורת חסד שם כתב, איירי שהנייר הוא מטונף ומאוס, משא"כ אם הנייר נקי. וכ"כ בדמשק אליעזר להר"א פאפו וצוק"ל. ובברית עולם לגאון עוזנו החיד"א כתב: אבל אם נכנס לבית הכסא, על הכניסה לבד שורה עליו רוח מסט"א, כמו שכתוב בזהר הקדוש כידוע. לפ"ז משמע, שאפילו אם רק נכנס לבית הכסא יש להחמיר מלגעת בספרי קודש. אולם בספר מנחת גדעון (דף שי"א במקור להלכה י"ד) הביא בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, דמסתמא הכוונה בסימן קמ"ז רק לדברים הצריכים נטילת ידים משום נקיות. ועיין עוד בזה בספר גנוז הקודש (דף ס' הלכה ו') מה שהאר"ך בזה בס"ק מ'.

4. כ"כ בשו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"א סימן י"ב). ועיין בילקוט יוסף מועדים דף ש"ז הלכה ב'.

2. כתב המשנה ברורה (או"ח סימן קמ"ג ס"ק ג'), בשם האליה רבה ועוד, שאם נגע במקום מטונף "יש להחמיר" ליטול את ידיו. וכן כתב כה"ח (שם סק"ו). וכן פסק בספר מנחת גדעון (שם). וכן כתב בשו"ת עולת יצחק (רצאבי, ח"א סימן מ"ט אות א', ד"ה ואעפ"י). וכן כתב עוד בספרו שו"ע המקוצר, (עיני יצחק, ח"ה דף קצ"ה סעיף מ'). אולם בשו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"א סי' י"ב) כתב לשון "אסור", אלא שהוסף שכל זה בכתב עצמו ולא בכריכה. ובראשית חכמה (שער היראה פרק מ"ו) כתב בשם הר"י בן שושן, שלא יגע בספרים כי אם בידים נקיות, והעתיקו בספר כבוד התורה (דף מ"ז).

ומה שכתבנו וכן קודם נגיעה בעלון תורני, כנלע"ד.

3. בספר מקור חיים (סימן ד' ס"ק ד', לבעל החוות יאיר) כתב, שהעולם נזהרים שבבוקר לפני נטילת ידים, וכן כשעשה צרכיו, שלא לגעת באוכלים, וכל שכן בפת, או בספר, או בכתבי קודש. והעתיקו בספר כבוד התורה (דף מ"ז).

אם ידיו צריכות נטילת ידים משום רוח

ה. אם ראה ספר שנפל או שמונח כביוון, לא ישהה מלהגביהו או לסדרו בגלל שידיו ממונפות וטוב שינקה קודם ידיו במידי דמנקי⁵.

לנשק ספר כשפיו מלוכלך

ו. לא ינשק אדם את הספר כשפיו מלוכלך⁶.

להחליף לתינוקות ממול ספרים

ז. יש מי שכתב, שמעיקר הדין מותר להחליף לילדים ממול ספרים, אע"פ שהטיטול או החיתול מלוכלך "מצואתם" ולא רק מימי רגלים, ואע"פ שבשעה שמחליף להם מתגלית ערוותם ממול הספרים, אלא שממדת חסידות אין לנהוג כן. לעומת זה יש מי שכתב שאין להחליף לילדים ממול ספרים⁷.

בית מאיר

בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סי' כ"ד) כתב, שאם החיתול מלוכלך ממי רגלים, לפענ"ד פשוט שמותר, מכיון שמהתורה אסור רק כנגד העמוד, ומו שנוטפים ממיו ונבלעו בכגדיו מותר אפילו להתפלל וכו', וכיון דבליית ברירה אף להתפלל מותר, א"כ על כל פנים לענין ביוון הספרים ליכא. ומיהו לענין "צואה" [עין לקמן לגבי איזה גיל מדובר] צ"ע רב, שהרי קטן שאכל כוית בכדי אכילת פרס הוא מדאורייתא, ואיכא כאן ביוון הספרים, והאריך בזה הרבה. ובספ' כתב: והנראה לפענ"ד, שלכתחילה אין להחליף "צואת" קטן מול ספרים [אע"פ שהם ספרים הנדפסים וכו'] ועוד שיש להזהר שלא לגלות את הערווה ממול הספרים וכו'. מ"מ לא אמרתי שזה אסור מהדין, אבל מידת חסידות יש כאן, והירא את דבר ה' ודאי ירגיל בביתו להזהר בזה.

ובשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' י"א בסופו) כתב: שבקמן שאינו ראוי לביאה, דהיינו פחות

5. כ"כ בספר גנוי הקודש (דף ס' הלכה ו'), ובס"ק י' כתב שמקור הדין הוא מהגר"ש אלישיב שליט"א.

6. כן כתב בספר חסידים (סימן רע"ד) על הפסוק ישקני מנשיקות פיהו (שה"ש פ"א ב'), שאם ינשק אדם את בנו כשהוא מלוכלך, לא ינשק אח"כ את הספר. וכן כתב בבית לחם יהודה (יו"ד סימן רפ"ב, בגליון השו"ע). וכתב בספר וימהר אברהם, [לרה"ג רבי אברהם פאלאג'י זצוק"ל בנו של הגר"ח פאלאג'י זצוק"ל. במערכת ס' אות קנ"ט], בשם ספר שער אפרים, שלא לתת לתינוק לנשק ספר כשאינו נקי מצואת חוטמו, וכיוצא בזה. [ומכאן שצריך להזהר שאם ידי הילד מלוכלכים מעוגה או שוקולד וכו"ב, שאין לתת להם לגעת בספרים].

7. ברין זה לכאורה ישנם שתי בעיות: א). אם החיתול מלוכלך "מצואתם". ב). גילוי ערווה לפני ספרים.

ובשו"ת קנין התורה (ח"ג סימן ה'), כתב שם על קונטרס מיוחד שחובר על נושא זה של החלפת בגדי קמנים, המלוכלכים בצואתם, ונשא ונתן בדברי חלק מהקונטרס הזה, ואח"כ כתב: דבר זה קצת חמור יותר דנגרם ריח רע. ובתינוק שראוי לאכול פת שצריך להרחיק מצואתו, נמצא שעל כל פנים אין המחנה קדוש. והובא בספרי פרשת כי תצא על הפסוק והיה מחניך קדוש, מכאן נלמד וכו' שלא יכנס למרחץ, ובורסקי, ותפילין וספרים בירו וכו'. וממילא בנידון דידן, הספרים נמצאים במקום שאין מחנהו קדוש, ועיין ריש סימן ע"ט דצריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח. ועיין בביאור הלכה, שמהלבוש ופרמ"ג משמע שהוא מדאורייתא. ועיין בשו"ת אבני נור (או"ח סוס"י י"ט) שיש להזהר בזה, וגם מחזיק כדעה העיקרית בשו"ע כהרמב"ם שאין הפסק מחיצה מועיל לריח, ולפי זה חלושים כל החותרים מה שהספרים מונחים למעלה מעשרה טפחים, ומה שהספרים הם בדפוס וכו', אך מאחר שבקאנטרי [נראה שזה דירת גופש] המקום דחוק, על כל פנים תכסה האשה את הספרים כמפה כאותו הזמן.

ובספר לימוד התורה (להרה"ג רבי אהרן זכאי שליט"א דף 162 הלכה כ"ד), לאחר שהביא את דברי שו"ת מחזה אליהו ועוד, כתב: רצוי שאמו של התינוק תעמוד בשעת ההחלפה בין התינוק לספרי הקודש וכו'.

ובספר גנוי הקודש (דף ס"ב הלכה י"ב) כתב: אין לחתל ילדים מצואתם בפני ספרים. עוד כתב שם (בדף ס"א הלכה ט'), ערוות קמן עד גיל ט' וקמנה עד גיל ג', מעיקר הדין מותר לגלותן בפני ספרים, אך נהגו להחמיר. ומקורו ממה שכתב רמ"א (או"ח סי' ער"ה ס"ס י"ב), "נהגו" לכסות הקמנים שלא יהיו ערומים בפני נרות שבת, משום כיווי מצוה וכו'. וביאר

מגיל 9, היקל הרמ"א (או"ח סי' ע"ה סעיף ד'), לקרות קר"ש נגד ערוותו, וכיון שאינו חשיב ערווה, א"כ הוא הדין שאין לקמן זה איסור לעמוד ערום בפני כתבי קודש וכו', עיי"ש עוד. [אולם מרן שם מחשיבו לערווה. ועיין מש"כ לקמן]. ולגבי אם החיתול או הטיטול מלוכלך מצואתם, כתב, שלא מצאתי כעת דבר זה בהדיא, וממה שכתב הרמ"א (באו"ח סימן שט"ו), דצריך מחיצה בפני הספרים אם רוצה לעשות צרכיו, י"ל דשאני התם דכשעת עשיית הצרכים הוא בזיון מפי. ואולי יש לפשוט ממה שהובא בשו"ע (יו"ד סי' רפ"ו סעיף ה') וכו'. סוף דבר הסיק, נראה, שהיבא שאינו דחוק או אין לגלות את הצואה בפני הספרים, והסכים עמו גאון אחד שליט"א [הוא הגרי"ש אלישיב שליט"א].

ובשו"ת מחזה אליהו (פאלק, ח"א סימנים ה'-ו'). הובאו דבריו בהליכות בת ישראל דף צ"ד), כתב, שמותר להחליף לתינוק אף כשבחדר ישנם ספרי קודש וכו', עם זאת המחמיר בכל אלו קדוש יאמר להם, ובפרט אם בחדר ספרים רבים או כשאפשר בחדר אחר (ובספר תשובות והנהגות (ח"ב סי' קל"ז) הביא שבשו"ת מחזה אליהו מצדיק את המנהג שמקילים, אבל מסיק כי דבר ה' בזה, אלא שקשה להוציא מהחדר תמיד כל ספר או דף של ברכת המזון, ומ"מ מסיק לכתחילה להחמיר בחדר אחר, וכתב עליו התשובות והנהגות שדבריו נכונים בחדר המיוחד לספרים, אבל בחדר רגיל ויש שם באקראי ספרים, חידוש הוא שצריך להוציא כל ספר הנדפס, ושראוי לחוש ח"ו כי דבר ה' בזה, והוה חומרא לכד וכו'. גם בספר גנוי הקודש (דף ס"ב) הביא את דברי שו"ת מחזה אליהו, שכתב שראוי להחליף בחדר אחר מאחר ויש לחשוש שלא ישל בדבר ה' בזה וכו'.

חשובה ערוה וכו' אלא לגבי קר"ש. [אלא שנלע"ד שלכאורה יש סתירה בדבריו, שהרי בספרו שו"ע המקוצר (ח"א דף כ"א הלכה י"ד) כתב, שאסור לדבר ד"ת וקדושה אפילו נגד ערוה של קטן או קטנה, ורק לצורך מצות מילה מותר לברך מול ערות התינוק. גם בח"ב (דף ס"ד הלכה י"ב) כתב שמכסים את ערות הקטנים שלא יהיו ערומים לפני הנרות משום ביוזי מצוה וכו', ולפ"ז הרי ספרים יש בהם יותר קדושה, ולמה מותר לגלות את ערותן ממול הספרים]. ע"כ. ולכאורה אע"פ שאין להקפיד מצד ערוה, לכאורה מצד שהמיטול מלוכלך מהצואה כדאי להקפיד בדבר זה, ובפרט שישנם הסוברים שערות קטן נחשבת לערוה לא רק לגבי קר"ש. ובספר ענף עץ אבות (לראש"ל הרה"ג רבי עובדיה יוסף שליט"א דף ר"ס) על הפסוק כל המחלל את התורה וכו', כתב: וכן מי שאינו נוהר בקדושת הספרים וכו', או שנותן גרף של רעי לצורך הילדים הקטנים, וריח רע מגיע בכל החדר שהספרים שם, על זה נאמר, גופו מחולל על הכריות, וכן כתב המשנ"ב (סוף סי' פ"ג), על אדם שנהג כן, וקרא עליו כי דבר ה' בזה, ובנו יצא לתרבות רעה, כ"מ. (ונראה שהוא הדין אם מחתל ילדים ונהיה ריח רע).

ולענין מאימתי נקראת צואת תינוק כצואה לענין כל הדינים הקשורים לתפילה ואמירת דברים שבקדושה בתוך ד' אמותיהם, כתב בספר הליכות בת ישראל (דף צ"ה בהערה), עיין שו"ע (סי' פ"א סעיף א'), דהיינו שיגיע התינוק לכלל שאחר כיוצא בו יכול לאכול כזית דגן בכדי שיכול גדול לאכול אכילת פרס, מרחיקין מצואתו או מימי רגליו. ובספר יוסף אומץ (סי' ט') כתב: וראיתי מאבי מורי החסיד ז"ל, שהיה מקפיד בזה בבני שנה. והובא גם

הגר"ג קרליץ שליט"א, שמש"ה דייק בלשונו בס' ער"ה וכתב "נהגו", מאחר שמצד הדין אין איסור, ורק נהגו להקפיד בזה משום כבוד. ואם בפני נרות (שהם רק מצוה) נהגו להקפיד, כ"ש שבפני ספרים שצריך להזהר, (שהם קדושה וחמירי טפי ממצוה).

ובספר ברכת נפתלי (דף נ"ז הלכה ז') כתב, צריך להזהר שלא להחליף לתינוקות, ולא לחתל אותם בפני הספרים. וציין שם שמקורו ממה שהביא כה"ח (בס' מ"ה ס"ק ה') בשם רבינו זלמן, שצריך לכסות את הקטנים שלא יהיו ערומים בפני הספרים. ולכאורה מה שהקילו האבני ישפה ושו"ת מהוה אליהו מצד שאינו חשוב ערוה. וספר גנוי הקודש שכתב להחמיר "מצד המנהג", זהו לפוסקים כרמ"א בסימן ע"ה סעיף ד' שלא מחשיב את ערוות התינוק לעוורה. אולם למרן שמהשיבו לערוה, ועכ"פ מדרבנן, כיעויין במשנ"ב, לבאורה לספרדים יש יותר להחמיר בדבר זה ולא לחתל ממול הספרים. ועיין מה שכתבנו לקמן בסעיף ח' במקורות. בשם ספר הלכה ברורה. אולם אחרי כותבי זאת ראיתי שבשו"ת יביע אומר (ח"ו או"ח סימן י"ד) האריך ופלפל הרבה בדין ערות הקטנים, ובספרו הליכות עולם (ח"א דף קמ"ז אות ב') כתב, לא יקרא קריאת שמע כנגד ערות קטן, אפילו תינוק בן יומו, ומ"מ דוקא לענין קר"ש יש להחמיר בזה, אבל מותר לברך כנגד ערות קטן וכו', ע"כ. דהיינו שלא בכל דבר נחשב ערות הקטן לערוה, רק לענין קר"ש. ואע"פ שיש חולקים בזה (כיעויין ביביע אומר), בכ"ז פסק שלא בכל הדברים ערות הקטן נחשבת לערוה. גם בספר שו"ע המקוצר (עיני יצחק, ח"ה דף קצ"ז) כתב, שקטן עד גיל תשע וקטנה עד גיל שלוש אין קפידא שיהיו ערומים בפני הספרים, וכתב שם (דף קצ"ח ס"ק ל"ד) לפי שאין ערוותם

להניח סיד לילד בחדר שיש בו ספרים

ח. יש מי שכתב, שמותר להניח סיד לתינוק "להטיל ממיו" בחדר שיש בו ספרים, ואם התינוק יושב על גבי הסיד יכול אף "להתפנות" שם, עם זאת המחמירים בכל אלו קדוש יאמר לו, ובפרט אם ישנם בחדר ספרים רבים, או כשאפשר בחדר אחר. לעומת זה יש מי שכתב, שבחדר "שמיוחד לספרים" או שכעת מתפלל שם, אפילו אם הסיד מכוסה לא יושיב שם תינוק על סיד. אבל בחדר שאינו מיוחד לספרים, אף שבחדר ישנם כמה ספרים, מותר מהדין להושיב שם תינוק על סיד בעת שאין לומדים או מברכים שם. והמחמיר להושיבו תמיד בחדר בלי ספרים תע"ב⁸.

בית מאור

שנדפסו בדפוס או בצילום חשמלי המצוי בזמנינו, ויש להם כריכה, מעיקר הדין מותר לשמש מטתו בחדר שיש בו ספרים אלו, ואינו צריך לכסותו וכו', ומכל מקום טוב להחמיר לכסותו. ע"כ. ולכאורה ה"ה לגבי להניח סיד לתינוק להתפנות בחדר שישנם ספרים.

ומה שכתבנו שלעומת זה יש מי שכתב שבחדר "שמיוחד לספרים" וכו', כן כתב בספר תשובות והנהגות (ח"ב סי' קל"ז), לאחר שהביא את דברי שו"ת מחזה אליהו. כמו"כ הביא את דברי המשנ"ב (סי' מ' ס"ק ה') שכתב בשם ספר דרך החיים, שאין לעשות צרכיו בפני תפילין, (ועיי"ש בביאור הלכה). ובס"ק ד' כתב: וה"ה חומשים, או סידורי תפילה, או שאר ספרים, בין בכתיבה בין בדפוס, הכל יש בהם קדושה. ע"כ. ואח"כ כתוב, אבל בקמנים, אף שגדול מעמידם, כיון שאין הצואה מגולה אף שהגרף של רעי מגולה, אין כאן בזיון כל כך, שאין תמיד מייחדים להם מקום לעשיית צרכיהם, והרי שהנהגה זו אינה בזויה מכיון שעושים דבר זה בגלוי. ומשמע דשרי אף בפני כתבי הקודש.

בפתח הדבר סק"א. ויש מהאחרונים שהקדימו שיעור הגיל לענין דין זה אף פחות מגיל שנה, ועיין מסגרת השולחן על קיצור שו"ע (סימן ה' סק"ג), דהיינו בני רביעית שנה או קצת יותר. ובספר בית ברוך (חלק א' עמוד ס"ז) כתב: ב"ג' חודשים. ויש לציין, שלדברי המג"א וכמובא במשנ"ב (שם סק"ג), טוב וישר להתרחק מצואת קטן אפילו בן יומו. (וכן הובא בכח"ח שם, ועוד ספרים). ואומנם יש להעיר, שיתכן מאוד מאחר שישנם הרבה נשים שאינן מגיקות, וכתחליף לכך נותנות דייסה, יודה גם בעל יוסף אומץ עכ"ל. ולגבי לחתל ילדים ממול מסך מחשב שכתוב בו ד"ת, עיין לקמן פ"ב הלכה ס"ו.

8. מה שכתבנו יש מי שכתב שמותר להניח סיד וכו', כ"כ בספר הליכות בת ישראל (דף צ"ד הלכה ז') בשם שו"ת מחזה אליהו (פאלק, סימנים ה' ו'), ונתבאר שם הצדדים השונים להקל בזה למעשה. והעתיקו גם בספר לימוד התורה (להרה"ג רבי אהרן זכאי שליט"א דף 162 הלכה כ"ד). ובספר הלכה ברורה (ח"ג דף ר"פ המשך הלכה ח') כתב, שספרי קודש

צניעות הילדים בפני הספרים

ט. חשוב להקפיד שלא יסתוככו הקטנים ערומים בפני הספרים.⁹

צניעות האשה בפני הספרים

י. יש מי שכתב שאין לאשה לעמוד ללא בגדים ממול ספרים, אלא אם כן הספרים מכוסים.¹⁰

בית מאיר

9. בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף נ"ז הלכה ז'), כתב "שיש" להקפיד בזה, ומקורו מרבינו זלמן, והובאו דבריו בכה"ח (סימן מ"ה ס"ק ה'). וכתבנו לעיל שבספר גנוי הקודש (דף ס"א הלכה ט') כתב, שערוות קטן מעיקר הדין מותר לגלותה בפני הספרים, אך "נהגו" להחמיר, ע"כ. וכנראה שכמו כן יסבור לשיטתו שיש להקפיד "מצד המנהג" שלא יסתוככו הקטנים ערומים בפני הספרים. ובספר הליכות בת ישראל (דף צ"ד הלכה ו') כתב, לכתחילה אין להשאיר לזמן ממושך תינוקות או קטנים כשהם ערומים כנגד ספרים. ע"כ. ועיין מה שכתב בספר הלכה ברורה (ח"ג דף ר"פ) והבאנו דבריו לעיל בראש המקורות לסעיף ח'. ועיין מה שכתבנו לעיל בסוף המקורות לסעיף ז', לגבי ערות קטן.

10. ספר הליכות בת ישראל (דף צ"ג הלכה ו'), וציין שם במקורות למג"א (ס' מ"ה סוף ס"ק ב'), ועיין בשו"ע (יו"ד סימן רפ"ו סעיף ב'), ובט"ז שם (ס"ק ה'), ונלמד דין זה ממוזהא, שיש בדברים אלו משום בזיון כתיבי קודש. ומכיון שמשמעות הפסוק "לא יראה בך ערוות דבר", שהדבר תלוי בראיה, כשהספרים מכוסים, מותר. ובט"ז שם מכואר שדי לענין זה בכיסוי וכוזכית שקופה.

ונראה שכל דבריו סובבים על מה שכתב בתחילת התשובה בסוף קטע א', שמדובר בחדר שיש שם "לפעמים" ספרים, ולא "מיוחד" לספרים]. משא"כ לאדם גדול שחולה, וכדומה, אסור, שדבר זה מתועב. וצריך לעשות מחיצה. ואח"כ המשיך וכתב שיש לחלק בין חדר "המיוחד" לספרים לבין חדר "שאינו מיוחד" לספרים. ע"כ. ועיין מה שכתבנו לעיל במקור להלכה ז' בשם ספר ענף עץ אבות.

ועיין בשו"ת שבט הלוי (ח"ב ס' ק"כ אות ב'), שדן לגבי ארון ספרים שיש לו דלתות מזכוכית, האם הארון נחשב כחדר בפני עצמו לענין עשיית צרכי בניו הקטנים בגרף, ונראה לפום ריהטא שדעתו להקל בזה, כיעויין שם. ועיין מה שכתבנו לקמן סעיף ז' בסוף המקורות בשם המ"ז.

וכתב בספר הסידים (סימן תתקי"ט), ילד קטן שאינו מבין על מה מכין אותו, אם הוא יושב אצל אביו וספרים לפניו, והקטן כורע להשתין או לעשות צרכיו, אל יגער בו אביו, מאחר שאינו מבין שבשביל הספרים מנעו, ויעצור את עמו מלהתפנות מפני הפחד, [וח"ו] יבוא לידי סכנה. אלא יכסה האבא את הספרים, ואח"כ יקח עפר ויכסה את צואתו. ואם הטיל ממנו יקח מים וישפוך עליו.

יא. יש מי שכתב שמותר לאשה להניק בפני הספרים, אף אם מגלה מגופה לצורך כך¹¹.

להתפנות ממול הספרים [לא לגבי ילד]

יב. אסור לעשות צרכיו בפני הספרים, אלא אם כן מכסם, ואין להטיל מים בפני הספרים. ובשעת הצורך, יהיו מונחים בגובה עשרה טפחים. ויש מי שכתב, שיכול להטיל מים אף אם אינו מכסם, ובלבד שתהיה הערווה מכוסה כנגד הספרים¹².

לישון בפני הספרים

יג. יש מי שכתב, שאדם שרוצה לישון שינת קבע ויש שם ספרים בקירבת מקום, יכסם באיזה דבר שמא יפיח¹³.

בית מאיר

ובספר שבט הקהתי (ח"ב סי' ש"א אות י"א) כתב, נראה שאם הספרים אינם גבוהים וטפחים ורחבים ד' אמות, אסור להטיל מים באותו חדר, אפילו אם אחריו לספרים, אם מתפנה בתוך ד' אמות לספרים.

ומה שכתבנו ויש מי שכתב שיכול להטיל מים וכו', כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ס"א הלכה ה' א'), משם שו"ת מחזה אליהו (סימן ז') מדינא דתפילין בשו"ע או"ח (סי' מ"ג סעיף א'), שמותר להשתין עמהם כשאין חשש שיפיח בהם. וגם המשנ"ב (בסי' מ' ס"ק ה') כתב על עשיית צרכים ולא על המלת מים. ומה שכתבנו ובלבד שתהיה הערווה מכוסה, כ"כ שם, ומקורו מהמשנ"ב (סי' מ"ה סוף ס"ק ה'). ועיין בס' הלכה ברורה (ח"ג דף ר"פ).

13. כ"כ בספר חסידים (סימן תתקי"ז). וכ"כ בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף נ"ז הלכה ט'), וכתב שם שמדבריו ספר חסידים (בסימן תתקי"ח) יוצא, שאם אדם רוצה להפיח יש לו

11. ספר גנוי הקודש (דף ס"א הלכה ו'), וציין שם שכן שמע מהגר"פ שיינברג שליט"א, ומהגר"ג קרליץ שליט"א, והוסיף הגר"פ שכן מוכח ברמ"א (בס' ער"ה) שכתב "ערוותן" ולא גופן.

12. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ס"א הלכה י"א), ומקורו מהמרדכי (בשבת פ"ג סי' שי"א), הובא דבריו ברמ"א (סימן שט"ו ס"א), ובמשנ"ב (סימן מ' סק"ה). ולגבי מה שכתבנו אא"כ מכסם, כ"כ שם, ועיין במקורותיו. ע"כ. ובס' תשובות והנהגות (ח"ב סי' קל"ז) כתב שאין לגדול, כמו חולה, להתפנות בחדר שיש בו ספרים, אפי' כשהם מודפסים, אא"כ עשה מחיצה.

ומה שכתבנו שאין להטיל מים בפני הספרים אא"כ וכו'. כן כתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף נ"ז הלכה ז'), ומקורו מספר חיי אדם (כלל ל"א סעיף מ"ו). וכ"כ בשו"ע המקוצר (עיני יצחק ח"ה דף קצ"ז סעיף י"ב).

יד. יש מי שכתב, שספרי קודש שנדפסו בדפוס או צילום חשמלי המצוי בזמנינו, ויש לספרים כריכה, יכול לקיים מצוות עונה בחדר שבו הם נמצאים, ואינו צריך לכסותם, ומכל מקום טוב להחמיר לכסותם. לעומת זה יש מי שכתב, שיש מקילים לכסותם בכיסוי אחד ולא צריך שני כיסויים אף שנעשו בדפוס שככה אדם ולא בדפוס שבזמנינו. אולם יש פוסקים שסוברים, שאף בדפוס שבזמנינו צריך לכסותם בב' כיסויים, ובתנאי שכיסוי אחד אינו מיוחד להם.¹⁴

בית מאיר

והגר"ש וואנר שליט"א, שגם בדפוס דידן צריך ב' כיסויים. ובס' טהרת המשפחה (להרה"ג רבי אהרן זכאי שליט"א דף 213 הלכה מ') כתב, ומכל מקום בספרים המודפסים יש להקל, ומספיק לכסותם בכיסוי אחד. ע"כ. ועיין בשו"ת בצל החכמה (ח"ו סימנים כ"ו כ"ח), ושם (בסימן כ"ח אות ד') כתב, שאם הם בחדר זה, ובחדר אחר שממולם ישנם ספרים או תפילין, והם רואים את הספרים או את התפילין, מותר מבלי לכסותם. עוד כתב בנגזר הקודש (דף ס"ב אות קמן כ"ו), שבשו"ת רב פעלים כתב שאם עשה מחיצה לצורך עונה, ובאמצע, נפלה המחיצה, אינו צריך להפסיק. ובספר דינים והנהגות חזו"א (ח"א פרק ה' סעיף י"א) כתב, שאין צריך לכסות ארון ספרים מאחוריו אצל הכותל, אף כשאין לארון דופן. ולגבי מה שכתבנו לעיל שי"א שצריך לכסותם בב' כיסויים כשאחד מהם אינו מיוחד להם, כתב בפסקי תשובות (סימן ר"מ דף תתר"ט) שאם לוקח ניר או בד וכופלו לשניים, ומכסה בהם את הספרים שפיר דמי. וכתב שם שמקורו מאשל אברהם בושאמט, ושכספר טהרת ישראל (סעיף נ"ג) כתב דוקא שכופלו לשניים, אבל אם הכד או הבגד תפור עוד בד מתחתיו

להתרחק ד' אמות מהספרים אפילו אם הם מכוסים. ובמקור חסד שם כתב על דברי ספר חסידים זה, שהם דלא כהרמב"ם ושו"ע (או"ח סי' מ"ד) שכתבו שאפילו תפילין כרוכים בידו מותר לישון בהם אפילו שינת קבע. עוד כתב שם, שבמילי דחסידותא [הובא], שנראה שכל זה רק בספרים שנכתבים, שיש בהם אזכרות מקודשות, משא"כ כנדפסים. [ואם ישנו ס"ת] והוא נמצא על שולחן שגבוה י' ורחב ד' מטפים, אין קפידא, מאחר שזה כרשות בפני עצמו וכו'.

14. מה שכתבנו שיש מי שכתב שאינו צריך לכסותם, ומ"מ טוב להחמיר לכסותם, כן כתב בספר הלכה ברורה (ח"ג דף ר"פ), ועיי"ש מה שהאריך הרבה במקורות לפסק זה. ובספר פסקי תשובות (סי' ר"מ דף תתר"ו) כתב, שבספרים שיש להם כריכה, לכתחילה יכסם בשני כיסויים, ובדיעבד בכיסוי אחד. ובשעת הדחק ובפרט במקום חשש להזו"ל, אפשר להקל אע"פ שהספרים אינם מכוסים, ובלבד שיכסו עצמם. ועיי"ש במקורותיו. ומה שכתבנו שיש מי שכתב לכסותם בכיסוי אחד, כ"כ בספר נגזר הקודש (דף ס"ב הלכה י"ג), ועיי"ש במקורותיו. ומה שכתבנו אולם יש פוסקים וכו', כ"כ שם בשם הגר"ש אלישיב שליט"א,

זו. ספרים כרוכים הנמצאים בתוך ארון שיש בו ארבעים סאה, שהוא בגודל אמה על אמה בגובה שלוש אמות (אמה 48 ס"מ), יש להקל ולהחשיב את הכריכה לכיסוי אחד, ואת הארון לכיסוי שני¹⁵.

בֵּית מֵאִיר

עוד כתב שם בפסקי תשובות, ודע שכמו כן כל דבר שיש לו גובה של י' טפחים, ורוחב ד' טפחים על ד' טפחים, חולק רשות לעצמו, ואף אם הספרים גלויים מעל מקום זה, די בכיסוי אחד.

עוד כתב שם, שנחלקו הפוסקים לענין ספרי קודש הנמצאים במדף המחובר לקיר בגובה י' טפחים, האם חולק רשות לעצמו, ואינו צריך ב' כיסויים, או דילמא מכיון שאין לו ד' טפחים על ד' טפחים, כמל הוא לחלל החדר, והסיק, שלכתחילה יכסם בב' כיסויים, וכדיעבד, די בכיסוי אחד. ועיי"ש במקורותיו.

עוד כתב שם (ברף תתרי"י) שאם יש מחיצה כשרה המבדלת בין המטה לספרים, שפיר דמי אפילו אם הספרים עומדים מעל המחיצה ונראים להדיא, והמחמיר לכסותם בכיסוי אחד (כשהם נראים), תע"ב. וכתב שם במקורות, שמחיצה כשרה היינו שגובהה י' טפחים, ורחבה ד"א, ומחוברת למעלה ולמטה. (ואם רוחב החדר פחות מד"א, סגי שהמחיצה מקיר לקיר).

אינו אלא ככסוי אחד. עוד כתב שם שכיסוי שקוף כגון ניילון או זכוכית נחשב לכיסוי אחד אבל צריך עוד כיסוי שאינו שקוף.

15. כ"כ ספר טהרת המשפחה (דף 213 הלכה מ"ב), ועיי"ש במקורות. [ויש מי שאומר שאמה הוא 60 ס"מ מרובע, בגובה 180 ס"מ].

ועייין בספר גנוי הקודש (דף ס"ג), שכתב שיש עוד אופן שאפשר לקיים עונה בחדר שיש בו ספרים, אם הם נמצאים בארון סגור עם דלתות כשהוא בגובה י' טפחים, אף בלא לכסותם. ואם מניחים את הספרים בארון שגודלו אמה על אמה בגובה ג' אמות, "אף על פי שאין לו דלתות", יש המקילים בכיסוי אחד. ומה שכתב בגנוי הקודש שאם מניחים בארון שגודלו אמה על אמה וכו', כ"כ גם בספר פסקי תשובות (דף תתרי"א), והמעם מכיון שיש לארון נפח של מ' סאה. עוד כתב שם שאם יש לארון זה דלתות מוכוכות שקופות, יש לכסותם בעוד כיסוי שאינו שקוף.

פרק ב'

כבוד הספרים

לשבת בספסל שמונחים בו ספרים

א. יש מי שפוסק, שלספרדים מותר לשבת בשווה עם ספרים, ורק לבני אשכנז היוצאים ביד רמ"א יש להחמיר אף בספרים. לעומתו יש מי שפוסק, שאף לספרדים אם ישנה אפשרות להניח את הספרים על השולחן וכדומה, ראוי להחמיר ולא לשבת בשווה עם הספרים אפילו אם מעמידם, אבל אם המקום צר ואין מקום אחר מותר¹.

בית מאיר

הדין "שאר ספרים".
 וכתב בשו"ת יביע אומר (ה"ט יו"ד סימן כ"ב), שדעת מרן משמע שדוקא בס"ת יש לאסור, אבל לא בשאר ספרים, ומה שכתב הרמ"א בהגה "והוא הדין שאר ספרים", זהו טעמא דנפשיה, אבל מרן לא סובר כן, וטעמו, שמא הלכה כרבי יוחנן שאפילו בס"ת מותר לשבת ע"ג מיטה שס"ת מונח עליה, ואם תרצה לומר שמא הלכה כרב הונא שאוסר בס"ת, שמא הלכה כרב מנוח ופסקי התוס' שבשאר ספרים יש להקל. וסמוכים לדבריננו, כי הנה ה"ט"ז (יו"ד סימן רפ"ב סק"ד) אסר לשבת על תיבה שיש בה ספרים, אולם החיד"א בשו"ת ברכה (יו"ד סימן רפ"ב אות ו') הביא את דברי הגאון מהר"ד קורניאלדי בכת"י, שדעתו להתיר, שהרי יש פוסקים שהלכה כרבי יוחנן שמותר לשבת ע"ג מיטה שס"ת עליה, ובפסקי התוס' כתבו שלכולי עלמא בספרי התלמוד שלנו וכיו"ב מותר לשבת כשהם על המיטה, וכ"ש בתיבה שיש בה ספרים, ולכן במקום שנהגו להתיר אין

1. במס' מנחות (דף ל"ב) הובאה מחלוקת, לגבי אם מותר לשבת על מיטה שספר תורה עליה, שדעת רב הונא לאסור, ודעת רבי יוחנן להתיר. ופסקו התוספות והמרדכי כרבי יוחנן. לעומת זה דעת הרמב"ם (בהלכות ס"ת פ"י הלכה ו') לאסור, וכן דעת הר"ף. ועוד פוסקים.

ובב"י (בס' רפ"ב) הביא את דברי ה"ר מנוח שאמר, י"א דוקא בס"ת [אין לשבת על מיטה שבה הוא נמצא], אבל שאר ספרים אחרים לא מחמירים בהם, "וטוב להחמיר". ודוקא שלא בשעת ביהמ"ד, אבל בזמן ביהמ"ד והמקום צר לתלמידים, מותר לשבת בשווה עם הספרים והפירושים. וכך נוהג ה"ר משולם מברדש"י, אך כשלא היה במקום ביהמ"ד, היה מדקדק שיהיה הספר נתון על גבי דבר אחר כל שהוא, עכ"ל. וכתב בספר אורחות חיים, ונראה שאין להקל בדבר, שלא יראה כמזלזל בכבוד הספרים. והביאם הש"ך (בסק"ט). ומרן (ביו"ד סימן רפ"ב סעיף ז') פסק, אסור לשבת על גבי מיטה "שספר תורה" עליה, ורמ"א כתב והוא

ב. אף לאשכנזים שאוסרים לשבת בשווה עם הספרים, אם מניח את הספרים על דבר גבוה קצת, מותר. ויש האומרים שראוי להחמיר שיהיה גבוה טפח².

בית מאיר

למחות בהם, שיש להם על מי שיסמוכו. עכת"ד. ומוה יש סיוע למה שכתבנו שמותר לשבת בשווה עם ספרים. ועוד צד להקל,

מאחר שיש פוסקים שבספרים הנדפסים יש יותר להקל. ובשו"ת שואל וגשאל (ח"ז יו"ד סי' רי"ז) גשאל בנ"ד, ושם כתב "הרב המגיד", שמדברי מרן בשו"ע מוכח שדוקא בס"ת יש להחמיר משא"כ בשאר ספרים. "וכן עיקר". גם בשו"ע המקוצר (עיני יצחק (רצאבי) ח"ה דף קצ"ב ס"ק כ"א) כתב שדעת מרן דדוקא בספר תורה אסרו ולכן רק "טוב להחמיר". עוד כתב שם ברף קצ"ז שמה שרמ"א לא כתב וי"א? משום שדרך רמ"א שלא לכתוב וי"א כשמרן לא כתב במפורש להיפך.

למחות בהם, שיש להם על מי שיסמוכו. עכת"ד. ומוה יש סיוע למה שכתבנו שמותר לשבת בשווה עם ספרים. ועוד צד להקל, מאחר שיש פוסקים שבספרים הנדפסים יש יותר להקל. ובשו"ת שואל וגשאל (ח"ז יו"ד סי' רי"ז) גשאל בנ"ד, ושם כתב "הרב המגיד", שמדברי מרן בשו"ע מוכח שדוקא בס"ת יש להחמיר משא"כ בשאר ספרים. "וכן עיקר". גם בשו"ע המקוצר (עיני יצחק (רצאבי) ח"ה דף קצ"ב ס"ק כ"א) כתב שדעת מרן דדוקא בספר תורה אסרו ולכן רק "טוב להחמיר". עוד כתב שם ברף קצ"ז שמה שרמ"א לא כתב וי"א? משום שדרך רמ"א שלא לכתוב וי"א כשמרן לא כתב במפורש להיפך.

ומה שכתבנו לעומתו יש מי שפסק וכו', כן כתב בספר ברכת נפתלי (דף ג"ח הלכות י"א-י"א). וציין שם במקור, שכן הסכים לזה הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל. ושם (ברף צ"ז אות י"ב) כתב, שמעריך השולחן (ס"ק י"ב), ומהחיי אדם (כלל ל"א סעיף מ"ג), ומדברי הש"ך, "נראה" שאף כשהמקום צר, המחמיר הרי זה משובח. ע"כ. ובשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' קצ"ב) כתב, שבבית אין לשבת בשווה עם הספרים, אם לא שיתן כל שהוא מתחת הספרים, ובבהמ"ד כל שהמקום צר, מותר.

ובספר יוסף אומץ (יחפא, דף 278) כתב: אסור לשבת על גבי מיטה ספסל ואיצטבא שספרי קודש עליהן, וכן המנהג פשוט, רק שהרבה מקילין בפריסת מלית או סדין תחתיהן, והמחמירים בענייניהם מניחים נסר תחתיהן, ונראה לי שלפחות צריך שיהיה הנסר כעובי טפח.

2. כבר כתבנו לעיל, שהובא בכ"י שכתב ה"ר מנוח שטוב להחמיר שלא לשבת בשווה עם הספרים, וכך נוהג ה"ר משולם מברדש"י, אך כשלא היה במקום הבמ"ד היה מדקדק שיהיה הספר מונח על גבי דבר אחר "כל שהוא". והאורחות חיים כתב שאין להקל בדבר. והביאם הש"ך שם. ורמ"א פסק שם, שאין

ובספר שירי כנה"ג (על הב"י יו"ד סי' רפ"ב אות ז'), כתב בשם ספר באר שבע, טוב להזהר בכל הספרים כמו בחומשים, שלא

- ג. ספסל ארוך שמחולק בנסרים שבין אדם לחבירו, חשוב שפיר הפסקה, אע"פ שבשטח שבמקום הישיבה נראה כאחד, ואפילו לבני אשכנז מותר.³
- ד. ספסל שמורכב מכיסאות נפרדים, או מכיסאות מתקפלים, מותר לשבת בכיסא אחד כשבכיסא השני מונחים ספרים, ואפילו לבני אשכנז.⁴
- ה. יש מי שכתב, [שאף לבני אשכנז] אם מניח את הספרים במאונך [דהיינו כשהם מונחים בצורת עמידה ולא בצורת שכיבה], יש להקל באופן זמני, ולעומת זה יש מי שכתב שאינו מועיל.⁵

בית מאיר

(סימן ע"ד), רכשמחבק את גופו בורועו הוי הפסקה, אף שבשטח הגוף כולו אחד. ואף שהפר"ח חולק ע"ז? היינו מטעם אחר שכתב שם, אבל מורה הוא דחשוב הפסקה אף שבשטח הגוף כולו אחד. ע"כ. וכן הביאו בשו"ת יביע אומר (ח"ט יו"ד סי' כ"ב בסופו).

4. כן כתב בשו"ת שנת הלוי (ח"ג סי' י"א אות י"ג), וכ"כ בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף נ"ח הלכה י"ב) שכן נראה לו, ושכן הסכים לזה הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, ע"כ. וכ"כ בשו"ע המקוצר (עיני יצחק ח"ה דף קצ"ג ס"ק כ"א). ובספר גנוזי הקודש (דף ל"ג הלכה ב'), ציין שכן דעת הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, ויבלחמ"א הגר"ש אלישיב שליט"א. והגר"נ קרליץ שליט"א אמר, שאם ניכר שהוא מושב אחר, שרי. ע"כ. ובשו"ת או נדברו (חלק י"א סימן ד' אות ב'), נשאל על ספסל שמורכב מכיסאות שאפשר להרים כל מושב בנפרד, האם מותר לשבת על ספסל זה כאשר במקום השני ישנם ספרים? והשיב, נראה שיש להקל באופן זמני.

5. בשו"ת או נדברו (ח"א סי' ד' אות ב') נשאל כזה, והשיב, שאם הרבר גורם לכיטול תורה, יש לצרד להקל "באופן זמני". ובשו"ת

לשבת בשווה עם הספרים. ובשו"ת משנה הלכות (ח"ה סימן קצ"ב) כתב, שיתן "כל שהוא" מתחת הספרים, ובכהמ"ד שהמקום צר, מותר. עוד כתבנו שם, שבשיורי כנה"ג כתב בשם ספר באר שבע, שהמחמיר עד "טפח" הר"ז מכבד את התורה. ובשו"ת הרדב"ז כתב, שמנהג יפה שאם יושב בשווה עם הספרים שהיו מונחים על גבי דבר שגבוה "טפח".

ובספר גנוזי הקודש (דף ל"ג הלכה ח') כתב, אסור לשבת בשווה עם הספרים אא"כ מניח את הספרים ע"ג דבר גבוה קצת, ויש המצריכים טפח, והמחמיר תע"ב. וציין שם, ששמע מהגר"ש אלישיב שליט"א, והגר"נ קרליץ שליט"א, שאינו צריך טפח, "אך לא סגי בדף, וצריך שיהיה גבוה קצת". ע"כ. וכבר כתבנו לעיל, שדעת היביע אומר שלספרים מותר לשבת בשווה עם הספרים. ושדעת הגרב"ץ זצוק"ל, שאם יש מקום אחר "ראוי להחמיר", ואם לאו מותר.

3. כתב בשו"ת תשורת שי (ח"ב מהדו"ת סימן קס"ט), שאם המקומות מחולקים בנסרים שבין אדם לחבירו, חשוב הפסקה, אף שבשטח הנסר שיושבים עליו הוא אחד, והראיה מאו"ח

1. יש מי שכתב, שאם היה יושב במקומו המיוחד לו בבהמ"ד, ואח"כ בא אדם אחר והניח בסמוך לו כתבי קודש, אינו צריך לקום (רק מצד חסידות), אבל אם בא לשבת וראה שמונחים על יד מקומו ספרים, אינו יכול לשבת, אא"כ יעבירים למקום אחר [עייין בהערה] 6.

בית מאיר

הספרים לדין שהובא במרן (או"ח סימן ק"ב ג'), שאם אדם ישב ועמד זה בצידו, אינו צריך לקום, שהרי זה בא בגבולו, (והובא שם בסוגריים, ומ"מ מידת חסידות לקום אפילו בכהאי גוונא, ב"י בשם מהרי"א). ואולי נאמר מאחר שהספסלים עיקרן לשבת עליהם ולא להניח שם כתבי קודש, שהרי לצורך הספרים ישנם שולחנות וסמנדרים, ועל המזיק להרחיק את עצמו, [וא"כ גם אם בא לשבת וראה שם ספרים יכול לשבת שם], אין לומר כן, והביא ראיה לזה מהגהות יד אפרים וכו'.

ולכאורה לפי דברי היביע אומר שפסק שלספרים מותר לשבת בשוה עם הספרים, יצא שגם אם היה מונח מלפנ"ו ספרים מותר לשבת. וראיתי בשו"ע המקוצר (עיני יצחק (רצאבי), ח"ה דף קצ"ב אות י"ט בסופו), שהביא את דברי התשורת שי הנ"ל, שדימהו למרן בס' ק"ב לגבי אם אדם בא ועמד בצידו, וכתב שאינו דומה, ולכן גם אם הוא ישב ואח"כ הניחו ספרים ע"י לכאורה צריך לקום, אלא מכיון שאנו פוסקים כהרמב"ם ומרן שדוקא בס"ת אסור, אבל בספרים מותר לשבת עמהם בשוה, ממילא מצד זה יכול להמשיך לשבת, ולא עוד אלא אפילו אם היה מונח שם ספרים מלפנ"ו יכול לשבת שם. ועיי"ש עוד.

שואל ונשאל (ח"ו יו"ד סימן רי"ז) כתב, שהוא נוהג להעמיד את הספרים [דהיינו במאונך]. ולעיל בסעיף א', הבאנו את ספר ברכת נפתלי בשם הגאון הרב בן ציון אבא שאול זצוק"ל, שאם יש מקום בבהמ"ד ראוי להחמיר שלא לשבת בשוה עם הספרים "אפילו שמעמידם". אולם ציינו את שו"ת יביע אומר שדעתו שלספרים אפשר לשבת בשוה עם הספרים, ולא חילק אם הספרים במאונך או במאוזן. ובספר גנוי הקודש (דף ל"ג הלכה ח') כתב, שלא מועיל אם הספרים מונחים במאונך, וצייין שם שכן שמע מהגר"ש אלישיב שליט"א, ומהגר"נ קרליץ שליט"א, וכן דעת הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, וכן שמעתי (מבעל המעשה) שכן הורה הגר"מ פיינשטיין זצוק"ל. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (ח"ה סי' קצ"ב). אחר כותבי זאת ראיתי שבשו"ע המקוצר (עיני יצחק (רצאבי), ח"ה דף קצ"ב אות כ"א) צייין לסימן רפ"ב (סעיף ז') ולש"ך (ס"ק ח') וכתב, משמע שאין חילוק בין כשהספרים מושכבים או זקופים, וכן ראיתי שכתב בשו"ת זה השולחן (ח"א סימן קנ"ד) שטועים המקילים כשהספרים זקופים וכו', ומ"מ כשהמקום צר ורחוק, עדיף להניח את הספרים בזקיפה, למעט את הגנאי.

6. כן כתב בשו"ת תשורת שי (חלק ב' מהדרו"ת סי' קס"ט), ושם מאריך לדמות את

- ז. מותר להניח ספר על גבי ספסל בזמן שאין יושבים עליו.⁷
- ח. כל מה שכתבנו לעיל, הוא הדין לגבי הנוסע במכונית, או באוטובוס, או ברכבת, או במטוס.⁸
- ט. מותר להניח ספרים באופניים מאחוריו, במקום המיוחד להניח שם הבילות קטנות או שאר הפצים, ונראה שהוא הדין באופנוע שיש לו מקום כזה להנחת הפצים שונים.⁹

בית מאיר

שיושבים בספסלים שצמודים לארונות הספרים, ומפנים להם גב, ואין פוצה פה ומוחה, שדבר זה הוא גנאי לספרים. זאת ועוד, שיש פוסקים שמתירים אפילו לשבת על תיבה שיש בה ספרים, ולכאורה זה יותר גנאי. זאת ועוד, שיש הסוברים שספרי קודש המודפסים אין דינם כמו הנכתבים, ואע"פ שיש חולקים ע"ו.

ובשו"ת אבני חושן (ח"ג דף שפ"ו להגר"י זילברשטיין שליט"א) נשאל, אם אפשר להניח תפילין בצד האחורי של האופניים או שיתלם בשקית בידית האופניים? והסיק, שאסור להניחם מאחוריו אלא יתלם בשקית בידית האופניים. מאחר שאם מניחם מאחוריו, יש כזה שתי בעיות: א. מצד לשבת בשווה עמהם. ב. מצד שגנאי הוא שהתפילין יהיו מאחוריו. והנה מצד לשבת עמהם בשווה, אם המושב האחורי גבוה טפח יתכן שמותר, אך מטעם השני יש להמנע מלהניחם שם. ע"כ. ולכאורה גם כך יהיה דעתו בספרים, אולם לפי מה שהבאנו לפנ"ו בשם הגר"ש אלישיב שליט"א כיעוין שם, אין בעיה, ומותר.

אחרי כותבי זאת, הגיע לידי ספר חדש וחשוב בשם המכונית והלכותיה (לידידי והביבי ליש ולביא רב רחומאי ר' יצחק קשאני שליט"א

7. כ"כ בספר גנוי הקודש (דף ל"ד הלכה י"א), ומקורו מבני יונה (סימן רפ"ב ס"ז), וכתב שאף בס"ת שרי, דאינו בזיון.

8. כנלע"ד פשוט.

9. בשו"ת אבני ישפה (ח"א סימן ר"ה) דן בזה בארוכה, ורצה לאסור מצד דברי הב"ה (שהובאו ביו"ד ס' רפ"ב) והביאם שם הש"ך, שאסור להפשיל ס"ת מאחוריו על החמור, וה"ה בספרים. ואע"פ שהמקום הזה שמניחם שם הוא יותר נמוך ממקום ישיבתו של הנוסע, לכאורה אינה סכרא להתיר וכו'. ובסוף הביא שאמר הגר"ש אלישיב שליט"א, שמכיון שאין מקום הרכיבה באופניים שווה למקום שמונחים בו הספרים, אעפ"י שהוא נמוך יותר, הרי זה מותר. וסיים שם, ובטלה דעתי מפני דעתו הרמה. ע"כ.

ולכאורה אפ"ל, שלדעת האומרים שלספרים מותר לשבת אפילו בשווה עם הספרים, לכאורה מותר, מה גם שזה לא גרע ממה שכתבנו לעיל בסעיף ד' שספסל שמורכב מכיסאות נפרדים מותר לשבת בכיסא אחד כשבכיסא השני מונחים ספרים, ואפילו לבני אשכנז. וא"ת מצד שמפנה גבו לספרים? הרי מעשים בכל יום שהבני תורה ואברכים שלומדים בישיבות ובכוללים, ישנם מקומות

י. יש להזהר שלא להניח ספרים בתא שמתחת מושב האופנוע¹⁰.

יא. הנוסע במכונית יכול להניח ספרים במושב האחורי, וכן אלו היושבים במושב האחורי יכולים להניח את הספרים במדף שנמצא מעל המושב האחורי¹¹.

הנחת ספר על מיטה או על הכרית

יב. אדם חלש הלומד במויטתו, לא יניח את הספר על המיטה שהוא שוכב עליה, אבל על הכרית שראשו מונח עליה, יש להתיר לצורך לימודו¹².

בית מאיר

12. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ד הלכה י"ב), שאם מניח את הספר על המיטה שכעת הוא נמצא עליה, זה דומה למה שכתבו שלא יישב אדם על ספסל שמונח עליו ספרים. [ולכאורה לפוסקים שמוותר לשבת על ספסל שספר מונח עליו, ה"ה כאן, אא"כ נאמר שפה זה יותר ביוון. אבל לכאורה אין לאסור מצד שאולי אלו שהתירו פסקו כן מחמת שאין מקום בבהמ"ד ולכן אין להחמיר, משא"כ כששוכב על המיטה, זה אין לומר, מאחר שפה הוא צריך שיהיה הספר מונח כך כדי ללמוד בו, משא"כ בספר שמניחו לידו בספסל אינו לומד בו כעת. ועדיין צריך בירור]. עוד כתב שם אך להניח על הכרית, אמר הגר"ג קרליץ שליט"א שכן נהג החזו"א וצוק"ל. עוד הוסיף, שיכול להניח את הספר כולו על הכרית אם כך נוח לו ללימודו, ואין צורך לדקדק להעמיד את הספר, וכדומה. ע"כ. ובספר יוסף אומץ (יחפא דף 278) כתב, לא יתכן שתשים ספר על מיטה שישנת עליה, ע"כ. [וכנראה שאולי טעמו משום שהמיטה מלוכלכת וכו'].

ברך שע"ח), שנשאל האם אפשר להניח את התפילין במושב האחורי של האופניים. והביא את דברי הרדב"ז (ס' תתק"ג), ואת דברי הש"ך (יו"ד סימן רפ"ב ס"ק ח'), והגר"א (שם ס"ק י"ב), ושו"ת אבני חושן (ח"ג דף שפ"ו), והעלה שמכיון שיש ביניהם גובה טפח פשוט שמוותר לשבת, אלא שראוי להמנע מצד כבוד התפילין. ועוד כתב, שאפילו אם המושב האחורי כאותו גובה שבו יושב הרוכב, מותר, [למעט לבני אשכנז שרמ"א פוסק לאסור אא"כ נבוא מצד שזה מקומות נפרדים וכנ"ל]. אלא שמנהג יפה שלא לשבת עמהם בשווה וכמו שכתב בשו"ת הרדב"ז.

10. עיין בספר המכונות והלכותיה (דף שע"ח), שדן בזה וכתב שיש להשתדל שלא להניח שם "תפילין", ודינונו סובב על הדין שהבאנו לקמן (בסעיף י"ג) לגבי לשבת על ארגז שמונחים בו ספרים, ועיי"ש שהבאנו שם להקת פוסקים שחלקם צויינו גם בספר הג"ל.

11. שו"ת אבני ישפה (ח"א סי' ר"ה).

לשבת על ארגו שמונחים שם ספרים

יג. יש הסוברים, שאין לשבת על ארגו שכתובו מונחים ספרי קודש. לעומת זה יש חולקים וסוברים, שמותר לשבת על ארגו זה¹³.

בית מאיר

כתב בשם המרדכי בפסקיו למסכת מועד קטן, שאסור לשבת על תיבה שיש ספרים בתוכה.

ובספר החשוב המכונה והלכותיה ציין, שכן כתב הגאון רבי אלישע האבוליוו זצוק"ל בספרו פת לחם (פרק מ"ט סעיף י"ב), וכן פסק הגאון רבי משה שוקרון בספר וידבר משה (עמוד ל"ג), וכן הורה להדיא הגאון רבי יצחק פינקרלי זצוק"ל בספרו צידה לדרך (דינים הנוהגים בדרך אות נ"ה). ע"כ. ובספר גנוי הקודש (דף ל"ד), ציין לספר בני יונה שמחמיר, אא"כ הארגו מכיל ארבעים סאה.

לעומת זה, הש"ך שם בנקודות הכסף האריך לדחות את דברי הט"ז.

גם החיד"א בשו"ת ברכה (שם), הביא את דברי הט"ז, וכתב עליהם בשם הרד"ק, אחר העיון יש להתיר, שהרי התוספות (במסכת מנחות דף ל"ב ע"ב), פוסקים כרבי יוחנן שמותר לשבת על המיטה שם"ת עליה, ועוד שבפסקי התוס' שם כתבו שלכו"ע מותר בתלמוד שלנו, וכ"ש בתיבה שיש בה ספרים, וכ"ש בספסלי בהכנס"ש שיש בתוכן ספרים וטליתות ותפילין. ומה שכתב הרב בית יהודה לאסור, יש לדחות את ראייתו, באופן שאם יש מנהג קדום שבספסלים של בהכנס"ש מניחים ספרים ויושבים עליהם, אין למחות בידם. והו תורף דברי הרד"ק בהגהותיו כת"י. והביא את דבריו גם היביע אומר דלעיל בסעיף א'. גם היפה ללב (ח"ג סי' רפ"ב ס"ק ז'). הביא את דברי השו"ב הנזכרים לעיל, והסכים עמו.

13. ברין זה ישנה מחלוקת גדולה, וכבר נשאל בזה בשו"ת הרמ"א (סימן ל"ד), ובתחילה רצה להתיר משום שכשהם נתונים בתוך התיבה הרי הם כרשות בפני עצמן, וכמופסקים המי, מיהו נראה שאין לחלק בזה, שהרי ראינו בפרק מי שמתו, לגבי תפילין, שאע"ג שהניחן כלי בתוך כלי אסור להשימן תחת ראשו, ולא אמרינן שהכלי מפסיק, וה"ה לענין לשבת עליהם. והאריך בזה עוד, ובסוף נשאר בזה בצ"ע.

והט"ז (ביו"ד סימן רפ"ב ס"ק ד') הביא את דבריו של הד"מ, ונשא ונתן בהם, ובסוף הסיק לאסור, ממה שאיתא בפרק בכל מערבין (דף ל'), שהובא שם לגבי אהל זרוק, והביא ראיה מרש"י שארגונים שאינם מהזיקים מ' סאה אינם חוצצים, ולא נקראים בפני עצמם, ואפילו בגדולה שיצאה מתורת כלי, דעת רבי שלא מהני וכו', מ"מ כאן פשיטא שלא מהני וכו', אבל אם חיברוה לכותל במסמרים, מותר לשבת עליה.

גם בספר בית יהודה (הובא בשו"ת ברכה לקמן), דעתו לאסור כדברי הט"ז. ובספר עיקרי הד"ט (או"ח סי' ח' אות כ"ט) כתב, שהרב פחד יצחק הביא שני פסקים של הרב עפר יעקב כת"י, שמחמיר ואסור, והשיב על הרב באר עשק שהתיר. גם בספר בית יהודה (הובא לעיל) השיג עליו. ומרן החב"ב בספרו שו"ת כנה"ג (יו"ד סי' רפ"ב הגה"ט אות כ"ז),

- יד. יש מי שכתב, שאם יש חלל טפח בין הספרים למכסה התיבה, מותר לשבת עליה¹⁴.
- זו. יש מי שכתב, שאם התיבה מחוברת לקיר בכרגים וכיו"ב, מותר לשבת עליה¹⁵.
- זז. יש מי שכתב, שאם התיבה לא מיוחדת רק לספרים, מותר לשבת עליה¹⁶.
- זח. אסור "לישון" על ארגז שיש בתוכו ספרים¹⁷.

בית מאיר

בוה, כי תפילין יש להזדרז בקדושתן מאוד, ואם קבעוהו במסמרים לכותל, מותר לשבת על ספסל זה.

ובספר גנוי הקודש (דף ל"ד) ציין את ערו"ה (יו"ד סימן רפ"ב ס"ק י"ב), שמיקל לשבת על כסא שבנוי כארגז בכהכ"ס, ותחתיו איכא ספרים ותפילין, מאחר שעשויו לישיבה. וסיים, דכל שכן אם יש חלל טפח עד הספרים דאפשר להקל.

ובספר ילקוט יוסף (ח"ב דף ש"א הלכה י"ד) כתב, שישנם מקומות שמקילים לשבת על ארגז שמונחים בו ספרים, כאשר אין מקומות ישיבה אחרים, ויש לנוהגים כן על מה לסמוך, ואין למחות בידם.

14. על פי מה שכתבנו בסוף ההערה הקודמת.

15. כן כתב המ"ז (ביו"ד סימן רפ"ב ס"ק ד'), וציינו את דבריו בתחילת ההערה מס' 13. כמו כן כתבנו שם, שהמשנ"ב גם כן פוסק כן.

16. כן דעת התבואות שור כיעוין בהרחבה בדבריו בהערה מס' 13.

17. כן כתב הש"ך (בנקודות הכסף סימן רפ"ב) בתחילתו בהשגתו על דברי המ"ז הנ"ל.

ובעיקרי הד"מ (או"ח סי' ח' אות כ"ט) הביא את דברי התבואות שור (בככור שור, עירובין דף ל') שכתב, לא הפסיד המיקל בשעת הדחק לשבת על ארגז שספרי קודש בתוכו, וכדברי הב"ח (או"ח סי' ק"א), ודלא כהמ"ז. ועיי"ש שפלפל בדבריו, ומסיק שאין מקום לאסור, וכ"ש אם יש בתוכו גם דברים אחרים. ומ"מ הכא [נראה שצ"ל הבא] להחמיר פשיטא שאין מונחים אותו. [ומה שהתיר מדברי הב"ח, בספר גנוי קודש (דף ל"ד הלכה י"ג) כתב, שלא נמצא כן בב"ח. ובספר שערים המצויינים בהלכה גם העיר כן]. ועיין בפת"ש (יו"ד סי' רפ"ד ס"ק ח'), שגם הביא את דברי התבוא"ש, שהביא את דברי הב"ח, בתוספת דברים.

עוד כתב שם עיקרי הד"מ, שבספר באר עשק (סימן י"ד) מיקל בדבר, ובס' עפר יעקב ובית יהודה השיגו עליו.

ובפת"ש (יו"ד סימן רפ"ב ס"ק ח') הובא, שבספר תפארת למשה כתב, שאם אין מכסה התיבה נוגע בספרים יש להקל.

ובמשנה ברורה (סימן מ' ס"ק י"ג) הביא את המחלוקת שהובאה בדן זה, וציין שיש מי שמתיר אם יש חלל טפח. ואח"כ כתב, ובעל נפש ראו לו להחמיר שלא במקום הדחק גם

יח. אסור "לישון" על מיטה שיש בחלל שתחתיה ספרים¹⁸.

הנחת ספרים על הריצפה

יז. אסור להניח ספרים על הקרקע, ואפילו בשעה שאין אנשים הולכים שם¹⁹.

כ. אסור להניח ספרים על המדרגות שעושים לפני ארון הקודש²⁰.

כא. אסור להניח ספרים על המדרגות שעומדים עליהם החסידים בשעת עריכת השולחן (היינו ה"מישי")²¹.

כב. חדר שיש בו בליטה בריצפה מסביב בגובה טפח או יותר, והולכים גם עליה, אסור להניח שם ספרים²².

כג. ספריה שהמדף התחתון שלה מונח פחות ממטפח מהריצפה, מותר להניח שם ספרים, אבל לכתחילה יהדר לעשות את המדף גבוה טפח מהריצפה. ויש מי

בית מאיר

18. כן כתב הספר גנוזי הקודש (דף ל"ה) בשם הגר"ג קרליץ שליט"א.

19. כן כתב רמ"א (ביו"ד סימן רפ"ב סעיף ז'), שאסור להניח ספרים על גבי קרקע. וכ"כ בספר יוסף אומץ (יופא דף 278). ומה שכתבנו ואפילו בשעה שאין אנשים הולכים שם, מילתא דמסתברא הוא, משום שכל הענין הוא משום ביוון, וגם כשאין הולכים שם בעת הרי זה ביוון. כנלע"ד.

21. כן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"ט סימן כ"א), שאע"פ שזה רק באופן זמני, מכל מקום זו פעולתם לעמוד עליהם ברגליהם, ויראה דהוא בכלל חומרת רמ"א (יו"ד סימן רפ"ב סעיף ז'), לענין מדרגות ארון הקודש. ע"כ. ולכאורה הוא הדין שאין להניח ספרים על המדרגות של סולם, ולכן אותם סולמות ששמים בישיבות כדי לעלות לספריה, אין להניח עליהם ספרים, כמו כן אין להניח על המדרגה העליונה שלפעמים עושים אותה רחבה מאוד.

20. כן כתב רמ"א שם בשם הגהות מיימוניות, והסביר שם הגר"א (בס"ק י"ט), שהוא כארץ שהרי הולכים שם. וכן כתב בשו"ת כנה"ג (על המור יו"ד סימן רפ"ב אות כ"א), שהמהרי"ל היה מקפיד על המניחים ספרים על המדרגה שעולים בה על המגדל בבית הכנסת, דגם העליונה נחשב כהניח על גבי הקרקע. פרישה ודרישה. וכ"כ בערוך השולחן (סימן רפ"ב ס"ק י"ב). וכ"כ בספר יוסף אומץ (יופא דף 278).

22. כן כתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן ש'), שאם בחדר ישנה רצפה מסביב שגבוהה טפח ורוצה להניח עליה ספרים, אם הולכים לפעמים על הבליטה, דינה כקרקע, ואסור להניח שם ספרים, אבל אם לא הולכים על הבליטה, מותר להניח שם ספרים.

שכתב, שדוקא אם חיברו את הארון לקיר בברגים וכיו"ב אז יש להתיר אף בפחות מטפח²³.

כד. ספרים הנמצאים בתוך כלי או בתוך שקית, מותר להניחם על גבי קרקע²⁴.

כה. ספרים שעדיין לא למדו בהם, אין להניחם על גבי קרקע. אולם אין צריך להניחם בגובה טפח, ויכול להניחם על גבי נייר וכדומה²⁵.

בית מאיר

24. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ב), בשם המקדש מעט (סימן רפ"ב ס"ק ל"א), שאם מונח בכלי מותר להניחם בקרקע. ושכן יש לדקדק מהביאור הלכה (סי' מ"ג ד"ה "ומניחן"), לגבי תפילין כשמונחים בכלי שאינו שלהם מותר אף כשהכלי חללו פחות מטפח, ורק כשמונחים בכלי שלהם בעינין חלל טפח, וכ"ש בספרים. והוסף, ששמע מהגר"ג קרליץ שליט"א שהוא הדין אם מניחם בתוך תיק או ילקוט או קופסא שמותר. ולגבי מה שכתבנו אף אם נמצאים בשקית, כן כתב שם בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, ע"כ. ועיין מה שכתב בספר כבוד הספרים (דף צ"ט במקור להלכה ח'). ועיין מה שכתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן חצ"ר).

25. כתב בספר אורחות רבינו (ח"ג דף קס"ג), כשהביאו למור את הספרים שלו מהכריכה אף שהיו עטופים בנייר, אף פעם לא הניחם זמנית על שמיכה על הארץ, (עד שסידרם במדרפים), אלא הניחם על גבי כיסאות וספסלים. וכן כשעבר מור"ר דירה, לא הניח את הספרים על שמיכה על הארץ, אלא הניחם על גבי ספסלים.

ובספר גנוי הקודש (דף ל"ב) כתב, ששמע מהגר"ש אלישיב שליט"א שספרים שעדיין לא למדו בהם אפשר להניחם על גבי נייר, אך

23. כן כתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן חצ"ר), והוסף שלכתחילה יהדר כרי שלא יבוא לגעת בספרים בנעלים כשהולך סמוך לארון הספרים.

אולם בשו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן נ"ה אות ב'), רצה לומר שדעת מרן הב"י שאין לשבת בשוה עם ספרים אא"כ גבוהים ג' טפחים, ולהש"ך הוא ממידת הסידות, ולפ"ז אם מניח מדרג סמוך על הריצפה צריך למרן הב"י שיהיה גבוה ג' טפחים. ולפענ"ד נראה שאם חיברו את הארון בברגים וכיו"ב לקיר שיש להתיר אף בפחות מגובה טפח, לפי מה שכתב הט"ו (ביו"ד סימן רפ"ב ס"ק ד'), שארון הוי כמו אוהל בפני עצמו, וא"כ כיון שחיברו את כל הארון ביחד הוי רשות בפני עצמו. ולא נקרא שמונח על גבי קרקע, ואפילו נפסק רק כל שהוא יש להתיר.

ובספר אורחות רבינו לבעל הקהילות יעקב (ח"ג דף קס"ג) כתב, שאם המדרג התחתון הקפיד מור"ר שיהיה גבוה מהארץ טפח (10 ס"מ [לשיטת החזו"א]), כדי שלא להניח ספרים יותר נמוך מטפח הסמוך לריצפה.

ובספר גנוי הקודש (דף ל"א), ציין את דברי הרעת קדושים שמוקל בפחות מטפח רק אם הספר מונח בכלי.

כו. כרטיסים, קלפי משחק וכדומה, אע"פ שיש בהם דברי תורה או הלכה, מותר לשחק בהם על הארץ.²⁶

הישענות במרפקים על ספר שמונח על ברכיו

כו. לא יניח אדם ספר על ברכיו ושני אצילי ידיו [היינו המרפקים] על הספר.²⁷
כז. אם כשמונח את מרפקיו על הספר שמונח על ברכיו הדבר עוזר לו ללימודו, מותר.²⁸

השענות על ספר שמונח על השולחן

כח. כמו כן כשלומד בספר שמונח על השולחן לא ישען עליו.²⁹

בית מאיר

שייברג שליט"א. ולכאורה לפי הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל שהכאנו את דבריו לקמן בסעיף ל', הוא הדין כאן שאין לעשות כן.

29. לעיל בסעיף כ"ו הכאנו את דברי רמ"א שכתב שאין להשען על ספר שמונח על ברכיו, ולכאורה יש ללמוד מכך שדוקא שמונח על ברכיו או אין להשען עליו אבל אם מונח על השולחן מנ"ל לאסור, וראיתי בשו"ת עולת יצחק (רצאבי ח"ב סי' רט"ו אות ב'), שכתב לגבי להשען על ספר אעפ"י שאין ראיה לאסור מהא דמסכת סופרים (פ"ג הלכה י"א), ומרמ"א (סימן רפ"ב סעיף ז'), שלא יניח ספר על ברכיו וב' אצילי ידיו עליו, עיי"ש, דשאני התם שהוא דרך זלזול וגסות, כי פירוש אצילי מרפק, (עיין בתוספות במנחות דף ל"ז ד"ה קיבורת). מכל מקום ראוי להמנע מלהשען, שאין זה דרך כבוד להשתמש בספר, וכן הוא מנהיגו. וכ"כ בספרו שו"ע המקוצר (עיני יצחק, ח"ה דף קצ"ג).

לא יניחם על גבי קרקע, וכן כשמביאים מהדפוס ספרים שעטופים בנייר, אפשר להניחם כך על גבי הקרקע. ע"כ. ואמר לי הרה"ג רבי יצחק יוסף שליט"א, שאביו הרה"ג הראש"ל מרן רבי עובדיה יוסף שליט"א, היה נוהג להניח על הריצפה את הספרים שהיו מביאים מכית הדפוס, כשעטופים בנייר.

26. כן כתב בספר גנוי הקודש בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א.

27. כן כתב רמ"א (ביו"ד סימן רפ"ב סעיף ז'), וכן כתב בספר יוסף אומץ (יופא דף 278). ובשו"ת שכ"מ הקהתי (ח"ב סימן ש"א אות ז') הביא, שמה שכתב רמ"א שם שמקור דינו מהמהרי"ל, הוא טעות סופר וצריך לומר שמקורו מהגהות מיימוניות שהביאו דין זה ממש' סופרים (פ"ג ה"ב). ומה שכתב רמ"א לפני זה שאין להניח ספר על המדרגות שלפני ההיכל ומקורו מהגהות מיימוניות, צריך לומר שמקורו מהמהרי"ל.

28. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ב), וציין שכן שמע מהגר"ג קרליץ שליט"א, ומהגר"ח פ

ל. יש מי שכתב, שאף אם נוח לו ללמוד כשידיו מונחות על הספר, או כשכבר רגיל בכך, ירגיל את עצמו שלא לעשות כן. ויש מי שכתב שאם הדבר עוזר לו ללימודו מותר³⁰.

בית מאיר

וכתב בספר מנוחה וקדושה (להרה"ג והצדיק רבי ישראל איסר מפונבז' תלמיד הגר"ח מולאו'ין זצוק"ל), זיהר שלא ישען על הספר, ואם רוצה לסמוך ידיו על השולחן ויש ספר סמוך לו, יזז את הספר, ולא יסמוך את ידיו על הספר.

והנאמן הצדיק רבי יצחק זאב יארלר זצוק"ל, היה מעיר למי שראהו נשען על ספר, והיה אומר לו בצחות לשונו ובגועם: "ספר זה יש לו סמיכה מגדולים ממך, ואינו צריך לדכוותך", (הובא בקונטרס התחזקות בשמירת כבוד הספרים בשם ספר בטוב ירושלים עמוד רצ"ה).

ובשו"ת שלמת חיים (סימן תקל"ט), נשאל על הנחת ידים על ספרים, שהרי רמ"א (ביו"ד סימן רפ"ב סעיף ז) כתב שלא יניח ספר על ברכיו ושני אצילי ידיו עליו, משמע דוקא אם הספר מונח על ברכיו, אבל שולחן לא היו בגדר ביון כשמניח ידיו על הספר, והשיב, עיין במס' סופרים (פ"ג סוף הלכה ט'), והכלל, כל שהוא דרך ביון. ע"כ. ובספר פסקי תשובות (ח"ב דף רצ"ב טוב) הבין, שכוונתו, שבאמת אין זה דרך ביון, מכיון שכתום לב וכהרגל העוור לו להבין תלמודו בתנוחה כזו, עושה זאת.

30. מה שכתבנו שאפילו מי שנוח לו ללמוד כשידיו מונחות על הספר וכו' ירגיל עצמו שלא לעשות כן. כך כתב בספר ברכת נפתלי

ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' ש"א אות ז) כתב, שהביון הוא בעצם הנחת הידים ולא בגלל שמונח על ברכיו, ולפ"ז גם כשמונח על השולחן אין להשען, אולם ברעת קדושים כתב שאולי אם מונח על השולחן מותר, עוד כתב בשבט הקהתי שראינו הרבה גדולים שנהגו לסמוך על הספר בדרך לימודם. (ועיין מה שכתבנו לקמן בסעיף ז'). עוד כתב שם ש"א שכל האיסור הוא בהנחת ב' ידיו אבל יד אחד מותר. ויש אומרים שאף יד אחד אסור.

ובספר אורחות רבינו (דף קס"ב אות מ"ז), הביא בשם הרה"ג רבי חיים קנייבסקי שליט"א שאמר לו החו"א, שאנשים על מה שצריך להקפיד לא מקפידים, ועל מה שאין צריך להקפיד מקפידים וכו', כגון שצריך להקפיד שלא להשען את הידים על הספר בשעה שלומדים.

וכתב בספר פלא יועץ (ערך ספר), וחייב אדם וכו' לנהוג בהם כבוד גדול, לאוחזם בדרך כבוד, וליישבם היטב על מקומם, ושלא לנהוג בפניהם מנהג ביון, ח"ו. כי המבזה אותם דבר ה' בזה, ח"ו. כי הם חשובים כנגדי מלך. וכל המכבד את התורה גופו מכובד, והיא הנותנת שיזכה לתורה של תורה. ובכלל כבוד הספרים וכו', "שלא יסמוך עצמו על הספר", ולא יניחם על הארץ וכל כיו"ב. כללא דמילתא, כל המרבה בכבוד הספרים לשם שמים, כבודו מתרבה.

לא. יזהר שלא יקרע את הספר תוך כדי הלימוד³¹.

לא יניח ברכיו על הספר

לב. ספר שאין אדם יכול לסוגרו עם המסגר, לא ישים ברכיו או כרעיו על הספר לדחוק את הספר כדי לסוגרו במסגר. **אסור לדרוך על ספרים כדי להגיע לספרים המונחים במדפים העליונים, וצריך להזהיר את מוכרי הספרים על זה וכיו"ב**³².

הכבדה בספרים על ספר שהדביקו

לג. אסור להשתמש בספרים כדי להכביד על ספרים אחרים ליישרם או להדביקם³³.

שינה על הספר

לד. אסור להניח ראשו על הספר ולישון עליו³⁴.

בית מאיר

ס"ק ל"א), שמתיר להסתיר עם ספר את קרני השמש המפריעים לו ללמוד, והכא קיל טפי מקולת המשג"ב, עכ"ד.

31. כן כתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס' הלכה כ"ב) בשם הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל. ומה שכתבנו ויש מי שאומר שאם הדבר עוזר לו ללימודו מותר. בספר דעת קדושים (סימן רפ"ב על סעיף ז' ס"ק ג') כתב, "אולי" כמו שכתב הט"ז (בס"ק י"ג) שכשיש ספר מונח במקומו יכול להניח עליו ספר אחר, הוא הדין שיכול לסמוך את ידיו או גופו על הספר. "ודרך לימוד סמיכה על הספר קיל טפי". עכ"ל.

32. כן כתב בספר חסידים (סימן תקי"ב). ומה שכתבנו שאסור לדרוך על ספרים וכו', כן כתב בשו"ע המקוצר (עיני יצחק ח"ה דף קצ"ג ס"ק כ"ב).

33. עיין בספר כבוד הספרים שהאריך בזה הרבה ודעתו נוטה להתיר, אולם כתב בספר גנוי הקודש (דף נ' הלכה י'), בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שיש לאסור לעשות כן.

34. כתב בספר חסידים הקמנ (לד' משה הכהן זצוק"ל בן אחותו של הרא"ש), אל תישן על הספר. חדא, שאחה עושהו כר וכסת, ומצוות לאו ליהנות ניתנו. ועוד שתוריד רירך ובספר גנוי הקודש (דף נ' הלכה י"ג) כתב, שדעת הגרי"ש אלישיב שליט"א והגר"ג קרליץ שליט"א, כשבדרך הלימוד כשההישענות מסייעת לו, שרי להישען. ועיין ברוכוססמוס (על מס' ס"ת פ"ג הלכה ט'), שגם מיקל כשעושה כן לצורך הלימוד, כגון שלא יפול הספר, או כשמחזיק את המקום שאוחז בו בספר, ומקורו מהמשג"ב (ס' קג"ד

לה. הרוואה אדם שנרדם על הספר, אם יכול להוציא את הספר מבלי שיתעורר יוציאנו, ואם כתוצאה מכך יתעורר, יניחנו כך³⁵.

הנחת ספר תחת ראשו של חולה שיש בו סכנה

לו. מותר להניח, תחת ראשו של חולה שיש בו סכנה, ספר קודש כסגולה³⁶.

בית מאיר

על ספר, אם יכול לשמוט את הספר מתחתיו מבלי שיתעורר ישמטנו מתחתיו, אך אם חושש שיתעורר, יניחנו כך. וכתב שם, שמקורו מהגר"ג קרליץ שליט"א, והגר"ש אויערבאך שליט"א, וכיאר הגר"ג שהכל מתייחס לזה שבתחילה נרדם מאונס (ודמו לנרדם מחוץ לסוכה שאין צריך להעירו). אך בספר מנוחה וקדושה כתב, שהרוואה אדם שנרדם על ספר, אסור לו לראות את ביוון הספר, בזה שהספר נהפך לכרית, ולכן חייב לשמוט את הספר. ומה שהובא שכשארדם נרדם על הספר ויוצא ממנו קצף נעשה מזה טל תחיה, זה נאמר על הנרדם לאונסו. [דהיינו גם בספר מנוחה וקדושה מסכים עם הנאמר לעיל, שאם זה "באונסו" לא צריך להעירו, שהרי פירש שאם נרדם "לאונסו" הקב"ה עושה מהקצף שלו טל תחיה, ע"כ. דהיינו שהקב"ה שמח בזה שלמד תורה עד כדי כך שנרדם על הספר, שאל"כ לא היה עושה הקב"ה ממנו טל של תחיה, ואם הקב"ה שמח, למה לשמוט את הספר מתחתיו. ולפ"ז לא מובן מה שכתב "אך" בספר נחלה ומנוחה, שמשמע מזה שהוא חולק, לכאורה לא משמע כן. כנלע"ד].

36. דין זה קשור לנושא רחב שנקרא האם מתרפאים בדברי תורה. וג"ל לחלקו לשני נושאים: א). להניח ספר או דף קדוש מתחת ראשם של חולה או יולדת

עליו, ואין לך ביוון גדול מזה. ועליהם נאמר (שמואל א' ב'): כי מכבדי אכבד וכו'.

והובא בספר תולדות יעקב, שפעמים היה הגה"ק בעל הקהילות יעקב זי"ע לומר עד כלות הכוחות, והיה נרדם לאונסו על הספר, והיה מצטער על כבוד הספר. (קונטרס התחזקות בשמירת כבוד הספרים עמוד ק"ה).

ובספר לימוד התורה (דף 159 הלכה י"ג) כתב, מי שהתעייף באמצע לימודו, אין לו להשעין ראשו על הספר אלא ישען על השולחן, וצ"ח שם שמקור הדין הוא משו"ת דברי שלום (ח"ה בפסקי הלכות סי' ל"ה).

35. בשו"ת שלמת חיים (סימן תקס"ו) נשאל, מי שנתמנמם על הספר בדרך לימודו, האם צריך להקיצו כדי שלא ישתמש בספר במקום כר לראשו, וזכר לדבר בעלמא בענין ברכת המפיל שצריך להקיצו עבור זה, או דיילמא מאחר דהוה דרך לימודו הוה צורך הלימוד? תשובה, נראה שאינו צריך להקיצו כיון שהוא דרך לימודו. ושם הובא עוד: עיין בפיוט להחיותך במללי שינה, מר' יחיאל מפריש [מפריז], דהיינו שהקב"ה מחיה את המתים באותו קצף היוצא מפי הלומד תורה כשנרדם על הספר.

ובספר גנוי הקודש (דף נ"א הלכה י"ד) כתב, אסור לישון על גבי ספר, והרוואה אדם שנרדם

עוד הביאו הכ"מ והכ"י את הגמ' במס' שבועות (דף מ"ו) שריב"ל היה אומר פסוקים והולך לישון, שאלה הגמ' והרי אסור להתרפאות בדברי תורה? תירצה הגמ' להגן שאני. שאלה הגמ' למה הובא "שאסור" להתרפאות בד"ת, והרי הובא כמס' סנהדרין (דף צ"ו) שגם אין לו חלק לעוה"ב? תירצה הגמ', אמר רבי יוחנן ברוקק, ומדובר שמוכיר שם שמים, משמע שריב"ל הולך בשיטת רבי יוחנן, ולפ"ז שואל הכ"י שהיה לרמב"ם לפסוק כמותם? והקשה עוד קושיית ונשאר בצ"ע.

ובכתבו הכ"מ והכ"י, שמה שכתב הרמב"ם שאין להניח ס"ת או תפילין על התינוק כדי שישן, הוא מדברי ריב"ל שאין להתרפאות בדברי תורה, וסובר הרמב"ם שפחד הקטנים זה כמו חולי, וסובר, שהמניחים ס"ת או תפילין הם בכלל האיסור שאין להתרפאות בד"ת, ואח"כ הסביר למה דעת הרמב"ם שהם בכלל הכופרים וכו'.

אחר כן כתב הכ"י, שמצא ירושלמי (מס' שבת פ"ו סוף הלכה ב') שכותב, שאין קוראים פסוק על גבי מכה בשבת, ומי שקורא על יברוחה, אסור [יברוחה, כמין רוח רעה. אי נמי סוג חולי]. בוא וקרא פסוק זה על בני שהוא מפחד, תן עליו ספר, תן עליו תפילין כדי שישן, אסור. שואלת הגמ', והא תני היו אומרים שיר של פגעים בירושלים? כאן משנפגע כאן משלא נפגע [דהיינו אם נפגע, שניזק, ולכן הוא מפחד, ואינו יכול לישון מפני שנפגע, אסור. אבל אם כדי להגן עליו שלא יפגע, מותר].

ועל מה שכתב הטור ור"י פירש דוקא בלחש על "המכה" וכו', כתב הכ"י, הוא הדין אם יש "חולי ללא מכה" אסור ללחוש עליו, שהרי אמרו אסור להתרפאות בדברי תורה, ולא

וכיו"ב. ב). האם אפשר לקרוא תהילים, או פסוקים מסויימים, או לקרוא בספר שנקרא שימוש תהילים, וכן שיעור קומה, עבור חולה "שאין" בו סכנה, או שדבר זה אסור. כמו כן, מה הדין להקדיש יום לימודים עבור חולה שאין בו סכנה.

כתב הרמב"ם (בפי"א מהלכות ע"ז הלכה י"ב), הלחוש על "המכה" וקורא פסוק מהתורה, וכן הקורא על התינוק שלא יבעת, והמניח ס"ת או תפילין על הקטן בשביל שישן, לא די להם שהם בכלל מנחשים וחוכרים, אלא שהם בכלל הכופרים בתורה, שהן עושים דברי תורה רפואת הגוף, ואינן אלא רפואת נפשות, שנאמר ויהיו חיים לנפשך. אבל הבריא שקרא פסוקים או מזמור מתהילים כדי שתגן עליו זכות קריאתו, וינצל מצרות ונזקים, הרי זה מותר.

והמזמור (ביו"ד סימן קע"ט, סעיף י"ז בסעיפי הטור) העתיק את דברי הרמב"ם, ואח"כ כתב: אבל ר"י פירש דוקא בלחוש על המכה "ומוכיר שם שמים ורוקק אותו", הוא שאין לו חלק לעוה"ב. אבל אם אינו רוקק, לא חמיר כולי האי, ומיהו, איסורא איכא בלחוש על המכה אפילו בלא ריקקה ובלא הזכרת שם שמים. ואם יש בו "סכנת נפשות", הכל מותר. ומותר לקרוא פסוק "להגן", כגון בלילה על מיטתו.

ובבבב משנה שם, ובכ"י סימן זה נכתב שמקור הדין לגבי לחוש על המכה הוא ממס' סנהדרין (דף צ"ו), והוא מימרא דרבי עקיבא, אח"כ הובא שאמר רבי יוחנן "והוא שרוקק, ובמוכיר שם שמים", עוד הובאו אח"כ דברי רב ורבי חנינא, ומכין מהם הרמב"ם שהם חולקים על רבי יוחנן וסוברים שאפילו בלא רוקק הר"ז אסור.

ובסעיף ט' כתב מרן, תינוק "שנפגע" אין קוראים עליו פסוק. ואין מניחים עליו ספר תורה. ע"כ. וכתב הט"ז (בס"ק ח), ודבר פשוט שאם יש סכנת נפשות בתינוק שנפגע, מותר אפילו להתרפאות בד"ת, וכתב הש"ך (בס"ק י"ב), והוא הדין אם גדול נפגע שאסור להתרפאות בד"ת, אא"כ להגן שלא יפגע. ע"כ. וכאמור לעיל שכתב הט"ז שבמקום סכנת נפשות שרי.

עוד כתב מרן בסעיף י', הבריאי מותר לקרוא פסוקים להגן עליו מהמזיקים.

ועיין יפה ללב (ח"ג יו"ד סימן קע"ט על ס"ט ס"ק ד') שכתב, וכעת לא ידעתי על מה סמכו לעשות לחש אפילו לחולה "שאינו בו סכנה" שקוראים עליו בלחש כמה פסוקים.

ובשיורי בנה"ג (הגהב"י סימן קע"ט אות י"ג) כתב בשם ספר באר שבע, [פרק חלק דף ק"ח], שבמקום סכנה הכל מותר, ומכאן סמך למה שנתנים ס"ת על המקשה לילד, או לקרוא עליה פסוקים, מפני שיש בה סכנה. ודין זה הביאו גם הפת"ש (שם בס"ק ו'), אלא שאח"כ הביא את שו"ת חינוך בית יהודה (סי' ע"א) שכתב, שאינו נכון לזלזל בס"ת כל כך להביאו ליולדת, אלא יביאוהו עד הפתח של חדר היולדת, שזכות התורה תגין עליה, ולא לענין סגולה או רפואה, וכל שכן שלא לתת בידים, או לפותחו, או ליד שום אשה וכו'. (והביאו גם כספר תורת היולדת פ"ל דף קל"ט הלכה א').

ובספר רפואה וחיים (לגאון הגדול רבי חיים פאלאג'י זצוק"ל פרק ט', והמהדירו ידידי רבי יוסף חיים מורחי שליט"א בעל הסידור החשוב עוד יוסף חי ועוד), הביא את שו"ת חינוך בית יהודה הנ"ל וכתב נלע"ד שאפילו להביא את ספר התורה לפתח היולדת אין להביאו, דהוא

חילקו בין אם הוא חולי שיש בו מכה או אין בו מכה. וכו'. וכתב ע"ז בשיורי בנה"ג (הגהב"י יו"ד סי' קע"ט אות י"ד) נב. אבל ריא"ז הובאו דבריו בשה"ג פרק קמא דברכות, כתב, "דכשאין בו מכה מותר". ועיין שה"ג סוף פרק במה אשה.

עוד הביא הב"י את דברי ר"י שכתבם הטור (והעתקום לעיל), וכתב שכן דעת הרא"ש, וכן נראה דעת הר"ף.

ומה שכתב הטור אבל אם יש סכנת נפשות הכל מותר, כתב הב"י שמקורו מדברי התוס' במס' שבועות (דף ט"ו), ששאלו על מה שאמר ריב"ל שאסור להתרפאות בד"ת והרי מצינו במס' שבת (דף ס"ז) לאישתא צמירתא לימא וירא מלאך ה' אליו וכו'? תירצו התוס' "טכנתא שאני". וכן דעת הרא"ש. ואע"פ שהם לא אמרו כן על מזכיר שם שמים ורוקק, מבין הטור שבמקום סכנה גם אם מזכיר שם שמים ורוקק מותר, מאחר ואין דבר שעומד בפני פיקוח נפש, וכן נראה מדברי רבינו ירוחם.

ומרן בשו"ע (יו"ד סימן קע"ט סעיף ח') פסק דלא כהרמב"ם, אלא פסק כר"י והרא"ש, וכמו שנראה מהר"ף, שדוקא הלוחש על המכה או על החולה "ורוקק ואח"כ קורא פסוק מהתורה" אין לו חלק לעוה"ב. ואם אינו רוקק יש בזה איסור [אבל יש לו חלק לעוה"ב].

עוד כתב מרן, אבל אם יש בו סכנת נפשות הכל מותר.

אח"כ הובאו דברי רמ"א שכתב, י"א שכל זה אינו אסור אלא כשקורא הפסוק בלשון הקודש, אבל בלשון לעז, לא. (רש"י בשם רבו). [ועיין בש"ך ס"ק י"א]. ומיהו ברוקק טוב להזהר בכל ענין, בפרט אם מזכיר את השם, שאין לו חלק לעוה"ב.

שעושים לסגולה לכוון לה במפה של ס"ת כדי שלא תפיל? והשיב דבין אם החזיקה להפיל, או לא החזיקה להפיל, ואף דבס"ת עצמו קיימ"ל (במס' שבועות דף ט"ו) דאם כבר נחלה אסור להתרפאות? מ"מ בתשמישי ס"ת קיל טפי.

ובספר הלכה למעשה הביא בשם תשובת אבני צדק (או"ח י"ג), שמותר לה לעשות מפה חדשה לס"ת ואת הישנה תקח לה ותכרוך בה במנה, ואח"כ מחזרת את המפה למקומה. והביא בשם שו"ת תשורת שי (סימן קל"ה), שעדיף לקחת מפה חדשה שלא השתמשו בה עדיין לס"ת, ויקדישוהו לס"ת בתנאי שיהיה מותר לה לעשות בה תשמיש חול כסגולה ליולדת, וישתמשו בה לכריכת ס"ת, ואח"כ לסגולה ליולדת. וע"ע בזה בספר פסקי תשובות ח"ב דף רפ"א אות ט).

ובספר הנפלא דברי שלום (יודייקין, ח"ד סימן כ'), הביא את דברי הרמב"ם הג"ל, (פרק י"א מהלכות ע"ז הלכה י"ב), ותמה על מה שכתב שהן עושין דברי תורה רפואת הגוף ואינן אלא רפואת "נפשות" שנאמר וכו', שהרי הובא במס' עירובין (דף ג"ד ע"א) חש בראשו יעסוק בתורה וכו', חש בכל גופו יעסוק בתורה, שנאמר ולכל בשרו מרפא. וא"כ יוצא מזה שהתורה היא אף רפואת הגוף?

ובמהרש"א שם הקשה על דברי הגמ' שאמרה חש בראשו יעסוק בתורה וכו', והרי הובא במס' שבועות (דף ט"ו) אסור להתרפאות בדברי תורה [וכן הקשה התפארת ישראל שציון לקמן]?

והביא עוד את מה שהקשו הראשונים על מסכת שבועות (דף ט"ו ע"ב), ועל מסכת פסחים (דף ק"א ע"א), על מה שאמרה הגמ' שאסור להתרפאות בד"ת שהרי הובא במס'

בזיון לס"ת למלטלו ממקומו, וכמו שאמרו בירושלמי (יומא פרק בא לו אצל כה"ג, הלכה א') וכו', דנראה דאין להוציאו להוליכו לצורך בשר ודם, ומכל שכן לדבר זה, כי זכות התורה היכן שהוא נמצא יגן, והיכן מצינו שיש זכות בהבאת ס"ת? ויותר טוב שיתן מעות לת"ח שילמד בזמן ההוא, או שבעלה או קרובה ילמדו בזמן ההוא, אבל כשמטריחים ס"ת לפתח היולדת אינו זכות ואין לו שורש וענף, ואדרבא מהירושלמי הנ"ל וממה שכתב על זה המרדכי (סוף פרק קמא דמס' ר"ה ס' תש"י) ורבני האחרונים (באו"ח ס' קל"ה-י"ד), נראה דלאו שפיר דמי למיעבד הכי.

(זולת זה מצאנו בקבלה מעשית, שמותר לשטוף רגלי הס"ת בהיותם נמצאים בהיכל ובמקומם [וזה שייך בעמודי הס"ת של בני אשכנז] ולתת למקשה לילד לשתותם, כי בזה ליכא שום פיקפוק כלל, ואדרבא כבוד גדול לתורה לשתות מי רחיצה של עמודי הס"ת, וזה ברור).

עוד כתב, שהובא בעיקרי הד"ט (יו"ד ס' כ"ז אות ב"ג) שבשו"ת כ"י להרב עזריאל דאיינה (סימן ג') קרא תגר על המנהג הגרוע להביא ס"ת למקשה לילד וליתנו בחיקה, דישתקע הדבר ולא יאמר, והביא גם כן פסק אחד מהגאון רבי דוד גרא"ץ ממנומכה שצווח על זה והסכים עמו לכטלו. גם בספרו ספר החיים (סימן ו' אות ה'), הביא הגר"ח פאלאג'י וצוק"ל חלק מהדברים שכתבם בספרו רפואה וחיים.

(ומידי עסקינן כסגולה ליולדת ראיתי בספר תורת היולדת (פ"ל דף קל"ט הלכה ב'), שכתב בשם הדרכי תשובה (ס' קע"ט סעיף ט' ס"ק ל"ב), בשם שו"ת טוטו"ד (תליתאי ח"ב מ"ז), ועל דבר המנהג באשה מעוברת

שבת (דף ס"ז), אמר רבי יוחנן לאישתא צמורתא (רש"י, חולי שמחממת וקודחת את הגוף) וכו' לימא וירא מלאך ה' אליו, והיאך יכול לומר כן והרי אסור להתרפאות בד"ת? עוד הביא את מה שהובא במס' סנהדרין (דף צ"ד), אמר רבינא, מי שמפחד אע"ג שהוא לא רואה כלום מולו רואה, ומה יעשה וכו', יקרא קריאת שמע. והקשה שם המהרש"א, והרי אסור להתרפאות בד"ת? ותירץ שזה נקרא רק להגן שזה שרי, ואע"ג שהוא מפחד, וכדאיתא בפרק ידיעות הטומאה.

ובתפארת ישראל (על המשניות סנהדרין פ"י משנה א' אות ט'), על דברי הרמב"ם שכתב אסור להניח ספר או תפילין על אדם הנבעת או על החולה כמו שנוהגים בילד קודם המילה. [לפנינו ברמב"ם הלשון קצת שונה], והסביר הכ"מ, משום שאסור להתרפאות בד"ת, הקשה ע"ז והרי הובא במס' סנהדרין שמי שמפחד יקרא קר"ש, וא"כ יוצא שמי שמפחד אינו נקרא חולי, ושכן כתב המהרש"א, וא"כ איך יבאר הרמב"ם את הגמ' במס' סנהדרין? [עין ב"י שכ', שנבעת זהו חולי, ואולי בקמן נבעת זהו חולי. ותירץ שם התפארת ישראל, שהאיסור הוא לקרוא פסוק אחד [שאו מוכח] שאין כוונתו ללמוד תורה אלא לקרוא את הפסוק כמין לחש, אבל כשקורא פרשה שלימה [כגון קר"ש, או שלומד תורה מה שאמרו חש בראשו יעסוק בתורה] דלא מוכח כלוחש לרפואה, רק שתגן עליו זכות התורה [מותר] ע"כ].

וכתב שם, הדברי שלום שבביאור הדברים נראה כמו שכתב הפרישה (יו"ד סי' קע"ט ס"ק י"ז), שלא אסרו אלא כשקורא עליו פסוק ולא מתכוין אלא לרפואה בלא טעם, כעין לחש וכעין רפואת הטבע, אבל כשקורא מזמורים,

כקר"ש של לילה, או מזמורים שמדברים איך שהקב"ה מציל לבוטחים בו, וכוונתו שבשכר המצוה ובשכר הביטחון יצילהו הקב"ה, מותר, ומצוה לעשות כן, וכן משמע מלשון הרמב"ם וכו' ע"כ. ולפ"ז כתב שם בדברי שלום, שנראה ליישב את מה שהובא במס' שבת (דף ס"ז), לאישתא צמורתא יאמר וירא מלאך ה' אליו, שאין פירושו שאומר את הפסוקים סתם דרך לחש שאו פשיטא שאסור, אלא מדובר שאומר את הפסוקים דרך תפילה והתעוררות, שכמו שהסנה לא נשרף כך עם ישראל עם כל הצרות בסוף ישרא, ושכן כתב המאירי בחידושי למס' שבועות וכו'. ולפ"ז יובן מה שהובא במס' עירובין (דף נ"ד) חש בראשו יעסוק בתורה וכו', שכוונת הגמ' שיעסוק בתורה ובשכר זה יצילהו הקב"ה ממכאוביו. וכן מובן מה שהובא במס' שבועות (דף ט"ו). שאסור להתרפאות בד"ת היינו כשמכוין לרפואה בלא טעם וכעין לחש. ולפ"ז מה שהקשו על הרמב"ם שכתב שהתורה רפואת הנפשות ומהגמ' משמע שאף היא רפואת הגוף? לא קשיא, שאה"נ שהתורה מרפא שכך היא סגולתה, אלא שהרמב"ם מדבר באופן שלא מתכוין שזכות התורה תגן עליו, אלא מתכוין שהתורה תרפא אותו ללא כל טעם אלא כעין לחש שבאופן כזה אסור. ומעתה גם לא יהיה קשה על הרמב"ם ממס' סנהדרין (דף צ"ד), שהובא שם שמי שמפחד יקרא קר"ש, ששם הגמ' מתכוונת שאינו קורא אלא לרפואה כעין לחש, אלא כוונתו שיתעורר ליחוד ה' וידבק בו ועי"ז ינצל. וכן מה שכתב הרמב"ם שאסור לקרוא על התינוק שלא יפחד, היינו שקורא לרפואה ללא כל טעם אלא להיות כעין לחש, דבכהאי גוונא איכא איסורא להתרפאות בד"ת.

החולים. זאת ועוד, שבסוף התהילים אומרים גם יה"ד על רפואת החולים והיאך שרי? ואפשר שמכיון שבידי רצון אומרים שתכפר לו את חטאתינו, ובוה בודאי שרי, א"כ מה שמוסיפים אח"כ בקשה על הרפואה מכיון שאומרים אותו בדרך אנב שרי, ולבסוף נשאר בצ"ע.

ובשו"ת ציץ אליעזר יישב את שאלתו, וזאת על פי השאלה איך הגמ' אומרת שאסור להתרפאות בד"ת, והרי הובא במס' שבת (דף ס"ז) שעל אישתא צמירתא אומרים וירא מלאך ה' אליו וכו' והביא את תירוצו של המאירי במס' שבועות, שאין זה אלא כעין תפילה והכמתה שתבוא לו הישועה. עוד תירץ המאירי במס' שבת באופן אחר, דאפשר שלא נאמר אלא "כשעיקר" רפואתו בד"ת אבל מה שהובא במס' שבת לגבי אישתא צמירתא שם מדובר שעושה עוד דברים מבלעדי אמירת הפסוק הנ"ל ולכן מותר.

ולפי האמור יוצא מדברי המאירי, שמה שאסור להתרפאות בד"ת זהו דוקא כשאינו עושה מלבד זה שום פעולה אחרת לריפוי המחלה, אבל אם בנוסף לכך עושה עוד דבר או אין איסורא, ולפי"ו חולה שלוקח תרופות וגם אימר תהילים לרפואתו אין כוזה איסור, אא"כ מסתמך רק על אמירת התהילים.

ובמהרש"א מכת קושיא על דברי הגמ' היאך אמרה חש בראשו יעסוק בתורה והרי אין מתרפאים בד"ת? תירץ שאם מתכוין שע"י לימוד התורה תתרפא "הנפש" וממילא יתרפא גם הגוף, שרי. אבל אם לומד רק לרפואת הגוף הר"ו אסור. ובספר תורת חיים כתב, שמה שאמרו חש בראשו יעסוק בתורה היינו שמתכוין "שבכות" לימוד התורה יתרפא, אבל אם קורא פסוקים דרך לחש אסור. [עוד

איברא, בדקדוק לשון הרמב"ם לא משמע כמו שתירץ הפרישה, שהרי הרמב"ם כתב אבל "הבריא" שקרא פסוקין או מזמור תהילים כדי שתגן עליו זכות קריאתו, וינצל מצרות ומנוקין, הר"ז מותר. ומדנקט הרמב"ם "הבריא" משמע דסבירא ליה דדוקא "הבריא" שרי לקרוא פסוקים כדי שזכות קריאתם תגן עליו, אבל מי "שחלה" אסור לו לקרוא כדי שזכות קריאתם תגן עליו, ודלא כהפרישה.

ומפני שמשמע מהרמב"ם שלא מסכים עם תירוצו של הפרישה, אפ"ל שמה שכתוב חש בראשו יעסוק בתורה היינו אם חושש שיבוא לחולי כאב הראש יעסוק בתורה. וכן פירש תורת חיים במס' שבועות (דף ט"ו), וכו'. [גם לקמן הבאנו את דברי תשובות והנהגות, וכן את דברי שו"ת בצל החכמה, שהשיגו כמו שהשיגו כאן הדברי שלום]. ומ"מ צריך עיון קצת מהא דאיתא במס' סנהדרין (דף צ"ד) דמאן דמבעית ליקרי קר"ש.

עוד הביא, הדברי שלום שבספר רוח חיים על מסכת אבות הביא מעשה על המ"ו, שאשה אחת צעקה אליו על בנה שחולה, אמר לה המ"ו וכי תחת אלקים אני? אמרה לו אל תורתך אני צועקת, שהקב"ה והתורה הם אחד, אמר לה א"כ את התורה שאני עוסק בה כעת עם תלמידי אני נותן במתנה לילד, ובאותה שעה חלצתו החמה, וכתב ע"ז שם בדברי שלום, שצ"ע קצת האם להרמב"ם שרי בכהאי גוונא. ע"כ מספר דברי שלום.

וראיתי בשו"ת היקר והחשוב ציץ אליעזר (חי"ו סימן ל'), שכתב בנושא של להתרפאות בד"ת, ושם דן כמה שנשאר בצ"ע בספר משנת יעקב, שלפי מה שמבואר בש"ס ובפוסקים שאסור להתרפאות בד"ת ורק להגן שרי, א"כ איך קוראים תהילים לרפואתם של

עוד אפשר לתרץ, שכל האיסור זהו דוקא כשקורא פסוקים מסויימים, אבל אם קורא על הסדר בלי ברירה, אין בזה איסור. ודבר זה יש לדייק מדברי הרמב"ם שכתב, אבל הברייתא שקרא פסוקין וזמור "מתהילים, וממה שלא כתב זמור תהילים, אלא כתב זמור "מתהילים, משמע שברר איזה זמור מתהילים, אבל אם לא ברר זמור מסויים שפיר דמי. ולפי"אם כנים אנחנו אין לברור איזה זמורי תהילים לומר.

ולסיכום נאמר, עפ"י מה שכתבנו בהתחלה על פי המאירי במס' שבועות, שאם הוא מתפלל "לא רק עבור החולה" אלא גם עבור אדם בריא, שעיי"ז מגלה שאינו סומך לגמרי ובעיקר רק על הד"ת, הר"ז מותר. ונראה שיתכן שמשום הכי סידרו את היה"ר שלאחר התהילים בצירוף עוד כמה בקשות, כדי שעיי"כך לא תהיה בעיה שאסור להתרפאות מד"ת, וכשעושים מי שבירך בציבור אחר אמירת כמה זמורים עבור החולה, הגם שלא מזכירים עבור הבריאים מ"מ גם לא אומרים "זכות" אמירת התהילים, וא"כ יש לומר שהמי שבירך היא בקשה מיוחדת "אגב" אמירת זמורי התהילים. עכ"ד.

אחרי כתבי זאת, ראיתי שגם בספר תשובות והנהגות (ח"א סימן קכ"א) הן לגבי אמירת תהילים, או פסוקים מפרק קי"ט שבתהילים כפי שם החולה, האם אינו נקרא שמתרפא בד"ת. והשיב, שאולי האומרים כן סומכים על דברי החינוך (מצוה תקי"ב) שכתב, שכל האיסור זה אם מתכוין שעצם הד"ת יהיו לרפואה, אבל אם אומרו כדי שיתעורר לכמות בה' ועל ידי זה יהיה נשמר מכל נזק, הר"ז מותר, וכ"כ בתורת חיים.

אך לדעת הרמב"ם משמע, שגם לזכות הד"ת הרי זה אסור. ועל פי זה נראה, שנכון להשמיט

כתב שם המהרש"א, שמה שאמרו חש בראשו יעסוק בתורה היינו כשחש בראשו קצת ולא נפל משכב מותר, ואין בזה בעיה של אסור להתרפאות בד"ת. והנה לפי דברי המהרש"א הנ"ל, יצא שיש ג' דרגות: א). ישנו אדם שחש קצת בחולי ולא נפל למשכב. ב). ישנו אדם שהוא ממש חולה אבל אינו בסכנת נפשות. ג). ישנו אדם שחולה בחולי שיש בו סכנת נפשות. ולפי"ז יצא שבדרגות א' וג' מותר להתרפאות בד"ת ורק בדרגה ב' אסור].

ואם בן לפי המהרש"א והתו"ח מיושב ענין אמירת התהילים על החולה, מאחר ואומר את התהילים לא בדרך לחש, אלא דרך תפילה ותחנונים לש"ש, באשר שכך הוא רצון הקב"ה שיתפללו אליו בעת צרה, ובזכות שעושה את רצונו יתברך מבקש שיעיל לו זכות זו ויתרפא, שפיר דמי.

ובספר החינוך (מצוה תקי"ב) כתב, שאם קורא תהילים או פסוקים כדי שיתעורר לכמות בה', ועיי"ז יהיה נשמר מכל נזק, אינו נקרא שמתרפא בד"ת. ובספר מעין החכמה כתב, שדברי החינוך חוזרים גם על קריאת תהילים וכיו"ב, על אדם חולה.

זאת ועוד, כדאי להזכיר שרבינו ישעיה הראשון, וריא"ז, והרישב"א, סוברים שדוקא כשיש מכה אסור להתרפאות בד"ת אבל כשאין מכה בנזק חולי הקדחת וכדומה, מותר ללחוש ולהתרפא בד"ת.

ועל פי זה כתב החיד"א זצוק"ל בספרו פתח עינים (מס' שבועות דף ט"ו), שמה שהובא במס' עירובין (דף נ"ד), חש בראשו יעסוק בתורה, ולבאורה קשה ע"ז והרי הובא במס' שבועות שאסור להתרפאות בד"ת? יש לומר שבמס' עירובין מדובר כשיש לו חולי שאין בו מכה, ולכן שרי.

ובשו"ת החשוב באר משה (ח"ג סימן קע"ז) נשאל, אם נכון המנהג מה שנהגו להניח תחת ראשו של תינוק בליל מילתו ספר גועם אלימלך, תורת משה להחת"ס, ובני יששכר וכיו"ב להגן על הילד? והשיב על פי הנאמר במס' שבועות (דף ט"ז), שלהגן מותר לומר פסוקים. ואם תאמר שבכל זאת מנ"ל שמותר להשתמש בספרי קודש? מהירושלמי מוכח שמותר להניח תפילין או ספר תורה כדי להגן עליו שלא יפגע, ואם תשאל מנ"ל שספרים כמו גועם אלימלך וכדומה מגינים, כדי שיהיה מותר להשתמש בהם? יש להשיב על פי הנאמר במס' יומא (דף פ"ג ע"א) ומעוד מקומות, שכל מה שאינו מאכל של איסור ואינו מעשה איסור תורה, כל שמאמין בדבר מצד סגולה בודאי שרי, וה"ה כאן. והאר"ך בזה הרבה, ומסקנתו שמותר להניח ספרים תחת ראשו של תינוק בליל מילתו כדי להגן.

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ו סימן קס"ב אות ב') כתב, על דבר השאלה האם מותר להניח בעת צרה ר"ל מתחת ראשו של חולה דף מחידושי חת"ס ז"ע, ואין בזה בעיה שאין מתרפאים בד"ת? והשיב, לא ידעתי מה קשיא לכבודו, שהרי מבואר בתוס' במס' שבועות (דף ט"ז ד"ה אסור) וכמור ב"י (יו"ד סימן קע"ט), דכמקום סכנה מותר להתרפאות בד"ת. וכן מבואר בפוסקים לענין קמיעות.

ובשו"ת דברי מלביאל (ח"ה סימן קס"ו). בנדפסים בזמנינו ח"ד הוא ח"ה), כתב על דבר הנהוגים לתת ספר רזיאל המלאך תחת הכר של היולדת, שחושבים זה לתועלת, וחפץ לדעת האם מותר לעשות כן? הנה מפורש במס' ברכות (דף כ"ד), שמותר להניח תפילין "ולא" כנגד הראש. ומשום ריפוי בד"ת אין חשש, מאחר שיש לומר שזה בא רק לאגוני

את מה שנהגו לומר בסיום אמירת פרקי התהילים, בזכות פסוקי התהילים ותבותיהם ואותיותיהם, דמשמע "שזכות התהילים גופא" יהיה לרפואה, ולשיטת הרמב"ם הר"ז כמתרפא בדברי תורה. רק יש לומר שיעמוד לנו זכות "תחנונינו" באמירת פסוקי התהילים, בזכות תבותיהם ואותיותיהם ונקודותיהם, דהיינו שמפרש להיפך, שאינו מבקש רחמים "בזכות הקריאה" אלא לתחנונים, וזה מותר. שבתוך ספר התהילים גנו דוד המלך סודות הרבה, ועל דעתו וכוונתו אנו מתחנונים שיעלו תחנונינו לרצון לפני ארון כל, ולא בזכות הקריאה, שאין מתרפאים בד"ת אף בספר התהילים.

ומה שאומרים מפרק קי"ט לפי אותיות שם החולה לנתבאר, היינו דוקא לחולה שיש בו סכנה, וכמדומני שכך הוא המנהג. וזה מותר כמו כתב בשו"ע (יו"ד סי' קע"ט סעיף ח').

ובשו"ת בצל החכמה (ח"ד סי' מ"ז) הביא את דברי קונטרס דבק טוב (סי' ד' ד"ה בענין), שהביא את מה שכתב בספר עיני ישראל שתמה על מנהג ישראל לומר תהילים עבור החולה, והרי אסור להתרפאות בדברי תורה? ותירץ [על פי מה שכתב בס' תורת חיים] דהיינו דוקא "בדרך סגולה" אבל אם אומרו כדי שיתרפא "בזכות" התורה מותר, אלא שלפ"ז אי אפשר לומר מזמורים מסויימים לרפואה, וכמו כן אי אפשר לומר פסוקי תמניא אפילו לפי אותיותיו של שם החולה וכו' עיי"ש. והשיג עליו (בצל החכמה) שמה שכתב שמותר אם מתכוין שיתרפא "בזכות" התורה, והרי לפי הרמב"ם משמע שזה אסור. גם מה שכתב שלפ"ז יש לאסור לומר מזמורים מסויימים ופסוקי תמניא אפי', והרי המנהג לומר כן עבור חולה שיש בו סכנה, וזה מותר.

לז. מותר להניח תחת הכר של יולדת, ספר נועם אלימלך או ספר רזיאל המלאך רק שלא יניחנו תחת ראשה ממש, אלא בצידה³⁷.

בית מאור

וכעו"ה) "לא רק עבור החולה" אלא גם עבור אדם בריא, שאז קריאת הדברים הנזכרים לעיל זה גם אנב "לחולה", הר"ז שפיר דמי, וראוי שבאמירת יהיה רצון ויזכיר גם אדם בריא או בקשות אחרות שאינם לרפואה. ועיין מה שכתבנו לעיל בשם שו"ת תשובות והנהגות. ועם כל זה עדיין דבר זה לא אפריק לגמרי מחולשא, לגבי חולה "שאינ" בו סכנה. כמו כן ישנו ספר שנקרא שיעור קומה (שהדפיסו אחי וראש הרה"ח שמואל שמואלי שליט"א), והוא ספר של צדיק קדמון וישנו בו מימרות מהתנ"ך ומהזוהר לפי אבריו של האדם, והקורא בו מתקן את נפשו ואת אבריו הפגומים וממלא גורם שיתרפא באותו אבר שבו הוא חולה, ושמעתי שהרה"ג והמקובל רבי יצחק כדורי שליט"א מחזיק הרבה מספר זה. (וכן כתב בשמו אחי וראש הרה"ג המקובל רבי בניוה שמואלי שליט"א). ולפי הנ"ל נראה שמותר להשתמש בו מכיון שהוא נכתב לתיקן הנפש ואגב זה מתרפא הגוף. (נב). חלק מהמקורות הנ"ל, ניתנו לי ע"י הרה"ח רבי יוסף חיים מזרחי שליט"א, וע"י הרה"ח רבי אבישי טהרני שליט"א).

37. לגבי ספר רזיאל המלאך, כן הובא בשו"ת דברי מלכאל (ח"ה סימן קס"ו, בנדפסים ח"ד הוא ח"ה), והעתקנו את דבריו בסוף התשובה הקודמת עיי"ש. והסכים עמו להלכה בספר חיי נפש (ח"ה, בחלק השו"ת, תשובה ש"ג דף שפ"ח). וה"ה לאלו שנוהגים להניח ספר נועם אלימלך כסגולה, וע"ע מה שכתבנו שם בשם

ולשמירה, וכדאיתא במס' שבועות (דף מ"ו), וגם בנידון דידן הוא רק להגן כדי שתלך בלי פגע, ולכן נראה שאין למחות ביד העושים כן, ורק יזהירו שלא יניחום כנגד הראש. וע"ע בספר פסקי תשובות (ח"ב דף רפ"ב).

אחר כל האמור לעיל בס"ד נראה לענ"ד לסכם:

(א). לגבי להניח ספר או דף של תורה תחת ראשו של חולה שיש בו סכנה, או אשה שצריכה ללדת, הרי זה מותר. וכן מותר להניח אם עושים כן כדי להגן שאדם לא ינוק או יחלה. רק שישים את הספר בצורה שראוי להניח ספר קודש.

(ב). ולגבי אמירת תהילים, או פסוקים מסויימים, כגון מפרק קי"ט שבתהילים, או פסוקים שיש בהם סגולות מיוחדות, וכן להשתמש בשימוש תהילים (הוא קונטרס שכותב כל פרק שבתהילים לאיזה חולי עוור, וכמה פסוקים לקרוא מאותו הפרק, וכמה פעמים לאומר, ובאיזה זמן לאומר ובעז"ה) וכן להקדיש יום של תורה עבור חולה, אם הוא חולה "שיש" בו סכנה, מותר. וכמו שפסק מרן (ביו"ד סימן קע"ט סעיף ח'). וכן אם עושה כן כדי להגן על אדם שלא יחלה, או עבור עצמו שלא יחלה, הרי זה מותר. וכמו שפסק מרן (שם בסעיף י'). אבל אם הוא חולה "שאינ" בו סכנה, אין דבר זה פשוט להלכה. ולפי שו"ת ציץ אליעזר (שהבאנו דבריו לעיל) אם הוא קורא את הדברים הנזכרים לעיל (תהילים, פסוקים מסויימים, שימוש תהילים,

לח. אין ראוי להביא ס"ת לפתח בית היולדת כשמקשה ללדת³⁸.

הנחת ספר סמוך לראשו של תינוק בליל מילתו

למ. מותר להניח ספר נועם אלימלך, או תורת משה (לחת"ס), או בני יששכר וכיו"ב, סמוך לראשו של התינוק בליל מילתו³⁹.

מ. אין להניח תפילין או ספר על תינוק שנבהל כדי שיישן⁴⁰.

מא. להתייעץ עם התורה על ידי פתיחת חומש או תנ"ך, ולהתנהג על פי הנאמר לו, הר"ז מותר⁴¹.

בית מאיר

מהלכות ע"ז הלכה י"ב), ושכן פסק מרן (כיו"ד סימן קע"ט סעיף ט'). אא"כ יש בזה סכנת נפשות. ודברים אלו הובאו בהרחבה לעיל בהערה 36 בתחילתה.

41. בשו"ת ושנתם (הלכות קניינים סימן ר"ז על סעיף י"ג) לגבי משחק בקוביה כתבנו בדרך אגב כדון אם מותר לפתוח חומש וכיו"ב להתייעץ עם התורה, ומאחר ודין זה שייך לכאן העתקנוהו כאן.

עיין בספר החשוב כתר שם טוב (ח"א דפים ל"ט-מ"א לירידי וחכיבי ליש ולביא ר' אבישי מהרני נר"ו), שהביא מה שאמרו בספרי דברים (פיסקא שכ"ב), שאין שואלים בגורלות. משום תמים תהיה, וכן פסק מרן (יו"ד סי' קע"ט ס"א) שאין שואלים בגורלות. והרמב"ם בתשובה (סימן קע"ב) כתב בדבר מי שפותח בספרי תורה על דרך הגורל, האם זה מותר אם לאו, ביחוד מאחר שאותו האיש הוא שליח ציבור, ובא אל גויים וערלים ופותח להם ומטיל גורל ונתפרסם בזה וכו', והשיב, מונעים אותו מלעשות כך לגויים וכו'. ועיין ברמב"ם (הלכות עכו"ם פרק י"א הלכה ה'), שמן הדין

שו"ת באר משה (ח"ג סימן קע"ז) ושכט הלוי (ח"ז סימן קס"ב אות ב').

38. עיין בהערה 36 שכתבנו, שבספר באר שבע הביא סמך למה שנתגו שנותנים ס"ת על מקשה לילד, ובשו"ת חינוך בית יהודה השיג עליו, ושלכן ראוי להביאו רק לפתח בית היולדת. והגר"ח פאלאג'י בספרו רפואה וחיים פרק ט' אינו מסכים גם לזה, עיי"ש בהרחבה.

39. כן כתב בשו"ת באר משה (ח"ג סימן קע"ז), והבאנו דבריו בהרחבה בהערה 36. ולקמן כתבנו (לגבי לא להשאיר ספר פתוח), שכתב בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א סי' פ"ה הלכה א' במקורות שם), שהגאון החיד"א כתב בספרו כסא רחמים שעל מסכת סופרים (פ"ג הלכה י"ד), מכאן נלמד לבטל את המנהג שנהגו להניח ספר "פתוח" על כסא של אליהו הנביא יום או יומיים לפני המילה, דהוא בזיון התורה, ואין טעם למנהג זה. וראה עוד כנפש חיים (להגר"ח פאלאג'י וצוק"ל מערכת ש' אות נ"א).

40. על פי דברי הירושלמי (מס' שבת פ"ו סוף הלכה ב'), ועל פי דברי הרמב"ם (בפי"א

ספר הפוך

מב. אין להניח ספרים הפוכים על פניהם⁴².

בית מאור

רפואה וחיים (פרק י"ב אות קס"ז). וידוע שהרב חיד"א עצמו היה משתמש בזה כמו שכתב בספרו מעגל טוב (דף 70) וז"ל: ליל מוצאי שבת קודש הייתי בצער, ויום ראשון שלחתי לאברהם לליוורנו על פי הגורל, שבא לי פסוק (שמות כ' ו') "לא תשא את שם ה' אלהיך לשוא", ובא לי תכף פתרונו שהוא ר"ת, לא תלך שם אתה, אלא תכף שלא משרתך, ה' אלהיך לך שומר ומושיע אמן. ושלחתי להביא הכתבים לעיבורם. ע"כ. ושמעתי באומרים לי מפי מגידי אמת, שכך נוהג הרה"ג המקובל רבי יצחק כדורי שליט"א להתיעץ עם התורה, ועיני ראו ולא זר איך שעשו בסדר שאמר להם ויצא דברים נפלאים. ועיי"ע בספר תמים תהיה דפים נ"ו-נ"ח, וכתב שם עוד בשכ"ס חסד לאלפים (שם אות ד') הביא את הג"ל וסיים וז"ל: אבל בלי צורך לעשות גורל למען דעת עתידות לא אריך למיעבד הכי, וכו'. עוד כ' שם שבמס' חולין (דף צ"ה ע"ב) הובא שמואל בדיק בספרא, ופירש ר"ג אם חזר בפסוק טוב אם לאו, ע"כ. 42. כן כתב רמ"א (יו"ד סימן רפ"ב סעיף ה') בשם מהרי"ל. וכן כתב ערוך השולחן (שם ס"ק י"א). וכתב היפה ללב (סימן עז"ר יו"ד ס"ק ב'), אסרו להפוך אפילו ספרי הלכות ואגדות ושאר ספרים, וכשמצאו כך צריך להפכו.

וכתב עוד, ומכאן תוכחת מגולה שלא לתת שום ספר קודש, ביד תינוק שאין בו דעת להבחין מה למעלה מה למטה, ומחמת

מותר לשאול לתינוק איזה פסוק אתה לומד בדרך גורל. וכתב ע"ז מרן החיד"א בשו"ת חיים שאל (ח"א סי' ל"ח אות מ"א), שמה שאסר הרמב"ם בתשובה, איירי על אדם שחזר על הבתים ועושה גורל לנשים והאנשים וכו' שאז אסור, אבל הרוצה לימלך בתורה בינו ובין עצמו מותר, והכי חוינן לרבנן קשישאי שפותחים את הספר כמו גורל בצר להם. ע"כ. וכ"כ מהריק"ש (יו"ד סי' קע"ט סעיף ד'), שמותר לפתוח בתורה ולראות פסוק העולה, כי היא חיינו, וכן עמא דבר. והביאו מרן החיד"א בספרו ברכי יוסף (שם ס"ק ו'). עוד כתב שם, שמצא קונטרס כתיבת יד מהגאון רבי אליהו הכהן מאזמיר בעל שבט מוסר, שכתב וז"ל: קבלתי מרבתי כשהיו רוצים לעשות איזה דבר והיו מסופקים אם לעשותו אם לאו, היו נוטלים חומש או נ"ך, והיו פותחים אותו ורואים בראש הדף מה פסוק היה מוצא, וכפי מה שמראה אותו פסוק היו עושים, ונמצא שהיו מתייעצים עם התורה כדת מה לעשות בכל עניניהם, וזה עצמו רומז מאמרם ז"ל: "ליטול עצה מן התורה", דמורה לעצמו היתר כך, ואין זה בכלל משתמש בתורה. עכ"ל. וכתב ע"ז החיד"א הנ"ל, שגם מה שאמרו בספרי אין שואלין בגורלות (וכ"פ מרן ביו"ד סי' קע"ט ס"א), מודו דבכגון דא שרי. וחזר שנית בספרו דבש לפי (מערכת ת' אות מ"ה), ועיין בקונטרס דבש דיבורים (שם אות קל"ט) שכתב שכן היה מנהג הבעל שם טוב. וכ"כ הגאון רבי חיים פאלאגי בספרו

מג. אין להניח ספר סגור הפוך על פניו. [אע"פ שמצד הסברא לא נראה שיש הבדל אם מונח בצד זה או בצידו האחרון] 43.

מד. אם ראה ספרים הפוכים על פניהם, טוב להופכם 44.

בית מאיר

הספר יוכל למוצאו. ונראה שספר שכרכו אותו במעות בהיפך, אולינן בתר הנראה בחוץ [דהיינו שניחו בצד שכתוב את שם הספר. ולפי דבריו יש לעיין אם שם הספר שכתוב "בגב הספר" נכתב הפוך, דהיינו שאם יניחו בספריה לפי איך שכתוב, יצא שהספר עומד הפוך. האם גם בזה יתיר להניחו כך, או מאחר שזה בזיון יותר, יודה שלא יניחנו כך] ועיין לקמן בהערה 45 שכתבנו בשם שו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן צ"ד), שהגדר הוא כל שנחשב בזיון בעיני העולם וכו'. גם בספר כבוד הספרים (דף ק' הערה ט"ו) כתב שאין לעשות כן. ע"כ. והרה"ג רבי יצחק יוסף שליט"א, כתב לי שיש מתירים, מכיון שהיום מודפס משני הצדדים.

ועיי"ע בגני הקודש (דף ס"ד) שהביא מעשה על האדמו"ר הבית ישראל זצוק"ל מגור, שבערוב ימיו כאשר נשאוהו חסידיו כשלא היה בכוחו ללכת, עזר פעם בעדם ולא נתן להם להמשיך, הצביע להם האדמו"ר לעבר אחת הפינות שבבהמ"ד, כאשר הלכו לברוק ראו שמונח שם ספר הפוך [לא מסופר באיזה אופן היה הפוך], ואיך שהפכו את הספר הסכים האדמו"ר להמשיך בדרך. בקדושתו הרבה הרגיש את הדבר...

44. רמ"א כתב להופכם (שם). והוסיף לי הרה"ג רבי יצחק יוסף שליט"א: "שמוכ" להופכם, אך אין לגעור במי שאינו עושה כן. וציין לי שזה בשם מרן אאמו"ר שליט"א.

כן הופך את הספר על פניו. [וישנם אנשים שמביאים ילדים לכהכנס"ס ורוצים שהילד יהיה בשקט, נותנים בידו סידור וכדומה, והילדים מקמטים את הדפים, ולפעמים גם נקרעים הדפים]. ועיין בספר שו"ב (סימן רפ"ב), ובספר תורה וחיים למאירי דאורייתא, רבי אבא זלה"ה (אות רבי"ה ס"א ע"ב). [הוא הרה"ג רבי חיים פאלאג'י זלה"ה].

43. רמ"א (ביו"ד סימן רפ"ב סעיף ה') כתב, שאסור להפוך ספר על פניו, וכשמוצאו הפוך, צריך להופכו. וכתב על זה בספר גני הקודש (דף ל"ו בס"ק מ'), כפי הנראה נחלקו הגר"א והמקדש מעט בביאור דברי הרמ"א, דהגר"א כתב שמקור הרמ"א מסימן רע"ו, ושם מדובר בפתוח שלא להפכו על פניו, אך המקדש מעט מבין שרמ"א מדבר על ספר שהוא סגור. עוד כתב שם, ששמע מהגר"ג קרליץ שליט"א שאף שקשה לומר על ספר שהוא "הפוך" שהרי כמו שאפשר לפותחו מכאן, אפשר לפותחו מהצד השני, מ"מ ההרגשה שזה הפוך, ולכן אין להניחו כך. ועיי"ש עוד. ע"כ. ובספר שו"ע המקוצר (עיני יצחק, ח"ה דף קצ"ה ס"ק כ"ח), האריך הרבה בדין זה וכתב: שלא מצא מקור למנהג האשכנזים המקפידים שלא להניח ספר הפוך, (ועיי"ש שמסביר את דבריו). ומכל מקום נראה לפי מה שנהוג בזמנינו לכתוב על גבי הכריכה בצד הימני את שם הספר, ראוי להניחו בצד זה, (הטעמים: א). משום שזהו כבודו של הספר. ב). כדי שמי שמחפש את

מח. כתב החיד"א, הרבה אנשים אינם נוהרים כשקוראים אותם לעלות לס"ת, או כשפוסקים לדברים אחרים, הופכים את הספר שהוא קורא בו חומש או תהילים על פניו, והם עתידין לתת את הדין, ולמוכיחים ינעם⁴⁵.

מזו. אדם שרוצה ללמוד בסוף הספר, אין לו להניח את ספר הפוך כדי למצוא בנקל את מקום לימודו, אלא יניחנו כדרכו, וידפף למצוא את מקום לימודו⁴⁶.

מזו. אסור להניח ספר פתוח על פניו כדי שלא יתהפכו לו הרפים⁴⁷.

מח. אין להניח ספר הפוך כשצד ראשי האותיות לצד מטה, ואם מצא שהניחו ספר בצורה כזו, יש להפכו ולנשקו⁴⁸.

בית מאור

45. כן כתב בספר ברכת נפתלי (דף ס' הלכה כ"ה), וציין שם שכן נלע"ד פשוט.

47. כן כתב בספר כבוד הספרים (דף צ"ט הלכה ט'). ואע"פ שאת דין זה אפשר לדייק ממה שכתבנו בסעיף מה. ככל זאת כתבתי את דין זה משום שלפעמים אנשים מניחים ספר פתוח כשהוא הפוך כדי להראות בעלות על המקום, ולפעמים כדי שישאר לו המקום שנמצאים בו כעת בקריאת התורה, קמ"ל שבכל אופן אסור.

48. כן כתב כשיורי כנה"ג (על הטור יו"ד סימן רפ"ב אות י"ח), בשם המהרי"ל בדרשותיו, שכשהיה רואה ספר הפוך עליונו למטה, היה הופכו ומנשקו. וכ"כ ערוך השולחן (שם אות י"א), וכ"כ בבית לחם יהודה (הובא בגליון שו"ע יו"ד סימן רפ"ב).

וכתב בקונטרס התחזקות בשמירת כבוד הספרים (עמוד ק"ו ק"ז), בוא וראה איך היו בדור שעבר מתייחסים לשמירת כבוד הספרים, שכד הוינא מליא, כאשר אמר ז"ל היה חולה ל"ע, ציויתי אמי ע"ה לבדוק בארון

45. כן כתב הגאון החיד"א וצוק"ל בשיורי ברכה (יו"ד סימן רפ"ב אות ה'), בשם הרד"ק בהגהותיו שבכת"י.

ובשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן צ"ד ענף א'), הביא את דברי הגאון החיד"א, וכתב עליו, ויש לעיין איזה איסור יש בדבר, שהרי ביריעה של ס"ת אם הופכה על פניה, הר"ז נחשב לביוון מאחר שהכתב למטה והחלק למעלה, אבל בספרים שמשני צדדי הרפים מודפסים ד"ת, אם כן לעולם יש כתב למעלה וכתב למטה, ומה ראה שכתב זה יהיה למעלה, או כתב אחר.

ולבן נראה, שהגדר הוא שהכל תלוי מה נחשב ביוון לפי המקובל לשמור את כבוד הספרים, וכיון שרגילים להחזיק את הספר בשעת הלימוד כשהכריכה למטה, א"כ כאשר שמים את הספר להיפך, דהיינו כשהכריכה למעלה והכתב למטה, נחשב לביוון. וכן פסק לי גאון אחד [הוא הגרי"ש אלישיב שליט"א], להזהר בזה לכתחילה, אלא שנראה לי שאינו חמור כל כך בעיניו.

ממ. לכתחילה אין להניח ספר על סטנדר כשצד העליון של הספר מופנה לצד מטה⁴⁹.

נ. אין ללכת עם ספר כשצד העליון של הספר לצד מטה⁵⁰.

נא. ספר קודש שנכתב בשפת לע"ז הנכתב משמאל לימין (כגון אנגלית), יניחנו כדרך קריאתו⁵¹.

נב. מותר להניח ספר הפוך על פניו לצורך צילומו⁵².

נג. ספרים רבים שנמצאים בכריכות הספרים או במחסנים, וחלקם הפוכים, וקשה הדבר מאוד להופכם, רשאי להשאירם כך. אומנם מי שיטרח להופכם שכרו מרובה מאוד מאוד⁵³.

בית מאיר

הספרים אם לא עומדים שם ספרים הפוכים, וכן לבדוק את המזווחות, עד כדי כך שמרו על כבוד הספרים. וכבר כתבנו לעיל במוסר שעל שמירת כבוד הספרים בשם הסטייפלר וצוק"ל שיכול לגרום שיהיה העובר נמצא הפוך ח"ו.

49. כנלע"ד מהדין הקודם, שגם כשמונח ספר כך בסטנדר הרי זה בזיון. וכמה פעמים שמתו לב לכך וראיתי שזה בזיון. אחר כן ראיתי שכן כתב בספר כבוד הספרים (דף ק' הערה ט"ז). כמו כן יש לעורר, שישנם ספסלים שבגב שלהם בנויים סטנדרים לאלו שיושבים מאחורה (מצוי אצל בני אשכנז), גם כזה צריך להזהר שעליונו של הספר יהיה מונח לצד מעלה ולא להיפך.

50. כן כתב בספר חסידים (סימן תתקמ"ג).

51. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ו-ל"ז). וכתב שם במקור הדין, שכן שמע מהגר"נ קרליץ שליט"א.

52. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ז). וכתב

שם במקור הדין, שכן הורה למעשה הגר"נ קרליץ שליט"א.

53. כן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן צ"ד). ואחד ממקורותיו זה ממס' עירובין (דף ע"א), שהובא שם כמשנה לגבי אם אדם נמצא בראש הגג ונתגלגל הספר מידו, והגיע ל"י טפחים שקרובים לרה"ר, הופכו על הכתב. ושאלה שם הגמ' (ברך צ"ח ע"א), האם מותר להופכו על הכתב, והרי תניא שאסור להפוך יריעה על פניה אלא פורס עליה מפה? תירצה הגמ', שכמשנה מדובר שאי אפשר, דהיינו שאין לו בגד ולכן הופכה על פניה. וא"כ רואים מגמ' זו, שכשאי אפשר מותר, א"כ כשנמצאים ספרים רבים בכריכה או במחסנים ויש טירחא גדולה להפוך את כל הספרים, הוי כמו אי אפשר, ורשאי להניחם כמו שהם. וכתב שהסכים עמו גאון אחד [הוא הגר"ש אלישיב שליט"א]. אמנם מי שמסוגל להפוך את הספרים, אשריו ואשריו חלקו בזה ובכא.

הנחת ספר פתוח

נד. אדם שיוצא באמצע הלימוד, לא יניח את הספר שלומד בו פתוח ויצא, אלא יסגרנו או יכסנו במפה וכדומה ועיין לקמן בסעיף ס' שיש מקילים, ועיי"ש בפרטי הדין⁵⁴.

בית מאיר

קדושים) שדא ביה נגרא בדברי הב"ח הנ"ל, דשאני ספר שהתגלגל לר"ח [היינו מה שהובא במס' עירובין דף צ"ח, כנלע"ד פשוט] שהוא מוטל ברה"ר לעיני כל עובר. ומה שהובא שכותבי ספרים לא ישאירו ספר פתוח, הוא משום שלא יעלה אבק על האותיות, וכן מוכח מרש"י (עירובין צ"ח) דכתב שלא יעלה אבק, ולא מצד ביוון הספר שהוא נשאר פתוח, עיי"ש בגידולי הקודש שהאריך בטוב טעם ודעת. וכתב באבני ישפה, אולי לפ"ז יש לתרץ למה הב"ח למד כן מהירושלמי ולא מהבבלי, אולם גם מהירושלמי אין הכרח וכו'. ודין זה הובא גם במס' סופרים (פ"ג הלכה ט"ז), אלא שנראה שבמס' סופרים גם מדובר על "כותבי ספרים", [ומטעם שלא יעלה אבק על האותיות הלהות], וזה ראייה לבעל גידולי הקודש הנ"ל. וסיים שם באבני ישפה, שאינו רוצה להקל אלא ביוצא לזמן קצר, ע"כ. [ועיין בזה לקמן בסעיף ס' מה שכתבנו לגבי יוצא לזמן קצר].

אולם ראיתי בספר יוסף אומץ (יופא דף 278) שכתב: ראיתי מקפידים שלא ללכת מהספר כשהספר פתוח. אפילו כשרעתו לחזור לספר, ונראה לי שהטעם [שמקפידים שלא להשאיר את הספר פתוח]: א. "הוי ביוון לספר". ב. וגם יש לחוש שמא יפול עליו אבק או עפר או כל דבר של גנאי. אחרי שכתבתי דברים אלו, מצאתי שכתב כן להדיא בספר יש נוחלין, עכ"ל. [דהיינו שלפי זה גם אם אין

54. כתב הב"ח (ביו"ד סימן רע"ז), שלא יצא אדם לחוץ ויניח את הספר פתוח אם אין עליו מפה, דלאו דוקא ספר תורה אלא הוא הדין בשאר ספרים. וכתב בספר קול יעקב (לבעל ספרי כף החיים שם בס"ק ג'), שכן כתבו הברכ"י (אות א'), והשו"ג (אות ג'), ואנייה דיונה (שם אות ד'). ע"כ. וכ"כ בספר יוסף אומץ (יופא דף 278), וכ"כ היפה ללב (יו"ד סי' עז"ר ס"ק ג'), שכך היה נוהג הרשב"ץ, ע"כ. וכן היה נוהג בעל כנה"ג. וכ"כ בשו"ת משנה הלכות (מהר"ב ח"ב סימן ר"ה וסימן ר"ז), וגני הקודש (דף ל"ז הלכה כ"ז), ולימוד התורה (דף 161 הלכה כ'), וברכת גפתלי (ח"ב דף ס"ד הלכה י"ג), וכבוד הספרים (פ"ח הלכה א').

והב"ח הנ"ל כתב, שמקורו הוא מהירושלמי דמגילה. והש"ך (שם בס"ק א') כתב עליו, שלא היה לב"ח ללמוד כן מהירושלמי, שהרי גם מש"ס בבלי מוכח כן במס' עירובין (דף צ"ח ע"א). והט"ו (שם בס"ק א') כתב, שהב"ח למד כן ממס' עירובין הנ"ל. וכתב על זה הש"ך בנקודות הכסף, שכוונת הט"ו היא, שממה שהב"ח בתחילת דבריו ציין למס' עירובין (דף צ"ח), כוונתו שזה חוזר גם על הנחת ספר פתוח, ולפ"ז יבוא טוב שבאמת הב"ח למד כן מתלמוד בבלי וגם מתלמוד ירושלמי.

ובשו"ת אבני ישפה (ח"א סימן ר"ב) כתב, שבספר גידולי הקודש (סימן רע"ז בספר דעת

נאה ויפה וחשובה על הספרים שהיו פתוחים לפניו ללמוד. [ועיין לעיל שכתבנו שזכה שבספריו לא תשלוט התולעת]. ובספר בשרות השולחן (ח"ו דף רל"ד) כתב בשם ספר מעם לועז. (דברים תתס"ב) שמרן החבי"ב בעל הכנה"ג התקין וילון של משי לפרוס בפני הספרים כשיצא. ע"כ. ולפי דברי היפה ללב הנ"ל, אולי אפשר לומר כן על בעל הכנה"ג, שכידוע שמערכת סדרת ספריו על או"ח יו"ד אעה"ז וח"מ הם אוצר גדול מאוד של פוסקים בבקיאות ועיון נפלא, והם אחד מהספרים החשובים שעל המור וב"י ושו"ע, מלבד שאר ספריו, וכנראה שזכה לכך בגלל שגם היה פורס מפה בפני הספרים כשהיה יוצא. אחרי כותבי זאת, ראיתי בספר גנוז הקודש דף ל"ז, שציין את מה שהיה מכסה בעל הכנה"ג בוילון ממש, וכתב שכ"כ במשנת חכמים למהר"ם חגיז (אות ר'). ובשו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"ב סי' ר"ז) הובא שהוא נוהג לכסות את הספרים בכגד כשיוצא.

ובתב הש"ך (יו"ד סימן רע"ז סק"א), ידוע לחכמי האמת שיש מלאך אחד ונקרא שד, והוא ר"ת שומר דפים, על מי שמניח ספר פתוח ויוצא שמשכת תלמודו. וכ"כ בס' שמירת הגוף והנפש (פרק פ"א סעיף א'). [וא"כ גם לסוברים שרק בכותבי ספרים יש חשש, מכאן רואים שכראי לחשוש ולא להשאיר ספר פתוח כדי שלא ישכת את תלמודו, שהם חיינו ואורך ימינו].

ובספר טעמי המנהגים ומקורי הדינים (דף תקנ"ט בהערה שם) כתב, מעשה בסופר שכתב בלילה וסיים ועמד בפסוק ושעירים ירקדו שם, כשעמד קודם שהאיר היום לכתוב עוד, מצא שד אחד יושב על הכסא, ואמר לו, תדע לך שאני אותו השד הנקרא שומר דפים

האותיות להות יש לחוש שישפך איזה דבר על הספר ויקלקלו, ומה ההבדל בין אבק שיפול על אותיות לחות, לבין חשש שישפך איזה דבר על הספר, שהרי גם כשהאותיות לחות מהרין הם מתייבשות מאוד מהר ובכ"ז חששת לחשש רחוק, וא"כ למה לא נחשוש שמא יפול איזה דבר על האותיות וא"כ שפיר אפשר ללמודו מכותבי ספרים. כנלע"ד].

והנה לגבי מה שכתב מרן (ביו"ד סימן עז"ר סעיף א'), שאם כתב את היריעה ובא לייבשה לא יתפנה על פניה אלא יהיה פני הכתב למעלה ויפרוש עליו בנד, ולכאורה יש מקום לשאול אם מדובר שהכתב עדיין לח, מה שייך לפרוש עליו בנד, והרי הכתב ילך לאיבוד ויהיה פה יותר בזיון, כמו כן גם להפוך לא שייך מאותה הסיבה? ואולי כוונת מרן שישים עליו בנד באויר מלמעלה ע"י שיקשרנו בצדדים [כעין כילה], וכן כשהופך את הכתב מדובר שמניחו בצורה שבמקום שעדיין לח לא יפגע השולחן. עוד אפשר לומר, שבזמניהם אע"פ שהיה מתייבש הדיו, עדיין בשיכבות התחתונות נשאר עדיין לח, ובשכיל זה היו משאירים אותו כדי שימשיך להתייבש בכל עובי הכתיבה. אח"כ שמעתי שכן תירץ אחד מגדולי המורי הנראה בנושא סתו"ם. עוד ראיתי שבשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' ש"א אות ט') הביא שברוח חיים הקשה שאם הדיו לח איך יפרוס עליו מפה? ותירץ שמניחו על גבי כלונסאות. [והשבט הקהתי כתב] ולא קשיא, דאיירי כשהדיו התחיל להתייבש.

וכתב בספר יפה ללב (בנו של הגר"ח פאלאג'י וצוק"ל ביו"ד סימן עז"ר ס"ק ג'), ואני שמעתי על הרב הגדול הרשב"ץ אבי הרשב"ש וצוק"ל, שמה שזכה לחבר ספר שו"ת גדול הנקרא התשב"ץ ברפוס נאה וכריכה נאה אין כמות, מפני שהיה נוהג לפרוש מפה, מטפחת

נה. אף מחברת שכתוב בה דברי תורה, לא ישאירנה פתוחה ויצא⁵⁵.

נו. לא יניחו ספר פתוח על כסא של אליהו הנביא יום או יומיים קודם המילה⁵⁶.

בית מאיר

55. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ז בס"ק מ"ד) בשם הגר"נ קרליץ שליט"א. ע"כ. והוא מילתא דמיסתברא, דמה לי ספר שהדפיסו אותו מכונות ומה לי ספר שכתוב בכתב יד, ואדרבא אפשר שזוהו יש יותר קדושה.

56. כתב בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א סימן פ"ה סעיף א' במקורות שם), שהחיד"א כתב בכסא רחמים על מסכת סופרים (פ"ג הי"ד), מכאן גלמד לבטל את המנהג שנתנו קצת אנשים להשאיר ספר פתוח על כסא של אליהו הנביא זכור לטוב, יום או יומיים קודם המילה, שהוא בזיון לתורה, ואין מעם למנהג זה. וראה עוד בספר נפש חיים (להרה"ג רבי חיים פאלאנ' זצוק"ל מערכת ש' אות נ"א). שכתב את דברי החיד"א הג"ל, וציין לעיין עוד בספרו רוח חיים (יו"ד סי' רס"ה) מה שכתב שם בזה. עוד כתב שם, שבדרשותי כתבתי ששם אליהו הוא מסוגל לזכירה, וא"כ איך על כסא אליהו [שמהותו של אליהו] לזכירה, יעשו דבר והפכו. גם בעיקרי הדינים טרני (הובא בסוף השו"ע יו"ד דף כ"ג ע"ב אות י"ח), הביא את דברי גאון עוזנו החיד"א בספרו כסא רחמים (דף כ"ו ע"א), וכתב שם עיקרי הד"ט שלמד כן מהש"ך (ביו"ד סימן עז"ר סק"א), ומהרב ראשית חכמה (פמ"ו משער היראה). וכ"כ עוד החיד"א בספרו ברכי יוסף (יו"ד סימן עז"ר אות ב'). וכן הביאו בספר גנוי הקודש (דף ל"ז שם בהערה).

ובאתי להזיקך, אלא שנשאתי פניך, מאחר ושמעתי עליך במתיבתא שאין לי רשות להזיקך, ומכאן והלאה תקבל על עצמך שלא לעשות כן ע"כ. דהיינו ששד זה יש לו שתי שלחיות, א). שמשכח תלמודו של מי שמשאיר את הספר פתוח. ב). שאם מסיים בדבר רע, ח"ו יכול להזיקו. וכן ראיתי שכתב בספר זכירה דף י', שהביא את דברי הש"ך שמשכח תלמודו, וסיים בסוף, ומכאן ילמדו החוננים והמלמדים שלא יסיימו בדבר רע. ועיי"ש "בתרומת שלמה" שעל ספר זכירה (לידידי וחביבי ליש ולביא הרה"ח ר' שלמה אבא שאול שליט"א שגם ההדיר את ספר זכירה), שהביא בשם קצור של"ה הקדוש "לא יסיימו בדבר רע ולא יניחו הספר פתוח ויצאו".

ועיין בספר שלמת חיים (סימן תקס"ח מהדורת כ"ב תשנ"ה), שהרב השואל שם (הוא הרב הצדיק שלמה סובל זצוק"ל), שאל, שלפי חכמי האמת שסוברים שהנחת ספר פתוח גורם לשכחה, אם כן למה הגמ' במס' הוריות (דף י"ג ע"ב) לא החשיבה דבר זה בכלל הדברים המשכחים? והשיב (הרב השואל עצמו), שאפשר לומר דתנא ושייר, כמו שהובא בספר ראשית חכמה שהתופר נגדיו בעוד שהוא לבוש בהם קשה לשכחה. אבל כנראה שמה שנוכר במסכת הוריות הוא יותר קשה לשכחה מאשר דברים אלו, ולכן הגמ' לא כתבה אותם בהדיהו.

נז. הרוצה לצאת ולהניח את ספרו פתוח, יש מי שאוסר לכסותו בספר אחר, ויש מי שמתיר לעשות כן⁵⁷.

בית מאיר

ובספר פסקי תשובות (ח"ב דף רצ"ב טור א'), הביא את דברי המשנ"ב (סי' קל"ד ס"ק לא) שאסור להשתמש בספר להנאתו כגון להגן בפני החמה וכו', ולהניח ספר תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו יש להתיר וכו', וכשהשמש זורחת על הספר שלומד בו יש להקל במקום הדחק להגן בספר אחר להיות לצל, כיון שאינו עושה להנאתו. וכתב ע"ז הפסקי תשובות, ממוצא דברים אלו נוכל ללמוד גם לענין שאר שימושים שמטרתם כדי להקל על הלומד ולימנע מביזבוז זמן שיש להקל "כשאין לפניו עצה אחרת", וכגון להניח ספר על ספר פתוח כשיוצא, כדי שלא יצטרך לסגור את הספר ולכזבו זמן לחפש מקום לימודו כשחוזר. וציין שם, שמקורו מספר צדקה ומשפט (פמ"ז הערה ס"ז), דאף שבספר חסידים (סימן תקכ"ב) ובפת"ש (יו"ד סוף סימן רפ"ב) כתוב להחמיר בכל עניינים אלו, מכל מקום לפי מסקנת החיי אדם שכל שעושה כן לצורך לימודו מתיר בשעה"ד, הוא הדין בנידונים אלו וכיוצא בהם. עוד כתב בפסקי תשובות שם, שבכל דברים אלו שהקלנו בשעת הדחק יש להמנע מלעשותם ע"י חומשים נביאים וכתובים. וציין שם שמקורו מספר לקט הקמח (הח' סקפ"א על פי אליה רבא ס"ק י').

ובספר גנוי הקודש (דף ל"ז הלכה כ"ז) כתב, שיכול לכסותו בספר אחר או בדבר חול, אך לא בדבר הבאי, וציין שם שמקורו מספר חסידים (סימן תקכ"ט) שכתב שמותר להניח

57. כתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ה הלכה י"ג), שלא יקח ספר אחר ויניח עליו. וכן כתב בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א סימן פ"א סעיף ג'), בשם ספר ישועות חכמה (מבעמח"ם מסגרת השולחן, סימן כ"ז אות מ"ח), ומדייק כן על פי מה שכתב הפת"ש (יו"ד סימן רפ"ב ס"ק י"ז) עיי"ש. גם בספר כבוד הספרים (פ"ב הערה מ"ו ופ"ח הערה א') דעתו לאסור, וגם למד כן ממה שכתב הפת"ש (שם) בשם חמודי דניאל, שאין להשתמש בספר כסימניה לספר אחר, ולפ"ז ה"ה שאין להשתמש בספר כדי לכסות בו ספר אחר כשרוצה לצאת לאיזה ענין.

ומה שכתבנו שיש מי שמתיר לכסותו בספר אחר, כן כתב בספר החשוב ילקוט יוסף (ח"ב דף שכ"ד בהערות), שלפי המג"א שמתיר לקחת ספר אחר ולהניח תחת ספר שלומד בו, הוא הדין שמותר לקחת ספר ולהניח על ספר שלומד בו כדי שלא ישאר פתוח [עיי'ן מה שכתבנו לקמן בדין לקחת ספר ולהניחו תחת ספר שלומד בו אם פוסקים בזה כהמג"א]. גם בספר שמירת הגוף והנפש (שם), כתב, שלפי מה שכתב בספר ידות נדרים (לבעל השואל ומשיב סימן רע"ז) דיש בזה מניעת ביטול תורה, [הובא דבריו לקמן בתחילת המקור לסעיף ס'], אולי נתיר לכסות גם בספר, על פי מה שכתב המג"א (באו"ח סימן קנ"ד ס"ק י"ד, הו"ד במשנ"ב שם ס"ק ל"ד) שמותר לקחת ספר ולהניחו תחת ספר שלומד בו.

נח. יש מי שאומר, שאדם שאינו רוצה להשאיר ספר פתוח ומשום כך מדפרף למקום אחר שאינו לומד בו, אינו מועיל⁵⁸.

נמ. יש מי שמלמד זכות על אלו שמכסים רק "חלק" מהספר במפה וכדומה לצורך יציאה קצרה, ובכל זאת כתב שטוב שיסגור את הספר⁵⁹.

בית מאיר

(ח"א פרק פ"ה סעיף ג' במקורות), והטעם שיש השערה גדולה לומר שהשכחה הוא עונש על מה שמשאירים את הספר פתוח, וגורם בזיון לספר [ומה לי פתוח הכא או התם]. גם בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סי' ש"א אות ח') כתב שאינו מועיל.

59. כתב בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן ש"א אות ח'), שאינו מועיל. ובשו"ת שלמת חיים (סימן תקס"ח מהדורת תשנ"ה), נשאל על אותם האנשים שכשיוצאים אינם מכסים את כל הספר רק חלקו, ומאחר שמקורו מהגמ' שמשמע שאינו מכבוד הספר וגם מטעם שמא יפול עליו איזה דבר, א"כ בעיני שיכסה את כל הספר או על כל פנים את כל הכתב? והשיב לו השלמת חיים, אפשר ללמד זכות אם זה לשעה קלה, מאחר ויש היכר, שוב לא נקרא בזיון, ובכל זאת טוב לסגור את הספר. וכן הביאו במס' שמירת הגוף והגנף (ח"א פרק פ"ה הלכה ג' במקורות). ובספר גנוי הקודש (דף ל"ז הלכה כ"ז) כתב, שצריך לכסות את כל הספר, וציין שם שכן שמע מהגר"נ קרליץ שליט"א, שמאחר שחלק מהספר לא מכוסה יש בזיון לאותו חלק, ואחר"כ הביא את השלמת חיים הג"ל. [ואולי גם גנוי הקודש יודה לדברי השלמת חיים, מאחר והשלמת חיים דיבר על יציאה "לשעה קלה" דהיינו לזמן קצר, וגנוי הקודש עצמו היקל אפילו אם אינו

תורה שבעל פה על תורה שבכתב, כדי להגן על התורה שבכתב מפני אבק, ולפ"ז נראה שמותר לכסות גם את הספר כשהוא יוצא וכן נראה מצד שמשמש עם ספר כדי להציל בזיון מספר אחר, ועדיף ממה שכתב המשנה ברורה (סימן קנ"ד ס"ק ל"א, ובסי' שט"ו ס"ק ל') להקל לקחת ספר ולהניחו תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו, דשם עושה לצורך עצמו, מה שאין כן כאן שהוא להציל את הספר מבזיון [ולכאורה צריך להוסיף שעושה כן כדי שלא יצטרך לבזבז זמן כדי לפתוח עוד פעם את הספר, שאל"כ אם רוצה להציל את הספר מבזיון, א"כ עדיף שיסגור את הספר ואז ימנע בזיון מהספר, וגם לא יצטרך להשתמש בספר אחר]. וכתב עוד שם, שכן הסכים עמו הגר"נ קרליץ שליט"א.

עוד כתב שם בגנוי הקודש, שמה שכתב שיכול לכסותו אף בדבר חול, מקורו משיירי כנה"ג (יו"ד סימן רפ"ב), בשם ספר חסידים. ובמשנת חכמים למהר"ם חגיז זצוק"ל (אות ר') כתב, שבעל כנסת הגדולה היה מכסה את הספרים בולון ממשי, ובראשית חכמה (שער היראה פמ"ו) כתב ויכסם במלית חשובה, אך על פי ההלכה יכול לכסותם בכל דבר כנ"ל, עכ"ל.

58. כן כתב בספר בית ברוך (כלל א' אות ל"ו בהערה), והעתיקו בספר שמירת הגוף והגנף

ס. יש מי שכתב, שדוקא כשיוצא לרחוב לזמן רב צריך לכסות את הספר, אבל היוצא לחדר אחר, או לרחוב לזמן קצר, אין בזה חשש. לעומת זה יש מי שכתב, שאף היוצא לזמן קצר אין להשאיר את הספר פתוח.⁶⁰

בית מאיר

יוצא ומסיה דעתו מהלימוד, או שיוצא לזמן ארוך, הוי כהיסח הדעת ויש להחמיר.

ובספר רבי משה פיינשטיין (עובדות והנהגות על הרה"ג רבי משה פיינשטיין וצוק"ל דף 58) הובא, שכשהגיע הרב גיטפר שליט"א לאסיפה שהתקיימה בביתו, הרבנית ביקשה מהרב שקודם יאכל את ארוחת הצהורים, הרב קם והשאיר את הגמרא פתוחה, ובתוך כדי קימתו נימק לרב גיטפר, מכיון שהוא עומד לחזור ללמוד בה כשמיסים את ארוחתו, נחשב שהוא כמי שעוסק בלימודו, (ופשוט שהרב לא היה מאריך בארוחתו, ומסתברא שגם בשעת האוכל היה הושב על הלימוד).

ובספר גנוי הקודש (דף ל"ח הלכה כ"ט) כתב, היוצא מביתו לזמן קצר, או לחדר סמוך ואפילו לזמן ארוך, יש להקל להשאיר את הספר פתוח. וציין שם במקור להלכה זו את דברי ערו"ה הנ"ל, וכתב ששמע מהגר"ג קרליץ שליט"א שאפשר להקל כערו"ה. עוד כתב, שדעת הגר"ש אלישיב שליט"א שכשהולך להביא ספר מהארון אינו צריך לסגור את הספר, אך אם הולך לבית הכיסא יש לסגור או לכסות, ושכן דעת הגר"ח קנייבסקי שליט"א. עוד כתב, שרשום אצלו שכן אמר לו הגר"ש אוירבך זצוק"ל, ואמר לו שיציאה קצרה מכיון שוה ענין סגולי ולא ענין הלכתי כל אחד עם הרגש לו, ע"כ. נמצא לסיכום הדברים, שגם לאלו המתירים לזמן קצר, לגבי מהו זמן קצר ישנם כמה הגדרות

מכסהו, אם זה לזמן קצר, ועל כרחך שצריך להעמיד את דברי הגנוי הקודש שמדבר לא על יציאה קלה, כנלע"ד].

60. שיטות הסוברים שלזמן קצר אפשר להשאיר את הספר פתוח.

בספר ערוך השולחן (יו"ד סימן רע"ז או ב') כתב: ונראה לי דוקא כשיצא לרחוב, אבל הנכנס מחדר לחדר או אפילו לחצר ולרחוב שלא על אריכות הזמן, "אין חשש לזה". וציין לעיין בספר יד שאול ע"כ. וכונתו לבעל שו"ת שואל ומשיב בספרו ידות נדרים (סימן רע"ז) שכתב, שדוקא אם אין דעתו לחזור תיכף ומיד דהיינו שהלך לעסקיו, אבל אם בעת לימודו היה צריך לנקביו, או שהיה צריך לדבר עם איזה אדם, אינו צריך לסגור את הספר, וכתב שכן הוא נוהג לפעמים כדי שלא יהיה לו ביטול זמן רב בפתיחת הספרים, ומכל מקום אשריו מי שנוהר בכבודם של הספרים. וכתב עוד, ששמע שבעל האורים ותומים היה משאירם פתוחים, ולעת האוכל היה פורס עליהם מפה, וכן נכון לעשות.

גם בשו"ת אבני ישפה (ח"א סימן ר"ב, הובא לעיל במקורות לסעיף ג"ד), אחרי שהביא את דברי בעל הגידולי הקודש שסובר שאין בעיה להשאיר ספר פתוח, וכן דייק שם האבני ישפה ממס' סופרים ועוד, כתב, על כל פנים גם אני רוצה להקל [שאפשר להשאיר ספר פתוח ולצאת] רק היכא שיוצא לזמן קצר, אבל אם

להשאיר את הספר פתוח, ועוד שלפי מה שכתב הש"ך שם שיש מלאך אחד שמשכח את תלמודו, הרי פשוט שמלאך זה מתכה להודמנות כדי למלא את שליחותו, ותיכף שרואה אדם שהשאיר ספר פתוח ואפילו לרגע, משכיח את תלמודו, ולכן האישי הנלבב, עליו להזהר שלא לתת לשליטת המלאך עליו אפילו לרגע קט, וזהר שלא ישאיר את הספר פתוח. ולכאורה מדברי השלמת חיים (סימן תקס"ח מהדורות תשנ"ה שהבאנו את דבריו לעיל בסעיף נ"ט) שכתב, שיש ללמד זכות אם זה לשעה קלה מאחר ויש היכר, ובכל זאת טוב לסגור את הספר, משמע שהיקל בגלל שיש היכר, הא לאו הכי אפשר שיהמיר אפילו לזמן קצר.

גם בספר כשרות השולחן (ח"י דף רל"ב לידידו וחביבי הרה"ג ר' מאיר וענונו שליט"א) כתב, שאסור להשאיר ספר פתוח, ואין חילוק בין אם משאירו לזמן ארוך או קצר, וכתב שם (בדף רל"ג) שרוב הפוסקים שהבאנו משמע שדעתם שאין לחלק בזה, שהרי סתמו דבריהם שאין להניח ספר פתוח, ואם היה מקום לחלק בזה בודאי שלא היו נמנעים לחלק בזה.

ובשו"ת משנה הלכות (מהר"ת ח"ב סי' ר"ז) כתב, בדבר אשר ראית שאני נוהג כשמשאיר ספר פתוח ויוצא, פורס עליו בגד, ותמהת על זה, דע, כי אמרו זכרונם לברכה שהמניח ספר פתוח קשה לשכחה, וכתב הב"ח שמהירו שלמי דמגילה יש ללמוד שלא להניח ספר פתוח וללכת, אא"כ מכסהו, וכן הוא בכבלי, וכו'. לכן כשאני יוצא "לרגע" או כיוצא בזה, ואינני רוצה לסגור את הספר, הנני מניח עליו בגד כדי שלא יהיה פתוח, וראיה לדבר ממס' עירובין (דף צ"ח) וכו', וכן עושים בקריאת התורה בין גברא לגברא שמכסים את התורה.

כיעויין לעיל. וכתב לי הרה"ג רבי יצחק יוסף שליט"א, שאביו הרה"ג הראש"ל מרן רבי עובדיה יוסף שליט"א, נוהג להשאיר את הספרים פתוחים אף כלילה כשהולך לישון, מכיון שלמחרת מיד אחר התפילה לומר, והדרב יגרום לביטול תורה אם יצטרך לפתוח כל ספר. ורק פעמים בודדות ראינו אותו סוגר את הספרים. ע"כ. וזכור לי שסיפר לי רב אחאי גאון רבי בניהו יששכר שמואלי שליט"א, שהוא היה שכנו של הרה"ג ראש אב"ד מקודש רבי יוסף כהן זצוק"ל, והיה רואה איך שהיה מניח את ספריו פתוחים והיה הולך, כדי כשיגיע בחזרה לביתו, מיד ילמד ולא יצטרך להתבטל עד שיפתח את ספריו.

שיטות הסוברים שאין להניח ספר פתוח אף לזמן קצר

בספר כף החיים (לגאון הגדול רבי חיים פאלאגי זצוק"ל סימן כ' אות י"א), אוסר להשאיר את הספר פתוח אף לזמן קצר. ע"כ. ואפשר שיש לדייק כן אף מספר יוסף אומץ (יוצא דף 278), שכתב ראיתי מקפידים שלא ללכת מהספר כשהספר פתוח "אפילו כשדעתו לחזור לספר" וכו', וכן מצאתי בספר יש נוחלין. גם בשו"ת ישכיל עבדי (ח"ה יו"ד סימן נ"ו) כתב, שממה שכתב מרן (ביו"ד סימן עז"ר) שאם כתב את היריעה ובא להניחה כדי שתתייבש, לא יהפוך את הכתב למטה וכו', מכל מקום דרך בזיון הוא, אלא יהיה הכתב למעלה ויפרוש עליו מפה, מזה מבואר שאפילו לזמן מועט כשיעור כדי שיתייבש הכתב בכל זאת אסור להניחו כך פתוח, וזה אפילו לצורך הכתב עצמו שיתייבש, בכל זאת אסור. והמשיך וכתב, ונראה פשוט שאין חילוק בין זמן רב לזמן מועט, שהרי אפילו לצורך יבוש שהוא קצת לצורך אסור, וכל שכן בזמן שאין כל צורך, אפילו לזמן מועט אין להתיר

סא. ישנם שכתבו, שאם אדם מניח ספר פתוח ונמצא על יד הספר אדם אחר אין בזה חשש, לעומת זה ישנם הסוברים שאפילו אם כמה בני אדם לומדים ביהוד ואחד מהם יוצא צריך לסגור את ספרו.⁶¹

סב. דף בורד המונח על השולחן אין צריך לכסותו.⁶²

סג. אדם שיש לו ספרים ישנים ורוצה להניחם פתוחים באוויר כדי שיתאווורו ולא יהיה בהם תולעי ספרים וכדומה, אין בזה חשש, ויכול להניחם פתוחים, לעומת זה יש מי שכתב שיפרוש עליהם מפה.⁶³

בית מאיר

הפסק בסעודה שאם הניחו מקצתן ויצאו לא הוי הפסק? והשיב לו הרב, כגראה שזה כעין בזיון שמניח את הספר פתוח, וזכר לדבר שבשעת קריאת התורה כשהספר פתוח אסור לצאת הגם שבין גברא לגברא מותר. ובספר גנוי הקודש (דף ל"ח הלכה כ"ח) כתב, שאין מועיל להניח שומר על ספר פתוח ולצאת, ויש מי שהיקל בזה. וצ"ע שם במקור ההלכה את השלמת חיים הג"ל, ועוד כתב שכן שמע מהגר"ג קרליץ שליט"א שיש להחמיר בדבר.

62. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ח הלכה ל"א) בשם הגר"ג קרליץ שליט"א.

63. הפתחי תשובה (יו"ד סימן רע"ז ס"ק א') כתב בשם ספר חמודי דניאל, ס"ת שהתחיל לבלות ורוצה לפושטה כדי שישלומט בה הרוח ולא תתבלה, יהפוך את הכתב למטה, ואם אי אפשר מותר אפילו אם הכתב למעלה, דכל לצורכה מותר, ע"כ. וכ"כ בספר ערוך השולחן (שם באות ג'), והוסיף שכן המנהג בספרים העומדים זמן רב וחוששים שלא יתעפשו פושטים אותם פתוחים בחצר כנגד הרוח, ואדרבא מצוה לעשות כן, ואין זה דרך בזיון אלא כבוד לספרים, וזהו תקנתם. וכן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ח הלכה ל'), וצ"ע

ולבאורה נראה לענ"ד, שאם אדם נמצא במסגרת לימודית כגון בשיבה או בכולל, ויוצא על מנת לחזור מהר, ישנה בעיה לסגור את הספר, מאחר ותמיד ישנם כמה שיוצאים או לשתות דבר מה או לנוחיות וכיו"ב, ואם הם יסגרו את הספר הדבר יכול לגרום לרפיון בלימוד לשאר הלומדים, כמו כן קיים חשש של קפידא מצד הרב או ראש הכולל, ולכן נראה שביציאה קצרה ישאיר פתוח את הספר, או שיניחנו פתוח בדף הראשון שאז רק דף אחד פתוח, או שיפתחנו במקום שנמצא השער של הספר.

61. בספר אמרי שפר (על הלכות סתו"ם כלל מ"ז אות י"ג), כתב שאם עומד שם אדם אין חשש. והביאו בספר קול יעקב (לבעל כף החיים סימן עז"ר ס"ק ג'). וכ"כ בספר כשרות השולחן (ח"ו דף רל"ד), שהובא בספר מעם לועז (דברים דף תתס"ב ס"ק ק"ג), שאם עומד שם אדם אחר אין חשש. לעומת זה בשו"ת שלמת חיים (סימן תקס"ז מהדורת ב"ב תשנ"ה), נסתפק בזה השואל, שמאחר שגשאר אדם על יד הספר אולי אין בזה קפידא להשאיר את הספר פתוח, זכר לדבר ממה שראינו (באו"ח סימן קע"ח סעיף ב') לגבי

סד. כמו כן נראה, שאלו המאוררים את ספריהם בערב פסח ומשאירים אותם פתוחים, יש מי שמתיר, ולעומת זה יש מי שאומר שיפרוש עליהם מפה⁶⁴.

סה. אדם שהתרמטבו ספריו ורוצה להשאיר אותם פתוחים כדי שיתייבשו הדפים, נראה שאין בזה בעיה⁶⁵.

סו. יש לדון האם אדם שכתב דברי תורה במחשב, ומסך המחשב דולק, האם זה כמו להשאיר ספר פתוח ולצאת⁶⁶.

בית מאיר

כספר מתרמב בצורה רצינית, יש לייבש הרבה דפים, ואם יפרוש עליה מפה אך הספר יתייבש.

66. לעיל כתבנו שהאיסור להשאיר ספר פתוח הוא מחמת שתי סיבות: א). מחשש שמא יתלכלך או ישפך עליו איזה דבר. ב). משום שיש בזה ביוון לספר. ואם נבוא מצד שמא יתלכלך וכיו"ב, פה אין חשש מאחר וישנו מסך מזכוכית שמבדיל בין הכתיבה לבין הליכלוך שיכול להגיע. ואם נבוא מצד ביוון, לכאורה יש לחלק בין ספר לבין ד"ת שכתובים על גבי מסך המחשב, שספר שנשאר פתוח נראה הדבר כעין ביוון וזילזול, אבל במסך של מחשב שנשאר בו הד"ת כתובים אין הדבר נתפס כזילזול, מאחר וכל אחד מבין שיש הברל בין ספר שכתוב בו דברי תורה שיש בו קדושה, לבין מסך שכתוב בו דברי תורה שאין במסך עצמו קדושה, שהרי עוד פרק זמן מסויים, האדם יקיש באחד הקלידים ויכבה את המסך עם הדברי תורה שבו. והראיה שיש הברל בין מחשב לבין ספר, שהרי אפילו אם כתב שם ה' על גבי מסך המחשב, ישנם פוסקים גדולים שמתירים למחקו [אם כי שהדבר במחלוקת גדולה כמו שציין בספר גנוי הקודש (דף צ"ד הלכה כ"ב) עיי"ש. ואמר לי

לפת"ש הנ"ל. וכ"כ בספר כבוד הספרים (פ"ח הלכה א') בשם הפת"ש הנ"ל.

אולם בשו"ת ישכיל עבדי (יו"ד ח"ה סימן נ"ו) תמה על ספר חמודי דניאל, שהרי מרן (ביו"ד סימן עז"ר) כתב שגם לייבש את הכתב שהוא בבחינת לצורכה, אסור. אלא אם כן יפרוש עליה מפה. וגם מה שכתב שיהפוך את הכתב למטה, זהו נגד מה שפסק בשו"ע שלא יהפוך את הכתב למטה אע"פ שמתכוין שלא יעלה אבק, וזהו כבוד לס"ת, אסור, מאחר שזה דרך ביוון, ואינו יודע למה זו מדברי השו"ע וכי עיי"ש.

64. נראה לי שאפשר לדמות את המחלוקת שהובאה כמקור לתשובה הקודמת בין ספר חמודי דניאל לבין שו"ת ישכיל עבדי, לדוגמא זו. ונראה שאם פורש בגד דק ויש קצת משב רוח, גם באופן זה הספרים יתאוררו.

65. נראה לענ"ד שפה יודה הישכיל עבדי, משום שאין דרך אחרת, שאם יפרוש עליה מפה איך יתייבשו הדפים. ומה שראינו שבכותבי ספרים שגם כדי לייבש את הכתב אסור אלא אם כן יפרוש עליו מפה, כנראה שפורש בצורה כזו שלא מפריעה לאותה לחות, משא"כ כאן שצריך יותר זמן עד שזה יתייבש מאשר בכותבי ספרים. וכן בדרך כלל

כמו כן מחובר לו משני הצדדים ידיות [עצי חיים] בדיוק כמו של ס"ת של בני אשכנז, וכל הספר תהילים מונח בתוך מיתקן שבצד העליון ישנה זכוכית או פלסטיק שקוף, ורק ידיות הספר יוצאים לכתיו, וכשארם רוצה לקרוא בספר תהילים זה, הוא מגלגל את אחת הידיות, והספר זו מפרק תהילים זה לפרק תהילים אחר. הספר מונח בצורה כזו שתמיד חלק מהכתוב נשאר בגלוי. השאלה אם אין בזה בעיה של ספר פתוח.

לכאורה נראה, שמצד שלא ישפך משהו על הספר אין פה שום חשש, מאחר שהוא מכוסה בזכוכית או בפלסטיק שקוף, ומצד כיוון שהספר פתוח, מאחר וספר זה מונח בצורה מכובדת בתוך מיתקן מכובד ויש מעליו כיסוי, אע"פ שהכיסוי גלוי. בכל זאת לא נראה הדבר כביוון. זאת ועוד, שאין האדם המגלגל מפרק זה לפרק אחר פתח את הספר, הוא סה"כ השאיר את המצב הקיים לאיך שהיה מלפני זה, ואפילו שהוא העבירו לפרק אחר, מאחר והוא לא יכול לסוגרו. והיות ודבר זה לא נראה כביוון, לכאורה יהיה מותר לקרוא בזה ולהעביר מפרק זה לפרק אחר. ואפשר לומר עוד, שאלו שהסכימו שיתקינו את המיתקן הזה שם, הם סמכו על זה שתמיד ישנם אנשים בכותל וממילא תמיד יהיה מצב שאיזהו אדם יעמוד שם, וסמכו על הפוסקים שסוברים שאם איזה אדם עומד שם אינו נקרא כיוון. וכמו שכתב האמרי שפר והקו"י ועוד כדלעיל בסעיף ס"א. ואפילו אם יהיה מצב שלא יעמוד שם אדם, אפשר שסמכו על אותם הפוסקים שסוברים שאם יוצא לזמן קצר אין חשש, (כדלעיל בתשובה ס'). ובכותל זה נקרא זמן קצר, מאחר וכל הזמן באים אנשים לכותל ועוברים שם או שעומדים שם, ובצירוף שאינו

ידידי הרה"ח ר' יוסף מורחי שליט"א שאמר לו הרב הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, שיכול למחוק את שם ה' שכתוב על גבי מסך המחשב, וכן אמר לי ת"ח גדול בר סמכא בשם אחד מהפוסקים הגדולים של בני אשכנז שבירושלים, שדעתו שמותר למחוק, וכן הובא בפסקי תשובות ח"ב דף ר"צ] שהרי הכתיבה שרואים על גבי המסך אינו כתיבה רגילה אלא נקודות אור במהירות גדולה מאוד עד כדי כך שהאדם רואה אותיות רגילות, (בדומה למהירות המאורר כשהוא פועל נראה שהמאורר הוא גוש אחד של מתכת, והאמת שהוא מורכב מג' כנפיים. ועיין בזה בספר גנוי הקודש דף רי"ז שהסבירו בצורה טכנולוגית). וכן יש פוסקים שמתירים לכתוב בו דברי תורה בחול המועד (ויש הולקים). מכל האמור יוצא, שאף אם תחשיבו כתיבה רגילה, אין הדבר נראה כביוון. ואם לא תחשיבו כתיבה, ממילא אין פה בעיה, מאחר שזה לא כמו ספר שכתוב בו ד"ת. כנלע"ד, והדבר מעון הכרע של פוסק הלכתי, ובל זה רק לגבי להשאירו פתוח, אבל לגבי לחתל ממולו ילדים, או לעשות ממולו דברים שאי אפשר לעשותם ממול ספרים, ובפרט אם כתוב במסך המחשב שם ה', נראה שיש להזהר מחמת שפה עושה בידים כיוון גדול, אם מצד של אותם שמחשיבים אותו כתיבה ואם מצד אותם שאינם מחשיבים כתיבה בכל זאת הדבר נתפס כביוון. שיש הבדל בין כיוון שנקרא להשאיר ספר פתוח, לבין כיוון לחתל ילדים ממול ספרים, ובפרט פה שזה כעין ספר פתוח ולא ספר סגור. כנלע"ד.

השארית תהילים פתוח בשמונח במיתקן המיוחד לכך
שמועה שמענו, שבכותל המערבי ישנו מיתקן שמונח בו כל ספר התהילים כתוב על קלף,

הנחת ספרים ישנים על השולחן

סו. ספרים ישנים שלפעמים מצוי בהם תולעים, יזהר שלא יניחם על השולחן, כדי שלא יבוא לידי איסור, וכן כדי שלא יבוא ח"ו לידי סכנה⁶⁷.

בית מאיר

הגדול רבי עובדיה יוסף שליט"א שיש לאסר לכתוב פרשת פיטום הקמורת לכתחילה. וכ"כ בשו"ת יביע אומר (ח"ט יו"ד סי' כ"ג) ועיי"ש במפתח שכתב שרק סופר אשכנזי שסומך על הרי"ף שהתיר, שפיר דמי, אבל אנו שקבלנו הוראות מרן אין לעשות כן.

והנה יש לדון על אותם אלו ששמים ספרים עתיקים כשהם פתוחים בתצוגה או בחלון ראווה, או כמוזיאונים וכדומה, וצריך לברר דבר זה אם הוא מותר על פי דיני תורתנו הקדושה.

67. כעין זה כתב בספר שמירת הגוף והנפש (ח"א סימן פ"ז הלכה א'), ומקורו מספר חיי אדם (כלל מ"ה ס"ח). וכיוצא בזה כתבו בקיצור שולחן ערוך (סימן מ"ב סעיף ה'), ובכף החיים (סימן ק"ע אות פ"ג). ומקור הדברים [שיש בזה סכנה], ממס' שבת (דף צ' ע"א), א"ר יהודה מקק דסיפרי, תכך דשירא, ואילא דענבי, ופה דתאני, והה דרימוני, (פרש"י כל אלו תולעים הם), כולו סכנתא, (ופרש"י לאוכלן) וכו' עיי"ש. ומה שכתבתי ספרים ישנים, משום שבספרים חדשים לא מצויים בדרך כלל תולעים, אא"כ הם בספריה עם ספרים ישנים. ואם הניח ספר ישן על השולחן, ואפשר שיש בו תולעים, ינקה אח"כ את השולחן. כנלע"ד. ובספר לימוד התורה (דף 165 הלכה ל"ד) כתב, יזהר מאוד שלא יניח ספר שלא למד בו זמן רב, כי ידוע שיש בהם הרבה תולעים קטנים, ויבוא לידי איסור חלילה, וצ"ע שם במקור הלכה זו את החיי

נראה בזיון, כנראה שמשום הכי הסכימו להתיר, כנלע"ד.

תליית פיטום הקמורת, או מומזר למנצח בנגינות או אמירת נוסח בריך שמה וכדומה, מצד ספר פתוח

מנהג בני ספרד בהרבה מבתי הכנסת, לתלות מומזר למנצח בנגינות בקירות בהכנ"ס, ונהגו כן בפני גדולי ומאורי ופוסקי הדור, ומעולם לא שמענו מי שמחה בזה שישנה בעיה של הנחת ספר פתוח. וכן ראינו שתולים נוסח בריך שמה, ולאחרונה ראינו שהניחו באחד מבתי הכנסת את פיטום הקמורת על קלף. וכנראה מכיון שזה מכוסה בזכוכית או בנילון, ונמצא במקום שאינו הולך לאיבוד, וכן מצד בזיון אין הדבר נראה בזיון כמו הנחת ספר פתוח, לכן התירו את הדבר הזה. אלא שישנו דיון בפוסקים מצד תליית דברי התורה, או מצד כתיבת חלק מהתורה כמו כתיבת פיטום הקמורת וכדו'. והנה מצד לתלותם, יש בזה דיון גדול בפוסקים, ועיין בזה בספר כבוד הספרים שהאריך בזה (בפרק ג' הלכה א') וכתב, שאין לכתוב פסוקים מתנ"ך ולתלותם. ובהלכה ב' כתב, אא"כ היה מנהגם מאבותם. אולם בספר גנוי הקודש (דף ל"ה הלכה י"ט) כתב: דף שכתוב בו פסוק שנהגו לתלותו כמו יהי בנסוע הארון, ואהבת לרעך כמוך, מותר לתלותו. ועיין לקמן בהלכה ע"ח. ולגבי לכתוב פרשיות מהתורה או פסוקים, עיין בספר כבוד הספרים שם. וכידוע שדעת הגאון

ספרים שנפלו לריצפה

סח. אם נפל ספר לריצפה מחוייב תיכף ומיד להגביהו, ואפילו אם לומד יפסיק מלימודו ויגביהנו⁶⁸.

בית מאיר

מדבר על מחבר שאינו יר"ש ואפיקורוס], מה אשמה התורה שכתובה שם, שהוא מזלזל בה, והרי תורה אחת לכולנו ואב אחד לנו, והאם אלו שמכזים מכזים סוג תורה אחרת. ופעם שמעתי, על אחד שזרק ספר מסויים לריצפה לפני תניכיו, והאם אינו נקרא ביוון התורה, האם זוהי דרך חינוכית.

כמו כן ישנם כתי כנסיות שלא נותנים שיכניסו את הסידורים של יוצאי ארצות המזרח, (כשחלק מהמתפללים הם מיוצאי ארצות המזרח) ואם מישהו תרם לשם סידורים כאלו, דואגים להוציאם, וכאן יש לשאול האם אינם סידורי תפילה? האם שמות הקודש שכתובים שם ח"ו אינם כמו שמות הקודש שכתובים בסידורים אחרים? האם אין ח"ו קדושה לסידורי תפילה של יוצאי ארצות המזרח כמו סידורים של יוצאי ארצות אחרות? האם בשמים מתייחסים אהרת למי שמשתייך ליוצאי המזרח ומתפלל בסידור זה? האם בשמים ח"ו זה גם הולך לפי עדות, או שהולך לפי הכוונה והתנאים הנצרכים לתפילה? האם זה לא נקרא שנאת חנם שעל זה נחרב בית המקדש? האם לא כל עם ישראל יש להם אב אחד? וכנראה שכל זה מחמת חוסר שימת לב, וכל אחד צריך לכבד את העדה של השני ואת הנוסח שלו, ורק דבר זה יביא לנו את הנואל, ומוטב שנכשל באהבת חנם ולא בשנאת חנם. וצריך לדעת, שלפני הגלות כל עם ישראל היו בארץ ישראל, ורק אח"כ חלק

אדם (כלל מ"ה סעיף ח'). ועיין בספר שולחן ערוך המקוצר (עיני יצחק (רצאבי) דף קצ"ו ס"ק ל') שכתב, כשיש חשש תולעים בספר כגון שהוא ספר ישן, יעיין היטב קודם שיגשק. 68. כן כתב בספר ערוך השולחן (יו"ד סימן רפ"ב אות י"א). וכתב בספר יוסף אומץ (יופא עמוד 278), מנהג אנשי מעשה להתענות כשרואים חומש נופל לארץ, ואע"פ שלא ראיתי דבר זה בשום ספר, לא ראיתי אינה ראיה, [ועיין מה שכתבנו בזה בשו"ת ושננתם עדות ודיינים סימן ל"ט תשובה נ"ח]. ונראה לי שהטעם הוא שגדמה ח"ו לסימן רע, לכן יש לחוש למנהג זה, והיינו דוקא אם נפל על האותיות, אבל אם נפל על הלוחות שקורין טאבלין לית לן למיחש. עכ"ד. [ו"אפשר" שהרב יוסף אומץ (יופא) דיבר על חומשים הנכתבים בכתב יד באשורית, ולא דיבר בחומש שנדרפס].

זוכה תוכחת מגולה (משלי כ"ז ה')

נב. ומכאן תוכחה לאלו הזורקים ספרים לריצפה, או שמוזלים בהם, כגון שמניחים אותם בספריה הפוכים, וכיו"ב, או שמקשקים עליהם, או שקורעים את דפי ההסכמות וכדומה, מחמת שהמחבר לא משתייך לחוג שלהם, או שלא מסכים עם השקפותיהם, וכאילו התורה שכתובה בהם ח"ו היא לא אותה תורה, ומשום כך כבר מותר לכוות את הספר. ואם אדם לא מסכים עם הדרך או ההשקפה של המחבר [אינני

טז. המנהג, כשנופל ספר לריצפה להגביהו ולנשקו. ואם נפל לו באמצע שעומד בתפילת לחש, והדבר מפריע לו לכוין, מותר לו להגביהו⁶⁹.

ע. נוהגים לנשק אפילו דף של ד"ת שנפל לריצפה, אבל מכתב או עיתון שיש בו ד"ת עם דברי חול, לא נהגו לנשק⁷⁰.

עא. אם נפלו כמה ספרים לריצפה והגביה ספר אחד, לא ינשק את הספר עד שיגביה קודם כל את כל הספרים⁷¹.

בית מאיר

לויכרון. וכ"כ הרה"ג הגדול ר"ח פאלאגי בספרו כה"ח (סי' כ' סעיף י"א), וכ"כ כה"ח (סופר, סימן קנ"ה אות י"ב), ועוד.

ולגבי מה שכתבנו שאם נפל לו באמצע שמתפלל, כ"כ בספר חסידים, וכתב כה"ח (סי' צ"ו ס"ק י'), שכ"כ מג"א (ס"ק ג'), א"ר (ס"ק ג'), רבינו זלמן (אות ג'), חיי אדם (כלל כ"ב אות ז'), שלמי ציבור (דקי"א ע"א), חסד לאלפים (אות ב'), ועוד פוסקים. וכ"כ בשו"ת באר משה (ח"ג סי' י"ג אות ו'). וכ"כ בספר ילקוט יוסף (בשארית יוסף, ח"ב דף שפ"ז הלכה ג'). וכתב המשגי"ב (שם סק"ז), שיגמור את הברכה שבה הוא נמצא, ורק אז יגביהנו.

70. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף מ' הלכה ל"ט), וציין שם שכן אמר לו אביו [בעל שו"ת אבני ישפה] בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א.

71. כן כתב בספר חסידים (סימן תתקכ"ג), ושיורי כנה"ג (על הטור סימן רפ"ב אות י"ט) בשם מהרי"ל, והסביר (בכנה"ג) משום דהוי כיוון לספר שעדיין מונח על גבי הקרקע, שהרי כשמנשק את הספר שהגביהו מהריצפה לבינתיים שאר הספרים מונחים על גבי הקרקע. וכן כתב בכית לחם יהודה (שם). וכן כתב בספר יוסף אומץ (יופא דף 277).

הלכו למדינה זו וחלק הלכו למדינה אחרת, ואפשר שמשפחה אחת חלקם הלכו למדינה זו וחלקם למדינה זו, וכך נהיו עדות שונות, אבל לא שישנו איזה שינוי אחר, ובשמים לא מתייחסים מאיזה עדה האדם, אלא אם קיים את תרי"ג המצוות או לא קיים. וכמה כואב לראות את אותם אברכים שהיו נוכחים במקומות כאלו ונפגעו מהתנהגות זו. ובוראי שישנם מקומות שאין להם את הבעיה הזו, ואשריהם ואשרי חלקם. ולכל העם בשגנה, וה' הטוב יכפר, ויקיים בנו שומע תוכחת קונה לב. (משלי ט"ו ל"ב).

69. כן כתב בספר ערוך השולחן (סימן רפ"ב ס"ק י"א), וכן כתב בספר ברכת נפתלי (דף ג"ח הלכה י"ד).

והובא בספר חסידים (סימן תתקכ"ב), שכתוב רבות רעות צדיק ומכולם יצילנו ה', וכתוב, שם פחדו פחד, ואם הוא צדיק למה הוא בא לידי פחד וכו'? אלא, שהניח ספרים במקום שעלולים ליפול.

ולקמן פרק ד' סעיף א' כתבנו בשם הרב המקובל רבי מאיר פאפירש זצוק"ל בספר אור צדיקים (פרק כ"ב הלכה י"ז מהלכות ת"ת), שמנהג נכון לנשק את הספר בפתיחה ובחתימה, וכפרט בספר קבלה. וגם הוא סגולה

עב. אם נפלו הרבה ספרים על הריצפה, ואם ירים את כל אחד בפני עצמו יש בזה מירחא וזמן, יש מי שאומר שעדיף שיניח אחד על השני על הארץ ואחר כך ירים את כולם⁷².

עג. אם נפלו לאדם ספר וכסף, או כל דבר יקר על הריצפה, יגביה קודם את הספר⁷³.

עד. אם נפלו לאש או למים ספרים ושאר דברים יקרים, יציל קודם את הספרים⁷⁴.

לתלות שקית שמונחים בה ספרים

עה. ספרים שמונחים בשקית או בתיק, אפשר לתלותם, ואינו נקרא בזיון לספרים. אבל אם יוצא שרשרת או רצועות מכריכת הספר, אסור לתלות את הספר באותה השרשרת או באותם הרצועות⁷⁵.

בית מאיר

שספרי תלמוד וכדומה דומה לתפילין [דהיינו, ואם הם מונחים בשקית או בתיק מותר לתלות את השקית או את התיק]. ומה שכתב המשנ"ב שספרי "תלמוד" דומה לתפילין שמותר לתלותן כשמונחים בשקית, כתב בספר גנוזי הקודש (דף ל"ה ס"ק כ"ט) שאמר הגרי"ש אלישיב שליט"א, שאין חילוק בין סוגי הספרים, וגם "חומשים" מותר לתלותן כשהם מונחים בשקית. גם בספר ילקוט יוסף (ח"ב דף שכ"ד) כתב, שאם הספרים מונחים בשקית וכדומה, מותר לתלותן ע"ג יתד וכדומה וכו'.

והוסיף המשנה ברורה, אבל אם בספר או בסידור יש בכריכה שלשלת, אסור לתלותו בשלשלת. ובספר הלכה ברורה (ח"ג דף רע"ג הלכה ד') כתב, "יש להחמיר" שלא לתלותם בשרשרת, וכתב שם בבירור הלכה, שמקור דברי המשנ"ב הם מהמג"א (שם סק"א), ובית הלל (יו"ד סימן רפ"ב), ובאה"ט (סק"ב),

72. כן כתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף נ"ח הלכה ט"ז). וציון שם, שמקורו מהפת"ש (יו"ד סימן רפ"ב סק"ז) בשם ספר תפארת למשה, [ועיי"ש בפת"ש]. ובספר כבוד הספרים (דף מ"ד ס"ק ח') כתב, שהפת"ש (הנ"ל) הסתפק בדבר זה ולא שפשימא ליה.

73. כן כתב בספר חסידים (סימן תתקכ"ג), והסביר משום שכתוב כבר את ה' מהונך, ופירשו יותר מהונך. וכן כתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף נח הלכה ט"ז). וכן כתב בספר יוסף אומץ (יוצא דף 278). וכן כתב במקדש מעט (יו"ד סימן רפ"ב ס"ק כ"ז).

74. כן כתב בספר חסידים (סימן תתקכ"ג).

75. כתב מרן (באו"ח סימן מ' סעיף א'), אסור לתלות תפילין בין בבתיים בין ברצועות, אבל מותר לתלותן בכיסן. ומקור הדין הוא ממס' ברכות (דף כ"ד). וכתב שם המשנה ברורה (בס"ק ג'), בשם המגן אברהם והפרי מגדים,

ארונות שתלויים בקיר בכרטיס וכדומה, האם מותר להניח בהם ספרים

עו. ארונות שמחוכרים ומורכבים לקיר בכרטיס וכדומה, מותר להניח בהם ספרים, ואינו נחשב לתליית ספרי קודש⁷⁶.

בית מאור

והוכאו דבריו להלכה במשנ"ב (סימן מ' סק"ב). והוסיף המשנ"ב, שכל שאין תחתיו דבר מה נקרא תלוי. ובנשמת אדם (שם) החמיר אפילו אם ארון הקודש גבוה עשרה ורחב ארבע, ואע"פ שהוא נחשב לרשות בפני עצמה לענין שבת, ואפילו שהוא מחובר ביתדות, אסור. ועיי"ש בבנין אב שהאריך הרבה במשא ומתן במעם איסור זה, ואח"כ הביא עוד את דברי הנשמת אדם, שאם קבע דף ומניח על הדף את ארון הקודש, הר"ו נקרא הנחה. וכו'. וזה מה שכתב המשנ"ב, שהאיסור הוא כל שאין מונח מתחתיו דבר מה, משמע שאם יהיה תחת הארון מדף שתקוע ביתדות, אף שהמדף נקרא תלוי, אם מניחים על המדף את ארון הקודש, מותר.

והמשיך וכתב, מכל הנ"ל נראה שאפשר להקל בנידון דידן כשארון הקודש וארונות הספרים תקועים ביתדות בקיר, שאין כאן משום ביוון הקודש. שהרי רוב הפוסקים לא הראו הדין [היינו מקור לדין כנ"ל] שאסור לתלות את ארון הקודש, וגם לחיי אדם יש לחלק בין "תלוי", לבין "מחובר" על יתדות, כפי שהוכחנו ממוזהו [כיעוין שם]. ועוד, שגם החיי אדם הסתפק בארון כשהוא רשות בפ"ע, [אלא שסיים לחומרא]. ועוד יש להוסיף את דברי המהר"ט לגבי תליית פסוקים וכו', ומבואר מדבריו שכל איסור תלייה זה כשבתלייה יש זילזול, אבל אם תולים בצורה

ואליה רבה (ס"ק א') ויד אהרן (בהגה"ט), ופרי מגדים (אשל אברהם ס"ק א'), ושו"ע הגאון רבי זלמן (ס"ק ג'), וכה"ח (ס"ק א'). והוסיף שם, ועיין במור וקציעה שדחה את דברי המג"א, דשאני תפילין שהוא דרך ביוון, משא"כ בסידורים שדרך תשמישן כך, וכבודן בכך, ובפרט בסידורים שבדפוס, נ"ל שאין להחמיר כל כך. והמחמיר תע"ב. כמו כן גם החוות יאיר במקור חיים (אות א') כתב לדחות דברי המגן אברהם, שהם חומרא בלי טעם. וע"ע בתורת חיים סופר (ס"ק ב').

ובספר יוסף אומץ (יופא דף 277) כתב על מה שהוכא בס' חסידים (סימן רנ"ג, וכתבנוהו לקמן בסעיף צ"א), לגבי שלא ינער אדם ספר מתיק, כתב ע"ו בסוגריים, ונראה לי שדומה לזה מי שיש לו תפילה (נ"ל היינו סידור תפילה) חשוקה בכסף, ובה שלשלת כסף, אל יתפוש את הטבעת העליונה הגדולה בידו, והתפילה תהיה תלויה למטה, כמו שעושות פה הנשים ביו"ט, וכמדומני שכן הזהיר לאסור הגאון מהר"ר ישעיה זצוק"ל.

76. בשו"ת בנין אב (לראשון לציון הרה"ג רבי אליהו בקשי דורון שליט"א, בח"א סי' ג' אות ה') האריך הרבה בדין זה, והביא את דברי החיי אדם (כלל ל"א ס"ק מ"ד) שכתב, אסור לתלות ס"ת אפילו כשעומד בארון הקודש, ותולה את הארון קודש, הר"ז אסור. ואפילו כשארון הקודש מחובר ביתדות לכותל, אסור.

לתלות ספרים שמונחים בשקית, בידית האופניים או האופנוע עז. הנוסע באופנוע או באופניים, יכול לתלות את התיק או את השקית שמונחים בהם ספרים, בידית ההגה ⁷⁷.

תליית דפים שכתובים בהם פסוקים

עח. לתלות בבהכנ"ס דפים שכתוב בהם פסוקים, כגון ואהבת לרעך כמוך, או ויהי בנסוע הארון, וכיוצא בזה, אם הם נעשו בדפוס או בצילום מותר. אולם אין לכתבם בכתב יד, ובדיעבד אם כתבם רשאי לתלותם. ויש המתירים גם

בית מאיר

והוסיף עוד (ההלכה ברורה), וכן פשט המנהג בזמנינו להקל בזה. וצ"ע עוד לספר ישועת משה (ח"א סימן כ"ח, וח"ד סימן ק).

גם בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סימן י"ג) נשאל בזה, והביא את דברי החי אדם, ואת דברי התהילה לדוד, והתשב"ץ, שהולקים על החי"א. והוסיף, שגם בקיצור שו"ע בהנהגותיו לחם הפנים (סימן כ"ח סעיף ג') כתב על דברי החי"א שיש לכתבם בכתב יד.

77. בשו"ת אבני חושן (ח"ג דפים שפ"ו שפ"ז) כתב, שמותר להניח "תפילין" [וה"ה ספרים] בשקית ולתלותם לפניו על גבי ידי האופניים, ואין בזה ביוון לתפילין. ובמקור שם צ"ע לשו"ע (סימן מ' סעיף א'), ועיין במשנ"ב (בס"ק ג') וכו'. גם בשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' ר"ה) כתב שמותר לתלות ספרים כשמונחים בידית האופניים. ועיין בספר החשוב המכונה והלכותיה (דף שע"ח, לדידי ותכובי ליש ולביא הרה"ח ר' יצחק קשאני שליט"א), שגם כתב שמותר לתלות "תפילין" בידית האופניים [וה"ה לספרים] כשמונחים בשקית.

מכובדת, אין בכך זילזול בקודש. ומכאן, שארון קודש או ארונות ספרים התקועים בקיר בדרך כבוד, כדוגמת הצבת רהיטים נאים כימינו, אין בכך משום איסור תלייה וכו'. ויש להוסיף, שאם כל הדין זה משום שס"ת בעי הנחה, דין זה אמור בס"ת בלבד, ואעפ"י שכתבו הפוסקים שספרי קודש דינם כס"ת, אין חומשים כס"ת ממש לענין כבוד, וכמו שכתבו הפוסקים שלא צריך לעמוד לפני חומשים, ונראה שאין בהם את הדין שבעי הנחה כס"ת.

ובספר הלכה ברורה (ח"ג דף ער"ב הלכה ג') כתב שארון קודש שאינו מחובר לריצפה ומחובר היטב לקיר ואינו מתנדנד, יש להקל להניח בו ספר תורה [ופשוט שכ"ש שמותר להניח ספרים בארון כזה]. וצ"ע שם בכירור הלכה את דברי החי"א אדם, וכתב עליו שדבריו צ"ע, שהרי אין בזה דרך ביוון. גם בספר תהילה לדוד (סק"א) כתב, שארון קודש שמחובר לקיר מותר להניח בו ס"ת אם הארון אינו מתנדנד. גם מדברי התשב"ץ בחידושו לברכות (כ"ד) משמע כדברי התהילה לדוד.

לכותכם. [וגראה לי שה"ה לגבי למנוצח בצורת המנורה ופסוק שויתי ה' לנגדי תמיד] 78.

בית מאיר

הכ"ח] הביא ראיות להתיר לכתוב לתינוק מגילה להתלמד בה, ושכן הוא המנהג. ותימא על רמ"א שלא כתב ע"ז כלום. אבל מ"מ אין היתר זה אלא כדי להתלמד, אבל אלו הכותבים פסוקים על הכותל לסימן טוב, אינם עושים טוב, דהרי התורה ניתנה תנומה. גם הש"ך (בס"ק ג') כתב, שדעת הר"ף והמרדכי והאגודה ושאר פוסקים שמותר, משום עת לעשות לה', שהרי אין הכל יודעים בע"פ ואין לכל העולם חומשים בבהכ"ס, ויבואו לידי ביטול תורה ותפילה, ושכ"כ הב"ח, ושכך המנהג פשוט בכל המדינות.

ובשו"ת יביע אומר (ח"ט יו"ד סי' כ"ג) הביא את דברי הרב בית הלל, שכתב שלא הבין למה כותבים י"ג מידות על גיר או על טבלא והרי זה נגד הרמב"ם? ויישב משום עת לעשות לה', מאחר שכל העולם אינם יודעים בעל פה, ואגב שכותבים מזמור לדוד וכו' כותבים י"ג מידות. גם התשב"ץ (ח"א סימן ב') פסק כהר"ף. וכ"כ המהר"ם שיף על מס' גיטין (דף ס'), וכן משמע שפסק החזו"א (או"ח סי' ס' ס"ק י"א, ויו"ד סי' קס"ז סק"י). והראב"ן בגיטין כתב, שלא אסרו לכתוב אלא פרשה שלימה, משא"כ פסוק אחד או שנים ושלושה פסוקים. והביאו הקרבן נתנאל (במגילה פ' הקורא עומד) וקילסו. ובשו"ת משפטי עוזיאל (חיו"ד מה"ת סימן ע"ו) כתב, שיש להתיר לכתוב פרשה אם אינו קורא להגות בה, כגון פרשת יבום וחליצה, ודלא כהרמב"ם, ע"כ. ומשו"ת גינת ורדים לא משמע כדבריו.

78. הובא במס' גיטין (דף ס'), אמר רבה אין כותבים מגילה לתינוק להתלמד בה (ופרש"י מגילה, פרשה לבריה של תורה, או שתיים). וכן פסקו הרמב"ם (בפ"ז מהלכות ס"ת) והרא"ש, והביאם הטור (כיו"ד סימן רפ"ג) וכתב שם, שדעת הר"ף להתיר לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה, והסבירו הרא"ש לפי שאי אפשר לכל עני שבשיראל לכתוב תורה שלימה לבנו, ועיי"ש בב"י מה שיישב את דעת הר"ף. עוד הביא הב"י את דעת הרמב"ם בתשובה, שאין לכתוב פסוקים מן התורה, אבל יכול לכתוב ג' תיבות ולא יותר. עוד כתב, שאסור לרקום פסוקים על הטלית מהמעט הנ"ל, ועוד שיביא את פסקי התורה לידי זלזול, כי הציצית תשמישי מצוה ואין בה קדושת הגוף, ולכן יכול לכנס בה לבית הכסא, ואיך יביא כתבי תורה במקום המינופת וזלזול, ע"כ. והר"י בן מיגאש הולק על הר"ף, ודעתו שאין לכתוב מגילה לתינוק להתלמד בה (הובאו דבריו בשו"ת התשב"ץ ח"א סי' ב').

ומרן בשו"ע (יו"ד סימן רפ"ג סעיף ב') פסק כהרמב"ם ודלא כהר"ף, ולכן כתב שם, לא יכתוב מגילה בפני עצמה מפרשיות התורה, ואין כותבים מגילה לתינוק להתלמד בה. ובסעיף ג' פסק, כתב מגילה שלוש שלוש תיבות בשיטה אחת, מותר. [היינו שלוש תיבות בשורה זו, ובשורה שניה שלוש תיבות רחוק מהם. מ"ז]. ובסעיף ד' פסק מרן שאין כותבים פסוקים בטלית.

והמ"ז (שם בס"ק א') כתב, שחמיו [היינו

ובשו"ת המהרי"ט (ח"ב או"ח סימן ג') נשאל שם, מאותם גבאים שהיה מנהגם שהיו מפארים את בהכנ"ס ומעוררים את הלבבות בזה שהיו כותבים פסוקים מעניינא דיומא על נייר, כגון כיום הכיפורים היו כותבים כי ביום הזה יכפר עליכם ופסוק שמע ישראל וכדומה, והיו תולים את אותם הפסוקים על הקירות, והיה מי שמען שזה אסור כמו שאסור לתלות תפילין? והשיב להם, שאינו דומה לתפילין, ששם זה דרך זילול, אבל בפסוקים אלו שמעיקר עשויין לתלותם אינו נקרא זילול, אלא שאם ישנה בעיה זה מצד שלא כותבים מגילה לתניוק להתלמד בה כדאיתא במס' גיטין (דף ס'), וכן פסקו הרמב"ם והרא"ש והר"ן, והאר"ך שם בדעת הר"ף שהתיר, ופלפל בדבריו וכתב, ומ"מ לא נתכאר טעמו של הר"ף ז"ל, ולא שבקינן מה שפסקו הרמב"ם והרא"ש והר"ן שלא כותבים, והרמב"ם כתב בתשובה שלא כותבים פסוקים מהתורה וכן ראוי להורות ולהחמיר, ומכל מקום אם היבר מנהג קבוע מאבותיהם, לא הייתי מוחה בידם, מאחר ויש להם יתד גדול להתלות מדברי הר"ף ז"ל, ושמה הרבנים הראשונים הורו להם כפשט דברי הר"ף עכ"ד. ועיין בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל ב' סימן כ"ה).

ובספר כבוד הספרים (דף ע"א), הביא בשם ערוך השולחן (סימן רפ"ג סעיף י"ג) שמהגמ' מוכח שגם פסוקים מ"כתובים" אין לכתוב, ולא דוקא של "תורה", וכן מוכח מהפני יהושע (גיטין דף ו'). ושם (בפני יהושע) תמה, איך מותר לכתוב פסוק שויתי ה' לנגדי תמיד, וכן למנצח בצורת המנורה, וקרוב הדבר לאיסור מלהיתר, ועבירה גורת עכירה, שלפעמים כותבים אותה ללא שירטוט? ותירץ שם (בכבוד הספרים), שנראה לו משום שכשקוראים למנצח בצורת המנורה עושה נחת רוח גדול לקב"ה, השיב כמו עת לעשות לה'. וכן בכתובת פסוק שויתי ה' לנגדי תמיד, מכיון שזה מעורר את האדם, חשיב כמו עת לעשות לה', ע"כ. ולי הקטן נראה, שההיתר בזה לפי המהרי"ט (ח"ב או"ח סי' ג') שאמר שאם הדבר "מנהג" קבוע מאבותיהם לא הייתי מוחה. ופוק חוי מאי עמא דבר, כמשך שנים מרובות לכתוב למנצח בצורת המנורה. ובאחד הספרים ישנו צילום של למנצח בצורת המנורה שהיה לפני האר"י הקדוש זיע"א, דהיינו שדבר זה הוא מנהג קדום מאוד. עוד יש סניף להתיר, שאפשר לומר שמא גם מרן דעתו להתיר, וכמו שכתב החקרי לב (הנ"ל) שהולכים אחר מה שכתב בכ"י ולא על מה שכתב בשו"ע,

ובשו"ת המהרי"ט (ח"ב או"ח סימן ג') נשאל שם, מאותם גבאים שהיה מנהגם שהיו מפארים את בהכנ"ס ומעוררים את הלבבות בזה שהיו כותבים פסוקים מעניינא דיומא על נייר, כגון כיום הכיפורים היו כותבים כי ביום הזה יכפר עליכם ופסוק שמע ישראל וכדומה, והיו תולים את אותם הפסוקים על הקירות, והיה מי שמען שזה אסור כמו שאסור לתלות תפילין? והשיב להם, שאינו דומה לתפילין, ששם זה דרך זילול, אבל בפסוקים אלו שמעיקר עשויין לתלותם אינו נקרא זילול, אלא שאם ישנה בעיה זה מצד שלא כותבים מגילה לתניוק להתלמד בה כדאיתא במס' גיטין (דף ס'), וכן פסקו הרמב"ם והרא"ש והר"ן, והאר"ך שם בדעת הר"ף שהתיר, ופלפל בדבריו וכתב, ומ"מ לא נתכאר טעמו של הר"ף ז"ל, ולא שבקינן מה שפסקו הרמב"ם והרא"ש והר"ן שלא כותבים, והרמב"ם כתב בתשובה שלא כותבים פסוקים מהתורה וכן ראוי להורות ולהחמיר, ומכל מקום אם היבר מנהג קבוע מאבותיהם, לא הייתי מוחה בידם, מאחר ויש להם יתד גדול להתלות מדברי הר"ף ז"ל, ושמה הרבנים הראשונים הורו להם כפשט דברי הר"ף עכ"ד. ועיין בשו"ת גינת ורדים (או"ח כלל ב' סימן כ"ה).

עוד כתב שם בשו"ת יביע אומר, שלפי החקרי לב (או"ח סימן נ"ד דף צ"ו ע"ב) שכתב, שהעיקר זה חיבור הב"י ועליו אנו סומכים, ולא על מה שכתב בשו"ע, א"כ יש לסמוך להקל, שהרי בכ"י ישב את דברי הר"ף בטוב טעם ודעת משום עת לעשות לה'. אולם מרן החד"א בשו"ת יוסף אומץ (סימן ס"ט) כתב, היכא שסתם מרן היפך ממה שכתב בכ"י,

בשם המהרי"ט, וכן ציין למג"א (ס"ק א') אליה רבה (אות א') שתילי זתים (אות ב'), אך מטעם אחר יש לאסור, משום שאין כותבים מגילה לתינוק להתלמד בה וכו', עיי"ש. ובספר הלכה ברורה (דף רע"ג אות ה') כתב: מותר "להרפים או לצלם" פסוקים על גבי נייר או על גבי קלף, ולתלותם על גבי הכותל בבית הכנסת, אולם אין להקל לכתוב פסוקים בכתב יד ובכתיבה אשורית (שהוא כתב שכותבים בו ס"ת), ובדעיבד אם כתבם רשאי לתלותם על הכותל שבבב"ס, ועיי"ש בבירור הלכה שהאר"ך בזה הרבה מפי ספרים ומפי סופרים כדי ה' הטובה עליו, ולבסוף כתב: ונראה שבזמנינו שכלאו הכי אלו שתולים פסוקים על הקיר עושים אותם בצילום או בדפוס, שלדעת רבים מהפוסקים אינו נחשב לכתיבה כלל (ועיין בשו"ת אוצרות יוסף הנמצא בסוף הלכה ברורה ח"ב סימן ט"ו), יש להקל בזה אף לכתחילה, ומלבד זאת "גם פשט המנהג להקל", ובמהרי"ט עצמו כתב שאם הדבר קבוע מאבותם אין למחות בידם, וכו'. ובספר ילקוט יוסף (ח"ב דף שכ"ד) כתב, ומכל מקום פסוקי ומאמרי חכמינו זכרונם לברכה מותר "לכותבם ולתלותם" בכותלים, כגון פסוקי תשובה בימים הנוראים, ופסוקי שלוש רגלים במועדים, כמ"ש בשו"ת המהרי"ט וכו'. וכן המנהג פשוט לתלות בסוכה פסוקים וכדומה לנוי סוכה. ועיין במחצית השקל (סי' מ' סק"א) שכתב, שלכן נהגו לתלות תפילות קצרות כגון ויהי בנסוע הארון (או נוסח בריך שמיה) וכיוצא בזה, על כותלי בבב"ס, דכיון שאין בתפילות משום איסור כתיבת מגילה, אין בהם גם איסור תלייה עיי"ש, ע"כ. ועיין עוד מה שכתב בזה בארוכה, בספר גנוי הקודש (במילואים סימן ד' דף ר"ט).

וכידוע שמרן כב"י יישב את שיטת הרי"ף שהתיר. ובצירוף שדעת הרבה מהפוסקים פוסקים כהרי"ף ולא כהרמב"ם והרא"ש. ועדיין הדבר צריך בירור.

ובעצם הדין לגבי "לתלות" למנצח בצורת המנורה או פסוקים שונים, כבר כתבנו לעיל שבשו"ת המהרי"ט (ח"ב או"ח סימן ג') כתב, שאינו נקרא בזיון וזילזול, מכיון שעיקרם כתבו אותם בשביל לתלותם אינו נחשב לזילזול. ובספר גנוי הקודש (דף ל"ה הלכה ב') כתב, שמה שנהגו לתלות פסוק ויהי בנסוע הארון או ואהבת לרעך כמוך, מותר לתלותו. וציין שם, שכ"כ המהרי"ט (הג"ל), ומשנ"ב (סימן מ' ס"ק ג'), ומחצית השקל (שם סק"א), אך יזהר שלא יגיעו לבזיון. ובספר כבוד הספרים (דף ע') כתב, שאין לכתוב פסוקים מהתנ"ך ולתלותם לשמירה או לסגולה, אא"כ בכתב שבור או בר"ת, או בכתב שלנו (היינו לא באותיות דפוס), שאז מותר. ובהלכה ב' הביא את המהרי"ט הג"ל, שאם כותבים פסוקים ותולים אותם בבב"ס "וכך נהגו", מותר. עוד כתב (בהלכה ד'), אין לכתוב פסוק בסוכות תשבו וכדומה ולתלותו בסוכה וכו', ע"כ. ולכאורה יש להעיר, שנראה שזה מנהג קדום, ולפי המהרי"ט הג"ל אין למחות בזה, (ועיין מה שכתב שם בהערה). אבל גם לשיטתו, אם כתבו כן לא באותיות דפוס, מותר. כמו כן אם כבר כתבו, אין בזה מצד בזיון ומותר לתלותם לפי המהרי"ט הג"ל. וראיתי שבספר ילקוט יוסף (ח"ב דף שכ"ד) כתב שפשט המנהג לתלות בסוכה פסוקים וכדומה, לנוי סוכה.

אחרי כותבי זאת, ראיתי בספר כה"ח (סופר סימן מ' ס"ק ג') שכתב, מותר לכתוב פסוקים בנייר ולתלות בפתח בבב"ס, וציין לכנה"ג.

להזהר שלא תהיה תלויה המגילה מצידוי השולחן
 עמ. כשפושטים את המגילה כאיגרת, יש להזהר שלא תהיה תלויה מצידוי השולחן
 או מצידוי הסטנדר 79.

לא לתלות ספר מאחורי הגב או בין הרגלים
 פ. אין לתלות ספר מאחורי גבו, או בין רגליו, ואם מונח בשקית מותר 80.

עטיפת הספר

פא. אל יעטוף אדם או יכסה ספרים בעיתונים או בדפים שכתוב בהם דברי הכאי,
 או שמודפסים בהם תמונות של דברים שאינם צנועים 81.

פב. אסור לעטוף ספר, וכל שכן הפץ של חול, ברף שיש בו ד"ת, ויש למחות
 בכורכי הספרים שמדביקים בתוך הלוחות כתבי קודש 82.

נתינת וקבלת הספר

פג. הנותן ספר לחבירו, יתן לו ביד ימין 83.

בית מאיר

וכתב בספר ילקוט יוסף (ח"ב דף שי"ט),
 שנייר עטיפה, או ניילון שעוטפים בו את
 הספרים להגן על הכריכה, ואינם מחוברים
 לספר, אינם צריכים גניזה.

82. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף מ"ז הלכה
 ב') ועיי"ש עוד בארוכה.

83. במסכת סופרים (פרק ג' הלכה י') הובא,
 "הנותן" ספר תורה לחבירו לא יתנהו לו אלא
 בימין, "והמקבל" לא יקבל אלא בימין. שכן
 נתינתו מהר סיני, שנאמר (דברים ל') מימינו
 אש דת למו. ובספר חסידים (סימן ק"ט) למד
 כן (לגבי לקיחה). שה"ה בשאר ספרים, ולא
 דוקא ספר תורה. וכ"כ בספר גנוי קודש (דף
 ל"ח באות הציון ג"ד), שכן הדין בשאר ספרים
 בין לגבי נתינה ובין לגבי לקיחה. ובספר שיורי
 כנה"ג (הגה"ט יו"ד סימן רפ"ב אות י"ז) כתב,

79. בפרי מגדים (או"ח סימן תר"צ במשב"ז
 סק"י), הביא את דברי האליה רבה שכתב
 בשם שכ"ג, שזוהר שלא יגדר על גבי הקרקע,
 וכ"כ הפרי חדש, ונראה לי, שלא דוקא
 שתגדר על גבי קרקע, אלא הוא הדין שצריך
 להזהר שלא תהיה תלויה מעל השולחן או
 מעל גבי הסטנדר, גם זה גנאי של ספרי
 הקודש.

80. בספר חסידים (סימן קנ"ז) כתב, לא יתכן
 שתתלה דברי תורה בין רגליך או לאחוריך,
 שנאמר ואותי השלכת אחרי גוון. וכן כתב
 בספר יוסף אומץ (יופא דף 278).

ומה שכתבנו ואם מונח בשקית מותר, כן כתב
 בספר גנוי הקודש (דף ל"ה הלכה כ"א).

81. על פי דברי הבית לחם יהודה (יו"ד סימן
 רפ"ג).

פד. המקבל ספר מחבירו, יקבלהו ביד ימין ⁸⁴.

פה. כשהולך עם הספר יניחנו ביד ימין ⁸⁵.

פו. יש מי שאומר שגם יפתח את הספר ביד ימין ⁸⁶.

בית מאיר

כל זה לגבי הושטת ולקחת הספר, אבל לגבי נשיאת הספר לא נתבאר בפוסקים, אך לגבי ס"ת כתב הרמ"א (או"ח ס"ח קל"ד) שיש לאחוז את הספר ביד ימין, ומקורו ממהר"ל. ולמד כן מהפסוק וימינו תחבקני, והביאו הד"מ שם, ע"כ. ולכאורה, מכיון שס"ת וספרים שווים (אם כי שלא לגמרי), לכן ה"ה לגבי ספר רגיל. ע"כ. ובשו"ת מהר"י בי רב (סימן ג"ן) כתב שלגבי להוליך ס"ת [מההיכל לתיבה], יכול להוליכו באיזה יד שירצה. והביאו בשו"ת כנה"ג (יו"ד סימן רפ"ב הגה"ט ס"ק י"א). ובספר פסקי מהר"ץ (הלכות קריאת ס"ת אות ד') הובא, שראיתי למו"ז מהר"ץ שהיה מקבל את הס"ת מההיכל בימינו "ונותנו כנגד ליבו בשמאלו להוליכו לתיבה" וכו' עיי"ש. וכתב שם בבארות יצחק (ס"ק ג'), שהיום המנהג פשוט להוליכו בימין וכו' עיי"ש. [ולכאורה לענ"ד קצת תמוה מה שהובא בפסקי מהר"ץ (שם אות ד'), שאחרי שהביא את דברי שו"ת מהר"י בי רב שכתב שיכול להוליכו באיזה יד שירצה, כתב: יצא לנו מזה דרוקא בלקיחה יהיה בימין, לא בהולכה לתיבה, "כי בהולכה יהיה כנגד ליבו בשמאלו" וכו'. ודבר זה לכאורה תמוה, מאיפה יצא לרב וצ"ל שההולכה תהיה כנגד ליבו בשמאלו, והרי המהר"י בי רב כתב שיכול להוליכו באיזה יד שירצה. והיעב"א].

⁸⁶. בשו"ת אבני חושן (ח"ג דף תע"ו להגר"י זילברשטיין שליט"א) כתב, כידוע יש לקיים

שהנותן ספר יתנהו ביד ימין. וכ"כ בבית לחם יהודה (סימן רפ"ב). וכ"כ הגר"א (בסי' קל"ד בסופו). וכ"כ בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס' הלכה כ'). וכ"כ בספר ילקוט דרך ארץ (פרק י' פ"ח). וכ"כ בספר מעם לועז (דברים דף תתקנ"ד).

⁸⁴. כן הובא במסכת סופרים הנ"ל. ובספר חסידים (סימן ק"ט) כתב, האומר לחבירו תושיט לי ספר, "יקחנו" בימינו ולא בשמאלו, לפי שהתורה ניתנה בימין שנאמר מימינו אש דת למו. וכן כתב בספר יוסף אומץ יוזפא (דף 275). וכ"כ בספר ילקוט דרך ארץ (פרק י' פ"ח). ובה"ח (סימן ר"ו ס"ק ל', וסימן קל"ד ס"ק כ"ג). וכן כתב המשנה ברורה (בסימן ר"ו ס"ק י"ח) בשם ספר חסידים הנ"ל. וכ"כ בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס' הלכה כ'). ובספר כבוד התורה (דף מ"ג הלכה ג') תמה על ספר חסידים, למה לא כתב כן גם על המושיט את הספר. ודין זה הביאו גם בספר לימוד התורה (דף 165 הלכה ל"ג). וכתב היפה ללב (ח"ג סימן רפ"ב ס"ק ט'), שגם המקבל ספר מחבירו צריך לקבלו בימינו, כדכתיב מימינו אש דת למו, מלמד שלא ניתנה התורה אלא בימין, כדאיחא בפסיקתא, והובא בילקוט שמעוני פרשת וזאת הברכה (דף תקמ"ו ע"ב).

⁸⁵. בשו"ת תורה לשמה (סימן כ"ב) כתב, שאפילו ספרי קודש [ולא דוקא ס"ת] צריך להוחר לישא אותם ביד ימין. ובספר גנוי הקודש (דף ל"ח בהערה למטה) כתב, והנה

פז. יש מי שאומר, שכשתופס את הספר וקורא בו, יתפסהו ביד ימין⁸⁷.
 פח. אימר יד, יש מי שאומר שיעשה את כל הפעולות האמורות לעיל ביד ימין
 שלו, ויש מי שאומר שיעשה בימין דעלמא⁸⁸.

בית מאיר

קל"ד ס"ק כ"ג), שביארו. ובספר גנוי הקודש
 (דף ל"ח הלכה ל"ב) כתב, שאימר יד יתן
 ויקבל בימין שלו. ובהערה שם הביא את
 הפרמ"ג הנ"ל, וכתב שנכון שהוא דיבר על
 ס"ת, אך מסתבר שה"ה בספרים, שהרי
 לדינים רבים השוו הפוסקים ספרים לספר
 תורה, וכן משמע מהמשנה ברורה (סימן ר"ו
 ס"ק י"ח) ע"כ. וגם לפי הקבלה שהולכים
 באימר אחרי ימין דעלמא, אינו כן בכל
 הדברים כעיווין בכה"ח (סי' קכ"ח ס"ק ק"ב,
 וסימן תרנ"א ס"ק ל"ז). ואולי אפשר לדייק
 מכה"ח (סימן ר"ו ס"ק ל') שהולכים בזה אחר
 ימין דעלמא.

אחרי כותבי זאת, ראיתי בשו"ת תורה
 לשמה (סימן כ"ב) שגשאל על אימר, באיזה יד
 יקח את הס"ת משהיכל עד התיבה, ואם
 תאמר שישאנו ביד ימין דעלמא, מה הדין אם
 אצלו הימין דעלמא היא יד חלושה ויש חשש
 שח"ו יכול ליפול הס"ת? והשיב, שגם אימר
 יקח את הס"ת בימין דעלמא וזה פשוט. אולם,
 אם כשהאימר ישאנו ביד ימין דעלמא יש ח"ו
 חשש נפילה, ודאי שישאנו ביד ימין דידה ולא
 בימין דעלמא, וכמו שמצינו במחתה ביום
 הכיפורים דחשו כיוצא בזה. ע"כ. וכן העתיקו
 בסידור עוד יוסף חי (לדידי וחביבי ליש ולביא
 הרה"ח ר' יוסף חיים מורחי שליט"א במנהגי
 הוצאת והולכת ס"ת הלכה ב'). ובשו"ת באר
 משה (ח"ב סימן ג' אות י"ג) הביא את דברי
 שערי אפרים (שער י' ס"ב), שגם כתב כן לגבי

את כל המצוות ביד ימין, ובספר ילקוט דרך
 ארץ (פרק י' פ"ח) כתב, שיושיט את הספר וכן
 יקבלנו בימינו וכו'. אח"כ כתב (הגר"י
 זילברשטיין שליט"א), "ומסתברא שלפתוח
 ספר כדי ללמוד בו גם צריך לפותחו ביד ימין".
 ועיין בספר חסידים סימן ק"ט. ושאל שם הרב,
 באיזה אופן יכול לפותחו ביד שמאל? והשיב
 על פי האליה רבה (סימן ש"מ ס"ק י"א) והפני
 מבין (סימן ס"ז) שכתבו, שאם כתובות אותיות
 על הודי הדפים, ורוצה לפתוח את הספר
 בשבת, יפתחנו ביד שמאל, מאחר שהכותב
 והמוחק ביד שמאל פטור. אומנם האבני נור
 (סימן ר"ט אות ט') תמה על זה, שדוקא
 בכתיבה מי שכותב ביד שמאל פטור, משא"כ
 בשאר מלאכות. בכל זאת לפי האליה רבה
 והפני מבין, כאופן כזה, יפתחנו ביד שמאל.

87. בספר מעם לועז פרשת דברים (דף
 תתקנ"ד), אחרי שהביא שצריך לתת וכן לקבל
 את הספר ביד ימין, כתב, וכן כל התופס בידו
 חומש לקרוא בו, או סידור כדי להתפלל בו,
 יתפוס אותו ביד ימין.

88. בדרכי משה (או"ח סימן קל"ד אות א')
 כתב בשם המהרי"ל, ס"ת צריך להחזיקו בימין
 שנאמר וימינו תחבקני. וכן פסק רמ"א (בסימן
 קל"ד סעיף ב' בסופו). וכתב שם הפרי מגדים
 (א"א אות ה'), "שאימר יד" אפשר בימין
 דידה, ועיין במרן (או"ח סימן ג' סעיף ה'),
 ובמג"א (שם ס"ק ח') ובמ"ז (ס"ק ט'). ומה
 שכתב המהרי"ל "להחזיקו", עיין בכה"ח (סימן

התנהגות בכבוד הספרים

- פ.מ.** אין זורקין את כתבי הקודש. ולכן הנותן ספר לחבירו לא יתנהו בזריקה. אלא כתבי הקודש צריכים נטילה והנחה בנחת ובכבוד⁸⁹.
- צ.** וכן כשרוצה להניח ספר באיזה מקום, לא יזרוק אותו לשם⁹⁰.
- צ.א.** לא ינער ספר מתוך שקית או מתוך תיק⁹¹.
- צ.ב.** ספר המונח בתוך ארגז, מותר לזורקו [ממקום למקום]⁹².
- צ.ג.** מותר לשלוח ספר בדואר, והוא כשיהיה עטוף. [וברין לשלוח ס"ת בדואר, עיין בהערה]⁹³.

בית מאיר

- ס"ת [וה"ה לשאר ספרים]. אך אם קשה לו, יכול להוציאו בימין שלו.
89. הובא במס' עירובין (דף צ"ח), אמר רב אחא בר אבהו זאת אומרת אין מזורקין כתבי הקודש, ומזה פסק הרמב"ם (הלכות ס"ת פרק ו' הלכה ה'), שכל כתבי הקודש אפילו הלכות ואגרות, אסור לזרוקן. וכן פסק מרן (ביר"ד סימן רפ"ב סעיף ה'). והכ"מ על הרמב"ם הנ"ל כתב בשם הר' מנוח, כלומר, כשיתנם לחבירו לא יתנם לו בזריקה. וכתב בערוך השולחן (ס"ק י"א), כשנותן ספר לחבירו לא יתנהו לו בזריקה אלא יושיט לו בידו.
- ומה שכתבנו שכתבי הקודש צריכים נטילה והנחה בנחת ובכבוד, כן כתב בספר בני יונה (סי' רפ"ב סעיף ה'). וכתב עוד שם בהמשך: אבל לא יזרוק כתבי הקודש, ואפילו הלכות ואגרות, שהוא גנאי להם, ונראה שנוהג בהן קלות ראש.
90. הובא במס' סופרים (פ"ג הלכה י"ב), אין זורקין ספרים ממקום למקום, ואין נוהגים בהם בזיון, וכתב שם בנחלת יעקב, שכתב הרמב"ם
- (בהלכות ס"ת פ"י הלכה ה') שהוא הדין שאר ספרים שאסור לזרוקן.
91. כן כתב בספר חסידים (סימן רנ"ג), וכן כתב בספר יוסף אומץ (יופא דף 277).
92. כן כתב בשו"ת אמרי יושר (ח"ב סימן קע"א), והעתיקו בספר גנוי הקודש (דף ל"ט הלכה ל"ג).
93. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ט הלכה ל"ד), בשם הגר"ש אלישיב שליט"א. אע"פ שהם מטמלים אותו שלא בדרך כבוד.
- עוד כתב שם, שלענין לשלוח ס"ת בדואר, הובא בשו"ת אמרי יושר (שם) שיניחנו בכלי בתוך כלי, ועדיף שיתיר את תפירותיו. ובשו"ת חלקת יעקב (או"ח סי' מ"ה) כתב, שיכתוב על המישלוח אזהרה לדואר שלא להשליכו, כמו שנוהגים להזהיר כששולחים כלי זכוכית. ע"כ. ובאוצר השו"ת ציינו עוד בזה לעיין במשנת יעבץ (מ"ד), בני ציון (שפירא ח"א כ"ח), עטרת יצחק (ע"ה), חלקת יעקב (ח"א קס"ד) כוכבי יצחק (ח"ב י"ח). ע"כ. לאחר כותבי זאת, ראיתי בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ב סי'

פרק ג'

השתמשות בספרי קודש

להשתמש בספר במקום סימניה וסרגל

א. אדם שצריך להעתיק קטע של דברי תורה מספר, אינו יכול לקחת ספר אחר ולהניחו למעלה מאותה השורה שמעתיק כדי שלא יטעה, משום שהוא נהנה בבזיון הספר. ויש מי שמתיר כשעת הדחק. [ועיין בהערה] ¹.

בית מאיר

ותירץ הברכת נפתלי שיש לחלק, שכשארם מניח ספר מעל השורה, גם ללא זה הוא יכול להעתיק, אלא שזה מיקל עליו, משא"כ כשהחמה זורחת מדובר שאינו יכול ללמוד מפני השמש. והוסיף שם, שהסכים עמו הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל. והנה בספר גנוי הקודש (דף רכ"ט) הביא מכתב מבעל האבני ישפה לגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, וכתב שם האבני ישפה תירוץ לסתירה שבספר חסידים הנ"ל, שכשיכול להשתמש עם דבר אחר שנמצא בקלות, ובכל זאת משתמש עם ספר, הוי בזיון לספר. משא"כ כשאינו יכול להשתמש בדבר אחר [דהיינו כשאינו נמצא בקלות], ומשתמש עם ספר אחר, אינו בזיון לספר. ולפ"ז מה שכתב בספר חסידים שאסור להניח ספר מעל גבי השורה, המעם הוא, משום שיכול להשתמש עם דבר אחר, משא"כ כשבא לו שמש בזה הוא צריך דבר גדול שיעמוד ויסתיר לו את השמש [וקשה למצוא דבר כזה], ולכן התיר בספר חסידים להניח ספר כדי להגן מהשמש. והשיב לו הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שא"כ היה לו (לספר חסידים) לכתוב בקיצור שאם אפשר להשתמש ע"י דבר אחר אסור להשתמש

תקב"ג), שכתב שיש לחלק בין אם הספר גמור ושלם לבין אם אינו שלם וגמור. "שאם הספר גמור" עדיף שיקח אותו עמו. ואם לאו, יעטוף את הספר ויכניסוהו בקופסא חזקה כמתכת, וירפד אותה מכפנים בסביבות הס"ת כדי שלא יחבט, וירשום על הקופסא לא לזרקו. "ואם הספר לא גמור" כגון שלא תפרו או שחיסר בה אות אחת, או מותר לשולחו בתנאים שנכתבו לעיל.

1. כן כתב בספר חסידים (סימנים תתק"ב-תתק"ג), וכ"כ אליה רבה (סימן קנ"ד ס"ק י"א). ומה שכתבנו שיש מי שמתיר, כן כתב בספר פסקי תשובות (ח"ב דף רצ"ב).

ישובים לסתירה בספר חסידים, ויוצאים מהם יסודות חשובים להשתמשות בספרים

בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ק"ב) הביא את שאלת החיי אדם (כלל ל"א סמ"ח), שלכאורה ספר חסידים סותר את עצמו, שהרי בסימן תתק"ב כתב שלא ישים אדם ספר מעל השורה שמעתיק כדי שלא יטעה, ואילו בסימן תתק"ד כתב שיכול להניח ספר כדי להגן מפני השמש אם אור השמש מפריע לו ללמוד?

- ב. אבל יכול להניח שם עיפרון או סרגל וכדומה, כדי שיהיה לו קל למצוא את השורה שבה הוא נמצא².
- ג. יש אומרים שאין לקחת ספר ולהניחו בתוך ספר שלומד בו, לסימן, כדי שכשיחזור ללמוד ימצא את המקום מיד. ויש מתירים³.

בית מאיר

מכיון שלא מצוי כל כך דבר אחר לצורך הגבהת הספר, רק ספר אחר, הר"ז מותר. (ונראה שחילוקו של הברכת נפתלי (כנ"ל) זה כמו חילוקו של הגר"ש אלישיב שליט"א).

2. כן כתבו בספר אליה רבה (סימן קנ"ד ס"ק י"א) וכה"ח (שם ס"ק ג"ן). וכן כתב בספר ילקוט יוסף (ח"ב דף שכ"ד בהערות). ואמר לי הרה"ג רבי יצחק יוסף שליט"א שאביו הרה"ג הראש"ל מרן רבי עובדיה יוסף שליט"א, מנהגו להניח מכתבים או מעטפות לסימן. כמו כן אם ישנם צ'יקים של "צדקה", מניחם בין הכריכה לספר.

3. דעת ספר חמודי דניאל שאסור, (הובא בפת"ש יו"ד סימן רפ"ב ס"ק י"ז), וכ"כ בערוך השולחן (שם ס"ק כ"ג), וכן משמע משו"ת תורה לשמה (סימן ש"ו). וכ"כ בס' כבוד הספרים (דף ס"א הלכה ט'). אולם בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ב בהערה מס' 4) כתב שנראה לו, שלפי המג"א שסובר שמותר לקחת ספר ולהניחו תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו, ה"ה כאן שהרי זה מותר, משא"כ לשיטת המ"ז. וכתב שם שהסכים עמו הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל. ובספר ילקוט יוסף (ח"ב דף שכ"ד בהערות), כתב כן בשם ספר צדקה ומשפט (תשמ"ע עמוד ע"ד), שהתיר בזה על פי המג"א הג"ל. גם מספר פסקי תשובות (ח"ב דף רצ"ב) משמע שיש להקל בזה, אלא שצריך להזהר שאם הספר

בספר אחר אפילו כדי ללמוד תורה, ואם אי אפשר, מותר.

ואמר הגר"ש אויערבאך זצוק"ל, אפשר שהחילוק הוא שאין מתחשבים אם יש לו דבר אחר או אם אין לו דבר אחר, רק החילוק הוא שאם דבר זה נראה ביוזן אסור, ואם אינו נראה ביוזן מותר, וחושבני שלה התכון כח"ה.

גם הגר"ש אלישיב שליט"א לא הסכים עם חילוקו של האבני ישפה, ואמר שאפשר לחלק בדרך אחרת, שהעיקר הוא שאם זה "לצורך הלימוד" מותר להשתמש בספר אחר, אבל אם זה "לא כל כך לצורך הלימוד" הר"ז אסור, ולכן להגן מפני השמש זהו לצורך הלימוד ולכן התיר בספר חסידים, משא"כ להניח ספר מעל גבי שורה מכיון שגם מבלעדי זה יכול למצוא את השורה, לכן אסר לעשות כן בספר חסידים, [ומה שהתיר בספר חסידים (סימן תתצ"ח) להשתמש בספר לשרטט בו קונטרס שכבר כתוב בו דברי תורה], יישב הגר"ש אלישיב שליט"א שאפשר ששם מדובר במזוזה, או בד"ת שאסור לכתוב ג' תיבות ללא שירטוט, וגם זה חשיב לצורך הלימוד, וכתב עליו שם האבני ישפה, שלפי חילוקו (של הגר"ש אלישיב שליט"א) יהיה עדיין קשה למה הגבתה הספר נקרא צורך הלימוד יותר משמירת השורה, ולפי דברינו (דהיינו חילוקו של האבני ישפה) ניחא, והוא

- ד. מותר להשתמש עם כריכה של ספר אחד לסימניה לספר אחר, [ובתנאי שאינו משתמש בצורה שאינה מכובדת בספר שכריכתו משמשת לסימניה לספר האחר]⁴.
- ה. ישנם אנשים שכותבים למנצח בצורת המנורה, [או שיש להם למנצח בצורת המנורה מודפס], אסור להניחה במקום סימניה ולטלטלה ממקום למקום בספר⁵.
- ו. וכן אין להשתמש בסימניה שכתובים בה פסוקים ולטלטלה ממקום למקום⁶.
- ז. אין להשתמש ברף שכתובים בו דברי תורה, כסימניה [ולכן צריך להזהר בעלונים שכתובים בהם ד"ת שלא לעשותם לסימניה]⁷.

בית מאיר

המנורה במקום סימניה בצורה קבועה, בזה הר"ז אסור, משום שיכול לדאוג ולהניח בסידורו איזה חתיכת דף שימש לו במקום סימניה, ולמה ישתמש בלמנצח בצורת המנורה במקום סימן. ואגב אולי יש לומר, שבשו"ת תורה לשמה החמיר דוקא כשזה כתוב על קלף, וגם כתוב שם שם הויה, ואפשר גם לומר להיפך, שכתב כן משום שהיה דרכם להשתמש בכתוב על קלף, ואה"נ אם היו משתמשים במודפס גם היה מעיר כן. ועיין מה שכתב בספר כבוד הספרים (דף ס' הלכה ח' במקור לסעיף זה).

6. כ"כ בספר כבוד הספרים (דף ס"א הלכה ח'), דכיון שמודפסים בו פסוקים הוי כשאר תשמישי קדושה שאין להשתמש בהם לצורך סימניה, ושכן שמע בשם הגר"ה קנייבסקי שליט"א. ועיי"ש שהביא ראייה "שאינ לומר" מכיון שעשו את הסימניה כדי להניחה בכל מקום שרוצים שהר"ז מועיל ע"כ. ועיין מה שכתבנו בהערה הקודמת.

7. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף מ"ט הלכה ז'), על פי דברי החמודי דניאל ושו"ת תורה

שהוא רוצה לדעת היכן נמצא בו, אינו חומש, אינו יכול לקחת חומש ולהניחו בתוכו לסימן, וכן הדין בנביאים וכתובים.

4. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף מ"ט הלכה ז') בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, ומעמו שרק בספר עצמו אסור מאחר שאינו כבוד לספר (שהרי הוא גוף הקדושה) שימש את האדם, משא"כ הכריכה (שזה רק תשמיש של קדושה) מותר שתשמש את הקדושה עצמה.

5. כן כתב בשו"ת לשמה (סימן ש"ו), וז"ל: וכן יש לאסור לקחת קלף שכתוב בו מזמור למנצח בנגינות בצורת המנורה וגם שם הויה, ומניחים אותו לסימן, ומטלטלים אותו ממקום למקום. ומה שכתבנו וכן הדין במודפס, כן גלע"ד, וכן נראה ממה שכתבנו באות שאחרי זה. ולבאזרה לפי מה שכתבנו במקור לסעיף צ"ו, שיש מתירים לקחת ספר ולהניחו בתוך ספר אחר לסימן, הוא הדין בלמנצח בצורת המנורה, ואולי יש לחלק ולומר שדוקא יש מתירים לקחת ספר ולהניחו בתוך ספר אחר מאחר ואין לו דבר אחר להניחו במקום סימן, אבל אם הוא משתמש בלמנצח בצורת

ח. ספר שאין לו סימניה ורוצה לעשות לו סימניה, ראוי לקחת חוט של ציצית שנחתך ולעשותו לסימניה⁸.

להגן על ידי ספר

ז. אסור להגן על עצמו מפני השמש על ידי ספרים, כגון אם יושב בשמש ושם ספר לפניו להגן מפני השמש⁹.

י. אם השמש זורחת על הספר שלומד בו, ומפריעה לו ללמוד, יכול להניח ספר לפניו כדי שיהיה לו צל על הספר ועל הכתיבה, רק שלא יכוין להנאתו. ואם יש לו דבר אחר כדי שיעשה לו צל, אסור להשתמש בספר¹⁰.

יא. אדם שעושה מעשה מסויים ואינו רוצה שיראו מה שעושה, אינו יכול להניח את הספר כנגדו כדי שלא יראוהו¹¹.

יב. תלמיד שאינו מבין את השיעור ורוצה להניח ספר אחר כנגדו כדי לעיין בנושא אחר ולמנוע ממנו ביטול תורה, נראה שמותר. אבל אם הוא מבין את השיעור ורוצה לעיין בנושא אחר, וכדי שלא יראוהו מניח ספר אחר כנגדו, אסור¹².

בית מאיר

9. כן כתבו בספר חסידים (סימן תתק"ד) ויד אהרן (על הב"א או"ח סימן קנ"ד), אליה רבה (סימן קנ"ד ס"ק י"א), משנ"ב (שם ס"ק ל"א), כה"ח (שם ס"ק נ"ד). ועיין מה שכתבנו בהערה לסעיף צ"ד, לגבי הסתירה שיש בספר חסידים והיישובים לסתירה זו.

10. כן כתבו הפוסקים המוזכרים בהלכה הקודמת. ומה שכתבנו שאם יש לו דבר אחר אין להשתמש בספר, כנלע"ד פשוט.

11. כן כתב בספר חסידים (סימן תתק"ו), וכן כתב המשנה ברורה (סימן קנ"ד ס"ק ל"א).

12. כן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן י"ב), ולמד דין זה מהלכה שאם שמש זורחת על הספר ולא יכול ללמוד, שמותר להסתיר את השמש על ידי ספר אחר [כדלעיל בסעיף

לשמה שכתבנום לעיל בסעיף צ"ד, ע"כ. ואולי לפי מה שכתבנו שם, שיש מי שמתיר לעשות כן בספר בשעה"ד, נראה שה"ה כאן, אלא שנראה שאם עושה את אותו הדף לסימניה בצורה קבועה, שיש לאסור, מאחר ובתוך זמן זה יכול להשיג חתיכת דף ולעשותו כסימניה וכמו שכתבנו בהערה 98.

8. כתב מרן (או"ח סי' כ"א סעיף א'), חומי ציצית שנחתכו יכול לזרקם לאשפה, מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה וכו'. וכתב על זה רמ"א, ויש מודקדים לגנום. והובא שם במשנה ברורה (ס"ק ח'), שכתב מהר"ל שיניחו בתוך הספר לסימן, או לעשות בהם שום מצוה, דהואיל ונעשה בו מצוה אחת יעשו בו מצוה אחרת.

- יג. לא יניח ספר לפניו כדי להגן על עצמו מפני עשן [אא"כ ישנה סכנה] 13.
- יד. מותר להניח את הספר כנגדו כדי לא לראות דבר ערוה 14.
- טו. אדם שבאים להכותו, לא יגן על עצמו בספר אלא א"כ יש באותם הכאות משום סכנת נפשות 15.
- טז. אדם שכועס על חברו, לא יכה את חברו על ידי ספר, וכן לא יכה את הספר עצמו 16.
- יז. לא ידפוק השמש או החזן על גבי הסידור בכדי להשתיק את הציבור, או לסימן שצריך לומר יעלה ויבוא 17.

הנחת הפצים "בתוך" הספר

- יח. אל יצניע אדם את העט או את העיפרון וכיוצא בזה בספר 18.
- יט. אם מניח את העט או את העיפרון בספר כדי שישמש לו לסימן וידע היכן הפסיק, מותר 19.

בית מאיר

- ק"ג]. ובגו בספרו גנוי קודש (דף מ"ח בהערה ח') כתב, שאם הספר מונח במקום והוא מסתתר מאחוריו, מותר [אע"פ שהוא מבין את השיעור], וזה דומה לדין שאם כבר נמצא ספר שיכול להניח עליו ספר אחר כדי שע"י הנחתו יגביה את הספר.
13. כן כתב בספר חסידים (סימן תתק"ה).
14. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף מ"ח הלכה ה'), שכ"כ בספר שמע אברהם (להרה"ג רבי אברהם פאלאג'י זצוק"ל, בסימן מ"ו). ושכן פסק הגר"ש אלישיב שליט"א. ודין זה הביאו גם בהגהות לב אבירים שעל ספר פדה את אברהם (דף נ"ז).
15. כן כתב בספר חסידים (סימן רע"ו), וכ"כ בשו"ת כנה"ג (יו"ד על המור אות י"ג).
16. כן כתבו בספר חסידים (סימן רע"ו), ושו"ת כנה"ג (יו"ד על המור אות י"ב).
17. כך שמעתי מפי ת"ח חשוב. ואח"כ ראיתי שכן כתב בספר גנוי הקודש (דף מ"ט הלכה ו'). עוד כתב שם, שנראה שלדפוק על הספר בדרך לימודו להדגיש דבריו מותר וכו' ע"כ. וככ"ו כראי להמנע, משום שדפיקות אלו מקלקלים את הספר.
18. כן כתב בספר חסידים (סימן תתצ"ט), וכ"כ אליה רבה (סימן קנ"ד ס"ק י"א), וכ"כ משג"ב (שם ס"ק ל"א) וכה"ח (שם ס"ק ג"ן), וילקוט יוסף (ח"ב דף שכ"ד בהערות). עוד כתב שם בספר חסידים, שאם אדם יש לו מטבעות ישנות שפסלם המלך, אבל עדיין הם עוברים ושבבים, ובאים שוטרים לחפש בביתו, ואם ימצאו אותם בביתו יפסלום, לא יצניעם בתוך הספרים.
19. כן כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן ש"ו). ובספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ג הלכה ז')

- ב. לא יניח אדם את קופסת הטבאק בתוך הספר²⁰.
- כא. יש מי שאומר שלא יניח בתוך הספר דף חלק כדי שאח"כ יכתוב בו דברי תורה, ואם כתוב בו דברי תורה מותר. ויש מי שמתיר להניח נייר חלק בספר, בתנאי שלא ישאירונו שם בשבת וישתמש בספר²¹.
- כב. לשיטת האוסרים להניח דפים רקים בספר, הוא הדין שיש לאסור אם מניחים בין הכריכה לדפים הרקים שנמצאים בתחילת או בסוף הספר²².
- כג. מותר להניח בראש הספר דפי הקדשה²³.

בית מאיר

כנלע"ד, וכן ראיתי שכתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ג הלכה ח').

ומה שכתבנו שיש מי שמתיר להניח נייר חלק וכו', כן משמע משו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ע"ב, ד"ה ולכן צריך להזהר). ובספר פסקי תשובות (ח"ב דף רצ"ב מור ב') כתב בשם שו"ת מהרש"ג (ח"ב סי' ע"ג): ובענין להניח דפי כתיבה ושאר איגרות ודפי חולין בספר קדוש, יש הכותבים שבספרים שלנו הגדפסים יש ללמד זכות על המניחים "בדרך עראי ובמקרה", אך בעל נפש המדקדק במעשיו צריך להזהר בכל ענין.

ואגב זה ראיתי לנכונן לכתוב את מה שהובא בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סימן רמ"ז סוף אות א'), שבספר חסידים להר"מ הכהן בן אחותו של הרא"ש כתב, שאין לעשות מהספרים ארגו להכניס בהם פתקי כתבך וענייניך.

22. כן כתב בספר פסקי תשובות (ח"ב דף רצ"ב בהערה מס' 150).

23. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף נ"א הלכה ט"ז), שכן שמע מהגר"ש אלישיב שליט"א, אך הגר"נ קרליץ שליט"א נוטה דעתו לאסור, ומיקל רק כשמניחו בסוף הספר, ע"כ. ושמעתי

כתב, שכן שמע מפי הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול וצוק"ל, ושכ"כ יבלחמ"א מרן הרה"ג רבי עובדיה יוסף שליט"א בתשובה בכתב יד, והביאו בספר ילקוט יוסף (ח"ב).

20. בספר פסקי תשובות (ח"ב דף רצ"ב) כתב בשם ספר ליקוטי מהרי"ח: ורע עלי המעשה מנהג עמי הארץ שמניחים את הטבאק בתוך הסידור או בתוך המחזור, ולא די שעוברים על דברי ספר חסידים, אלא כמה פעמים מתלכלך הספר ושמות הקודש, ובאים לידי מחיקה, ע"כ. ולכאורה גם אם שם את קופסת הטבאק כדי שישמש לסימן וידע היכן הפסיק, יש לאסור, מאחר ויכול להתלכלך הספר מאבקת הטבאק.

21. בשו"ת תורה לשמה (סימן ש"ו) נשאל בזה, והשיב שאסור, מאחר ויש לחוש פן אח"כ לא ירצה לכתוב בו דברי תורה, ונמצא שהשתמש בספרי קודש לצורך חול, ובספר חסידים (סימן תתק"ז) כתב, אל יציני אדם קונטרסים שלא נכתבו, בתוך הספר. וכ"כ אליה רבה (סימן קנ"ד ס"ק י"א), ויד אהרן (או"ח על הב"י סימן קנ"ד), משנ"ב (שם ס"ק ל"א). ומה שכתבנו שאם כתוב בו ד"ת מותר,

כד. אין להניח את שערות הזקן שנשרו, בספר, אולם ישנם גדולים שנהגו לעשות כן²⁴.

בית מאיר

מטעם הכמוס עמהם, אבל לדידן, אף שאין לעקור מצינורות הזקן, מ"מ בודאי שאין בהם קדושה, ואסור להשתמש בספר לגנום. וכן מצאתי בשו"ת תורה לשמה (סימן ש"ו) וכו', ואף בספרים שלנו שאינם אלא מעשה דפוס, מ"מ יש בהם קדושה שנדפסו לקיים בהם מצות לימוד התורה, ולכן צריכים גניזה, ואסור להשתמש בהם לחול וגם לא לגניזת שערות. עוד כתב שם בסוגריים, וצריך ביאור אם יש בכלל יסוד בקדמונים ובווד"ק לגנוז שערות הזקן כדבר שבקדושה, או שזהו סלסול שנהגו בהם קדושי עליון לעצמם, ולא כל הרוצה ליטול את השם יבוא ויטול. ובשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן י"ב) כתב: שערות של הזקן, רבים מכניסים לתוך הספרים כי סוברים (במעות) שיש בה קדושה, אמנם אף אם זה נכון, הרי לא עדיף שערות הזקן מדפי גניזה שאין להכניסם לספרים, ואם רוצה לגנוז שערות, יכול לשומרם בשקית ניילון, אבל למה יעשה מן הספר תשמיש של שקית. וכנו בספרו גנוי קודש (דף נ"ב הלכה י"ח) כתב, שאין להטמין בספר את שערות הזקן, וצ"ח שם שכן כתב לו לאסור הגר"ח קנייבסקי שליט"א.

ובספר שמירת הגוף והנפש (ח"א פרק ל"ה סעיף ד') כתב במקורות, שגם בספר מאורי אור מתרעם על זה, אולם בספר זכר צדיק לברכה (דף ל"ד) הביא מה שסיפר המנחת אלעזר בשם הגה"ק מקאמארגה זצוק"ל, מעשה נורא בשערות הזקן של הבעש"ט הק', שמצאו בווד"ק שהיה לומר, ובהערות

באומרים לי, שהגאון הגדול רבי חיים פאלאנז' זצוק"ל בספרו הכתוב לחיים, שם הקדשה בתחילת הספר ולא הקפיד להניחו בסוף, וכן הרה"ג רבי יוסף חיים זצוק"ל בעל הבן איש חי, גם שם הקדשה בתחילת ספרו, וכן הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל עשה כן בתחילת ספרו או לציון ח"א, וכן יבלחט"א הרה"ג רבי עובדיה יוסף שליט"א כך נוהג. וכהנה רבות.

24. כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן ש"ו) ח"ל: ודע כי יש להזהיר את המון העם בענין אחר כיוצא בזה, והוא אותם האנשים שדרכם להצניע שערות זקנם הנתלשים בתוך הספרים, דודאי לא אריך למיעבד הכי. וכן כתב גם בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ב הלכה י"ב), וכתב שם במקור להלכה זו, שכן שמע מפי הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, ושכן העלה יבלחט"א מרן הרה"ג רבי עובדיה יוסף שליט"א בתשובה בכת"י, והביאו בספר ילקוט יוסף. גם בספר תשובות והנהגות (ח"ב סימן תנ"ט) כתב, ראיתי כמה חסידים הנהוגים שאם נתלש להם משערות הזקן נוהרים בו ביותר שלא לזרקו, ומניחים אותם בתוך ספר קודש, ואני תמה, היאך נתיר להם דבר זה, והלא משתמשים בספר קדוש להחזיק שערות, שגניזת השערות אינו אלא מנהג חסידות בעלמא, ומזוללים באיסור גמור להשתמש בספרי קודש. ושמעתי על כמה אדמו"רים שנהגו כן, אבל אנו ההרדיוטות אין לנו לנהוג כן, שכנראה שנהגו אותם גדולים וקדושים כן

- כה. אל יצניע את המשקפיים בספר, אבל אם מניחם במקום סימניה מותר²⁵.
 כו. אין להצניע מזוזה בתוך ספר²⁶.
 כז. אין להצניע בתוך הספר מעטפות עם בולים, אע"פ שמשתמש בהם לשלוח מכתבי תורה²⁷.
 כח. אין להצניע בתוך הספר נייר מישו²⁸.

בית מאיר

הממשקפיים עד שיחזור, והרי נמצא שמשתמשים בספרי קודש לצורך ממנום לשמור אותו שם. מיהו, אם מניחים אות שם לסימן כדי שידעו היכן הפסקו וידעו מהיכן ימשיכו, מותר.

26. כן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סי' י"ב ענף י') ז"ל: ומזוזה "כשרה" לכאורה יש להתיר להכניסה לספר כי קרושת המזוזה גדולה מקרושת הספר, אלא שיש כאן ענין של בזיון, מכיון שיכול להשתמש בתיק או בשקית ניילון, ומה לו לבזות את הספר עבור זה, כיון שאין זה צורך הלימוד כלל, וכל שכן שאין להצניע מזוזה פסולה בתוך הספר, ע"כ. ולפי דבריו, הסופרים צריכים להזהר בדבר זה שלפעמים צריכים להעביר מזוזה ממקום למקום ויש אתם גם ספר, ומניחים את המזוזה בתוך ספר, ולפ"ז אין לעשות כן.

27. כן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן י"ב ענף י'), מאחר שהם דברי חולין אין להכניסם בספר, ואע"פ ששולח בהם ד"ת לא גרע מקונטרסים שעדיין לא כתבו בהם ד"ת שאסור להכניסם בספר. וכבר כתבנו לעיל במקורות הלכה ב', שהראש"ל הרה"ג רבי עובדיה יוסף שליט"א, מנהגו להניח מעטפות או מכתבים בתוך הספר, "לצורך סימן".

28. כן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן י"ג ענף י"ב) ז"ל: ידידי הג' הרב יוסף שורש

והוספות שבסוף ספר שמירת הגוף והנפש כתב, שבין דפי ספר תיקוני הוזהר של בעל הדברי חיים, היה נמצא משערות קודשו של זקנו. ובילקוטי מהרי"ח לאחר שהביא את מה שהתרעם המאורי אור [הג"ל] מסיים, אך דשו בזה רבים אנשי מעשה, ובודאי יש סוד בדבר, (וכל זה לאנשים שנוהרים שלא "לעקור" משערות זקנם, משא"כ לאותם אנשים שאינם נוהרים בזה). וראה שטיה מקובצת בגליון מס' זכחים (דף י"ח ע"ב אות כ"ה) וזה לשונו: ושלח לר"ת תשובות מלאות משערות זקנו שתלש מוקנו, על מנהג העולם מרוב צער וכו', ודר"ק. ובספר גנוי קודש (דף ג"ב אות הציון ל"ז) הביא, שבספר תורה יבקשו מפיהו (עמוד 257) כתוב, שהעידו כי הגר"ש שקופ וצוק"ל היה מניח שערות הזקן בספר, ע"כ. ועיין לעיל מה שכתבנו בשם הרבה פוסקים שסוברים שאין לעשות כן. וכתב בספר כבוד הספרים (דף ס' הלכה ז'), שאין להניח שערות הזקן בספר קודש. וכתב והוסיף שם בהערה, שלפעמים יש בזה בעיה של בין אדם לחבירו שגורם לו הרגשה לא טובה כשבא חבירו להשתמש בספר ורואה שם שערות של אדם אחר.

25. כתב בשו"ת תורה לשמה (סימן ש"ו), שיש להזהיר את המון העם שמניחים את המשקפיים בתוך הספר כדי שישמר להם

- כז. דפים שנקרעו מספרי קודש, אין להניחם בתוך ספר אחר כתחליף לגניזה²⁹.
- ל. דף שנקרע מספר קודש, מותר לגנוזו בתוך הספר שממנו נקרע³⁰.
- לא. מותר להניח בתוך ספר דפים של מחברות וכו' שכתוב בהם דברי תורה³¹.
- לב. דפים שכתוב בהם תורה שבכתב, לא יניחם בספר של תורה שבעל פה, ודפים שכתוב בהם תורה שבעל פה לא יניחם בספר שכתוב בו תורה שבכתב³².

בית מאור

שמועד לגניזה, וכן פסק הגר"ש אלישיב שליט"א. ובנו בספר גנוי הקודש (דף נ"ב באות הציון ל"ה) כתב, שזכרנו ששאלתי בימי חורפי להגרש"ז אוירבאך זצוק"ל, ואמר שאסור לגנוז בתוך הספר, אלא שהעולם מיקל בזה, והוסיף שאם מניח לזמן קצר מותר, והעיד על עצמו שכן נוהג לפעמים. ושם (בדף רנ"ז-רנ"ח) כתב בשם הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שהמנהג להקל בזה. ובכר כתבנו לעיל במקורות להלכה ב', שהראש"ל הרה"ג מרן רבי עובדיה יוסף שליט"א, מניח צ'קים של צדקה בין הכריכה לספר.

30. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף נ"ב הלכה י"ח), וציין שם שמקורו מהגר"ש אלישיב שליט"א.

31. כן כתבנו לעיל (בסעיף קי"ד) בשם ספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ג הלכה). וכ"כ בספר ערוך השולחן (יו"ד סימן רפ"ב סעיף כ"ג). ובספר גנוי הקודש (דף נ"ב הלכה י"ז) כתב בשם הגר"נ קרליץ שליט"א, שראוי להניחם בסוף הספר, דהוה יותר כבוד.

32. כן כתב בספר חסידים (סימן תתק"ז), וכ"כ בה"ח (סימן קג"ד ס"ק נ"ה).

שליט"א העיר, שנלעד"ד שישנו מכשול מצוי מאוד בפרט אצל נשים, והוא שרגילים להשאיר נייר מישו בתוך הסידור או המחזור כשהולכים לבהכנ"ס, ולפעמים נשאר שם הנייר מישו משכת לשכת או בתוך המחזור מרגל הרגל, ובוהו הפכים את הסידור או את המחזור למחסן וכו'.

29. כן כתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ד הלכה י'), וציין כן בשם הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל. וכן כתב בספר לימוד התורה (פרק כ"ז הלכה כ"ט), וציין שכן כתב בשו"ת ישיב משה (טורצקי עמוד ט"ז) בשם הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א, שאין לעשות כן מאחר ואסור לכוות את הספר ולעשות כלי לדברי גניזה. ע"כ. וכן כתב בשו"ת אבני ישפה (ח"ג סימן י"ג ענף ח'), שנראה מכיון שאין כאן צורך הספר מאחר ואין לספר תועלת בזה רק לעצמו כדי שלא יצטרך לחפש אחרי מיתקן של גניזה, ואע"פ שהזכרנו לעיל שביטול תורה הוא גם לצורך הלימוד, יש לומר דדוקא לצורך הלימוד שלומד כעת, ולא לצורך דבר אחר, משא"כ בענין זה שרוצה להניח את הגניזה, הרי יכול ללמוד מיד, וכשיתפנה ישים הגניזה במקום

לג. חומי הציצית שנקרעו, אין לגנום בתוך הספר.³³

הנחת הפצים "על" גבי הספר

לד. אין להניח על הספר משקפיים שאין זה כבוד לספר. וכן אין להניח את הטלפון הסלולרי על הספר.³⁴

לה. אין להניח סכין או אבן וכו', או את קופסת הטבאק על הספר.³⁵

לו. אין להניח את כובעו על גבי הספר.³⁶

לז. אין להניח דברי חול אף על גבי גגן של ספרים העומדים בארון הספרים.³⁷

לח. אין להניח על גבי הספר עט או עיפרון ושאר כלי כתיבה וכיוצא בזה, אלא א"כ מניחם לצורך לימודו.³⁸

בית מאיר

להניח את המשקפיים על הספר, ויש לעוררם על כבוד התורה. ומה שכתבנו שאין להניח את הטלפון הסלולרי על גבי הספר, כנלע"ד פשוט דלא גרע ממשקפיים וכו"ב.

35. כן כתב בשו"ת עולת יצחק (שם) בשם ספר חסידים החדש להר"מ הכהן בן אהותו של הרא"ש. ומה שכתבנו שאין להניח את קופסת הטבאק, כן כתב בשו"ת שלמת חיים (סימן תקס"ה מהדורת כ"ב שנת תשנ"ה).

36. כן כתב בספר מנוחה וקדושה (עמוד ל"ב), שישנם כאלו שכשמניחים תפילין מניחים את כובעם על גבי הספר וכו', וסיים, אוי לעינים כך רואות. והביאו בספר כבוד הספרים (דף נ"ח ס"ק ו'). וכ"כ בקונטרס זהירות בשמירת כבוד הספרים (דף ק"ד).

37. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף נ"ד הלכה כ"ד), שכן שמע מהגר"ש אלישיב שליט"א.

38. פשוט מהנלמד לעיל. ומה שכתבנו א"כ מניחם לצורך לימודו, כ"כ בספר גנוי הקודש

33. כתבנו לעיל במקור להלכה ח', שכתב מרן (באו"ח סימן כ"א סעיף א') שחומי הציצית שנחתכו יכול לזרוקם לאשפה מפני שהיא מצוה שאין בה קדושה וכו', וכתב ע"ז רמ"א ויש מדרקדים לגנום. ולפי מרן שיכול לזרוקם לאשפה, ודאי שלא יכול להניחם בתוך ספר, וגם לפי רמ"א שכתב שיש מדרקדים לגנום, כבר כתבנו לעיל (בסעיף קכ"ב) שלא מניחים בתוך הספר דברים שצריכים גניזה. וכ"כ בספר כבוד הספרים (דף ס"ב הלכה י'). וכ"כ בספר גנוי הקודש (דף ג"ב הלכה י"ח), וכתב שם (במקור להלכה זו, באות ל"ו) שמצא במור וקציעה (סימן כ"א) שכתב ה"ל: אבל המניחים בספר להצניע (פתילי ציצית י.פ.), שטות הוא, דכיון שקיימ"ל שהם נזרקים, אסור להניחם בספר שלא לצורך, שנעשה הספר משמש להם בחינם ע"כ. אלא א"כ מניחם שם לצורך סימניה, וכדלעיל בהלכה ח'.

34. כן כתב בשו"ת עולת יצחק (ח"ב סימן רט"ז סוף אות א'), שרבים בזמנינו נכשלים

למ. מותר להניח תפץ על גבי הספר כדי שלא יתהפכו לו הדפים, וכן יכול לפרוס מפה על הספר כשיוצא וכדומה. ויש מי שכתב, שאם הספר כרוך חזק ומפני כן הולך להסגר כשלומדים בו, מותר להניח עליו ספר אחר כדי למנוע ממנו להסגר.³⁹

מ. אם הניח על הספר מוקצה מערב שבת קודש, נראה שאם היה בדעתו ליטול את הספר ע"י ניעור או ע"י נכרי, יש להקל וליטול ע"י ניעור, וכן אם הניחו באקראי מחמת שלא היה לו מקום כל כך, יש להקל וליטול את הספר מפני כבוד וקדושת הספרים.⁴⁰

כתיבה "על גבי" הספר

מא. לא ישרטט אדם את הקונטרס [דהיינו לשרטט בו שורות, כשנמצא הקונטרס] על הספר, מפני שלקונטרס אין קדושה ולספר יש קדושה.⁴¹

מב. מהדין הקודם יש ללמוד, שאדם שמונח ספר לפניו ורוצה להניח עליו דף ולכתוב בו ד"ת, אין לעשות כן, רק אחרי שיתחיל לכתוב בו קצת ד"ת. ויש מי שכתב, שיכול להניח עליו דף כדי לכתוב בו ד"ת מיד אך יקפיד שלא יניח תורה שבעל פה על תורה שבכתב.⁴²

בית מאיר

(דף ג"ד הלכה כ"ד). וכתב שם (בס"ק ג"ג) שכך שמע מהגר"ג קרליץ שליט"א, שאם לצורך לימודו מניח את העט מותר, ובלא"ה אסור. ועיין במס' סופרים (פ"ג ה"ח), שאסור לסופר להניח דיו או קולמוס ע"ג ס"ת. וה"ה למגיה. ושם מוכח שאין הברל בין ס"ת לספרים.

40. כ"כ בשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד סימן ע"ב).
41. כן כתב בספר חסידים (סימן תתצ"ח). וכ"כ בשו"ת כנה"ג (יו"ד על הטור סימן רפ"ב ס"ק ט"ז), ויד אהרן (או"ח על הב"י סימן קנ"ד), ואליה רבה (סימן קנ"ד ס"ק י"א), וכה"ח (סימן קנ"ד ס"ק ב"ן), ומשנה ברורה (סימן קנ"ד ס"ק ל"א).

42. על דברי הספר חסידים הנ"ל, כתב המשנ"ב שם, שאם "כתוב" בקונטרס דברי תורה יש להקל, וה"ה בנידון דידן.

ומה שכתבנו שיש מי שכתב שיכול להניח עליו דף כדי לכתוב עליו ד"ת מיד, כן כתב

39. כ"כ בספר כבוד הספרים (דף ג"ט ס"ק ח'). ומה שכתבנו שמותר לפרוס מפה על הספר, מכיון שזה לצורך הספר שרי. ומה שכתבנו שיש מי שכתב להתיר לשים עליו ספר אחר, כ"כ בספר גנוי הקודש (דף ג' הלכה י"ב), על פי החיי אדם ושהסכים לזה הגר"ג קרליץ שליט"א.

מג. מותר לכתוב דברי תורה בדף המונח על ספר, כשהספר מונח על ברכיו⁴³.
 מד. אסור לכתוב מכתב שאינו בד"ת על גבי הספר, וכן אסור לסכם בכתב את הוצאותיו בדף שהניחו על גבי הספר, וכן אסור להניח מחשב-כיס על גבי הספר ולחשב בו חשבונות של הוצאותיו וכדומה, וכן אין לכתוב צ"ק על גבי הספר, וכל כיוצא בזה⁴⁴.

כתיבת דברים מסויימים בספר עצמו

מה. אסור לכתוב בספר, פלוני חייב לי כך וכך, וכן לא יכתוב בו מספרי טלפון של חבירו וכדומה⁴⁵.

מו. לא יכתוב אדם בתחילת הספר או בסופו, זמן לידת בניו וכדומה, ויש מי שכתב שנהגו רבים לרשום כן, אולם ראוי להמנע מדברים אלו⁴⁶.

בית מאיר

תתצ"ח), וכ"כ בשו"ת כנה"ג (י"ד על הטור סימן רפ"ב ס"ק ט"ז), ויד אהרן (או"ח על הבי"ט סימן קנ"ד), ומשנה ברורה (סימן קנ"ד ס"ק ל"א), ואליה רבה (שם ס"ק י"א), וכה"ח (שם ס"ק ב"ן), ובית לחם יהודה (בגליון השו"ע י"ד סימן רפ"ב). ומה שכתבנו שלא יכתוב אדם מספרי טלפון וכדומה, נלמד מהג"ל. וכמובן שמותר לכתוב את שמו ומספר הטלפון שלו על הספר.

46. כן כתב בספר יעלזו חסידים (אות ק"א), אולם בספר פסקי תשובות (ח"ב דף רצ"ג) כתב בשם ספר לקט הקמח החדש (פ"ג), וכבר נהגו רבים מישראל לרשום על כריכת הספר את תאריך לידת צאצאיו, וכן תאריך יום פטירת הוריו, או שושלת משפחתו וכדומה, והנח להם לישראל כי בכל אלו יש בהם משום מצוה ע"כ. ובכל זאת ראוי להמנע מדברים אלו. [ומה שכתב שאם כותב תאריך לידת בניו יש בהם משום מצוה, אולי כוונתו כדי שידע באיזה יום יעשה להם בר מצוה וכדומה, ולכאורה, היום שתאריכים אלו

בספר גנוי הקודש (דף ג"ד הלכה כ"ג), והביא את המשנ"ב הג"ל וכתב, שהמעין בספר חסידים יראה שלא התברר דיו דעתו לנידון דיו, אך הגר"נ קרליץ שליט"א הסכים למה שכתבנו. עוד כתב שם, שיש לו מקור לדינו מספר בני יונה (סימן רפ"ב סעיף י"ט), ושכ"כ באניה דיונה (פרק ג"ג סעיף ה') ע"כ. ובספר אורחות רבינו (ח"ג דף קס"ב) כתב, סיפר לי הגרמ"ד שליט"א, ששאל את החזו"א וצוק"ל האם מותר לכתוב חידושי תורה בנייר שעל גבי הספר מאחר שראה את החזו"א שהיה עושה כן? והשיב לו החזו"א, שאם הוא לא יעשה כן הדבר יפריע ללימודו, מאחר שקשה לכתוב שלא על גבי הספר. ונראה ששם דיברו על "עצם הכתיבה", ולא שמדובר אם היה כתוב בדף, או שלא היה כתוב בדף.

43. כ"כ בספר גנוי הקודש (דף ג"ד הלכה כ"ג) בשם הגר"ח פ"פ שיינברג שליט"א.

44. נלמד מהנוכר לעיל.

45. מה שכתבנו שאסור לכתוב בספר, פלוני חייב לי כך וכך, כן כתב בספר חסידים (סימן

מז. לא יכתוב אדם בשולי הספר דברי הפציו או דברי חול⁴⁷.

מח. אדם שרוצה לנסות את העט אם כותב, או שכותב חלש או חזק, לא יערוך את הנסיון הזה בספר, וכן ישנם כאלו שכותבים בעיפרון ורוצים שיהיה יותר חד, ומשפשפים את צדדיו על נייר, לא יעשו כן בספר⁴⁸.

ממ. יש מי שכתב, שאותם אנשים שכותבים את מציאותיהם בדרך הראשון של הש"ס [כדי שיזכרו מה שמצאו, בזמן שיבוא אליהו], הרי זה מותר⁴⁹.

נ. מותר לכתוב את שמו על גבי הספר אבל לא יכתוב שלי הוא [או שייד], אלא יכתוב את שמו בלי התיבות "שלי הוא". והמנהג לכתוב לפני שכותב את שמו, לה"ו [ר"ת לה' הארץ ומלואה]⁵⁰.

נא. מחברת שהתחיל לכתוב בה ד"ת, ונשאר בה כמה דפים רקים, אסור לכתוב בהם דברי חול, וכן אם כתב על דף ד"ת, ונשאר בו מקום, לא יכתוב בו דברי חול. ויש מי שכתב שלא מועיל תנאי, אא"כ עשה תנאי, ויחתוך את החלק שכתוב בו ד"ת, וכן מדובר שעדיין לא למד בהם⁵¹.

בית מאיר

כהלכה (פ"ו הערה י'), שאין בזה כוון אלא יש בזה מצוה. ומה שכתבתי בסוגר המרובע היא הוספה ממני.

50. כן כתב בספר חסידים בצוואתו (אות מ"ז), וכתב בספר שמירת הגוף והנפש (סימן פ"ו סעיף א'), שהאחרונים ביארו שכוונתו כדי שאדם יזכור "שרכושו" הוא פיקדון מהקב"ה אצלו, אולם למחבר נראה שכוונת ספר חסידים שהדין כן רק "בספרים", והמעם כדי שלא יקפיד עליהם וישאלם [כמובן לאנשים שמחזירים, וכן שלא קורעים את הספרים]. עוד כתב שם, שבספר יד אפרים כתב שהמנהג לכתוב על הספר לה"ו, וכן עמא דבר, ועיי"ש עוד.

51. כן כתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ג הלכה ח'), ומקורו מספר יעלזו חסידים, ושם

כתובים לכל אחד בתעודת זהות שעליו, איזו מצוה יש לרשום דבר זה בספר?¹.

47. כן כתב בספר ברכת נפתלי (דף ס"ד הלכה י"א). ובספר פלא יועץ (ערך ספר) כתב, ובכלל בכבוד הספרים שלא יכתוב על הדף או על הגליון דברי הבאי כמנהג הנערים השוטים וכו', וכל מי שמכבד את הספרים כבודו מתרבה.

48. כן כתב בספר חסידים (סימן תקק"ז), ויד אהרן (או"ח על הב"י סימן קג"ד), ואליה רבה (סימן קג"ד ס"ק י"א), ומשנ"ב (שם ס"ק ל"א). ומה שכתבנו שישנם כאלו שמשפשפים את העיפרון וכו', זוהי הוספה ממני, ונלמד מהדין הקודם.

49. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ג"א אות הציון ל"ג), שכן כתב בספרו השבת אבירה

נב. ישנם גדולי עולם שנהגו לכתוב הערות וחידושים בגליון הספרים, ולעומתם ישנם שהיו נוהרים בזה⁵².

בית מאיר

יוסף שליט"א כתב וכותב הרבה הערות וחידושים בגליוני ספריו. [ואחד מהדברים שגידלוהו זה הכתיבה, שע"י הכתיבה אפשר לברר הרבה נושאים, ומה שנראה לאדם בע"פ, אחרי שכותבם הוא רואה שאינם אמת. וכך שמעתי בשם כמה גדולים]. כמו כן ידוע לי מפי מגיד אמת שסיפר, שספר עין חיים שהיה אצל הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל היה מלא בחידושים. וכן זכיתי לראות חלק מספריו של הרה"ג רבי עזרא עטייה זצוק"ל ראש ישיבת פורת יוסף, והיה כתוב בהם את חידושיו. וכן ידוע שמהרה"ו זצוק"ל והרש"ש זצוק"ל כתבו הערות בגליוני ספריהם, וכן נהג השדה"ה זצוק"ל, והגר" פתייא זצוק"ל, וכן הרבה מגדולי ספרד המעטירה. ואם כי שהם היו גדולים, בכ"ז גם ת"ח שאינם גדולים הרבה פעמים פותחים את הגמ' או את המקור להלכה מסוימת ורואים שישנה טעות, או שהתחדש להם חידוש ונראה שהוא חידוש אמיתי, נראה שיכולים לכתוב, ואדרבה אדם יכול ליתבע אם לא כותב את חידושו, ואם תצריך שיקך דף, לא תמיד מזדמן לו דף, והד"ת יכולים להאבד, וכשאדם חושב שהחידושים הם כמו מרגליות, הוא יכתבם, וכמו שהיה שומר על כספו כך צריך לשמור עליהם. (ואגב זה כדאי לספר מה ששמעתי מפי מגיד אמת שלמד אצל הרה"ג רבי בן ציון אבא שאול זצוק"ל, שהיתה הנהגתו לא לכתוב את החידושים וממילא לא להוציאם. ופעם הקשה קושיא של רעק"א זצוק"ל, ואמר שאין

כתוב לגבי מחברת, וג"ל שה"ה לגבי דף שכתב עליו ד"ת. ובשו"ת עבודת הגרשוני (סימן י"ז) כתב שם לבנו וז"ל: והנה מילי בעלמא אכתוב לך בנייד בפני עצמו, כדי שלא לערב דברי חול עם דברי קדושה, וכך אני נוהג עם כל אדם, ונכון הוא מכמה טעמים, וכו'. ומה שכתבנו שיש מי שאומר שלא מועיל תנאי, כ"כ בספר גנוזי הקודש (דף נ"ג הלכה כ"א), ומקורו מהגר"ש אלישיב שליט"א, ומספר משאת בנימין (סי' ק'). ועיין שם (בדף נ"ד הלכה כ"ב) שכתב, שמותר לכתוב דברי חול וד"ת במכתב אחד אם ראשית המכתב דברי חול. וצ"ע שם שכן שמע מהגר"ג קרליץ שליט"א. והוסף, שמה שכותבים בהזמנות פסקים ואח"כ כותבים דברי חול, משום שעיקר הכתיבה הוא להזמנה, ורק מוסיפים פסקים, ולכן מותר גם לגזור את הפסקים ולזרוק את ההזמנה, וכן הדין בעיתון. ע"כ. (ולכאורה הילדים שלומדים בת"ת, או הבנות שלומדות בבתי ספר ויש להם מחברות של תורה, נביא, וכדומה, ונשארו במחברת דפים, יש להזהר שלא להשתמש באותם דפים לדברי חול).

52. בספר אורחות רבינו כתב, שהחזו"א, והגר"י קנייבסקי זצוק"ל, נהגו לכתוב הערות וחידושים בגליוני הספרים, אולם אמר הגר"ח קנייבסקי שליט"א, ששמע שהחזו"א אמר שאחרים לא יכתבו על גליונות הגמ' (וכנראה משום שאינו לכבוד שכותב דברים שאפר לפורכן) ע"כ. וידוע שהגאון הגדול רבי עובדיה

תפיסת מקום על ידי ספר

נג. מותר לקחת ספר "שרוצה ללמוד בו" ולהניחו על סטנדר לסימן שלא יקחו לו את הסטנדר, אבל ספר אחר שאינו לומד בו, יש להחמיר ולא לעשות כן⁵³.

להניח ספר על השולחן כדי שיהיה השולחן בסיס לאיסור ולהיתר נד. אין להניח ספר קדוש על השולחן בערב שבת כשיש על השולחן מוקצה, כדי לעשותו בסיס להיתר ולאיסור משום כוון הספר, אלא א"כ התכוין ללמוד בספר⁵⁴.

להניח ספר תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו

נה. יש אומרים שאין לקחת ספר ולהניחו תחת ספר שלומד בו, כדי להגביהו, ושעל ידי זה יהיה לו נוח ללמוד, אפילו כשהספר מונח באותו שולחן. אא"כ היה הספר מונח לפני זה שם, על ידו ממש, שאז מותר להניח את הספר השני עליו. אולם י"א שמותר לקחת ספר אפילו כשלא היה שם, ולהניחו תחת הספר שלומד בו כעת [אולם יזהר שלא יניח גמרא וכדומה על תנ"ך כדלקמן]⁵⁵.

ביזת מאיר

53. כן כתב בשו"ת או נדברו (ח"ו סי' ט"ל), והביאו בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ג הלכה ו'). ובספר גנוי הקודש (דף מ"ט הלכה ט') כתב כן בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, והגר"נ קרליץ שליט"א.

54. כן כתב בספר כבוד הספרים (דף ס"ז הלכה י"ז) בשם הגר"ש"ז אויערבאך זצוק"ל במכתבו לבעל הספר מאור השבת, וכעין זה כתב בספר שבות יצחק (עמוד ק"ד) בשם הגאון רבי יוסף שלום אלישיב שליט"א.

55. דעת הג"ז (ביו"ד סימן רפ"ב ס"ק י"ג) שאין לקחת ספר ולהניחו תחת הספר שלומד בו, אא"כ היה הספר נמצא שם לפני זה.

ע"ז תירוץ. למחורת הביא תלמידו מחברת שכתב בה מה ששמע מהרב מלפני זמן רב, וכתב שם בשמו כמה תירוצים לקושיא זו, והראה זאת לרב, וכשהרב ראה שהתירוצים אמת, אמר, חבל שלא כתבתי. וידוע שהגר"ח פאלאג'י זצוק"ל היתה דעתו שצריך לכתוב, אבל לא להוציאם בחייו. ופעם פקדה שריפה גדולה את אומיר, ונשרפו חמישים וארבעה מספריו, ונפל מזה למשכב, עד שבנו הרה"ג רבי אברהם פאלאג'י בחכמה גדולה התחיל לדלות מאביו בע"פ את חידושי, והדפיסם, עד שרבי חיים פאלאג'י זצוק"ל התעורר וכתב ספרים כמנין שמו חיים. וכמה גדולי עולם הלכו ספריהם לאבדון בגלל שלא הדפיסום, והבל על דאבדון).

הדגמת צורת אוהל או לחי בספר

נז. יש מי שאומר, שאם משתמש בכמה ספרים לצורך לימודו ורוצה להדגים בהם צורת אוהל או לחי, וכדומה, מותר ⁵⁶.

קיפול דפי הספר לצורך סימן

נז. יש מקום להתיר לקפל את דפי הספר שלומד בו, כדי לדעת היכן הפסיק וכדומה, אם הספר לא מתקלקל, ויש שהחמירו בדבר זה ⁵⁷.

בית מאיר

על ידו ספרים ללמוד בהם, מותר להדגים בהם צורת אוהל או לחי וכדומה.

57. כן כתב בספר לימוד התורה (סימן כ"ז הלכה י"ד), וציין שם שכן דעת הגאון רבי שלמה זלמן אויערבאך זצוק"ל, והוכאו דבריו בשו"ת אבני ישפה (ח"א סוף סימן ר"ג). ואמ"ל הרה"ג רבי יצחק יוסף שליט"א, שאביו הרה"ג הראש"ל מרן רבי עובדיה יוסף שליט"א, גם נוהג לקפל את דפי הספר, או שמניח מעטפות או מכתבים לצורך סימניה. ובספר גנוי הקודש (דף מ"ט במקור להלכה ח'), כתב שכך נוהגים הגרא"מ שך זצוק"ל. ויבלחט"א הגר"ש אלישיב שליט"א. ובספר אורחות רבינו (ח"ג דף קס"ב) הובא, שמרן החזו"א זצוק"ל הקפיד שלא לקפל את דפי הספר לסימן משום שאין זה כבוד הספר, רק ישים פיסת נייר לסימן ע"כ. וכך אמר לי אחי וראש הרה"ח שמואל שמואלי שליט"א (המחזיק כמה כוללים חשובים), שהגאון הגדול והמקובל רבי חיים סנואני זצוק"ל, גם היה מקפיד על דבר זה. ע"כ. וכן כתב בשו"ע המקוצר (עיני יצחק, ח"ה דף קצ"ו ס"ק כ"ט).

ויש לעיין, אם אדם לוקח בהשאלה ספר מחבורו, אם יכול לקפל את חודי הדפים

אולם דעת המג"א (באו"ח סימן קנ"ד ס"ק י"ד) שמותר, וכתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ס"ב הלכה ד') במקור הדין: ומפי מרן הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמעתי, שנהגו להקל כזה בהמגן אברהם. ובספר ילקוט יוסף (ח"ב דף שכ"ג הלכה כ"א) כתב, נכון שלא לקחת ספר ולהניחו תחת ספר אחר כדי להגביהו, ושיהיה לו נוח ללמוד, אא"כ הספר כבר מונח לפניו שאז מותר להניח את הספר השני על גביו. וכתב שם במקורות, שכן הורה מרן הגאון רבי עובדיה יוסף שליט"א, ע"כ. ובספר יעלוו חסידים לבעל הפלא יועץ כתב: וכן לא יגביה הספר, [כדי] שיניח ספר אחר תחתיו לכתחילה. ע"כ. ובספר כבוד הספרים (דף ס"ב הלכה י"א) כתב, להביא ספר ולהניחו תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו, יש להתיר. ואם הספר כבר מונח שם ומניח עליו ספר אחר כדי להגביהו, לכו"ע מותר. ובספר גנוי הקודש (דף נ' הלכה י"א) כתב שיש להקל כדברי המג"א, אלא שיש להקפיד שלא להניח גמ' וכדומה על תנ"ך. וציין שם שמקורו מהמשנ"ב (סי' קנ"ד ס"ק ל"א) שהביא את החיי אדם וכו'.

56. כתב בספר ברכת נפתלי (דף ס"ב במקור הדין מס' 2), שמדברי הט"ו עולה שאם הכין

תשמישי בזיון בספר

נח. אסור להדליק גפרור על ידי חיכוך בכריכת הספר 58.

נז. אסור לסרק את ראשו בספר, ואפילו בצד החלק שבו 59.

ס. לא יקח את הספר ויכסה בו צלוחית או כוס 60.

הנחת ספרים שקדושתם שונה, זה על גבי זה

סא. אין מניחים נביאים או כתובים או שאר ספרים על חומשים, [וכן אין מניחים אפילו על חומש אחד שמחמשת החומשים] 61.

בית מאיר

61. הובא במס' מגילה (דף כ"ו ע"א), שאין מניחים נביאים וכתובים על גבי חומשים, וכן פסק הרמב"ם (בפ"י מהלכות ס"ת הלכה ה'), וכן כתב הטור (ביו"ד סימן רפ"ב בסופו), וכן פסק מרן (שם סעיף י"ט). ועיין בסעיף הבא לגבי האם גם בספרים הנדפסים ישנם דינים אלו.

ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן ש"א) הביא שאלה, לגבי מה שאמרו שאין מניחים נביאים וכתובים על גבי חומשים, האם מדובר שלא מניחים גם לא על חומש אחד? והשיב, נראה שאפילו על חומש אחד אסור, והראיה ממה שאיתא במס' מגילה (דף כ"ז ע"א) שמניחים חומשים מעל גבי נ"ך, אבל לא להיפך, ופרש"י חומשים ס"ת שאין בו "אלא חומש אחד", אלמא אפילו חומש אחד יש לו קדושה יותר מנ"ך, והביא לזה עוד ראיות. עוד כתב שם, שיש להסתפק בחומש שיש לו סידרא אחת [היינו פרשה אחת כנ"ל], האם יש לו דין חומש. ונשאר בצ"ע. עוד כתב שם, יש לעיין אם מותר להניח גמ' על גבי חומש, מאחר שיש לומר שדוקא נ"ך אסור משום שאינם מפרשים את התורה, אבל גמ' שהם

לסימן, שאפשר שבעל הספר מקפיד אם כל אחד ששואל ממנו יקפל לו את חודי הדפים.

ולגבי לעשות כן בשבת, בשו"ת שבט הקהתי (ח"א סימן ק"ל) כתב שמותר לעשות כן בשבת.

58. בשו"ת שלמת חיים (סימן תקס"ג הוצאת בני ברק תשנ"ה), נשאל שם הרכ האם יש למחות בכחורים שכשרוצים להדליק גפרור להדלקת סיגריה, מחככים את הגפרור על לוח [כריכת] ההספר, וע"י זה הוא נדלק, ואולי נחשב לבזיון הספר? והשיב שם, פשיטא שיש בזה איסור. ועיי"ש מה כתב בהערה.

59. כן כתבו בספר חסידים (סימן ק"א), ושיורי כנה"ג (יו"ד על הטור סימן רפ"ב ס"ק ט"ו).

60. כן כתב בספר גנוז הקודש (דף מ"ז הלכה א'). וכתב שם (באות הציון אות ד'), שהפרמ"ג (בסימן ש"ז) באשל אברהם (ס"ק כ"ד) כתב להתיר, אך במשבצות זהב (סי' קע"א ס"ק ד') כתב לאסור, דעושה מעשה חול בספר וכו'. והוסף וכתב, ושמעתי למעשה מהגר"נ קרליץ שליט"א לאסור.

סב. אין מניחים נביאים או כתובים על חומשים אע"פ שהם נעשו בדפוס⁶².

סג. מניחים חומשים על גבי נביאים או כתובים⁶³.

סד. אין מניחים נביאים או כתובים או שאר ספרים על חומש שנרפסו עמו עוד מפרשים⁶⁴.

בית מאיר

חומשים וכו', אפילו בספרים שלנו שלא נכתבו בקדושה, ואפילו הנדפסים, מה גם שלא מצאנו אחד מהפוסקים ראשונים או אחרונים שמוקל כדעת ערוך השולחן, אך הנהוגים להקל אין למחות בדם שיש להם על מה שיסמוכו.

63. כן הובא במס' מגילה דף (כ"ז ע"א). וכן פסק הרמב"ם (בפ"י מהלכות ס"ת הלכה ה'), וכן כתב הטור (יו"ד בסוף סימן רפ"ב), וכן פסק מרן (בסעיף י"ט).

64. בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן רצ"ט) כתב, ראיתי למחבר אחד שכתב, מותר להניח ספרים על חומש שמודפס בו גם פרש"י ושאר מפרשים, מכיון שרוב החומש אינו חומש אלא מפרשי החומש, ולכן אין דינו כחומש. וכתב עליו בשבט הקהתי: לענ"ד לא נראה כן, מכיון שכל המפרשים שנכתבו בצדדי החומש הם טפלים לגבי החומש שהוא העיקר, שהרי באו לפרש את החומש, ומיעוט האיכות מכריע רוב הכמות (ועיין בס' לקח טוב שהארריך בכלל זה), ועל כן אסור להניח ספרים על חומש אע"פ שיש בו הרבה מפרשים. ובספר גנוי הקודש (דף רל"ב) כתב בשם הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שמותר להניח חומש עם מפרשים שונים על חומש לכד.

מפרשים את התורה אפשר שמותר? והביא ראיה משו"ת הר"י בן מוגאש זצוק"ל, שאפילו שהם מפרשים את התורה, אין להניחם על גבי חומשים.

62. כתב בערוך השולחן (יו"ד סימן רפ"ב ס"ק כ"ב, וסימן רפ"ג ס"ק ו'), שמה שאסור להניח נביאים וכתובים ושאר ספרים על חומשים, זהו בכתובים על קלף לשם קדושת ס"ת, אבל כשלא נכתבו לשם קדושת ס"ת וכ"ש כשכתובים על נייר, וק"ו בחומשים הנדפסים, קדושתם שווה עם נביאים ושאר ספרים וכו'.

ובספר שבט הקהתי (ח"ב סימן ש"א אות ד'), הביא ראיה מהדרישה, שאף בחומש הנדפס יש בו קדושת חומש. ולכן נראה שיש להחמיר גם בנדפסים שלא להניח עליהם ג"ך ושאר ספרים. ובספר גנוי הקודש (דף ג"ה ס"ק ג"ח) כתב, שבספר ועלהו לא יבול (עמוד רס"ט) הובא מכתב מהגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שדברי הערוך השולחן לא נתקבלו, ושומרי התורה מקפידים על כך.

ובשו"ת עולת יצחק (רצאבי, ח"ב סימן רט"ו), האריך הרבה בדיון זה של ערוך השולחן, ודחה את ראייתו, ולבסוף הסיק: ולענין דינא למדנו שאין מקום להקל בהנחת ספרים על גבי

סח. יש מי שכתב, שאם כבר מונחים ספרים אחרים על חומש, אין צריך להורידם, ויש מי שחלק עליו, ודעתו שאם אדם רואה דבר כזה חייב להורידם⁶⁵.

סו. אפשר להדפיס תורה נביאים וכתובים ולכרוכם בכריכה אחת, אע"פ שכשפותח את הנביאים או את הכתובים יוצא שהם נמצאים מעל התורה⁶⁶.

בית מאיר

מניחים נביאים וכתובים מעל גבי תורה? ותירצו התוס', הני מילי בב' כריכות, אבל כשהם מדובקים יחד אינו גנאי. וכ"כ הב"י (יו"ד ריש סימן רפ"ג), והר"מ (בסוף סימן רפ"ב) הביא את דברי המרדכי (מס' ב"ב סימן תקי"א), שכתב גם כדברי התוס' שאם כולם מדובקים בכריכה אחת אין בזה גנאי. וכדברי התוס' והמרדכי הנ"ל, כן פסק רמ"א (סימן רפ"ב סעיף י"ט) ח"ל: וכל זה [היינו שאין מניחים נביאים וכתובים על חומש וכו'] מדובר בב' כריכות שכל אחד כרוך בפני עצמו, אבל בכרך אחד הכל שרי. ועיין בדרישה (בסוף סימן רפ"ב) שכתב, שבספרים שלנו שאין כתובים בגלילה, אין כל כך ראויה משם וכו'. ועיי"ש שהביא ב' הסברים למה כשעשויים בגלילה והם כרוכים כולם אין בזה גנאי, משא"כ כשאינם עשויים בגלילה. ע"כ. מכל מקום הפוסקים לא חילקו בן. וכן יש לצרף את שיטת ערו"ה (שהובא לעיל בסעיף קנ"ה), שסובר שבספרים הנדפסים אפשר להניח נ"ך על תורה.

והברכי יוסף (יו"ד סימן רפ"ב אות ט"ז) כתב, אבל הרמב"ם היה מונע מלכתוב תנ"ך בקובץ אחד, לפי שכאשר קורא בנביאים וכתובים יהיו הנביאים והכתובים למעלה מהחומשים, וכן היה מונע מלכתוב את התרגום או את הפירוש עם התורה בקובץ אחד. כן כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם,

65. בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן ש"א) כתב, שבשו"ת התעוררות תשובה (ח"ב סי' קמ"ה) נסתפק בזה, ודעתו להקל, ומדמהו למה שכתב המ"ז (סימן רפ"ב ס"ק י"ג), שאם כבר מונח הספר, מותר להניח עליו ספר אחר כדי להגביתו. אולם לענ"ד אינו דומה, ששם (היינו לפי המ"ז הנ"ל) אסור, מכת שגראה כאלו משתמש בספר לצורך חול, וזה שייך רק כשמביא ספר לשם ולא כשכבר מונח, אבל כאן אסור מטעם שקדושתו חמורה, ומש"ה נראה שצריך להורידו, ודומה למה שכתב רמ"א (בסימן רפ"ב ס"ה) בשם המהר"ל, שאסור להפוך ספר על פניו, וכשמצאו כך צריך להפכו, הכא נמי נראה שאם אדם רואה ספרים על חומש צריך להורידם. ע"כ. גם בשו"ע המקוצר (עיני יצחק (רצאבי) דף קצ"ב אות י"ט) הביא את דברי שו"ת התעוררות תשובה (אלא ששם ציינו שנמצא בח"ד סימן קנ"א) וחלק עליו ודעתו שהסכרא נותנת שהרואה בן צריך להורידם מעל גבי החומש.

66. הובא במסכת ב"ב (דף י"ג ע"ב, ודף י"ד ע"א), מותר לדבק תורה נביאים וכתובים בכרך אחד. וכ"כ הרא"ש, וכן פסק הרמב"ם (בפ"ז מלכות ס"ת הלכה ט"ו). והקשו התוס' (במס' ב"ב דף י"ג ע"ב, ד"ה מדביק אדם תורה ונביאים וכו'), והרי אם מדביקים אי אפשר שלא יתן נביאים וכתובים מעל גבי התורה, ואמרינן במס' מגילה (דף כ"ו ע"א) שאין

סז. יש מי שכתב, שתורה נביאים וכתובים שכרוכים בכריכה אחת אין מניחים עליהם ספרים אחרים, וכן אי אפשר להניח עליהם נביאים וכתובים⁶⁷.

סח. מותר להניח נביאים מעל גבי כתובים, וכן כתובים מעל גבי נביאים⁶⁸.

סמ. אין להניח גמרות או שאר ספרים מעל גבי נביאים או כתובים. [ולכן צריך להזהר לא להניח על תהילים שאר ספרים]. יש מי שכתב שספר קונקורדנציה על התנ"ך [הוא ספר שנועד למצא את המילים לפי שורשיהן], אין לו קדושה תנ"ך⁶⁹.

בית מאיר

וכן בירושלמי וכו'. אולם משו"ת הר"י בן מיגאש (בסוף תשובה צ"ב) מוכח, שנביאים קדושתם יותר גדולה מכתובים. וכתב בספר גנוי הקודש (דף נ"ה בס"ק נ"ח), שגם במג"א (סימן כ"ח ס"ק ד') כתב שאין קדושתן שווה, אך כתב שככל זאת מותר להניחם אחד על השני. עוד כתב שם, שגם כשיטה מקובצת (הגדמ"ח מסכת מגילה דף כ"ו ע"ב) דעתו שיש חילוק בין נביאים לכתובים ע"כ. וכאמור לעיל שרמ"א פסק שיכול להניחם אחד על גבי השני.

69. בשו"ת הר"י בן מיגאש (סימן צ"ב) נשאל על זה והשיב, ממה שתלמוד אינו צריך שירטוט כתורה, מזה תדע שאין קדושתו מנעת לקדושת התורה עצמה, ולא עוד אלא אפילו לקדושת שאר כתבי הקודש אינו מניע, והואיל ואנו רואים שאינו מטמא את הידים, ובצירוף זה שאינו צריך שירטוט, א"כ אפילו על גבי כתובים אין מניחים אותם, וכ"ש על גבי נביאים, וכל שכן על גבי תורה. וכ"כ בספר ברכת נפתלי (דף נ"ט הלכה י"ז), וצ"ע לבית לחם יהודה (סימן רפ"ג), וכתב שם שגם שאר ספרים אין להניח, וצ"ע שם שזה פשוט מדין הגמרות. ובשו"ת עולת יצחק (רצאבי, ח"ב סי'

והובאו דבריו בתחילת ספר מעשה רוקח. "אמנם נתפשט המנהג כסכרת המרדכי ולית מאן דחייש להא". ועיין בספר יוסף אומץ (יופא דף 277), שיש לסמוך על דברי המרדכי (הנ"ל), אמנם אפשר שיש איסור גמור לכרוך "שאר ספרים" עם תנ"ך, וכך נראה לדיוק מדברי המרדכי.

67. בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן רצ"ט) כתב, נראה שאם נכרך הכל בכריכה אחת, דינו כחומש ואסור להניח עליו ספר אחר מלבד חומש, ואפילו נביאים וכתובים אסור, ואע"ג שרוב הספר היו ג"ך דינו כחומש ואסור. (ולכאורה יש לדיוק בין מדברי חידושי הרש"ש (כ"ב י"ג) שכתב, שכיון שהם מדובקים ביחד עם החומש קיבלו קדושת חומש, והביאו בשו"ת עולת יצחק (רצאבי, ח"ב סי' רמ"ו אות ב'), עיי"ש).

68. הובא בב"י (בסוף סימן רפ"ב), שדעת הר"ן במס' מגילה, שנביאים וכתובים קדושתן שווה, וכן כתבו התוס' (במס' ב"ב דף י"ג: ד"ה רבי יהודה), ושלכן מותר להניח אחד על גבי השני. וכן פסק רמ"א (בסעיף י"ט). וכתב שם הגר"א (בס"ק ל"ז), שהראיה ממה שהגמ' לא חילקה ביניהם ומשווה אותם אחד לשני,

ע. אפשר להניח את ספרי הראשונים או האחרונים על גבי גמרא, ויש מי שכתב שמצד הנהגה טובה אין לעשות כן⁷⁰.

בית מאיר

באחרונים עצמם אין קפידא, ובספר זכרון יעקב ליפשיץ העיד על רבי יצחק אלחנן ספקטור זצוק"ל, שהקפיד שלא להניח ספרי אחרונים על ראשונים. ובספר לקט יושר (יו"ד עמוד 59) כתב, שבעל תרומת הדשן היה מניח גמ' לבד, פירוש לבד, והפוסקים לבד וכו' עיי"ש. ובשו"ת שבט הקהתי (ח"ה) הביא מספר מוסר נחלת אבות (לנכד אחי הגר"א עמוד י"ט), שאין להניח ספר שקדושתו פחותה על ספר שקדושתו חמורה, כגון משניות על חומש, או גמ' על משניות, וסיים שדברים אלו מסורים ללב. עוד הביא שם (בדף רל"ב) בשם הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל, שמותר להניח ספרי ראשונים או אחרונים על גמ' או משניות.

ובשו"ת עולת יצחק (רצאבי, ח"ב סימן רט"ז) כתב, אמנם להניח ספרי גאונים וראשונים על משנה וגמ' וכל כיו"ב, מותר, דבזה ודאי מוכח מהשו"ע ושאר הפוסקים שאינם בכלל האיסור, ואפילו בזמן התלמוד לא מצינו שחילקו בעניין זה בין משנה לתוספתא ומכילתא וספרא וספרי וכן המדרשים, איזה למעלה ואיזה למטה, וגם הסברא מחייבת כן, דאי לא תימא הכי אין לדבר סוף, אלא לא איתמר אלא לענין תנ"ך דוקא, והא דאיתא בתולדות הר"י אלחנן מקאונה זצוק"ל שהיה מדקדק שלא להניח ספרי האחרונים על הקודמים להם, וספרי פוסקים ושו"ת על הגמ' וכו', מחמיר הומרא יתירה על עצמו היה, וכן מנהג העולם להתיר בפשיטות.

רט"ו סוף אות ב') הביא את ספר מושב זקנים לבעלי התוס' שסוברים שמותר להניח ספרי משנה וגמ' על גבי נ"ך, וראייתם, ממה שבמס' ברכות (דף ה') הקדימה הגמ' את המשנה לנביאים, משמע שקדושתם יותר מנ"ך, אולם מדברי הפוסקים לא משמע כן. ומה שכתבנו לגבי ספר קונקורדנציה כן כתב בשו"ע המקוצר (עיני יצחק (רצאבי) דף קצ"ב אות י"ט). שכך מסתברא לו.

70. בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן ש"א אות ה') כתב, עיין במג"א (ס" כ"ח סק"ד) שדן אם מותר להניח תפילין של יד על של ראש, וז"ל: דאפשר דלא קפדינן אלא בתנ"ך, שתורה קדושתה חמורה ביותר, אבל בדבר אחר לא קפדינן, שהרי מותר להניח כתובים על גבי נביאים, ונביאים על גבי כתובים, אע"ג שאין קדושתם שווה עיי"ש, ולפי זה הוא הדין שאר ספרים מותר להניח אחד על השני אע"ג שאחד מוקדם יותר מהשני. ובספר אורחות רבינו (ח"ג דף קס"ב אות מ"ו), הובא שסיפר הגר"ח קנייבסקי שליט"א, שפעם היה מונח ספר חזו"א על גבי גמ' ורצה להורידו, ואמר לו החזו"א זצוק"ל שאינו צריך להורידו, משום שספר זה מביא את הגמ' ומפרשה. [ולפ"ז מה הדין בספרים שאינם מציינים את הגמ'?).

ובספר גנוי הקודש (דף נ"ה הלכה כ"ט ס"ק ס"ד) כתב, שדעת הגר"ש אלישיב שליט"א שמצד הנהגה טובה ראוי להזהר שלא להניח ספרי ראשונים ואחרונים על גבי גמ', וכן גם לא להניח ספרי אחרונים על ראשונים, אך

עא. ישנם שכתבו שמותר להניח ספרים על גבי סידור, ויש מי שחולק וסובר שקדושתו כנביאים וכתובים, ואין להניח עליו ש"ם ופוסקים ראשונים ואחרונים. ולגבי סידור שמודפס עמו גם תהילים, עיין בהערה 71.

עב. יש להזהר שלא להניח את סידור התפילה על גבי החומש 72.

עג. מותר להניח תפילין על גבי סידור תפילה 73.

בית מאיר

קריאת התורה, ונשאר בצ"ע, וגם העולת יצחק עצמו נשאר בצ"ע לגבי דין סידור. ע"כ. וכאמור לעיל שהדבר שנוי במחלוקת.

ולגבי סידור שמודפס אתו גם תהילים, כתבנו לעיל בתחילת המקור לתשובה זו, שבשו"ת שבט הקהתי כתב שדינו כדן ספר בעלמא, ואין דינו כנביאים וכתובים, ולכן מותר להניח עליו ספרים אחרים, מאחר והעיקר זה הסידור והתהילים טפל לגבי הסידור. (אולם כתבנו לעיל, שלפי דבריו לכאורה אפ"ל שאי אפשר להניח סידור שמודפס אתו תהילים, על ספר תהילים שמודפס לברו). ובשו"ת רבנות אפרים (ח"א סימן קי"ט), הביא בזה כמה דיעות, ולבסוף סיים שיניח את הסידור על התהילים, ואם יניח את התהילים על הסידור אין קפידא.

72. בספר גנוי הקודש (דף ג"ה ס"ק ס"א) כתב, לפ"ז פשוט שאסור להניח סידור על חומש, ומצוי הדבר שנכשלים בו בשבת בתפילת שחרית שמניחים את הסידור על החומש, והעיר הגרש"ז אויערבאך זצוק"ל שמעודו הורחיק את עצמו להקפיד על זה.

73. בספר כף החיים (סופר, או"ח סימן כ"ה ס"ק ק"א) כתב, שבספר סולת כלולה הביא בשם מצאתי כתוב, שאין להניח את התפילין מעל גבי הסידור, מאחר וקדושת הספרים יותר

71. עיין בשו"ת שבט הקהתי (ח"ב סימן רצ"ט) שכתב שמותר להניח ספר על גבי סידור אע"פ שיש בו גם ספר תהילים בסוף, ולא אמרינן שדינו כנ"ך ואסור להניח עליו ספר אחר, אלא אמרינן כיון שהעיקר הוא הסידור, והתהילים הוא טפל לו, דינו של הסידור הוא כספר ולא כנ"ך, ומותר להניח עליו ספר. [ולפ"ז יש לעיין לפי דבריו, אם מותר להניח סידור על ספר תהילים, ולכאורה נראה שלפי דבריו הר"ז אסור].

ובספר גנוי קודש (דף ג"ו הלכה ל' ס"ק ס"ו) כתב בשם הגר"ש אלישיב שליט"א, שהסידור קדושתו כמו גמ' ולא כנ"ך, ולכן יכול להניח על הסידור שאר ספרים, ורק בתור הנהגה טובה לא יניח סידור על גמ', ולא גמרא על סידור. [ולא דיבר מה הדין אם מודפס עם הסידור תהילים], אולם כתב שם (בס"ק ס"ה), שדעת הגר"ג קרליץ שליט"א שסידור דינו כנביאים וכתובים מאחר שיש בו פסוקים מנ"ך, ובדרך כלל מדפיסים בהם שיר השירים, ולכן אסור להניח על הסידור גמ' ופוסקים ראשונים ואחרונים. ע"כ. ועיין בשו"ת עולת יצחק (רצאבי ח"ב סימן רט"ו אות ב') שהביא בשם ספר בית יחזקאל (ח"א עמוד שמ"ה), שדן בסידור שיש בו את סדר קריאת התורה אם מותר להניח עליו סידור שאין בו את סדר

עד. אין להניח את מכסה התפילין על גבי הסידור, אא"כ בשעת הדחק כשעושה כן כדי שלא יתהפכו לו הדפים⁷⁴.

עה. אין להניח את הטלית מעל גבי סידור התפילה⁷⁵.

עו. יש מי שכתב, שכשאדם אוסף ספרים כדי לסדרם במקומם וקשה לו להקפיד שלא יהיו ספרים על תנ"ך וכדומה, יכול להקל בדבר, ויש מי שכתב שאין לעשות כן אא"כ אי אפשר בדרך אחרת⁷⁶.

עז. ספרי מעשיות שאינם דברי תורה, אף על פי שמעוררים ליראת השם ואהבתו, ויש לנהוג בהם כל גינוני קדושה, מכל מקום אין להניחם על גבי שאר ספרים⁷⁷.

בית מאיר

לו דין תשמיש של קדושה, ואילו הסידור יש לו דין של קדושה עצמה. ושם (ברף ס"ד) כתב בהערה, "שבשעת הדחק" יכול להניח את קופסת התפילין על סידור כדי שלא יתהפכו לו הדפים, אלא שזהר שלא יעשה כן לצורך נוחיותו. ומה שכתבנו שאין להניח את מכסה התפילין וכו', כ"כ גם בספר גנוי הקודש (דף ג"ו הלכה ל"ב) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א.

75. כן כתב בספר כבוד הספרים (דף צ"ט הלכה ז'), וכן כתב בספר גנוי הקודש (דף ג"ו הלכה ל"ב) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א. עוד הביא שם, שמה שכתב בספר רבבות אפרים (ח"א סימן קי"ט) שמוותר להניח, כוונתו כשביל כיסוי הספרים.

76. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ג"ו הלכה ל"א) בשם הגר"ש אלישיב שליט"א. אולם בשו"ת משנה הלכות (מהדו"ת ח"ב סימן רט"ז), התיר רק כשאי אפשר בדרך אחרת, הא לאו הכי אסור.

77. כן כתב בשו"ת עולת יצחק (רצאבי, ח"ב סימן רט"ז אות א'). וכ"כ עוד בספרו שו"ע

מאשר תפילין, וכדמוכח מחו"מ (סימן פ"ז סעיף ט"ו) מהרמ"א שהביא את דברי מהר"ו. וכמו שכתב שם הסמ"ע. והמחזיק ברכה כתב, שהמצאתי כתוב שכתב הסולת כלולה, הוא מהר"ם פאפירש בספר אור צדיקים, והביא דברים אלו בספר בית הרואה, והחיד"א הקשה עליו איך לא ראה שהש"ך והט"ז חלקו על מהר"ו ורמ"א וסוברים שקדושת תפילין חמורה מספרים, וגם הסולת כלולה בסוף חזר בו וסובר שקדושת תפילין חמורה מספרים. וכתב המחזיק ברכה, שבהגהותיו לחו"מ הסכים עם הש"ך, ושכ"כ הרימב"א, וכ"כ בספרו צפורן שמיר (סי' ב' אות ט'), ובקשר גדול (סי' ד' אות ז'), שיכול להניח את התפילין על סידור התפילה, וכ"כ השלמי ציבור, (דף מ"ב ע"ב). ע"כ. [יש לברר האם דינו כתורה, שהרי מה שכתוב בתפילין זה פרשיות מתורה, ואולי יש לחלק ולומר שתפילין שאני מתורה, מאחר ולא כתוב בו חומש שלם אלא רק כמה פרשיות].

74. כן כתב בספר כבוד הספרים (דף צ"ט הלכה ז'). ונימק, מאחר שמכסה התפילין יש

עח. אסור להניח ספרי לימודי חול וכן אלפון או עיתונים וכדומה, על ספרי קודש, ולכן יש ללמד ולהרגיל את הילדים כשמסדרים את הילקוט וכן כשמכניסים את הספרים על השולחן ללמוד בהם [או לעשות שיעורים], שיניחו את החומש מעל כל הספרים, וכל שלא יניחו ספרי לימודי חול או קלמר או מחברות, על ספרי קודש⁷⁸.

עט. כשספרים עומדים בשיפוע, אין להקפיד בגדרי קדושתם, דהיינו שלא יהיו ג"ך נשענים על גבי חומש, וכיוצא בזה⁷⁹.

פ. יש מי שכתב שספרי מפתחות ומראה מקומות שאי אפשר ללמוד מהם, רק הם מקילים על המעיין למצוא את מבוקשו, אין בהם קדושת ספרים⁸⁰.

פא. יש מי שכתב שספר של שירים [של רבינו שלום שבזי זיע"א וכדומה], דינם ככל הספרים, ובפרט מכיון שהם בנויים על המקרא והמשנה התלמוד והזוהר הקדוש והמפרשים⁸¹.

בית מאיר

המקוצר (עיני יצחק, דף קצ"א ס"ק י"ט), וכן כתב בספר לימוד התורה (פכ"ז הלכה י').

78. כן כתב בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף נ"ט הלכה י"ח).

80. כן כתב בספר צדקה ומשפט (פמ"ז הערה ב') והביאו בשו"ע המקוצר (עיני יצחק (רצאבי) דף קצ"ב ס"ק י"ט). וכתב עליו: ולענ"ד צריך עיון. ועיין לעיל סעיף קס"ב ששם כתבנו לגבי ספר קונקורדנציה.

79. כן כתב בשו"ת עולת יצחק (רצאבי, ח"ב סימן רט"ו סוף אות ג'), בשם מעורר ישנים (עמוד מ"ט): כשמנחים הרבה ספרים זה על זה, וחושש שמא יש בהם חומשים ועליהם שאר ספרים וכיו"ב, ואין לו פנאי לסדרם כראוי, יעמיד כל הספרים בארון או על גבי

81. כן כתב בשו"ע המקוצר (עיני יצחק (רצאבי), דף קצ"א ס"ק י"ט).

פרק ד'

הנהגות בענייני ספרים

- א. מנהג נכון לנשק את הספר שלומד בו בתחילת הלימוד ובסופו, וגם הוא סגולה לזיכרון¹.
- ב. אם רואה אדם בספר טעויות הרבה שאי אפשר לתקנם, לא יאמר ספר זה ראוי לשריפה. אלא יאמר ספר זה טעון גניזה.
- ג. ומעשה באחד שהיה רגיל לומר על ספרים שיש בהם טעויות שאינם ראויים אלא לשריפה, והיו לו בכיתו ספרים שהיו שייכים לו וכן ספרים ששייכים לאנשים אחרים, ופרצה שריפה בביתו, ובאו להציל את ספריהם, והצליחו להצילם, אבל את ספריו לא הצליחו להציל, ואמר לו החכם, הלא אמרתי לך שאין ראוי לומר על ספרים שאינם ראויים אלא לשריפה².
- ד. שולחן שמניח עליו ספרים, ישגיח שלא יפסעו עליו, וי"א אפילו שולחן שאין מניח עליו ספרים. ומעשה באחד שעלה בנו על השולחן שהיה מניח עליו את ספריו, ולא מיחה בו אביו, וכשירד הבן נחתכה כף רגלו, ואמר האבא אני גרמתי לו שנחתכה כף רגלו, מאחר ואפשרתי לו לדרוך על השולחן שהיו עליו ספרים³.

בית מאיר

1. כן כתב הגאון המקובל רבי מאיר פאפירש זצוק"ל בספר אור צדיקים (פרק כ"ב הלכה י"ז מהלכות ת"ת), שמנהג נכון לנשק את הספר בפתיחה ובחתימה, ובפרט בספר קבלה, וגם הוא סגולה לזיכרון, וכ"כ בה"ח (סימן קנ"ה אות י"ב), והביאם בספר שמירת הגוף והנפש (סימן רס"ט הלכה י"ט), וכ"כ עוד בסימן פ"ה (בסוף המקורות להלכה ג'), וכ"כ בספר ברכת נפתלי (ח"ב דף ג"ז הלכה ה'). ובספר לימוד התורה (סימן כ"ז הלכה ל"ב) כתב בשם בה"ח פאלאג'י (סימן כ' סעיף י"א), שמנהג נכון לנשק את הספרים בפתיחה ובחתימה. וחלק
- מדברים אלו כתבנום לעיל בפרק ב' סעיף ס"ט במקור הדין. וכתב בשו"ע המקוצר (עיני יצחק (רצאבי), דף קצ"ו ס"ק ל'), כשיש חשש תולעים קטנים בספר כגון שהוא ישן יעיון היטב קודם שינשק.
2. כן כתב בספר חסידים (סימן תתקכ"ג).
3. מה שכתבנו מעשה באחד שבנו עלה על השולחן וכו', מקורו מס' חסידים (סימן תתק"כ). וכתב בס' שמירת הגוף והנפש (ח"א סימן פ"ז הלכה ג' במקורות), שיש אומרים שגם בשולחן שאינו שם עליהם ספרים צריך לנהוג בו כבוד, וכמו שכתב בספר יוסף אומן

- ד. אסור להושיב או להעמיד ילד על סטנדר ששמים עליו מחזורים וסידורי תפילה, כיון שהוא מיוחד להניח עליו ספרים⁴.
- ה. ראוי להמנע מלהניח ספרי חול עם ספרי קודש באותו ארון בספריה, כי אין זה כבוד לתורה⁵.
- ו. כשרוצה לקנות ארון או מדפים לספריו, יקנה ארון או מדפים יפים ומשובחים⁶.
- ז. אדם שנמצא על ידו כוס שתיה סמוך לספר, יזהר שלא ישפך על הספר⁷.

בית מאיר

ה' בשם הגר"ג קרליץ שליט"א, שמותר לעלות ע"ג סטנדר כדי לתקן דבר גבוה בבהכ"מ, ובלא"ה אסור, וכו' עיי"ש.

5. כן כתב בספר כבוד התורה (דף 162 הלכה כ"ג) בשם שו"ת בית אבי (ח"ד סי' ק"ד). וכתב בספר גנוי הקודש (דף ק"ט הלכה י"ח), שארון ספרים או מרף המיוחד לספרי קודש, מותרים בתשמיש חול, וציין שם שכן פסק החזו"א. עוד כתב שם, שאם הארון ספרים בלה, ורוצה לזורקו, ופרנו ברמים, ויקנה ברמיו ספר ואז מותר לזורקו, ועיי"ש במקורותיו. ועיין מה שכתב בזה בספר לימוד התורה (דף 167 הלכה ל"ט).

6. כן כתב בספר חסידים (סימן קכ"ט), ולמדו מהפסוק כבר את ה' מהנוך וכו'. ובספר גנוי הקודש (דף ל"ב בס"ק י') ציין כן מהברכ"י (יו"ד סימן רע"ז), וקב הישר (פנ"ד), על פי מה שאמרו זה א"ל ואנוהו, התנאה לפניו במצוות.

7. על פי ספר חסידים (סימן תתצ"א). ובסימן תתק"י כתב, שלא יניח אוכלים ע"י ספרים כדי שלא יאכלו עכברים את הספרים וכו'. ובספר שו"ע המקוצר (עיני יצחק, ח"ה דף

(יופא, פרק התורה סדר הלימוד דף 278), בשם ספר היראה לרבינו יונה, שכתב לא יהרוג כינה על השולחן שהוא מזבח, שהשולחן דומה למזבח, ע"כ. ושכן כתב בס' חסידים (סימן ק"ב). ואולי רק להרוג כינה על השולחן אסור משום שהוא בזיון גדול, אבל לעלות על שולחן שלא לומדים עליו שזה בזיון קמן אולי שרי, עיי"ש.

ובספר לימוד התורה ציין בשם שו"ת שרגא המאיר (ח"ו סימן צ"ב אות א'), שאין לעמוד על שולחן "בשעה שיש עליו ספרים", כדי להגיע לארון ספרים לקחת משם ספר (או בשביל מטרה אחרת), כיון שיש בכך זילזול בספרי הקודש. ובשו"ת רבבות אפרים (ח"ו סימן צ"ה) כתב, שגם כשאין עליו ספרים אין ראוי לעמוד עליו (או לשבת עליו), כיון שהשולחן דומה למזבח.

4. כן כתב בספר לימוד התורה (דף 163 הלכה כ"ח), וציין כן בשם ספר יוסף אומץ (יופא, אות ס"ד). וכ"כ בספר גנוי הקודש (דף קמ"ו הלכה ב'), אלא ששם ציין רהימי "בית הכנסת" כגון סטנדרים וכו', וכתב שם בהערה

- ח. לא יניח עם הספרים דברים שאינם לכבודם, ולכן לא יניח עמהם חלוקה (כנראה הפנימי), ואין צריך לומר מנעלים וגרביים, ולא כלי מאכל⁸.
- ט. הנוטל ספר לעיון או ללימוד מארון הספרים בבהמ"ד, ואחרי שהשתמש בו אינו מחזירו למקומו, כשבא אדם אחר שגם חפץ בספר ואינו מוצאו נאלץ איפוא להסתובב זמן מה עד שמוצאו, ופעמים שאינו מוצאו, העושה כן הריהו: (1). גזל את זמן חברו. (2). ומצער. (3). ומבטלו מתורה. (4). גורם לחילול ה' כשרואים שבהמ"ד אינו מסודר]. ואם כמה אנשים מחפשים, הרי עוונותיו כפולים ומכופלים, [ולדאבוניו הרבה נכשלים בזה]⁹.
- י. אם הניח את הספרים שלא במקומם עד שבא אדם והתנדב וסידרם במקומם, הריהו צריך לחשוש גם משום הלאו ובאחיכם בני ישראל וכו' לא תרדה בפרך, שנצטוינו שאסור לשעבד אדם מישראל לעשות קטנה או גדולה¹⁰.
- יא. הנוטל ספר מהארון ואין שומרו כתיקונו שלא יפול, עובר על אשר לא יקום את דברי התורה הזאת¹¹.
- יב. המניח ספר במקום שאינו משומר, ועל ידי זה גורם שנופל ונקרע, הריהו גרמא בנויקין, ואף שפטור מדיני אדם חייב בדיני שמים, ויש לו לחשוש ללאו ונתצתם את מזבחותרם, לא תעשון כן לה' אלהיכם¹².
- יג. אם מניח ספרים כבדים על ספר פתוח, או שמניח זרעותיו עליו, או שנשען באופן שמוזק לספר, יש לו דין "מוזק בידים", וכן הוא בכלל איסור לא תעשון כן לה'¹³.

בית מאיר

- קצ"ו ס"ק כ"ט) כתב, וכן בשעת האוכל, יש להזהר שלא יפלו עליהם שירי מאכל ופירורים, וכן שלא למוזג מעליהם משקה. 10. שם, ועל פי השערי תשובה לרכינו יונה (ג' ס').
8. כן כתב בקונטרס התחזקות בשמירת כבוד הספרים (עמוד ק"ג), בשם פירוש הר"י אבן שושן.
11. שם, על פי הרמב"ן פרשת כי תבוא (כ"ז כ"ו).
12. שם, ומקורו מהחזון איש מס' ידים (ח' י"ז).
9. כן כתב בספר הזהרו בממון חבריכם (דף קל"ח). וציין שם, שדברים אלו היו למראה גדולי תורה וקילסוהו.
13. שם.

- יד. השואל ספר ואינו מניחו במקום משומר שלא יקרע, הרי הוא בכלל שואל שפשע בשמירתו¹⁴.
- יז. הרואה ספר במקום שאפשר שיוזק או יקרע (לדוגמא ספר המונח על סטנדר, ללא מעקה שעתיד ליפול), חייב משום השבת אבידה להניחו במקום משתמר, והמתעלם מכך, עבר על מצות עשה השבת תשיבם, ועל לא תעשה, לא תוכל להתעלם. והוא הדין הרואה ספר ביד ילדים, שאינם יודעים לשומרם. ואם בנו הוא, חייב גם משום מצות חינוך, לאפרושי מאיסורא¹⁵.
- יז. ספר שנקרע חלק גדול ממנו ועומד לגניזה, מותר לקרוע ממנו את הדפים הקרועים ולהשתמש בחלק הנשאר, ואין בזה חשש של בזיון כתבי קודש¹⁶.
- יז. אסור לתלוש דפים מספר שלמדו בו, או שניתן עדיין ללמוד בו, אלא אם כן הוא לצורך תיקון הספר, כגון להחליף דפים שאינם יפים כל כך, או שמטושיטשים וכדומה. וכן מותר לתלוש דפים לצורך הרפסתם או צילומם, מתוך ספר שלא למדו בו מעולם, או מספר שבלה ועומד לגניזה¹⁷.
- יח. אין למכור ספריו אלא אם כן לצורך לישא אשה וללמוד תורה, ומכל מקום אין זה חמור כמו ספר תורה, אלא שאין ראוי למכרם¹⁸.
- יז. מי שמצא בשבת דפים של ספרי קודש בתוך אשפה, יוציאם ויקרא בהם מעט, ואין בכך משום איסור בורר¹⁹.
- כ. שנים שעומדים לפני הפתח ורוצים להכנס או לצאת ואחד מהם נושא ספר קדוש יש לכבדו בכניסה וביציאה²⁰.

בית מאיר

14. שם.
15. שם.
16. כ"כ בספר לימוד תורה (סימן כ"ז הלכה י"ט), בשם שו"ת שבט הלוי (ח"ג סי' ט"ז).
17. כן כתב בספר גנוי הקודש (דף ל"ט הלכה ל"ה). ועיי"ש במקורות להלכה זו.
18. ספר לימוד התורה (פרק כ"ז הלכה ל"א), בשם החיד"א בברכ"י (ס"ק י'). ע"כ. וכתב
- בספר פלא יועץ ערך ספר, מעשה באחד שמכר את ספריו, והראו לו בחלומו אותיות בהמה. וביארו לו שהכוונה לר"ת: בערת הקודש מן הבית.
19. ספר לימוד התורה (פרק כ"ז הלכה מ'), בשם האור לציון (ח"ב פרק ל"א סעיף ב').
20. כן כתב בספר כבוד הספרים (דף מ"ג הלכה ד') בשם המהרי"ל. ע"כ. ועיין בשו"ר

כא. הרוצה לקנות ספר והמוכר דורש עבורו מחיר יקר לא יאמר לו שהמחיר הוא רע ויקר, אלא יאמר לו הקונה אני מוכן לשלם עליו סכום מסויים ואם תסכים אני יקנה ממך. ואם המוכר מבקש מהספר מחיר מאוד נמוך יאמר לו הקונה שהמחיר הוא מאוד זול, ואם יאמר לו המוכר אף על פי כן זה המחיר שאני דורש, אז יקנה ממנו²¹.

כב. אדם שגנב ספרים ובאים לקנותם ממנו כדי להחזירם לגנב מותר אפילו לרמות את הגנב ולומר שהספרים שווים פחות כדי להחזירם לגנב²².

כג. אדם שטורח עבור ספרים, כגון שטורח הרבה בסידורם וכריכתם ונקיונם, או בהוצאתם לאור, או שמנקה אותם לחג הפסח, או שמעביר ספרים ממקום למקום, וכן כל פעולה שעושה לכבוד הספרים, לא יאמר אוי כמה טרחתי בשביל הספרים, וכן לא יאמר לשונות רומים לזה. מאחר שהספרים זה רצון הקב"ה ולא יתכן לומר עליהם כן²³.

כד. אדם שהוצרך להריק, יסתובב מכנגד הספר ויריק, כדי שלא יראה הספר את רוקו²⁴.

כה. לא יתעמש על ספר פתוח לפניו, וראוי להניח מטפחת על פיו [או יניח ידו], גם משום בין אדם לחבירו²⁵.

בית מאיר

על השולחן לפני כל עובר ושב, או שמכניסים אותו באחד הכוסות המלוכלכים ששייכים לכלל הציבור, ואותו נייד טישו מלוכלך הרבה מקינוחם, ואנשים שנמצאים בקרבת מקום נדחים הרבה לראות את הניירות האלו, ועל זה נאמר: האלהים יביא כמשפט על כל געלם. (קהלת י"ב י"ד). ואיתא בגמ' (חגיגה דף ה' ע"א), רב אמר זה ההודג כינה בפני חבירו ונמאס בה, ושמואל אמר זה הרק בפני חבירו ונמאס.

25. ספר כבוד הספרים (דף קכ"ז הלכה י"ב) בשם כה"ח (פאלאג'י).

כנה"ג על הטור (סימן רפ"ב, אות י"ט) שכתב בלשון הזה: כשהלך הנושא ספר אבל [כנשצ"ל אצל] המהרי"ל, אמר לו ליכנס או לצאת לפניו בפתח.

21. על פי ספר חסידים (סימן תתקכ"ה).

22. שם.

23. על פי ספר חסידים (סימן תתקכ"ג).

24. ספר כבוד הספרים (דף קכ"ז הלכה י"א) בשם ספר יסוד יוסף (פרק מ"ז), ע"כ. ואנב זה ראוי להעיר שישנם אנשים שמקנחים או חוממיהם בנייד טישו וכדומה ומניחים אותו

כ.ו. לא יחכך ראשו בספר קדוש²⁶.

כ.ז. כשחולקים ירושה לא יטול ספר כנגד דבר בזיון. וכן לא יאמר אני נוטל כסף כנגד הספרים²⁷.

כ.ח. לא יניח ספרי קודש עם ספרי כומרים ביחד⁸².

כ.ט. לא ימשכן ספרים אצל נכרי²⁹.

ל. חייב אדם להזהר מאוד בכבוד הספרים³⁰.

בית מאיר

26. ספר כבוד הספרים (דף קל"ב הלכה ד'), בהוראת רבנים. וכשמניח אותם שלא בהישג ידם של ילדים.
 בשם ספר בית ברוך על החיי אדם (כלל ל"א סעיף מ"ג), בשם ספר היראה (עמוד רמ"ג).
 27. ספר חסידים (סימן תקי"ג).
 28. ספר חסידים (שם) ע"כ. וכגון שצריך שישארו אצלו לצורך להחזיר בתשובה וכדו'
 29. ספר חסידים (סימן תקי"ד).
 30. ספר חסידים (סימן תקמ"ז).

הלכות

בעניינינו

הספרים

בלצורה

פרק א'

נקיות וצניעות בפני ספרים

נגיעה בספרים בידיים לא נקיות

- א. אין צריך ליטול ידיים קודם נגיעה בספרים¹.
- ב. אבל אם נגע במקום מטונף, "יש להחמיר" וליטול את ידיו קודם נגיעה בספרים, וכן קודם נגיעה בעלון תורני, או בדף שכתוב בו דברי תורה².
- ג. וכן כשקם בבוקר משנתו, וכן כשעשה צרכיו, יש להחמיר ליטול את ידיו קודם נגיעה בספרים³.
- ד. יש מי שכתב, שכל זה דוקא כשנוגע בכתב עצמו, אבל אם נוגע בכריכה מותר⁴.
- ה. אם ראה ספר שנפל או שמונח בכזיון, לא ישהה מלהגביהו או לסדרו בגלל שידיו מטונפות וטוב שינקה קודם ידיו במידי דמנקי⁵.

לנשק ספר כשפיו מלוכלך

- ו. לא ינשק אדם את הספר כשפיו מלוכלך⁶.

להחליף לתינוקות ממול ספרים

- ז. יש מי שכתב, שמעיקר הדין מותר להחליף לילדים ממול ספרים, אע"פ שהטיטול או החיתול מלוכלך "מצואתם" ולא רק מימי רגלים, ואע"פ שבשעה שמחליף להם מתגלית ערוותם ממול הספרים, אלא שממדת חסידות אין לנהוג כן. לעומת זה יש מי שכתב שאין להחליף לילדים ממול ספרים⁷.

להניח סיר לילד בחדר שיש בו ספרים

- ח. יש מי שכתב, שמותר להניח סיר לתינוק "להטיל ממיו" בחדר שיש בו ספרים, ואם התינוק יושב על גבי הסיר יכול אף "להתפנות" שם, עם זאת

(המקורות נמצאים לעיל)

המחמירים בכל אלו קדוש יאמר לו, ובפרט אם ישנם בחדר ספרים רבים, או כשאפשר בחדר אחר. לעומת זה יש מי שכתב, שבחדר "שמויחד לספרים" או שכעת מתפלל שם, אפילו אם הסיר מכוסה לא יושיב שם תינוק על סיר. אבל בחדר שאינו מיוחד לספרים, אף שבחדר ישנם כמה ספרים, מותר מהדין להושיב שם תינוק על סיר בעת שאין לומדים או מברכים שם. והמחמיר להושיבו תמיד בחדר בלי ספרים תע"ב⁸.

צניעות הילדים בפני הספרים

ז. חשוב להקפיד שלא יסתובבו הקמנים ערומים בפני הספרים⁹.

צניעות האשה בפני הספרים

י. יש מי שכתב שאין לאשה לעמוד ללא בגדים ממול ספרים, אלא אם כן הספרים מכוסים¹⁰.

יא. יש מי שכתב שמותר לאשה להניק בפני הספרים, אף אם מגלה מגופה לצורך כך¹¹.

להתפנות ממול הספרים [לא לגבי ילד]

יב. אסור לעשות צרכיו בפני הספרים, אלא אם כן מכסם, ואין להטיל מים בפני הספרים. ובשעת הצורך, יהיו מונחים בגובה עשרה טפחים. ויש מי שכתב, שיכול להטיל מים אף אם אינו מכסם, ובלבד שתהיה הערווה מכוסה כנגד הספרים¹².

לישון בפני הספרים

יג. יש מי שכתב, שאדם שרוצה לישון שינת קבע ויש שם ספרים בקירבת מקום, יכסם באיזה דבר שמא יפיח¹³.

יד. יש מי שכתב, שספרי קודש שנדפסו בדפוס או צילום חשמלי המצוי בזמנינו, ויש לספרים כריכה, יכול לקיים מצוות עונה בחדר שבו הם נמצאים, ואינו צריך לכסותם, ומכל מקום טוב להחמיר לכסותם. לעומת זה יש מי שכתב, שיש מקילים לכסותם בכיסוי אחד ולא צריך שני כיסויים אף שנעשו בדפוס שבכת אדם ולא בדפוס שבזמנינו. אולם יש פוסקים שסוברים, שאף בדפוס

שלג

שמירת כבוד הספרים

שבזמנינו צריך לכסותם בבל' כיסויים, ובתנאי שכיסוי אחד אינו מיוחד להם¹⁴.

טו. ספרים כרוכים הנמצאים בתוך ארון שיש בו ארבעים סאה, שהוא בגודל אמה על אמה בגובה שלוש אמות (אמה 48 ס"מ), יש להקל ולהחשיב את הכריכה לכיסוי אחד, ואת הארון לכיסוי שני¹⁵.

פרק ב'

כבוד הספרים

לשבת בספסל שמונחים בו ספרים

- א. יש מי שפוסק, שלספרדים מותר לשבת בשווה עם ספרים, ורק לבני אשכנז היוצאים ביד רמ"א יש להחמיר אף בספרים. לעומתו יש מי שפוסק, שאף לספרדים אם ישנה אפשרות להניח את הספרים על השולחן וכדומה, ראוי להחמיר ולא לשבת בשווה עם הספרים אפילו אם מעמידם, אבל אם המקום צר ואין מקום אחר מותר¹.
- ב. אף לאשכנזים שאוסרים לשבת בשווה עם הספרים, אם מניח את הספרים על דבר גבוה קצת, מותר. ויש האומרים שראוי להחמיר שיהיה גבוה טפח².
- ג. ספסל ארוך שמחולק בנסרים שבין אדם להבירו, חשוב שפיר הפסקה, אע"פ שבשטח שבמקום הישיבה נראה כאחד, ואפילו לבני אשכנז מותר³.
- ד. ספסל שמורכב מכיסאות נפרדים, או מכיסאות מתקפלים, מותר לשבת בכיסא אחד כשבכיסא השני מונחים ספרים, ואפילו לבני אשכנז⁴.
- ה. יש מי שכתב, [שאף לבני אשכנז] אם מניח את הספרים במאונך [דהיינו כשהם מונחים בצורת עמידה ולא בצורת שכיבת], יש להקל באופן זמני, ולעומת זה יש מי שכתב שאינו מועיל⁵.
- ו. יש מי שכתב, שאם היה יושב במקומו המיוחד לו בבהמ"ד, ואח"כ בא אדם אחר והניח בסמוך לו כתבי קודש, אינו צריך לקום (רק מצד חסידות), אבל אם בא לשבת וראה שמונחים על יד מקומו ספרים, אינו יכול לשבת, אא"כ יעבירם למקום אחר [עיין בהערה]⁶.
- ז. מותר להניח ספר על גבי ספסל בזמן שאין יושבים עליו⁷.
- ח. כל מה שכתבנו לעיל, הוא הדין לגבי הנוסע במכונית, או באוטובוס, או ברכבת, או במטוס⁸.

מ. מותר להניח ספרים באופניים מאחוריו, במקום המיוחד להניח שם הבילות קטנות או שאר חפצים, ונראה שהוא הדין באופנוע שיש לו מקום כזה להנחת חפצים שונים⁹.

י. יש להזהר שלא להניח ספרים בתא שמתחת מושב האופנוע¹⁰.

יא. הנוסע במכונית יכול להניח ספרים במושב האחורי, וכן אלו היושבים במושב האחורי יכולים להניח את הספרים במדף שנמצא מעל המושב האחורי¹¹.

הנחת ספר על מיטה או על הכרית

יב. אדם חלש הלומד במיטתו, לא יניח את הספר על המיטה שהוא שוכב עליה, אבל על הכרית שראשו מונח עליה, יש להתיר לצורך לימודו¹².

לשבת על ארגו שמונחים שם ספרים

יג. יש הסוברים, שאין לשבת על ארגו שבתוכו מונחים ספרי קודש. לעומת זה יש חולקים וסוברים, שמותר לשבת על ארגו זה¹³.

יד. יש מי שכתב, שאם יש חלל טפח בין הספרים למכסה התיבה, מותר לשבת עליה¹⁴.

טו. יש מי שכתב, שאם התיבה מחוברת לקיר בברגים וכיו"ב, מותר לשבת עליה¹⁵.

טז. יש מי שכתב, שאם התיבה לא מיוחדת רק לספרים, מותר לשבת עליה¹⁶.

יז. אסור "לישון" על ארגו שיש בתוכו ספרים¹⁷.

יח. אסור "לישון" על מיטה שיש בחלל שתחתיה ספרים¹⁸.

הנחת ספרים על הריצפה

יט. אסור להניח ספרים על הקרקע, ואפילו בשעה שאין אנשים הולכים שם¹⁹.

כ. אסור להניח ספרים על המדרגות שעושים לפני ארון הקודש²⁰.

כא. אסור להניח ספרים על המדרגות שעומדים עליהם החסידים בשעת עריכת השולחן (היינו ה"טיש")²¹.

כב. חדר שיש בו בליטה בריצפה מסביב בגובה טפח או יותר, והולכים גם עליה, אסור להניח שם ספרים²².

כג. ספריה שהמדף התחתון שלה מונח פחות מטפח מהריצפה, מותר להניח שם ספרים, אבל לכתחילה יהדר לעשות את המדף גבוה טפח מהריצפה. ויש מי שכתב, שדוקא אם חיברו את הארון לקיר בברגים וכיו"ב אז יש להתיר אף בפחות מטפח²³.

כד. ספרים הנמצאים בתוך כלי או בתוך שקית, מותר להניחם על גבי קרקע²⁴.

כה. ספרים שעדיין לא למדו בהם, אין להניחם על גבי קרקע. אולם אין צריך להניחם בגובה טפח, ויכול להניחם על גבי נייר וכדומה²⁵.

כו. כרטיסים, קלפי משחק וכדומה, אע"פ שיש בהם דברי תורה או הלכה, מותר לשחק בהם על הארץ²⁶.

הישענות במרפקים על ספר שמונח על ברכיו

כז. לא יניח אדם ספר על ברכיו ושני אצילי ידיו [היינו המרפקים] על הספר²⁷.

כח. אם כשמוניח את מרפקיו על הספר שמונח על ברכיו הדבר עוזר לו ללימוד, מותר²⁸.

השענות על ספר שמונח על השולחן

כט. כמו כן כשלומד בספר שמונח על השולחן לא ישען עליו²⁹.

ל. יש מי שכתב, שאף אם נוח לו ללמוד כשידיו מונחות על הספר, או כשכבר הגיל בכך, ירגיל את עצמו שלא לעשות כן. ויש מי שכתב שאם הדבר עוזר לו ללימודו מותר³⁰.

לא. יזהר שלא יקרע את הספר תוך כדי הלימוד³¹.

לא יניח ברכיו על הספר

לב. ספר שאין אדם יכול לסוגרו עם המסגר, לא ישים ברכיו או כרעיו על הספר לדחוק את הספר כדי לסוגרו במסגר. **אסור לדרוך** על ספרים כדי להגיע לספרים המונחים במדפים העליונים, וצריך להזהיר את מוכרי הספרים על זה וכיו"ב³².

הכבדה בספרים על ספר שהדביקו

לג. אסור להשתמש בספרים כדי להכביר על ספרים אחרים ליישרם או להדביקם³³.

שינה על הספר

לד. אסור להניח ראשו על הספר ולישון עליו³⁴.

לה. הרואה אדם שנרדם על הספר, אם יכול להוציא את הספר מבלי שיתעורר יוציאנו, ואם כתוצאה מכך יתעורר, יניחנו כך³⁵.

הנחת ספר תחת ראשו של חולה שיש בו סכנה

לו. מותר להניח, תחת ראשו של חולה שיש בו סכנה, ספר קודש כסגולה³⁶.

לז. מותר להניח תחת הכר של יולדת, ספר נועם אלימלך או ספר רוויאל המלאך רק שלא יניחנו תחת ראשה ממש, אלא בצידה³⁷.

לח. אין ראוי להביא ס"ת לפתח בית היולדת כשמקשה ללדת³⁸.

הנחת ספר סמוך לראשו של תינוק בליל מילתו

לא. מותר להניח ספר נועם אלימלך, או תורת משה (לחת"ס), או בני יששכר וכיו"ב, סמוך לראשו של התינוק בליל מילתו³⁹.

לב. אין להניח תפילין או ספר על תינוק שנבהל כדי שיישן⁴⁰.

לג. להתייעץ עם התורה על ידי פתיחת חומש או תנ"ך, ולהתנהג על פי הנאמר לו, הר"ז מותר⁴¹.

ספר הפוך

מב. אין להניח ספרים הפוכים על פניהם⁴².

מג. אין להניח ספר סגור הפוך על פניו. [אע"פ שמצד הסברא לא נראה שיש הבדל אם מונח בצד זה או בצידו האחורי]⁴³.

מד. אם ראה ספרים הפוכים על פניהם, טוב להופכם⁴⁴.

מ.ה. כתב החיד"א, הרבה אנשים אינם נוהרים כשקוראים אותם לעלות לס"ת, או כשפוסקים לדברים אחרים, הופכים את הספר שהוא קורא בו חומש או תהילים על פניו, והם עתידין לתת את הדין, ולמוכיחים ינעם⁴⁵.

מ.ו. אדם שרוצה ללמוד בסוף הספר, אין לו להניח את ספר הפוך כדי למצוא בנקל את מקום לימודו, אלא יניחנו כדרכו, וידפדף למצוא את מקום לימודו⁴⁶.

מ.ז. אסור להניח ספר פתוח על פניו כדי שלא יתהפכו לו הדפים⁴⁷.

מ.ח. אין להניח ספר הפוך כשצד ראשי האותיות לצד מטה, ואם מצא שהניחו ספר בצורה כזו, יש להופכו ולנשקו⁴⁸.

מ.ט. לכתחילה אין להניח ספר על סטנדר כשצד העליון של הספר מופנה לצד מטה⁴⁹.

נ. אין ללכת עם ספר כשצד העליון של הספר לצד מטה⁵⁰.

נ.א. ספר קודש שנכתב בשפת לע"ז הנכתב משמאל לימין (כגון אנגלית), יניחנו בדרך קריאתו⁵¹.

נ.ב. מותר להניח ספר הפוך על פניו לצורך צילומו⁵².

נ.ג. ספרים רבים שנמצאים בכריכות הספרים או במחסנים, וחלקם הפוכים, וקשה הדבר מאוד להופכם, רשאי להשאירם כך. אומנם מי שיטרח להופכם שכרו מרובה מאוד מאוד⁵³.

הנחת ספר פתוח

נ.ד. אדם שיוצא באמצע הלימוד, לא יניח את הספר שלומד בו פתוח ויצא, אלא יסגרנו או יכסנו במפה וכדומה ועיין לקמן בסעיף ס' שיש מקילים, ועיי"ש בפרטי הדין⁵⁴.

נ.ה. אף מחברת שכתוב בה דברי תורה, לא ישאירנה פתוחה ויצא⁵⁵.

נ.ו. לא יניחו ספר פתוח על כסא של אליהו הנביא יום או יומיים קודם המילה⁵⁶.

נ.ז. הרוצה לצאת ולהניח את ספרו פתוח, יש מי שאוסר לכסותו בספר אחר, ויש מי שמתיר לעשות כן⁵⁷.

- נח. יש מי שאומר, שאדם שאינו רוצה להשאיר ספר פתוח ומשום כך מדפדף למקום אחר שאינו לומד בו, אינו מועיל⁵⁸.
- נמ. יש מי שמלמד זכות על אלו שמכסים רק "חלק" מהספר במפה וכדומה לצורך יציאה קצרה, ובכל זאת כתב שמוב שיסגור את הספר⁵⁹.
- ס. יש מי שכתב, שדוקא כשיוצא לרחוב לזמן רב צריך לכסות את הספר, אבל היוצא לחדר אחר, או לרחוב לזמן קצר, אין בזה חשש. לעומת זה יש מי שכתב, שאף היוצא לזמן קצר אין להשאיר את הספר פתוח⁶⁰.
- סא. ישנם שכתבו, שאם אדם מניח ספר פתוח ונמצא על יד הספר אדם אחר אין בזה חשש, לעומת זה ישנם הסוברים שאפילו אם כמה בני אדם לומדים ביחד ואחד מהם יוצא צריך לסגור את ספרו⁶¹.
- סב. דף בודד המונח על השולחן אין צריך לכסותו⁶².
- סג. אדם שיש לו ספרים ישנים ורוצה להניחם פתוחים באויר כדי שיתאווררו ולא יהיה בהם תולעי ספרים וכדומה, אין בזה חשש, ויכול להניחם פתוחים, לעומת זה יש מי שכתב שיפרוש עליהם מפה⁶³.
- סד. כמו כן נראה, שאלו המאווררים את ספריהם בערב פסח ומשאירים אותם פתוחים, יש מי שמתיר, ולעומת זה יש מי שאומר שיפרוש עליהם מפה⁶⁴.
- סה. אדם שהתרטבו ספריו ורוצה להשאיר אותם פתוחים כדי שיתייבשו הדפים, נראה שאין בזה בעיה⁶⁵.
- סו. יש לרדן האם אדם שכתב דברי תורה במחשב, ומסך המחשב דולק, האם זה כמו להשאיר ספר פתוח ולצאת⁶⁶.

הנחת ספרים ישנים על השולחן

- סז. ספרים ישנים שלפעמים מצוי בהם תולעים, יזהר שלא יניחם על השולחן, כדי שלא יבוא לידי איסור, וכן כדי שלא יבוא ח"ו לידי סכנה⁶⁷.

ספרים שנפלו לריצפה

- סח. אם נפל ספר לריצפה מחוייב תיכף ומיד להגביהו, ואפילו אם לומר יפסיק מלימודו ויגביהנו⁶⁸.

- סז. המנהג, כשנופל ספר לריצפה להגביהו ולנשקו. ואם נפל לו באמצע שעומד בתפילת לחש, והדבר מפריע לו לכיון, מותר לו להגביהו.⁶⁹
- ע. נוהגים לנשק אפילו דף של ד"ת שנפל לריצפה, אבל מכתב או עיתון שיש בו ד"ת עם דברי חול, לא נהגו לנשק.⁷⁰
- עא. אם נפלו כמה ספרים לריצפה והגביה ספר אחד, לא ינשק את הספר עד שיגביה קודם כל את כל הספרים.⁷¹
- עב. אם נפלו הרבה ספרים על הריצפה, ואם ירים את כל אחד בפני עצמו יש בזה טירחא וזמן, יש מי שאומר שעדיף שיניח אחד על השני על הארץ ואחר כך ירים את כולם.⁷²
- עג. אם נפלו לאדם ספר וכסף, או כל דבר יקר על הריצפה, יגביה קודם את הספר.⁷³
- עד. אם נפלו לאש או למים ספרים ושאר דברים יקרים, יציל קודם את הספרים.⁷⁴

לתלות שקית שמונחים בה ספרים

עה. ספרים שמונחים בשקית או בתיק, אפשר לתלותם, ואינו נקרא בזיון לספרים. אבל אם יוצא שרשרת או רצועות מכריכת הספר, אסור לתלות את הספר באותה השרשרת או באותם הרצועות.⁷⁵

ארונות שתלויים בקיר בכרגים וכדומה, האם מותר להניח בהם ספרים

עו. ארונות שמחוברים ומורכבים לקיר בכרגים וכדומה, מותר להניח בהם ספרים, ואינו נחשב לתליית ספרי קודש.⁷⁶

לתלות ספרים שמונחים בשקית, בידית האופניים או האופנוע
עז. הנוסע באופנוע או באופניים, יכול לתלות את התיק או את השקית שמונחים בהם ספרים, בידית ההגה.⁷⁷

תליית דפים שכתובים בהם פסוקים

עה. לתלות בבהכנ"ס דפים שכתוב בהם פסוקים, כגון ואהבת לרעך כמוך, או ויהי בנסוע הארון, וכיוצא בזה, אם הם נעשו בדפוס או בצילום מותר. אולם

אין לכתבם בכתב יד, ובדיעבד אם כתבם רשאי לתלותם. ויש המתירים גם לכותבם, [ונראה לי שה"ה לגבי למנצח בצורת המנורה ופסוק שויתי ה' לנגדי תמיד] ⁷⁸.

להזהר שלא תהיה תלויה המגילה מצידי השולחן
עט. כשפושטים את המגילה כאיגרת, יש להזהר שלא תהיה תלויה מצידי השולחן או מצידי הסטנדר ⁷⁹.

לא לתלות ספר מאחורי הגב או בין הרגלים
פ. אין לתלות ספר מאחורי גבו, או בין הרגליו, ואם מונח בשקית מותר ⁸⁰.

עטיפת הספר

פא. אל יעטוף אדם או יכסה ספרים בעיתונים או בדפים שכתוב בהם דברי הבאי, או שמודפסים בהם תמונות של דברים שאינם צנועים ⁸¹.

פב. אסור לעטוף ספר, וכל שכן חפץ של חול, בדף שיש בו ד"ת, ויש למחות בכורכי הספרים שמדביקים בתוך הלוחות כתבי קודש ⁸².

נתינת וקבלת ונשיאת הספר

פג. הנותן ספר לחבירו, יתן לו ביד ימין ⁸³.

פד. המקבל ספר מחבירו, יקבלהו ביד ימין ⁸⁴.

פה. כשהולך עם הספר יניחנו ביד ימין ⁸⁵.

פו. יש מי שאומר שגם יפתח את הספר ביד ימין ⁸⁶.

פז. יש מי שאומר, שכשתופס את הספר וקורא בו, יתפסהו ביד ימין ⁸⁷.

פח. איטר יד, יש מי שאומר שיעשה את כל הפעולות האמורות לעיל ביד ימין שלו, ויש מי שאומר שיעשה בימין דעלמא ⁸⁸.

התנהגות בכבוד הספרים

פט. אין זורקין את כתבי הקודש. ולכן הנותן ספר לחבירו לא יתנהו בוריקה. אלא כתבי הקודש צריכים נטילה והנחה בנחת ובכבוד ⁸⁹.

- צ. וכן כשרוצה להניח ספר באיזה מקום, לא יזרוק אותו לשם⁹⁰.
- צא. לא ינער ספר מתוך שקית או מתוך תיק⁹¹.
- צב. ספר המונח בתוך ארגז, מותר לזרוקו [ממקום למקום]⁹².
- צג. מותר לשלוח ספר בדואר, והוא כשיהיה עמוף. [ובדין לשלוח ס"ת בדואר, עיין בהערה]⁹³.

פרק ג'

השתמשות בספרי קודש

להשתמש בספר במקום סימניה וסרגל

- א. אדם שצריך להעתיק קטע של דברי תורה מספר, אינו יכול לקחת ספר אחר ולהניחו למעלה מאותה השורה שמעתיק כדי שלא יטעה, משום שהוא נהנה בכיוון הספר. ויש מי שמתיר בשעת הדחק. [ועיין בהערה] ¹.
- ב. אבל יכול להניח שם עיפרון או סרגל וכדומה, כדי שיהיה לו קל למצוא את השורה שבה הוא נמצא ².
- ג. יש אומרים שאין לקחת ספר ולהניחו בתוך ספר שלומד בו, לסימן, כדי שכשיחזור ללמוד ימצא את המקום מיד. ויש מתירים ³.
- ד. מותר להשתמש עם כריכה של ספר אחר לסימניה לספר אחר, [ובתנאי שאינו משתמש בצורה שאינה מכובדת בספר שכריכתו משמשת לסימניה לספר האחר] ⁴.
- ה. ישנם אנשים שכתבים למנצח בצורת המנורה, [או שיש להם למנצח בצורת המנורה מודפס], אסור להניחה במקום סימניה ולטלטלה ממקום למקום בספר ⁵.
- ו. וכן אין להשתמש בסימניה שכתובים בה פסוקים ולטלטלה ממקום למקום ⁶.
- ז. אין להשתמש בדף שכתובים בו דברי תורה, כסימניה [ולכן צריך להזהר בעלונים שכתובים בהם ד"ת שלא לעשותם לסימניה] ⁷.
- ח. ספר שאין לו סימניה ורוצה לעשות לו סימניה, ראוי לקחת חוט של ציצית שנחתך ולעשותו לסימניה ⁸.

להגן על ידי ספר

- ט. אסור להגן על עצמו מפני השמש על ידי ספרים, כגון אם יושב בשמש ושם ספר לפניו להגן מפני השמש ⁹.

- י. אם השמש זורחת על הספר שלומד בו, ומפריעה לו ללמוד, יכול להניח ספר לפניו כדי שיהיה לו צל על הספר ועל הכתיבה, רק שלא יבוין להנאתו. ואם יש לו דבר אחר כדי שיעשה לו צל, אסור להשתמש בספר¹⁰.
- יא. אדם שעושה מעשה מסויים ואינו רוצה שיראו מה שעושה, אינו יכול להניח את הספר כנגדו כדי שלא יראהו¹¹.
- יב. תלמיד שאינו מבין את השיעור ורוצה להניח ספר אחר כנגדו כדי לעיין בנושא אחר ולמנוע ממנו ביטול תורה, נראה שמותר. אבל אם הוא מבין את השיעור ורוצה לעיין בנושא אחר, וכדי שלא יראהו מניח ספר אחר כנגדו, אסור¹².
- יג. לא יניח ספר לפניו כדי להגן על עצמו מפני עשן [אא"כ ישנה סכנה]¹³.
- יד. מותר להניח את הספר כנגדו כדי לא לראות דבר ערוה¹⁴.
- טו. אדם שבאים להכותו, לא יגן על עצמו בספר אלא א"כ יש באותם הכאות משום סכנת נפשות¹⁵.
- טז. אדם שכועס על חבירו, לא יכה את חבירו על ידי ספר, וכן לא יכה את הספר עצמו¹⁶.
- יז. לא ידפוק השמש או החזן על גבי הסידור בכדי להשתיק את הציבור, או לסימן שצריך לומר יעלה ויבוא¹⁷.

הנחת הפצים "בתוך" הספר

- יח. אל יצניע אדם את העט או את העיפרון וכיוצא בזה בספר¹⁸.
- יט. אם מניח את העט או את העיפרון בספר כדי שישימש לו לסימן וידע היכן הפסיק, מותר¹⁹.
- כ. לא יניח אדם את קופסת הטבאק בתוך הספר²⁰.
- כא. יש מי שאומר שלא יניח בתוך הספר דף חלק כדי שאח"כ יכתוב בו דברי תורה, ואם כתוב בו דברי תורה מותר. ויש מי שמתיר להניח נייר חלק בספר, בתנאי שלא ישאירנו שם בשבת וישתמש בספר²¹.
- כב. לשיטת האוסרים להניח דפים רקים בספר, הוא הדין שיש לאסור אם מניחים בין הכריכה לדפים הרקים שנמצאים בתחילת או בסוף הספר²².

- כג. מותר להניח בראש הספר דפי הקדשה²³.
- כד. אין להניח את שערות הזקן שנשרו, בספר, אולם ישנם גדולים שנהגו לעשות כן²⁴.
- כה. אל יצניע את המשקפיים בספר, אבל אם מניחם במקום סימניה מותר²⁵.
- כו. אין להצניע מזוזה בתוך ספר²⁶.
- כז. אין להצניע בתוך הספר מעטפות עם בולים, אע"פ שמושמש בהם לשלוח מכתבי תורה²⁷.
- כח. אין להצניע בתוך הספר נייר טישו²⁸.
- כט. דפים שנקרעו מספרי קודש, אין להניחם בתוך ספר אחר כתחליף לגניזה²⁹.
- ל. דף שנקרע מספר קודש, מותר לגנוזו בתוך הספר שממנו נקרע³⁰.
- לא. מותר להניח בתוך ספר דפים של מחברות וכדו' שכתוב בהם דברי תורה³¹.
- לב. דפים שכתוב בהם תורה שבכתב, לא יניחם בספר של תורה שבעל פה, ודפים שכתוב בהם תורה שבעל פה לא יניחם בספר שכתוב בו תורה שבכתב³².
- לג. חוטי הציצית שנקרעו, אין לגנום בתוך הספר³³.

הנחת הפצים "על" גבי הספר

- לד. אין להניח על הספר משקפיים שאין זה כבוד לספר. וכן אין להניח את הטלפון הסלולרי על הספר³⁴.
- לה. אין להניח סכין או אבן וכו', או את קופסת הטבאק על הספר³⁵.
- לו. אין להניח את כובעו על גבי הספר³⁶.
- לז. אין להניח דברי חול אף על גבי גגן של ספרים העומדים בארון הספרים³⁷.
- לח. אין להניח על גבי הספר עט או עיפרון ושאר כלי כתיבה וכיוצא בזה, אלא א"כ מניחם לצורך לימודו³⁸.
- לט. מותר להניח הפץ על גבי הספר כדי שלא יתהפכו לו הדפים, וכן יכול לפרוס מפה על הספר כשיוצא וכדומה. ויש מי שכתב, שאם הספר כרוך חזק ומפני

כן הולך להסגר כשלומדים בו, מותר להניח עליו ספר אחר כדי למנוע ממנו להסגר.³⁹

מ. אם הניח על הספר מוקצה מערב שבת קודש, נראה שאם היה בדעתו ליטול את הספר ע"י ניעור או ע"י נכרי, יש להקל וליטול ע"י ניעור, וכן אם הניחו באקראי מחמת שלא היה לו מקום כל כך, יש להקל וליטול את הספר מפני כבוד וקדושת הספרים.⁴⁰

כתיבה "על גבי" הספר

מא. לא ישרטט אדם את הקונטרס [דהיינו לשרטט בו שורות, כשנמצא הקונטרס] על הספר, מפני שלקונטרס אין קדושה ולספר יש קדושה.⁴¹

מב. מהדין הקודם יש ללמוד, שאדם שמונח ספר לפניו ורוצה להניח עליו דף ולכתוב בו ד"ת, אין לעשות כן, רק אחרי שיתחיל לכתוב בו קצת ד"ת. ויש מי שכתב, שיכול להניח עליו דף כדי לכתוב בו ד"ת מיד אך יקפיד שלא יניח תורה שבעל פה על תורה שבכתב.⁴²

מג. מותר לכתוב דברי תורה בדף המונח על ספר, כשהספר מונח על ברכיו.⁴³

מד. אסור לכתוב מכתב שאינו בד"ת על גבי הספר, וכן אסור לסכם בכתב את הוצאותיו בדף שהניחו על גבי הספר, וכן אסור להניח מחשב-כיס על גבי הספר ולחשב בו חשבונות של הוצאותיו וכדומה, וכן אין לכתוב צ"ק על גבי הספר, וכל כיוצא בזה.⁴⁴

כתיבת דברים מסויימים בספר עצמו

מה. אסור לכתוב בספר, פלוני חייב לי כך וכך, וכן לא יכתוב בו מספרי טלפון של חבריו וכדומה.⁴⁵

מו. לא יכתוב אדם כתחילת הספר או בסופו, זמן לידת בניו וכדומה, ויש מי שכתב שנהגו רבים לרשום כן, אולם ראוי להמנע מדברים אלו.⁴⁶

מז. לא יכתוב אדם בשולי הספר דברי חפציו או דברי הול.⁴⁷

מח. אדם שרוצה לנסות את העט אם כותב, או שכותב חלש או חזק, לא יערוך את הנסיון הזה בספר, וכן ישנם כאלו שכותבים בעיפרון ורוצים שיהיה יותר חד, ומשפשפים את צדדיו על נייר, לא יעשו כן בספר.⁴⁸

מ.ז. יש מי שכתב, שאותם אנשים שכותבים את מציאותיהם בדף הראשון של הש"ס [כדי שיוכרו מה שמצאו, בזמן שיבוא אליהו], הרי זה מותר⁴⁹.

נ. מותר לכתוב את שמו על גבי הספר אבל לא יכתוב שלי הוא [או שייך], אלא יכתוב את שמו בלי התיבות "שלי הוא". והמנהג לכתוב לפני שכותב את שמו, לה"ו [ר"ת לה' הארץ ומלואה]⁵⁰.

נ.א. מחברת שהתחיל לכתוב בה ד"ת, ונשארו בה כמה דפים רקים, אסור לכתוב בהם דברי חול, וכן אם כתב על דף ד"ת, ונשארו בו מקום, לא יכתוב בו דברי חול. ויש מי שכתב שלא מועיל תנאי, אא"כ עשה תנאי, ויחתוך את החלק שכותב בו ד"ת, וכן מדובר שעדיין לא למד בהם⁵¹.

נ.ב. ישנם גדולי עולם שנהגו לכתוב הערות וחידושים בגליון הספרים, ולעומתם ישנם שהיו נוהרים בוה⁵².

תפיסת מקום על ידי ספר

נ.ג. מותר לקחת ספר "שרוצה ללמוד בו" ולהניחו על סטנדר לסימן שלא יקחו לו את הסטנדר, אבל ספר אחר שאינו לומד בו, יש להחמיר ולא לעשות כן⁵³.

להניח ספר על השולחן כדי שיהיה השולחן בסיס לאיסור ולהיתר נ.ד. אין להניח ספר קדוש על השולחן בערב שבת כשיש על השולחן מוקצה, כדי לעשותו בסיס להיתר ולאיסור משום בזיון הספר, אלא א"כ התכוין ללמוד בספר⁵⁴.

להניח ספר תחת ספר שלומד בו כדי להגביהו

נ.ה. יש אומרים שאין לקחת ספר ולהניחו תחת ספר שלומד בו, כדי להגביהו, ושעל ידי זה יהיה לו נוח ללמוד, אפילו כשהספר מונח באותו שולחן. אא"כ היה הספר מונח לפני זה שם, על ידו ממש, שאז מותר להניח את הספר השני עליו. אולם י"א שמותר לקחת ספר אפילו כשלא היה שם, ולהניחו תחת הספר שלומד בו כעת [אולם יזהר שלא יניח גמרא וכדומה על תנ"ך כדלקמן]⁵⁵.

הדגמת צורת אוהל או לחי בספר

נו. יש מי שאומר, שאם משתמש בכמה ספרים לצורך לימודו ורוצה להדגים בהם צורת אוהל או לחי, וכדומה, מותר⁵⁶.

קיפול דפי הספר לצורך סימן

נו. יש מקום להתיר לקפל את דפי הספר שלומד בו, כדי לדעת היכן הפסיק וכדומה, אם הספר לא מתקלקל, ויש שהחמירו בדבר זה⁵⁷.

תשמישי בזיון בספר

נח. אסור להדליק גפרור על ידי חיכוך בכריכת הספר⁵⁸.

נמ. אסור לסרק את ראשו בספר, ואפילו בצד החלק שבו⁵⁹.

ס. לא יקה את הספר ויכסה בו צלוחית או כוס⁶⁰.

הנחת ספרים שקרושתם שונה, זה על גבי זה

סא. אין מניחים נביאים או כתובים או שאר ספרים על חומשים, [וכן אין מניחים אפילו על הומש אחד שמחמשת החומשים]⁶¹.

סב. אין מניחים נביאים או כתובים על חומשים אע"פ שהם נעשו ברפוס⁶².

סג. מניחים חומשים על גבי נביאים או כתובים⁶³.

סד. אין מניחים נביאים או כתובים או שאר ספרים על הומש שנדפסו עמו עוד מפרשים⁶⁴.

סה. יש מי שכתב, שאם כבר מונחים ספרים אחרים על הומש, אין צריך להורידם, ויש מי שחלק עליו, ודעתו שאם אדם רואה דבר כזה חייב להורידם⁶⁵.

סו. אפשר להדפיס תורה נביאים וכתובים ולכורכם בכריכה אחת, אע"פ שכשפותח את הנביאים או את הכתובים יוצא שהם נמצאים מעל התורה⁶⁶.

סז. יש מי שכתב, שתורה נביאים וכתובים שכרוכים בכריכה אחת אין מניחים עליהם ספרים אחרים, וכן אי אפשר להניח עליהם נביאים וכתובים⁶⁷.

סח. מותר להניח נביאים מעל גבי כתובים, וכן כתובים מעל גבי נביאים⁶⁸.